

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KISS RENÁTA, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és az EKMK
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Csáky Anna</i>	
Jézus Krisztus keresztútja	11
ARTériák	
<hr/>	
<i>Sajgó Szabolcs</i>	
a világ önmagában	13
ez van	13
időtlen várakozás	14
játék életre halálra	14
név szerint mindörökre	15
<i>Sebestény Jáger Orsolya</i>	
Apokalipszis	16
Már csak	16
István	17
Isten országa	17
<i>Serfőző Simon</i>	
Hallomások (<i>Szegfű; A kutya láthatta</i>)	19
<i>Anga Mária</i>	
Eljött az idő	20
Manapság...	21
Az is lehet...	22
Mindig boldog	22
<i>Fecske Csaba</i>	
Egy sír fölött	23
A hegyek boldogok	23
Istenem én nagyon	23
<i>Nagy Zita</i>	
Homokóra	24
<i>Aknay Tibor</i>	
Vándorének	26
Egy utazás emléke	26
Pókháló idő	27
Zápor	27
Tél	27
Jóslat	27
<i>Hollósy Tóth Klára</i>	
Az egyetlen igazság	28
Kinyilatkoztatás	28
<i>Antal Attila</i>	
Kora tavaszi soroló	29
Krónika-töredék	29
Holnap, holnapután	29

Csontos Márta	
Elhagyta Héliosz?	30
A hunyor a Napba néz	30
A begyűjtő	31
Deák Ernő	
Pro Domo	32
Obulus (<i>Jánosnak</i>)	33
Gősi Vali	
Hódolat a tavasznak	34
Tenyered melegét	34
Hamvaiból éled	35
Gyöngéddé érik	35
(Ronsard-hangulatra)	35
Fellinger Károly	
Kísértés	36
Ismeretterjesztés	36
Menthetetlenül	36
Szabadlábbon	36
Ecce Homo	37
Egyáltalán	37
Olasz Valéria	
Tavaszi ágra virradtam	38
Simon Anna	38
Havasi gyopár	39
Jajkiáltás	39
Oláh András	
hiába	40
esti nyugalom	40
örökségeink	40
Lajtos Nóra	
Inferno	41
Műhely	
M. Fehérvári Judit	
Lajtos Nóra, a hiányoktól megperzselt lélek, s a relatív igazságok költője	42
ARTériák	
Győri László	
Az okok háza	53
Dicsőség	53
Lámpafény	53
Az eperfa	54
Konczek József	
Fohászokodás régiekhez (<i>Könyvem írása közben</i>)	55

Kis Pál István	
Sercenéseim prózában és versben (1–6.)	56
Both Balázs	
Hope	63
Németh István Péter	
Balatoni kisposták (1–10.)	66
Műhely	
Bertha Zoltán	
Az „igaz devotio” apostolai (<i>Németh László régi erdélyi protestáns drámahőseiről</i>)	71
ARTériák	
Erdei-Szabó István	
Anyám látogatóban	84
Foltodiglan	84
Interfrekvencia	84
Hetedhét	84
Bozók Ferenc	
Tavaszhívogató dalok (1–4.)	85
Fazekas József	
Nagyon kéne	86
Vadkörte virágzik	86
Holnap	86
Útvesztőimben	86
Pitypang gömbül	86
Csáky Károly	
Szemle	87
Tévelygés után	87
Vallomások	88
S. Csoma János	
Franziskának (<i>Burns modorában</i>)	89
Cím nélkül	89
Szösszenetek	89
Káliz Sajtos József	
Ének Attiláért...	90
Holdtölte	90
Vigasztaló	90
Kedvesemhez	90
Műhely	
Lisztóczy László	
„Nem hal meg senki szebben” <i>Dsida Jenő a halál közelében</i>	91

ARTériák	
<i>Lipcsei Márta</i>	
Versciklus	100
<i>Csiki Melinda</i>	
Pedig	103
Fénytörés	103
Menetrend	103
Dialógus	
„Annyiszor írok verset, ahányszor érzem, hogy képtelen vagyok nem írni” Nagy L. Éva beszélgetése Kovács Danielával	104
ARTériák	
<i>Holló József</i>	
Csendek mögötti áthallások	112
Könyörgő	113
Vágyó ars poetica	113
<i>Albert-Lőrincz Márton:</i>	
(Kései barátság) <i>Hadnagy Jóska</i> hoz	114
<i>Hadnagy József</i>	
Ikermánia	115
<i>Albert-Lőrincz Márton</i>	
(Az ikerversek aczélja és kovája)	117
<i>Hadnagy József</i>	
Két hideg kő	118
ARTériák	
<i>Günter Kunert</i>	
A Sztűx folyónál	119
Kilátás	119
Az utazó-gyűjtő	119
Orlando Furioso	120
<i>Benő Eszter műfordításai</i>	
<i>Kaiser László</i>	
Akinek nem inge	121
Néma monológ	122
Laudatio	
<i>Sumonyi Zoltán</i>	
Tartalom és forma	123
Kaiser László díjazott verseiről	123
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
„valaki engem kiszemelt / valamire valakikért”	124
Kaiser László egri estje elé	124

ARTériák	
<i>Mihályi Molnár László</i>	
Annyi csak	125
Honvágy	125
Találkozás szavaink erdejében (<i>Gál Sándor születésnapjára</i>)	126
Laudatio	
<i>Gál Sándor</i>	
A magyar széppróza napja – <i>Komárom, 2018. február 18.</i>	127
Műhely	
<i>Rideg István</i>	
Gulyás Imre hőskölteménye, az Apáink a Donnal (2000)	128
ARTériák	
<i>Demeter József</i>	
Kifordított farzsebversek (<i>Hígasság; Haladósdi; Dunaság</i>)	144
<i>Bárdos József</i>	
Hiába	145
T.T. halálára	145
<i>Bősze Balázs</i>	
Siratófalból kihajt a panasz	146
A múltó évek sodrában	146
Déltengeri vitorlák alatt	146
Thália szekeren	
<i>Hegedűs Imre János</i>	
Megszámláltatott fák: Kocsis István Trianon-drámája	147
<i>Bognár Anna</i>	
Vox humana	151
Molnár Pirokska: Emberi hang	151
ARTériák	
<i>Búzás Huba</i>	
Futólag	152
Naphal	152
Futó zápor	153
A dodzsemes	153
<i>Pataki István</i>	
emelkedetten	154
jótanács a selyembárány egészségének megóvásáért	154
nem mondhatod	155
pinácia-ikebana	155
ha majd	155
<i>Kürti László</i>	
a műszerész	156

rokonlátogatás	156
Seléndy Balázs	
Történet	157
Marie	158
Műhely	
Kántás Balázs	
A hömpölygő elmúlás – immár testközelen? <i>Gondolatok Géher István egy verséről</i>	159
ARTériák	
Szűk Balázs	
Lázadás nincs... (<i>Láz-temető; Kifordító-láz; Lázárom; Láz-sátor</i>)	163
Farkas András	
Ez Ő	164
Színek a palettán	
Szakolczay Lajos	
Kései rálátással. Károlyi András kiállítása a Galéria 12-ben	165
ARTériák	
Óbis Hajnalka	
Felhőfestés	167
Festészet	167
Vonalak	167
Sipos Erzsébet	
Innen az Eged	168
Érsekkerti ős platán	168
Szabadkéz	
H. Barbócz Ildikó	
Húsz év után Párizsban	169
ARTériák	
Török Nándor	
Szürkületben (<i>csonkolt szonettek</i>)	174
Szabadkéz	
Jámbor Ildikó	
Motoros kacsa voltam Japánban (1–5.)	176
ARTériák	
Szente B. Levente	
Eredet	180
Látó (<i>Édesanyámhoz</i>)	180
Tönköl József	
Úgy sírom a gyönyörű macskamézet	181

Szentgyörgyi László	
Menekülés a zöldhatáron	182
A fogász halála	183
Poéta és kosárfonó	184
Csatáné Bartha Irénke	
Valahol...	185
Díszletforgató időkerék	185
Mutasd ...	186
Lőrincz József	
Dal	187
Kegykerő ima	187
Őszi ars poetica	187
Vidám vég	187
A derűről	188
Bakacsi Ernő	
Öregsors	189
Szekeres Mária	
novemberi ima	195
Homályos tükrök	195
Mulasztások útján	195
Saitos Lajos	
Szemben az árral (<i>Csontos Mártának</i>)	196
Nem vérzik el	196
Téli remény	196
Fábián Tibor	
Meditáció	197
Radnai István	
Évszakok holtvágányon	199
Hajléktalan versek a hulladékban	199
Bagi István	
Az ihlet	200
Én már nem...	200
Lehet magyarul	200
Évforduló	200
De jó volna...	200
Ars poetica	200
Könyvjelző	
Cs. Nagy Ibolya	
Horváth Arany: Tenyérnyi ország	201
Mihályi Molnár László	
Mács József: Az elcsatolt vagon	208
Sziki Károly	
Gál Sándor: Nincs harmadik lehetőség	212

<i>P. Buzogány Árpád</i>		
Lőrincz József: Őszi fény derűje		216
<i>Ködöböcz Gábor</i>		
Deé Nagy Anikó: Báró hadadi Wesselényi Kata, a hitben élő református nagyasszony		219
<i>P. Maklári Éva</i>		
Sebők Melinda: Modern értékörzők		223
<i>Sz. Tóth Gyula</i>		
Lukáts János: Vadliba voltam én is...		226
<i>Erdei Sándor</i>		
Szűk Balázs: '56, te suhanc		230
<hr/> ARTÉRIÁK		
<i>Véghelyi Balázs</i>		
Kollázs, évszakokra		233
Társdalami kabát		234
Villó!		234
<hr/> Könyvjelző		
<i>Gál Tibor</i>		
Mizera Tamás – Nagy Andor – Verók Attila: A könyvkiadó egri Líceum		235
<i>Jakab-Zalánffy Eszter</i>		
Madarász Imre: A Nagy Háború nagy költője – Giuseppe Ungaretti és az első világháború		243
<i>Madarász Imre</i>		
Katona Eszter: „Rejtőző medrű bánat...” Federico García Lorca világa		247
<i>Kelemen Erzsébet</i>		
Gáspár Ferenc: Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete		249
<i>Kovács Jolánka</i>		
Fellinger Károly: Köti a sötétséget		252
<i>Rajnavölgyi Géza</i>		
Bánki Éva: Elsodort idő		254
<hr/> ARTÉRIÁK		
<i>Purger J. Jenő</i>		
valami		256
fohász		256

Csáky Anna

Jézus Krisztus keresztútja

Mossa kezét

(Pilátus halálra ítéli Jézust)

Ó, az a zsarnok, az álnok, a törpe!
A tömeghez fordult, dönteni nem mert,
gyáva tekintetét szegezte földre,
látván a fényében ragyogó *Embert*
a Nagy Kiválasztott igaz hitével,
akit most gazokkal együtt ítél el.

A kereszt

(Jézus vállára veszi a keresztet)

Szelíd, Szép Virágszál, súlyos kereszted:
hatalmi téboly, erőszak, jég belül,
gyáva bosszúszomj ölt benne testet,
mit magányban, vad gazok közt egyedül
válladra véve, vonszolsz majd végtelen
göröngyös úton, Te Sebzett Értelem.

Óvjátok őt!

(Jézus elesik a kereszttel)

Úton megbúvó éles, nagy kövek,
lábát ne sebezétek, vánszorog,
lehajló ágak, néma döbbenet,
széleken álló fehér hársorok,
árnyakat terítve most elébe,
vigyázatok rá, csuklik a térde!

Megszakadt szívvel

(Jézus anyjával találkozik)

Nyakába omlik, sír, zokog az asszony,
lelkében gyötrem, pokoli bánat.
Testével óvna: sebet ne fakasszon
fiában fegyver s keresztje halálnak.
Imával esdekel a magas éghez,
szíve összetörve, csak egyre vérez.

Valaki odalép

(Cirenei Simon segít Jézusnak)

Katonák, pribékek botjain borong,
s gyáván, rettegőn sunyít a balga nép:
„Hogy lehet ember ily vakmerő bolond,
hogy milliók vétkei tavába lép?”
Évezredek bűne e vállon a kereszt,
s kevés a Simon itt, a súly nem ereszt.

A kendő

(Veronika letörli Jézus verejtékét)

Harsány, dőzsölő szurony-darazsak
mérgező szomjjal a vér pipacsán,
a mély fájdalom forró lázba csap,
s a szájalom itt sovány vigasz ám.
Íme, most akad egy lágy-puha kendő,
a szenvedés iszapját letörlendő.

Kínok alatt*(Jézus másodszor is elesik a kereszttel)*

Vére kicsöppent szép homloka falán,
töviskoszorú-fullánk szúrja fejét,
szorítja lelkét bús, végtelen magány,
csupa tajték már belül, s a kín elég:
túl sok a szurony, az átok, gyáva had,
összeroskad ennyi örült vád alatt.

Megrendülés*(Síró asszonyok jönnek)*

Legjobban most a forró könnyek égnek,
végigiramolva asszonyok arcán,
sós paraszakban hamvadó remények,
guruló-gyöngyös láz-kínokba fagyván.
Vánszorog tovább útján az Áldott,
kit egy pokoli ármány vérbe mártott.

Összeomlás*(Jézus kimerülten összeesik)*

Világnyi bűnök súlya egy gyöngye vállon,
a vizek partjai rommá kövesedve,
Isten magánya hasadt, fekete vászon,
pokoli vihart forraló közel-este.
Hajlik már a Fény szép Sugárzó Oszlopa,
iszonyú keresztút ez, leroskad oda.

Itt állok előttem*(Megfosztják ruháitól)*

Bíbor lepelben vacog a tiszta Jóság,
búcsúzó lelke kinéz rácsai közül,
hagyja, hogy testét gazok csupaszra fosszák,
Ő lehulló palástját adja örökül,
töviskoronája patazkzik keményen
a kérlelhetetlen, ádáz, kapzsi szélben.

A kereszten*(Keresztre feszítik)*

Teste ráfeszül kinnal a keresztre,
jeleket vár a kék végtelen égből,
alul a tömeg gúnyol, csahol egyre...
„Bocsásd meg, Atyám! Nem tudják, mivégből.”
Megáll a szél, majd egy múltó perc elég:
kitárul előtte a végtelen ég.

Bevégeztetett*(Meghal a kereszten)*

Íme a kezdet egybeért a véggel...
Közeleg immár a komor sötétség,
vihár tombol, vad felhőkkel pőfékel,
födve az égbolt kihasadt szövését.
Azután minden újra összezárul,
egymásba ér az elöl és a hátul.

Megszabadulva*(Leveszik a keresztről)*

Mindenség-szívének ennyi volt a mérték.
A lemlott testnek nem kell már kereszt,
kivérzett rajta seb, ütések, hol érték,
csak a töviskorona szúr még, nem ereszt.
Sziszegő éj jön, s lassan összeállnak
fekete tömbökké a hosszú árnyak.

A megváltott ember*(Testét eltemetik)*

Ha valaki meghal, igazi valója
egy angyali sugárra száll és elröpül,
minden álma, tette majd leválik róla,
s a mennyei végtelent kapja örökül.
Ha lehet jussa áldozatnak e földön,
az ég felé forgó friss szelekkel jöjjön.

*Sajgó Szabolcs***a világ önmagában**

döngölt romok
festett egek
Bábel esendő tornyai

évezredek rétegei alól
egék törmeléke alól
a nyelvünk kilóg

mi az igazság
motyog Pilátus
s kutatod ezt te is

a világ menthetetlen
önmagában

ez van

van amit nem szégyellnek
sötétben
napfényben
mégis halálos
s ki erre vak
annak nem vak-
de hullafoltja van

*

amit nézel
azzá leszel
tartsd hát tisztán
belső tekinteted

*

ami van
annak lennie szabad
ami meg nincs
annak szabad úgy lennie

*

feneketlen óceán
benned az élet
miért időzöl hát
szirénszigeteken

időtlen várakozás

a rend s a rendetlenség
malomkövei közt őrlődünk
napra nap
őrölnék minket szakadatlan

amerre járunk
köröttünk mindenütt
körkörös romok

hull rájuk belőlünk
egyre hull
a por s hamu

érdekek egók fogságából
semmivé vált tegnapi béklyókból
hamuként szabadulva
hullunk feltartóztathatatlan
hullunk a mélybe
a körkörös háromegy óceánba

időtlen vár ránk
az élet vize

játék életre halálra

miattad vagyok magam
hogy gyűlölhesselek
egy a mást
gyűlöletem őriz
annak aki vagy
kiismerhetetlen titkod
fenyeget
ki ne fordulj hát
önmagadból
s meg ne halj
úgy hogyan
gyűlöljelek
hogyan legyek magam

miattad vagyok magam
hogyan szerethesselek
egy a mást
szeretetem őriz
annak aki vagy
kiismerhetetlen titkod
vonz
ki ne fordulj hát
önmagadból
s meg ne halj
úgy hogyan
szeresselek
hogyan legyek magam

név szerint mindörökre

van ahol neve van
minden falevélnek
s van ahol nincs
még az embereknek sem
csak egy villanás ott
időtlen semmiben
csak egy villanás
minden ami van

benned Jézus
neve van mindenknek
nevet nekik te adtál
már mielőtt lettek
s élteted őket
időtlen szívedben
élteted őket a teljességig
aminek vége nincs

szólítgatsz minket
hogyan ismerjük magunkra
hogyan tegyünk lassan félre
minden más nevet
szólítgatsz a néven
amit az időben
te tudsz időtlen
egyedül te tudsz

Sebestény Jáger Orsolya

Apokalipszis

(Mt 24,23-43)

Akkor majd bíbor lesz az ég,
mint őszi máglya, ha lánggra lobban.
Felbomlik a tér – megáll az idő,
nem suhan szárnyon, nem múlik vontatottan.

Fölszág a szél, e roppant erő,
vajúdik a Föld, amint megíratott.
Letisztult formákból születhet csak újjá
világok világán. A régi halott.

A lét majd más formákat ölt.
Ma még mindez elképzelhetetlen,
mint messzi álom késő délután,
ha ágyunk a sarokban vetetlen.

Akkor majd Isten-arcú lesz az ég:
Krisztus visszatér. Sarló a vetésen.
Óróra szólok addig is, szüntelen,
más utam nincs. Ez a küldetésem.

Már csak

Már csak adni vágyom –
violakék s halványzöld napok
fonódnak ránk, mint őszi estén
vízparton suttozó nádasok.

Adni magamból egyre többet,
mint hófehér kenyérbél illatát
adta anyánk midőn megtörte,
hogy igazzal töltse meg a szánk.

Morzsákat adnék, és mosolyt,
imáink páncélos erejét.
Mind kisebbé válva, hogy Ő
az egekig nőhessék.

István

(Apcsel 6,8-15)

Lelkét úgy szőtte át a fény,
hogy kik sötét dühükkel körötte álltak,
sárból font átkok jármai alatt
és epévé izzadt vádakat okádtak,
– nem vethettek árnyat őreá.

De arcukra vetült csodák ködén át
az elvakult düh botorkált a fényben
– ‘ez Istent káromolta’ – lihegték
kimondhatatlan titkok holterében.

S lőn néma csend a földön,
s lőn néma csend az Égben.

Vadul dobálta már a vérszomjas tömeg,
a tudatlanságra kárhoztatott,
őt, ki égre emelve tekintetét,
mindvégig imádkozott
Már csak

Már csak adni vágyom –
violakék s halványzöld napok
fonódnak ránk, mint őszi estén
vízparton suttozó nádasok.

Adni magamból egyre többet,
mint hófehér kenyérbél illatát
adta anyánk midőn megtörte,
hogy igazzal töltse meg a szánk.

Morzsákat adnék, és mosolyt,
imáink páncélos erejét.
Mind kisebbé válva, hogy Ő
az egekig nőhessék.

Isten országa

(IK 17,21)

Útra kelsz. Sarud szíját kioldja az élet.
Mezítláb taposod az idők sarát.
Lépteid ívét fényévekben mérik,
a legszentebb csata immár a te csatád.

A keskeny ösvényen indulsz tovább
lankás domboldalon tájba simult tábla:
Áttetsző kék betűk a szelídek szívében
– itt van közöttünk Isten országa.

A legtisztább íz minden íz között –
e Könyvből cseppenként kortyolod szavát,
s már benned lobbantja titkát az öröklét
mint időtlen fényét a gyertyaláng.

Serfőző Simon

Szegfű

Hallomások című versciklusból

Szegyenfű, mondják rá,
amiből régen annyi sok nőtt,
fehérlett tőle végig a gátoldal,
s a közepe csaknem mindegyiknek piros volt,
nem úgy, mint mostanában.

Csakis az asszonyok miatt,
hisz nincsen már szégyenük.

Hol van már az!

A szoknyájuk alig takar valamit,
a lábuk közé belátni.
Máskor meg képesek
nadrágot húzni magukra.
S ahol a sliccnek kellene lenni,
az ott a vágásukba benyomódik,
azt hiszik,
nem veszi észre senki?

Vagy éppen azt akarják,
mijük van, lássa mindenki?

Miattuk nem esik már annyi eső sem,
mint régen,
így büntet bennünket az Isten.
Nem is csoda
hiszen némelyiknek a melle kivan,
kendőjük sincs már ezeknek,
hogyan eltakarnák az arcukat.

Ők az okai, ki más,
hogyan betagosították a földeket,
a lovakat elhajtották,
hisz már cigarettáznak is,
jó hogy nem pipáznak,
mint cigány Mária.

Miattuk szaporodtak el a lopások,
repednek meg a házfalak,
nem mint amikor még
a kerítésen keresztül trécseltek egymással,
s nem a hajukat bodorítani jártak,
meg naponta a boltba.

Az helyett
mennyivel jobb volt a kamra,
amiben nincs már semmi,
üres egérlyuk esetleg,
az cincog.
Lehet hallgatni.

A kutya láthatta

Egész éjjel
nem tudtam aludni,
annyira ugatott a kutya.
Vonított is közben,
talán azért, nehogy elunjam.

Reggel anyámat,
akárcsak magamat az ágyban,
úgy találtam a kiskonyhában,
kialvatlanul.
Nagyon bánta,
a fazékból tegnap este
a forró vizet
kiöntette velem az udvarra.

Biztosan leforráztam vele valakit.
Ki tudja, kinek a szelleme
járhatott itt éppen.
Én meg zutty rá!
S a kutya láthatta, mi történt,
s hallhatta is,
ahogy ijedten elrebbent a sötétben.
Ezért voníthatott,
mintha jajgatott volna,
a szellem helyett is.

Ha nyugton hagy anyám,
vízzel nem öntök nyakon senkit.
S aki itt járt,
annak sem kellett volna
elmenekülnie,
nyitva hagyva a kaput is.

Anga Mária

Eljött az idő

Eljött az idő, hogy visszaváltsd a szél hangját,
visszaváltsd csendre, a neked kijáró hallgatást.
Forogjon az ősök csontja körül a szobák némasága.

Terítsd testedre a harcok sebhelyét,
engedd vérezni a gyávaságot,
hogy a záruló sírhantok befogadhassák a gyászt.

Minden múló hold- és napfogyatkozás
szemed gödrén szárad, mint a könnyek,
míg eleven pupillát éget el a fény.

A fehér foltok: gyermekingek, hasadó havak,
zászlók, majd mind lobognak.
Tűzlobogással, viráglobogással!

Eljött az idő, hogy visszaváltsd a fegyverek hangját,
visszaváltsd csendre –
Terítsd testedre izzadt szeretkezések sebhelyét,
engedd vérezni a hűtlenséget, hogy
az abortáló asszonyok ne szüljenek halált!

Ma is riadtak a kézfogások, és az éhínséget
ölelő határok áttavaszodnak kertjeinkre.
Föld alá feketednek tekinteteink.

Manapság...

Manapság világtalanná válnak a látók is,
szembogaraik belevesznek a sötétbe,
nem szárnyal már az őszinte tekintet!
Gyehenna füstje lepi el a tájat!
Tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
lassan szárnyaink is elüszkösödnek.

Magunkra hagyottan, botladozunk,
emlékeink néha még kivirulnak,
koronásodnak, föl az égre, ragyogva,
de gyermekeink ezt már nem látják,
mert mi csak tapogatózunk, mintha a föld alatt járnánk,
mintha csak lefelé vezetnének az utak,
gyertek utánunk –mondjuk-, kövessetek,
így szorongunk, egymás testéhez lapulva,
menetelünk hétfőtől vasárnapig,
csak kibírjuk. Ezt a „kibírást” kell megtanítani
az utánunk jövőknek, a jövőnek?

Manapság világtalanná válnak a látók is!
Szembogaraik belevesznek a sötétbe!
Nem szárnyal már az őszinte tekintet.

Az is lehet...

Az is lehet, hogy már
az enyhület következik
lázra, forróságra, nyárra.
Jövendélést mond az idő is,
tavaszt reméltet.

De hol keressem a folyókat,
ha medrükből kilépve szaladnak,
égre, földre szakadnak nagy áradással?
Örökbe fogadott madaraim
szobámban maradnak, nem repülnek.

Az is lehet, hogy a hírvivők
eltévedtek, idegen tájakat járnak,
a félelemtől halántékuk beszakadt,
dobhártyájuk megrepedt,
mögöttük és előttük csak a tél
labirintusai épülnek újra.

Mindig boldog

A gyermeket az Isten a tenyerén tartja,
aki onnan láthatja az idők kezdetét,
ha játszik, körülötte tünemények járnak,
a szivárványt hajának fonja,
szobája ablakán ki-be jár az ég.

A gyermek, ha sír, források fakadnak,
nevetésétől újra kezdődik a teremtés,
ha lefelé néz, beelát a földbe,
tekintetével átkarolja az ősök lelkét.
A gyermek mindig boldog, mert
egyszerre járja az eget és a földet.

Fecske Csaba

Egy sír fölött

egyre csak tágul az apám ütötte
rés az időn
rám rakja terhét minden nap
ami sietve jön

és éppúgy távozik
s mint eldobott göncöt hagy maga után
szólni olykor fájdalom
fölszakadt seb a szám

az emlékezet
mumifikálja az eltávozottat
nézem a kőbe rótt nevet
Istenem miért hogy csak így lehet

A hegyek boldogok

báránymilős most az ég
csupa kiütés lett a kék
előbújtak a csillagok
a hold nyála földre csurog

lázás a nyári éjszaka
bágyadtan tér a szél haza
nekibúsul az estike
mert a sötétség festi be

a messzi hegyek boldogok
mélyükön nyugalom honol
az anyáskodó fák alatt
még szunyókál a pirkadat

Istenem én nagyon

a ló meghal a madarak nem
rigóhang a lombban tavasztól őszig
az életem lassan megmérgeződik
magamtól ki ment meg engem

lábamra tekeredett utaktól
célomig nem érek el
kikericsek nyílnak kék és lilák
a szélnek végül minden virág letérdepel

az évek mint odvas fogak kiperegnek
az időből ügyed vesztésre áll láthatod
gyöngye láncszeme vagy egy hosszan
kígyózó menetnek

egyszerre vagy szent és eretnek
olykor úgy érzed a szíved fölötted vacog
Istenem ha nem vagy is én nagyon
szeretlek

Nagy Zita

Homokóra

milyen a másik soha ne magadhoz – mérd – mérőföldjeitek közelig és távig – ne kérd – pontos összegét idegen lelkek hatványának értékét	milyen vagy soha ne másához – mérd – mindennap önmagaddal összead – kivon – – szolipszista tudatod kóckontyából kortyolod identitásod: ki mindenkivel bátor retteg saját magától
--	---

olykor nem több, csak betört lét:
embernek látszó tárgygal
elkövetett életcselekmény

vagyok és vagytok
formák és alakok
néha még mémek
– is –
– tápoljuk a mindenséget
zsibongásainkkal az aszfalton
görgő vakságunkkal üres fiókok
párbeszédeiben
– az irdatlan idomít:
trappoló lépteinkből
szemüregeink üteméből
– kilop-ott –
– hontalan –
üdvösség tekint
– megérint –
valóság helyett
csupán odakozmált
illusztráció szaruhártyánk
szűz értelmén a szkepszis:
hogyan létezőnk, meg nem is

homokórák vízszintes
nem mér időt, sem tereket
hozzájuk folytonosságot nem perget
az illanásnyi impresszió
felvillanó
bordáinak végtelenjébe
rejtőzőm
és ott vagyok
a lepedő reggeli gyűródésének barázdáiban
a markodban őrzött mámorok meztelen matatásaiban
a zárukban elfordított kulcsok kattanásaiban
az induló autók motorhangjában
a délutáni árnyék szegélyén szobád falán
a város ragadós nedves zajában
a metróhuzat kirázta tömegének
– közepén –
ha megállok
– hirtelen –
egyszerre tudok mindent és semmit sem
csukott szemmel hallgatom
az embermassza áramát
míg az a csend
amelyhez a kozmosz köldökhangját
mérhetem
fel nem kiált

Aknay Tibor
Vándorének

Bevackoltam a világba,
fészekrabló potyamadár:
más emlékét összegyűjtő,
tejútjáró csillagpásztor.

Ködcsigaház az otthonom,
vállamon a Semmi terhe:
bocskoraim mind elvástak,
ki mondja meg, merre, merre?

Utat jelző kavicsaim,
halottaim sokasodnak.
Csigaösvény nyál-ezüstjén,
az út végén vár a holnap.

Egy utazás emléke

Gyöngécske még a tavasz,
a leszálló ködben
pöre kis ágak dideregnek.
A vámos megtapogatja a cigarettás dobozt,
kivesz egyet, majd
szó nélkül elrakja az egészset.
Hallgatok, afféle tettetett mosollyal:
szándékosan hagytam elől,
nehogy kiszúrja a táskámban lapuló
csempészárú szavakat.
A vonat halad a foszló szövetű éjben.
Egyedüli utasként – jó ideje már –
kerülget az álom,
mint magánzárkás rabot
a teljes feladás kényszere.
Most segíts, ha tudsz, Uram,
adj fogódzót, bármit,
csak ne kelljen néma bálvánnyá válnom
ebben az idegen nyelvű purgatóriumban...!-

„Péter aludt, János aludt, Jakab
aludt, Máté aludt és mind aludtak...”
hallom a költőt, kósza szerelmek zsolttárosát,
és a légy piszkos égő fénye
halott-sárgára festi arcomat.

Pókháló idő

Elárult eszmék
felett
sír a
lépre csalt
lelkiismeret.

Zápor

A ritkás lombon át
suhog a zápor, azután
csendesül, mint
szelíd könnyörgés,
mely harsány szónak indul,
majd megbékél legbelül.

Tél

Betonszürke táj.
A fák pőréen,
csupasz koronával,
állnak a horizont előtt.
Sziréna szél vijjog,
az éjszaka
nyüszít és lapul,
akár a szökevény,
ha nincs már reménye.
Hajnalra tükröjég az út,
ág roppan ágra, és
omlik halomba a világ.

Jóslat

Akkor majd lovasok jönnek
északról és délről,
keletről és nyugatról,
halálvirág mezőn,
fekete hajnalon.
Idegenek, arctalanok.
Lovuk háta véres, habos,
leheletük tűzzel teljes,
csillaghullás a járásuk.
Menekülnék lélek mélyre,
lennék magzat, foganatlan,
lennék árnyék, fénye nélkül.
Tenger volnék, kiszáritnak,
csillag volnék, kioltanak,
magam volnék, megtagadnak.
Anyja vesztett riadt kised,
kin már senki nem segíthet,
csigolya-tört álmát őrzi.

Hollósy Tóth Klára

Az egyetlen igazság

A költészet az egyetlen igazság,
mely mindent elmond, megmagyaráz,
a legőszintébb, legigazibb barát,
mely ha muszáj, veled is csatáz.

A költészet a Mindenség szerelme,
Ő maga a forró szenvedély,
halhatatlanság, az istenek nyelve,
legbiztosabb földi menedék.

Megmutatja hogy találsz magadra,
saját lényeddel azonosít,
ami tiéd, be csak azt fogadja,
megőríz és kikristályosít.

A költészet az egyetlen otthon,
mely be nem csap, nem hazudik,
nem ide-oda tolató mozdony,
ő csak egy irányban működik.

A költészet a szépség csillagéke,
a képzelet nagy utazása,
hamisítatlan szabadság és béke,
varázslat, az ember látomása.

Kinyilatkoztatás

Vagyok a kezdet, s vagyok a vég,
a létet őrző búzaszem,
vagyok az orom, a szakadék,
Létezem, ha hiszed, ha nem.

Vagyok a pont, vagyok a vessző,
Hol vagyok? Benned rejtezem,
a téged óvó, sose feddő
Remény vagyok, fény, rejtelem.

Vagyok a minden és a semmi,
maga a szabály, fegyelem,
vagyok csak alig leheletnyi
mégis a törvény, s kegyelem.

A sejtethő, de láthatatlan,
ha kellek, ott vagyok veled,
semmit adok és mindent adtam,
mikor megteremtettelek.

Antal Attila

Kora tavaszi soroló

A kamra eresze alól
napozó hasábfák
fanyar illata árad
a fecskeváró szél
vizet facsar a
havak rongyaiból
a fűzfa-árnyak rácsát
korai pitypangok
hada töri át
avartűz az alkonyi Nap
vörösébe zilált
varjúcsapatok merülnek
éjszaka remény-friss
pára dereng a
tölgyek csarnokában

Holnap, holnapután

Ma még zúzmara-ezüst
kandeláberek jegenyéink
dombra futó kertünk ravatal
de holnap visszavonulót
fúj a fehér halál
irháját hordja menekül
hegyek csücskére kuporodik
sivár lelkek horhosaiba
holnapután selymes barkafények
söprik ki a merengést szemedből
depressziódat benövi a fű
bókoló lepke-apród hív
tóparti tavaszünnepre
rózsálló kedvvel bújsz
ágyadba este
arcod holdkórosa hajnalig
szíved zakatolását hallgatom

Krónika-töredék

Lovas herold jött kelet felől,
hetyke legény, eregette
víg dalait maga elé.
Küldte messzi fejedelem,
rózsák bódult bolondja, mondják,
selyemkaftánja égi-kék.
Por ülte arccal az idegen
– mokány lováról pára füstölt –
lebbent urunkhoz csodafriszen.
A zárt felházban szóra szó.
Úrnők kisírt az éjszakába.
S indult mindönk legkedvesebbje,
kisasszony-angyalunk jókor reggel
szekeres, álmos kis csapat
pirosuló naptámadatnak.
Rídogált úrnők. Ügetett
a menet élén a víg legény,
dalai szállongtak előtte.

Csontos Márta

Elhagyta Hélios?

Itt ül a legenda a falakon,
ezüst szirmok, árnyak, – s a föld pora,
halott nimfák papír-koporsóban,
a fényből kilóg Zeusz homloka.

Szelíd homály, megtört üveglapok,
kint a tengert vödrözi Posszeidon,
a sárga főveny hatalmas foltján
Árészt dül merengve, hallgatagon.

Szapphó strófáit megbontja a szél,
virágokon táncolnak a sorok,
Odalent, Hádész mosott kövein
Anakreon múzsák közt üldögel.

Platon csillagokat gyűjt az égről,
szaladó árnyék-szekér a távol,
égnek az erdők a horizonton,
Prométeusz ajkán a szó lángol.

Aphrodité magot szór a rétre,
nyomában zöldül a fű öle.
Párisz pánsípot fúj Trója alatt,
vértzik a csatában holt fák levele.

Ovidius versel a kék ködben,
a szikla-résen Androméda-fény csorog.
Galamb-szárnyú istennőnek dalol, –
mindenütt megszelídült angyalok.

Erősek és hősök marakodnak.
Vérfertőzés és transzcendencia?
Héliosz fényében sok a torzó,
elhamvadt a képzelet máglyája.

A hunyor a Napba néz

Valami visszatart, valami
megakadályozza, hogy kialudjam
magam, megkapjam a lehetőséget
a tisztánlátásra, s élvezhessem, hogy
összehúzódik bennem a sötétség.

Most mégis megengedem, hogy
nyitott fiókomba belebújhassanak
a csillagok, s szinte boldog vagyok,
mert látom az ajtófélfán kivirágozni
a sarjadásra váró, ideiglenesen
kényszerpihenőre ítélt magot.

Áttöröm az éjszakát, ott találok
magam a végtelen mező csöndjében,
már nem zavar, hogy a virágok
becsukták kelyhüket, s egyedül csak
a hunyor néz növekvő büszkeséggel
a Fénybe. Én is elfelejtem minden
bánatom, mert tudom, – az Idő halott.

A begyűjtő

Nem tudom, milyen az éjszaka,
s álmomban, ha a szoba eltűnik,
mikor áll be a csönd, – meddig tart
az a semmibe szárnyaló állapot,
melyben visszatérek a Sokorói
dombvidék lankáira, lebegek
a fűszálak között, s könnyedén
ugrálok a Cuha-patak partján.
Talpamat nem sebz fel a kavics,
szedegetem a szirti ternye sárga
szirmait a vadvirágok között,
a koboldok visszahúzódnak az
üreges pereméről a mélyedése,
nem mernek ingerkedni velem.
Már lezárt a szakadék, háttal
állok a sötétnek, nem kell sündisznó-
állásba gömbölyödnöm, szabadon
nyújtózom, nézek fel az új kezdet
szörnyeteg-mentesített kékségébe, –
véget ért a kanti séta Kelet s Nyugat
között, út közben nem jött a Begyűjtő,
visszatértem kis falumba, most itt
ülök egymagam, vékonyodnak a
schopenhaueri körvonalak, s érzem,
növekszik bennem a tavasz.

Kékszakállú herceg vára

Deák Ernő

Pro Domo

Rád méretezett föld
 haza – otthon
 mibe indaként
 kapaszkodsz
 legyen helyed
 közöd
 velőt – szívet
 szaggató határok mentén
 tudva
 egyik oldalhoz sem tartozol
 mert mindegyiket
 befogadtad
 és csak a belőlük
 benned tengődő csíra
 vagy te
 a satnyuló időben.

Ezt adhatom, ha felfogod
 mit is jelent
 a kerítésnélküli úrben
 horgony – kitekintőn
 elülni a parton
 előre – hátra hunyorgón
 kevert vegyületen
 láncszem lehetsz
 egymásba fogózva
 az ígét
 éljük
 négyarcú forgásban
 a sarjadástól kifehéredésig:
 egyek vagyunk
 lényegülő emlékezet
 patak – közel
 mező – erdő
 kék távlatok
 hegy – csillag
 szél – eső
 nap és hold
 borszagú lejtés
 csigavonalú körben.

*In oppido Sancti Martini / Markt Sankt Martin / (Sopron)szentmárton
 Anno Domini MCMLXXXIII.*

Obulus*Jánosnak*

Hát ezt (is) jól kitaláltad
 etruszk módra
 megpuhítva Kharónt,
 pedig már ott ólalkodott
 a parton
 talán éppen várva rád
 te azonban megejtetted
 élted akarta,
 de te lebeszélted
 lealkudva az árat
 olyannyira, hogy nem kellett
 csónakba szállnod
 neki meg nem kellett vesződni veled
 így maradtál itt
 csupán egy lábujjal kevesebbel
 még csak sántikálnod sem kell.

Tanulság :
 ha egyáltalán igényt tart még rád
 egy-egy lábujjal megúszod
 s mire elfogy majd valamennyi
 jóval túl a nyolcvanon
 az istenek sem gondolnak veled
 élheted éltedet
 szabadon gyönyörködve-szemlélődve
 e rút
 mégis egyetlen és megismételhetetlen
 szépséges világon.

Gósi Vali

Hódolat a tavasznak

Valami készül: zeng az ég,
újraéled a fű, fa, virág,
dalol a rigó és a csíz,
reményre virrad a világ.

Micsoda kórus, mennyi fény!
Naptól részegült kis bogár
moccan a fűben, s már szalad,
április szele fújdogál.

Parányi élet minden rügy,
ághegyen ébredő lélek,
harmatos tavasz-hajnalon
újjászületést remélnek.

Bolond április, tavaszom!
Ébreszd fel alvó örömöm!
Már lombosodnak mind a fák,
lélegzetüket köszönöm!

Tenyered melegét

A kezedet vágyom
tenyered melegét
kezemre hajló érintésedet
otthon-illatát idézni a múltnak
ledobni lelkünk tépett rongyait
kiteríteni takarónak
szerelmünk féltve őrzött titkait
felbátorodva a pőreségen
keresni tiltott fényeket
levetni közös bánatunkat
feledni gyászos sóhajunk
mámoros lélekkel
összehajolva
egymásba olvadó
kéz legyünk!

Hamvaiból éled

Már fény töri át szobám ablakát,
minden hajnalt megszépít, megáld.
Pirkadatkor végre felderül
bánat-szürke álomból a csönd.

Otthonom sem puszta ház csupán,
tűnik a sok, sötét látomás.
Közel hajol hozzám a végtelen,
könnyeimen fényemlék terem.

Az égen szürke felhők foszlanak
– fényes szárnyú fönixmadarak –
feltámadnak halott hamvakon,
tűzhalálból, arany lángolással

(Átirat: Újjászületés című versemre)

Gyöngéddé érik

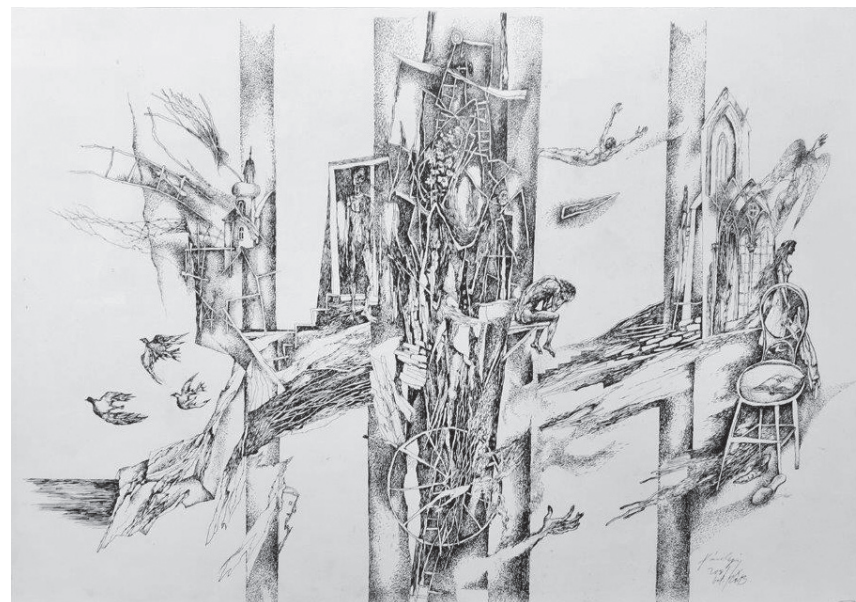
(Ronsard-hangulatra)

Szeretlek, te örökifjú kedves,
mint forduló föld a lét tavaszát
– hús szerelmének újult magzatát –
ha hó alól már élni ébredsz’.

Őrzöm azt a megfogható percet,
mely értelmet ad, mint az anyaság,
örökül hagyva, mit az ifjúság
ál-örömökért, olcsón elenged.

Nem hagyom veszni, mi érték, soha!
Sorsom maradj, mely bármily mostoha,
átlényegül, ha őszintén ölelsz.

Gyöngéddé érik a dúlt szenvedély,
mint lankává szelídült meredély;
átörökitem, ha viszontszeretsz.

Víziók (vegyes technika, karton)

Fellinger Károly

Kísértés

Az ördögök fagyos ábrázattal elképzelik a mennyországot, porszívó a tekintetük, még szerencse, hogy szemüveg van rajtuk, legalább nem látnak tisztán, a kivetovált véletlen leszállítja nekik a föld valamennyi hóemberét, amiből elegendő víz lesz a gyakori kézmosáshoz, meg csak az Isten tudja mihez, ezen az elátkozott bolygón, ahol folyton és folyvást más-más bőrbe bújik a nemlét, mert különben még kezdene valamit magával, ami bizony nagyot szólna.

Ismeretterjesztés

Az őszinteség lehozza a csillagokat az égről, mélyen a szavakba kaparja őket, közben a hasonlat tömi a hasát, mint aki leszokott a dohányzásról, körülötte a bizonyíték szaladgál, a farka kerítésből készített kolbász.

Menthetetlenül

A költészet kopasz fején a sapka a szabadság maga. Úgyis átnövi a haj.

Szabadlábbon*(V.I-nek)*

Csak még egyszer soha, a szellemek is a kitért ajtót keresik, nem a falat, pedig könnyen átmennének rajta, ahogy az ajtón is, a zavarosságig bonyolított képek, a fülledt mondatok, vagy a felszínesség, a csináltság, meg a hatástalan licenciák, akárcsak a szabadúszó angyal, hóna alatt egy felcsavart repülő szőnyeggel, ha jó az önfeláldozó reggel, az idétlen szójátékok nem használnak sem a könyvnek, sem az olvasójának, hiszen a pokol távol áll tőlem, nem bírom a forráságot.

Ecce Homo

A hajó végérvényesen elment, majd jéghegynek ütközött, az igazság nagyotmondásra csábít, rám hagyja, velem menteti ki a roncs fuldokló utasait, de sem többet, sem kevesebbet nem állít.

Egyáltalán

A titok híres kincéső és nyomkövető, ez lerí róla, minden lépését szemmel tartják, ha úgy tetszik, megfigyelik, feljelentik, nincs magánélete.

Van egy térképem, melyen az ákombákomokat csak ő képes megfejteni. Remélem, nem árulja el senkinek, idővel valósággá öregszik.

Invázió (tusrajz, karton)

Olasz Valéria

Tavaszi ágra virradtam Simon Anna

Tavaszi ágra virradtam,
rügysző éjem kipattant,
bimbózó álmom harmatán
átkelő fényed rám talált.

Tavaszi ágra virradtam,
magam is kitavaszkodtam,
harangos hóvirág-ingem
guruló napra terítem.

Tavaszi ágra virradtam,
be nem telek az illattal,
vágynom az égnek kék szemét,
sokáig, hosszan látni még.

Tavaszi ágam nem adom,
szíved vázáiba rakom,
rügysző éjem dédelgesd,
bimbózó álmom ott repdes.

Simon Anna, édesanyám,
ma virágot hint rád a nyár,
ma csupa reggel van bennem,
ma harmatot kell neked szednem.

Neveden szólítlak: Anna,
téged énekellek dalba,
édes, édes Simon Anna,
anyakönyvem diadalma.

Ott vagy minden falevélben,
tűsarkú fenyves tövében,
nem láthatlak, bárhogyan nézlek,
mégis-mégis felidézlek.

Kivételes Anna-nap van,
tűzliliom vagy a Napban,
szirmod reszket, alkony-fényben
érzem minden érintésed!

Havasi gyopár

Havasi gyopár,
te elsőszülött, hófehér,
tisztaságodhoz földlakó
fel nem ér. Sziklák
közt vajúdva jöttél világra,
januárnak reménység-virága.
Nem tarthat fogva sziklaszirt,
szabadon szárnyaló szirmaid
megérintik a felkelő Napot,
rajtuk semmi szenny,
semmi por. Te tündökletesség,
hegyek-völgyek éke,
szépségre szomjas lelkek menedéke,
úgy ragyogsz fenn magas sziklák tövén,
mint Megfeszítetten a sugárzó fény.

Kékszakkállúherceg vára (festett fa)

Jajkiáltás

Mert kell nekem az ének,
ó, jaj, nélküle nem élek,
egem lehunyja nagy szemét,
fekete vitorláit felvonja az éj,
és végleg besötétül,
ha meghal bennem a dal,
és a hallgatás, szemfödélét
rám teríti,
akkor tudom, utolért a végítélet,
ajkam befagyasztotta lélek.
Hát szárnyalj, szárnyalj belőlem ki,
te szó, te tündérkiáltás,
te igazságosztó Mária-dal,
te kiáltó győztes diadal,
te kínzó, édes élet,
mert kell, mert kell
nekem az ének,
a hallgatásba, jaj,
lelkem belehal!

Oláh András

hiába

papírfalakat vont maga köré végül
s álmokat gyilkolt le – de hiába készült
a képzelet keretét szétszakítani
hiába feszültek szívedre ujjai

az utcaköveken életre kelsz újra
minden gyűlöletnek túlfeszül a húrja
s hogy honvágya bizton érhesen majd célba
jövődöt adta el csontokért a céda

álmunkból hiányzik még pár ecsetvonás
ám félkész titkokat közölni nem szokás
s ha Isten majd úgyis csak közölünk halászik
maradjunk együtt a feltámadásig

esti nyugalom

kéregetek csöpp esti nyugalmat
benned a csönd szivacsfa hallgat
szisszen a függöny – kifele se látunk –
fal fele fordul véled az ágyunk
gyöngye vagyok mint fákon a harmat
nem érted kezem vajh' mit akarhat
suttog az álom csókokat osztva
ujjbegyem indul új csalitosba
csempészek hozzád tétova stábot
kézbe veszel s kifosztva megállok
az ismétlésbe majd belefülünk
végtelenített perc csak a múltunk
esti harangszó karmol a csöndbe
s ott maradunk az ágyba kötözve

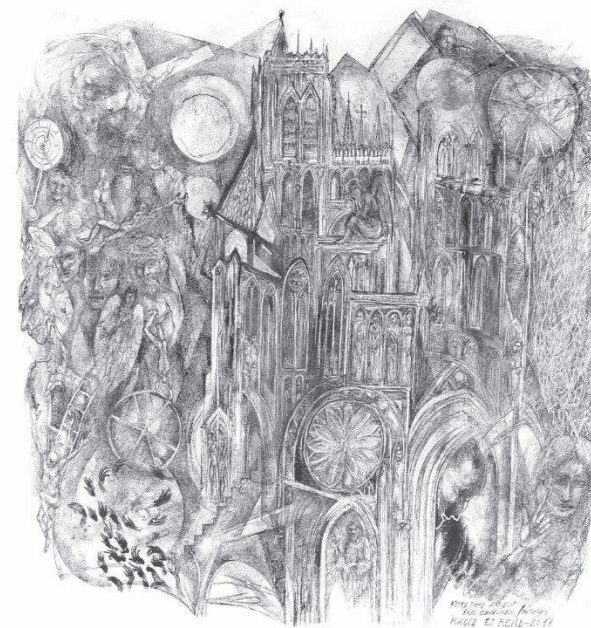
örökségeink

hetekig halogattad hogy elmenj oda
hetekig nem nyitottad ki az ajtót
s amikor végre erőt vettél magadon
hisz mégsem maradhat *úgy* minden
és végigpásztázta tekinteted a finom
portól matt bútorokat idegennek
érezted magad és megértetted
hogy a régi színek többé már nem
támaszthatók fel és semmi sem
ugyanaz mint régen s az a ház üres
és hideg marad s amid van a múlté
amit nem adhatsz el senkinek

Lajtos Nóra

Inferno

meztelenre vetköztetve gondolataimat,
még álmomban is szégyellem magam,
pőre zokogásban törne ki belőlem a tegnapiok jaja,
de nem tudok sírni, már egy fél éve nem...
nincs már sem ajtaja, sem kilincse a vágynak
lakat alatt, mozsárban tört csöndben haldoklik
minden holnapom, szabadulásra várva;
az írás szentsége is ketté törik mint áldozati ostya
nyelvet találni a végtelenhez, ez az, aminek értelme volna,
de a dagadó lábak és légszomjak nászaiból csak csóktalan
vágy fogan... ujjbegyeim vércseppecskéi mint vöröslő csillagok
nem ragyogok már soha többet, szemem fénytelen, matt tükör;
augusztusi csillaghulláskor török el bennem minden akarat,
színtelen ilyenkor még a szivárvány is, egyetlen kincsem: a félelmem.

Rend és káosz (vegyes technika, merített papír)

M. Fehérvári Judit

Lajtos Nóra, a hiányoktól megperzselt lélek, s a relatív igazságok költője

„A vers a Föld útja a Nap körül. A vers egy mindenütt folytonos, de seholsem differenciálható függvény. A vers változó irányú, egymást inverz transzformációsorozatokkal beburkoló erőterek kötöttfogású viaskodása egy telítetlen kontinuumban. A vers előszoba: zsilipkamra annak számára, aki írta, s aki őbenne tér vissza a nyelv, a tudat és a lélek paratereiből és zsilipkamra annak számára, aki olvassa s rajta keresztül lép ki a nyelv, a tudat és a lélek paratereibe. A vers olyan, mint egy roló, mint egy ablakredőny, amelynek lécei a verssorok, átsüt közöttük a fény, s a roló mögött ott áll a költő és szárítkozik.” (Szócs Géza)¹

Lajtos Nóra verset ír. A csoda születése leköti, és a legjobb értelemben fogva tartja. Ettől pedig nagyon fél, mint minden túl erős kötődéstől. És szüksége van igaz kötésekre, kötődésekre, tiszta szóra, a másik lelkére, a mindenség hitére. Belélegez, s ez eltart néhány esztendeig. A percet a mindenségbe emeli, s tüdejében tartja a hitelesség legragyogóbb sorait. Nála soha sincs valódi kadencia, hiszen néhány sorban is váratlan szövegbőség kerül a befogadó elé, mert minden alkotása látványosan sokszínű virtuozitásban, kihívásaiban, belső látomásaiban.

A XIX–XX. század fordulóján a szimbolizmus, mint művészeti irányzat a tárgyi valóságot a költészetben is elvonatkoztatja a tapasztalattól, s bizonyos értelemben az absztrakciót helyezi előtérbe.

A XXI. század költőjének felfogása a valóságról egy olyan diszciplína, amelyben a dolgok elkülönülnek egymástól, s a világ idegen és hideg. Vannak ugyan olyan témái, melyek ismertek, s éppen ezért a mindennapiasság megszokott bizalmát keltik a *rigmus poeticus*ban.

Lajtos Nóra világképe imagista: „Az »image« nem egyszerűen költői kép, hanem a létezés adott, meghatározó pillanatának tárgyi rögzítése a szavak puritán ökonómiájával és egy átfogó zeneiséggel. A vers ezért nemcsak határozott tárggyal, témával bír, hanem mintegy tárgyként, önértékű, referenciájától független létezőként lép fel, kibővíti a »van«-t.”² Ennek a kompozíciós zártágnak leginkább a ciklikus szerkesztésmód felel meg.

¹ <http://szocsgeza.eu/hu/tolem/versek/539-mi-a-vers>, utolsó letöltés: 2017. július 6.

² http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevezetes_az_irodalomtudomanyba/cho5so2.html, utolsó letöltés: 2017. július 17.

A *Sorsszimfóniák* című verseskötete ízléses kivitelű, nemes-veretes tartalmú. Címválasztása csalóka, hiszen csupán annyiban van szó „Sorsszimfóniákról”, hogy hat versciklusának ihletői már nem élnek közöttünk, illetve az önsorsrontás, mint lehetséges alternatíva felmerül magában a szerzőben is.

A „*Lélekkapuk*” című ciklusának alcíme is erről tanúsodik: („lírai jegyzetek a pszichiátriáról). Talán a legmegrázóbb verse a következő:

„pirulahegy,
farkaskaland:
rács vasa zördül”.

A 4-4-5-ös szótagszámú sorok első két sora magyaros verselésű (kétütemű, felező nyolcas, míg a zárlat időmértékes. A harmadik sor majdnem mindenhol adoniszikólon (-UU/-). Tudatos a szerkesztésmód, hiszen a „*Sorsszimfóniák*” cím is valami hasonlót sugall: addig írj, míg lüktet a véred.

Erre utal a könyv borítója is, amelyet Eifert János, a szerző egyik volt tanítványa készített Bot Ádám (tánc- és mozdulatművész) kezeiről. Zár-nyit-ad. Erre asszociálok kezeiről, ha lentről felfelé nézem a képet. No, meg Blaise Pascal híres metaforájára:

„Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike; de gondolkodó nádszál.”

Aki pedig költő, s nő, és felvállaltan a magyar irodalom poétikai tradícióinak követője intonáltságában és zeneiségében is, az versciklusokban gondolkodik: *Létszirmok*, *Profán rondó*, *Erdélyi triptichon*, *Bohócszáj*, *Versmécsek*, *Lélekkapuk*.

A kötet szerkesztése – ahogyan egy zenében is – létrehozza a nagy egészet, s a ciklusokból összeáll a teljes szimfónia. A „Sorsé”. Beethoven ötödik szimfóniájára asszociál a befogadó, s arra a következtetésre jut, hogy Lajtos Nóra is az anyagával, a szóval folytatott folyamatos küzdelem során ütötte le kötetének záróakkordját:

„lélekkapuk
zárja nyílik:
fényt hoz a Lámpás!”

A könyv „Prológusa” klasszikus módon szellemi kalandra invitálja az olvasót.

„Nyitva kapum: térj be, vándor!
csillagruhádt út-porából.” – így szól a felütés, s bizony, ha a könyv előbb idézett záró versére asszociálunk, akkor ez a kapu még a kötet végén is nyitva marad, azaz várható a folytatás, a következő, létösszegző munka.

Lajtos Nóra költészetébe abban a pillanatban szerettem bele, mikor nagy kedvencemről – az első ciklus első művében –, Fernando Pessoa-ról így adott hírt:

„Azon a portugál hajnalon gyűltünk egybe:
Ricardo, Alvaro, Alberto és én.
Egymás versbarnított arcát tapogattuk.
Kiültek tekintetünkre meg sem írt verssoraink...

...Azon a portugál hajnalon egybe gyűltek
Végre, de nagy volt a vita.
Egymás bűneit nem vállalták.
A fejfán egy név: Fernando Pessoa.”

(„*Mensagem – ideátra*” – részletek)

A cím megfejtése után teljesen lenyűgöz a vers. Pessoa-nak, a portugál „modernismo” legkiemelkedőbb egyéniségének költészeti életművét összefoglaló, első önálló kötete „*Mensagem (Üzenet)*” címmel jelent meg. Érdekes kísérlet lehetne Pessoa nyomán elemezni a ciklusokat, hiszen köztudott, hogy az említett portugál költőnek négy ismert alteregója volt: Ricardo Reis, Alberto Caeiro, Alvaro Campos, s a már említett Fernando António Nogueira Pessoa. Vajon, hogyan jelenik meg Lajtos Nóra ciklusai-ban Pessoa négy különböző „énjének” közös vonása?

Egy személyben ő Psyché, Sárbogárdi Jolán, Mecseki Rita Eszter és a költői én, akit még nem írtak meg, illetve Weöres Sándor, Parti Nagy Lajos és Petőcz András női altergeói is (Köztudottan Petőcz András egyik alteregója Mecseki Rita Eszter).

Arra már a következő versben válaszra találunk, hogy az élet titokzatos, a létezés nem más, mint az elidegenedés, amely csak arra való, hogy beleborzongjunk a nagy távozás előtt:

„ajtók előtt
életek
kés a kézben
megremeg
zörgetek... / „(el)veszett világok (*Lost Worlds*)” – részlet/

Az első ciklus műveiből egyértelműen kiderül az is, hogy Lajtos Nóra – az eddig írt kritikákkal szemben – nem csupán a magyar irodalomban, de a világirodalomban is otthonosan mozog.

„Mint megsebzett galamb
szárnyaszegetten
ömlik a vérem
ömlik a vérem
hófehér arcomra
csordogál alázuhog...” („*Tökéletlen metamorfózisok*” – részlet)

Kire, ha nem Guillaume Apollinaire-re asszociál a befogadó?! A vers kalligramma, a világtól megcsömörlött, s a békességre vágyó léleké, amely, mint a Viktória-vízesésben, a Mosi-óa-Tunyában, a „mennydörgő gőzölgésben” és „robajló füstben” szintén eltűnik a párafüggöny mögött, megsemmisítve önmagát is. Erre utal a verszárlat:

„... olajággal a számban
örökre éhezem
mindhalálig éhezem” („*Tökéletlen metamorfózisok*” – részlet)

A jajongó, sirató dalban a lírikus úgy siratja önmagát, mintha máris halott volna, akár Apollinaire a háborúba indult, s csataterén lévő barátait.

Lajtos Nóra a kortárs lírában azzal is újfajta hagyományt teremt, hogy minden olyan ismeretet beleszó a műveibe, amelyet egy magyar irodalomból doktorált középiskolai magyartanár csak magáénak tudhat. Ez a tudás pedig a reneszánsz kori polihisztoroké.

Így már az sem meglepő, hogy Hajnóczy Péterre a „*Perzsia*” című költeményében akrosztikonban emlékezik (Az „Erdélyi triptichonok” „A-dúr szonáta –költőhangra” című verse ugyanígy Kányádi Sándorra), miközben a Pessoa-féle borzongás ismét visszaköszön a leütésben.

„...Álmai már nem hazudnak.
Bőszült idegzsövetében,
Ópium-csatáktól épen,
Lelépett még idejében.” („*Perzsia*” – részlet)

A *Létszentségek* négy részből – szándékosan nem használom a strófát – álló bölcseléseiről Vas István *Képlet* című műve, s költészetének bizonyos elemei kapnak új, feminin köntöst.

Az első ciklust követően a *Profán rondó* (Psyché-parafrázisok) azon kívül, hogy ragyogó felépítésű, az elemzőnek magasan feladja a leckét. Az öndefiníció már az első sorokból kiderül, hogy aztán mindig más alakban ismétlődjön (Ezek a szerző által bal oldalon kiemelt sorok.):

„Engem még nem írtak meg.
Lehet, hogy nem is fognak.
Talán mert nem hívnak sem Lónyainak, sem Erzsébetnek.
Lélek vagyok.
És nő.
Ha akarják.” (*Első verzió*)

„Engem még nem írtak meg.
Talán mert nem hívnak sem Mecsekinek, sem Ritának, sem Eszternek.
Lélek vagyok.
És nő.
Ha hagyják.” (*Második változat*)

„Engem még nem írtak meg.
Talán mert nem hívnak sem Sárbogárdinak, sem Jolánnak.
A négyesfogot a cél felé tart...” (*Harmadik típus*)

„J. Ungvárnémeti nem is Tóth László.
Valójában még meg sem született.
Csak bennem létezik.
De nagyon.
Nekem J. A.-val kellett volna találkoznom!
Ott, Szárszón.
Én meggyógyíthattam volna.
Vagy nem.” (*Negyedik alteregó*)

A változatok Lajtos Nóra próteuszi alkatára éppen úgy utalnak, mint Pessoaéra. Miért a „négyesfogat”? Pessoa énkeresésének sajátos formája, a személyiség megtöbbszörözése éppen úgy megjelenik ebben az alkotásban, mint maga Weöres Sándor. Visszautalva a már fentebb említettek: Lajtos Nóra lesz Psyché és Sárbogárdi Jolán, meg Mecseki Rita Eszter és a költői én, akit még nem írtak meg, illetve Weöres Sándor, Parti Nagy Lajos és Petőcz András női altergeói is.

A Psychében így is párhuzamosan fut egymás mellett két narratíva: egy látszólag prózai formájú, de amúgy lírai tónusú, és egy formailag verses formájú, de néhol elbeszélő jellegű szövegdarab.

A KÉSÉRTET.

Kézbe kést veszek,
Szívem által-szúrom,
Késértet leszek,
Tetemim mind szerte hányom,
Véred és velőd zabálom,
Tzomb tsontommal dobolok,
Kaponyádon meg-kopog,
Viharban viséttó
Késértet vagyok.

Tartzal, 1809. tavasz. – írja a „Psychében” Weöres. Lajtos Nóra ezen művének átfogó stílusretorikai képlete messzemenő pontossággal követi Weörest. Talán ezért a parafraízis, illetve a lelki rokonság alapvető jelleggel emberi-társadalmi, etikai-egzisztenciális információértékű narrálások sorain keresztül valósul meg.

„Célom nem a gyönyörködtetés, nem is a szokatlantól irtózók bosszantása. Érte nek-e, azzal sem törődöm. Mást akarok: eleven áramot sugározni, melytől megrázkódik az ösztön, érzem, ész, képzelet, szellem, az egész lény; ne csak az ember olvassa a verset, a vers is az embert. Átvilágítani és felrázni óhajtlak, hogy átrendezhesd magadat zárt, véges, egzisztenciális énedből nyitott, szociális, kozmikus, végtelen énné. A kommunisztikus embert hívom, aki ráeszmél a birtoklás, rang, erőszak kényelmetlenségére, külső érvényesülés helyett testi-lelki önmagát emeli egyre értékesebbé.”³

A „Psyché” paradoxona, mely szerint „A Psyché című könyv szerzője ugyanis, a látzatok ellenére (mely látzatokról ő maga gondoskodott a személytelenségről vallott nézeteivel) nem a költői személyiség megsemmisítésére törekszik. A Psyché írója el-tünteteti Weöres Sándort, mint a versek alanyát, de mindent megtesz azért, hogy a mű középpontjába helyezze az általa kitalált költőné személyiségét, és legalább olyan jelentőssé tegye, mint a Psyché nevével jelzett verseket.”⁴

Lajtos Nóránál is mindig új szereplők lépnek elő az arcok mögül az elbeszélő vagy a kulcsszereplő alakok szájából felhangozva. Persze, ezt a költőné megteheti, mert, ha létrehoz egy alakot, akkor annak joga van önmagáért kiállnia, s a versalany éppen akkori gondolatait kimondania. Maga a mű meglehetősen heterogén szövegállomány nemcsak önmagában érdemel figyelmet, hanem a lírai életmű viszonylatában ugyancsak egyfajta csomópontnak látszik. A személyes névmások felől nézve a „Psyché-

³ <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/irodalom/irodalom-12-osztaly/weores-sandor-hosszuenekek-proteus/weores-sandor-proteus>, utolsó letöltés: 2017. július 21.

⁴ A Tiszatáj diák melléklete, 2004. OKTÓBER 101. SZÁM (Szerző: Alföldy Jenő): <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/04-10/diak.pdf>, utolsó letöltés: 2017. július 21.

parafrázisokat”, a *ti* az, amelyik hiányzik, pedig éppen a *ti* volna a világ, a társak, barátok, kortársak, család, mindenség etc..

A mű egyes karakterjegyei a visszatérő motívumok miatt joggal utalnak a „Profán rondó” főcímrre. Lajtos Nóra tökéletes logikai következtetésekkel és szemantikai határozottsággal követi a rondó zenei műforma jegyeit. A téma Medium betűvastagsággal szedett, míg a lírai közjátékok nagybetűi verzálók, ellenben a kicsik kurrenssek. Ez alól csak a cím miniszkulája képez kivételt.

Ugyanakkor a vibráló-dinamikus, a finom-hangsúlyos ismétlések redundancia dikciójára alapozott hangütés, tematikusan valamiféle játékos-komoly „háborzongató-ság” virtuóz módra egységesen érvényesülnek a kötet egészén végighaladva. A teljes mű toposza a halál. Még pedig alapvetően a Szondi Lipót-i kényszersors követte ars moriendi, a halál művészete a mindennapokban, hogy akkor halhassunk meg, amikor üt az óra, hogy elég. Erre utal minden, ami eddig a kötetben fontos volt, s az ez utáni részek is. Az „Erdélyi triptichonokban” ismét megjelenik a hit kérdése („*farmerkáracsöny*”, „*A-dúr szonáta – költőhangra*”), akár a „*Psyché-parafrázisokban*” a Lukács evangélistára, illetve a Miatyánkra utaló részek.

A „*Bohócsájban*” éppen attól válik nagyon erőssé a Bibliából kilépő alak, hogy elveszti szakralitását, hiszen ő is csak egy ember, erre utalnak a sorok:

„Szent Péter, mit bámulsz?!
nem láttál még gerbera csokorral a kézben
anyát távozni?!” (*Falusi gázolás*)

Visszatérve az „Erdélyi triptichonokra” „*A Domokos-napi gondolatok*” a költőnő által oly annyira tisztelt Szilágyi Domokosnak ajánlott. A versben egyaránt ötvöződik a népköltészet magyarországi magyar („Bújj-bújj zöld ág...”, A „Haj szénája, szénája...” 1938-as, Dávid Gyula és Kodály Zoltán által gyűjtött gyermekjáték⁵ erdélyi változata.), erdélyi magyar és román ága (a kolinda), s a „*Halotti beszéd és könyörgés*” temetési beszédének kezdete.

A „*Bohócsáj*” „*Huszár-kopp*” alcímű ciklus számomra legszebb műve a „*Búcsú*”. Ebben az egyetlen költeményben minden olyan téma, amely a költőnőt foglalkoztatja egységében, s mégis tömörítve jelenik meg. Lebilincselően szépek és mívések a metaforák („porcukor-köd”, „piano-szellő”, „rózsafa-Türelem”), hasonlatok (pl. a zárlaté: „nem voltam más, - s immáron /így búcsúzom tőled-/mint maga a téged végsőkig/ körbeölelő álruhás rózsafa-/Türelem.”). Önellentmondás nélkül állítom, hogy ennek a ciklusnak a legerősebb verse az „*Impromptu Dsida Jenő emlékére*” című remekmű.

⁵ [http://folkradio.hu/radio/album/felvetel/3608/haj_szenaja_szenaja_szena_szakadaja_gyermekjatek_utolsó_létöltés:2017.július.22.](http://folkradio.hu/radio/album/felvetel/3608/haj_szenaja_szenaja_szena_szakadaja_gyermekjatek_utolso_letoltés:2017.július.22)

Az egyes szám harmadik személyű, narrátori szerepet vállaló lírikus Dsida Jenő költészetének legmarkánsabb jellemzőit, a tárgyiasságot és a jelképeességet szinte észrevehetetlenül rétegezi egymásra, miközben hőisével lényegében azonossá válik. A tárgyas sík a lehető legprózaibb, hétköznapiabb indítás. Aztán egy kosztolányis csavarral elénk lép Dsida Jenő, mint Lajtos Nóra alteregója, s a Petőfi Irodalmi Múzeumban egyszerűen csak megnézi a saját hagyatékáról készített tárlatot. Kiváló a kurzív idézetek pontos helye és a verszárlat is. A költemény továbbértelmezésre készítő önidentifikációja, s önmaga a fenséges szerkesztésű szöveg is valódi irodalmi csemege. Ráadásul az olvasónak az a benyomása támad, hogy a Mi van vajon, odaát a túlsó parton? kérdés, mely más művek rejtett toposza is, itt, az első ciklus záródarabjában explicit is megjelenik.

A *Három versmécses* ciklus a magyar irodalom általa szeretett mestereinek, az irodalmárrá növekedett egykori tanítvány pedagógusainak állít emléket; a versek sorrendjében János Istvánnak, Görömbei Andrásnak és Borbély Szilárdnak.

A költőnő lírájának, mint eddig is láttuk, visszatérő motívuma a nagy elődök megidézése, a lírai hagyományok, s azok „lámpásai” előtt való tisztelgés. Mindezt tudatos építkezéssel ágyazza be az egyéni emlékezet világába és a jelen megélésébe. A „*Három versmécses*” teljesen elhalkul. A katolikus szent mise szövegeinek a költeményekbe szövése teljesen odaillő, s ily módon rituális, szakrális tisztelgéssé emelkedik minden egyes szövegszöveg. „Sursum coda ad Dominum!” – hallatszik ki a versekből a valódi ima. Ez a költészet nem hangos és nem hivalkodó, annál inkább totális egész világszemlélet. Formagazdagság, kísérletező kedv egyaránt jellemzi az egész kötetet: aki kipróbálta már magát, pontosan tudja, milyen végtelenül nehéz egy versciklus gyöngysorral való fűzése. Az írott, „tisza beszédből” pontosan körvonalazódik a Lajtos Nóra-i költői hitvallások sajátossága, ugyanis a szövegekben a lírai én nem csupán a versírás szakmai-elméleti problémáival vet számot (Jellegetesen a „*Psyché-parafrázisokban*”), hanem saját magának, költői egójának életprogramot is ad, s pontosan definiálja verseinek a világban, s a kortárs lírában elfoglalt helyét is. Az igazi ars poetica azonban mindig dupla szorításban készül: a vállalás és elutasítás kettősségében. Mi az, amit Lajtos Nóra tökéletesen felvállal? Ha az olvasó egyre jobban belemerül írásaiba, el is bizonytalanodik a befejezetlen, befogadói továbbgondolásoktól.

„harmadik X alig
múltam
fényévnnyire már a” („*el*veszett világok (*Lost Worlds*) –részlet”),

a váratlan költői kérdésektől:

„Egy másoltathatatlan kulcs keresi
azt a zárva hagyott ajtót, amely elől
elmenekült, még mielőtt kinyithatta volna.

„Mi a titok nyitja?” – jeligére a kiadónál.” („*offlajn apró*”),

a mottók (Pl. „*Profán rondó – [Psyché-parafrázisok]*”, „*Huszár-kopp*”, „*Engesztelő rekviem*”).

Többszöri újraolvasásra kényszerítenek, tehát az olvasó figyelmét is magára a könyv toposzára irányítják. Ezzel az eljárással maga a megragadott gondolat is megsokszorozódik. A befogadó így lehetőséget kap arra, hogy Lajtos Nóra „*Sorsszimfóniák*” című könyvének segítségével a költőnő lelkében is mélyebbre ásson, s a versekben megtapasztalt jelenségeket a maguk bonyolultságában megtapasztalja. A majdnem odaát felől nézve az életet, annak fontos kérdései éppen úgy átértékelődnek, mint magának az egyéniség megszűnésének, a halálnak. Ebbe a misztériumba avatja be közönségét a költőnő.

[Egyszer]

egyszer mindig-munka lesz a megváltás
egyszer minden káromkodó kérdőjel istenfélővé feszül
egyszer haláltáncunk egy requiem-keringő lesz
egyszer megbánásvirágot fűzünk töviskoszorúnkba
egyszer, de mindörökké:
Ámen!”

/„ Profán rondó - (Psyché-parafrázisok)"/

Itt hangzik fel legerősebben a kötet értelmi és fogalmi alapszubsztanciája. Ugyanez a már-már kegyelmet kérő hang a halállal és az élettel való szembenézésnek egy igen különös expressziója, néha már-már víziója a pillanat megragadásának a művészete: az életből a halálba való átfordulás vagy a megfogalmazódás pillanata. A versek zenei kottázottsága éppen úgy körbe-körbejár, mint maga a kérdés: Mi van odaát? A legmegrázóbb válaszok egyetlen költeményben találhatóak, „*A Szilárdtalan Lét epitáfiumában*” Lajtos Nóra és Borbély Szilárd szinte az élet értelmét kereső, s halál megváltozhatatlanságának a látni akarásáról, s az evilágra történő áttranszportálhatóságáról való lecsupaszított párbeszédet folytatnak:

„*Jó Halálnak boldogsága
légy velünk ma – –*”

„szedegetni próbáljuk
a Veled-való-lét emlék-
diribjeit, ám a daraboknak
angyalszárnyai nőnek”

„*Halotti Pompád
kimunkált koreográfiájára – –*”

„taníts meg bennünket
vonó s húrok nélkül élni”.

A kölcsönös egymással történő elbeszélések sora teremtődik meg ezzel a fókuszváltó gesztussal, s nem csupán a most taglalt munkában, míg más szövegrészek versbeillesztése („*Isten törött Csellója*” – *Tóth Árpád*) révén néha el is tévedhetnénk Lajtos Nóra költészetében, ha nem lenne kezünkben az az útjelző tábla, amely folyamatosan az élet végességére utal.

Az utolsó, „*Lélekkapuk (lírai jegyzetek a pszichiátriáról)*” című versciklusban az előbb említett tudatos költői módszer megmarad

„vanitatum
vanitas” (*Biblia – Kölcsey*)

Az egész ciklus egy szinte zeugmatikus metaforalánc, amely grammatikai jelöltségében nyilvánvalóvá válik. Kiváló példa erre a következő szöveg:

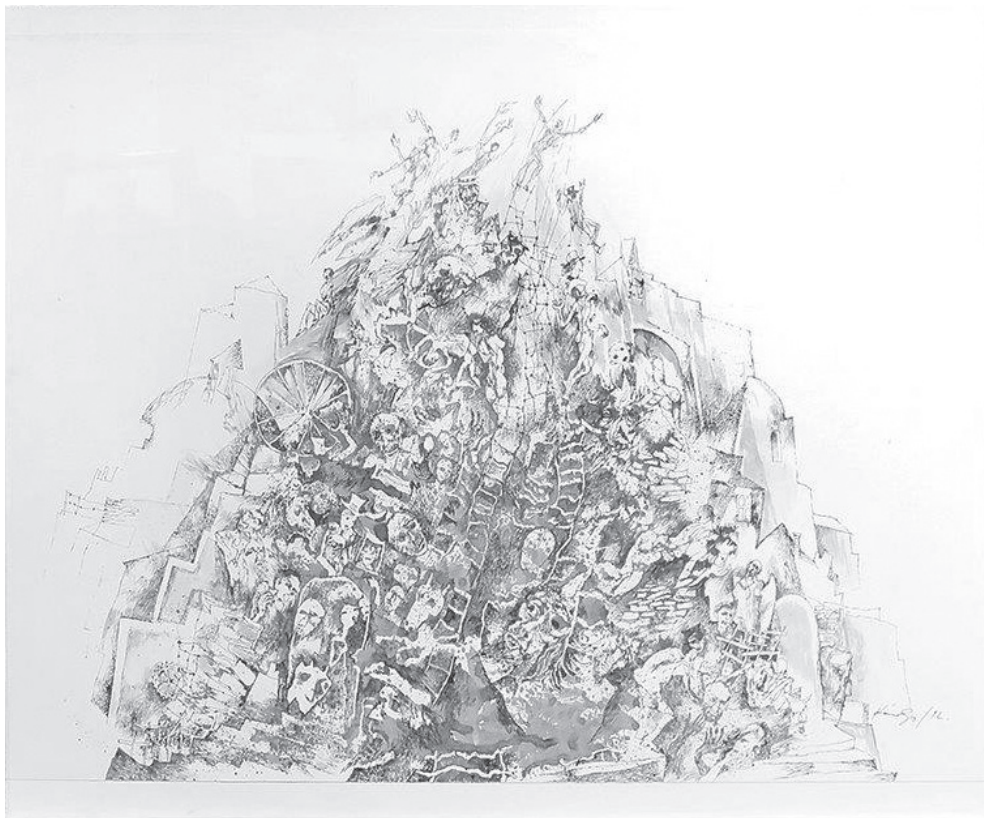
„zuhanyzócső
tekeredik:
bábu halála”

A bábu a beteg lélek, aki jelen esetben akár a költőnő is lehetne... E versek közös stílusjegye, hogy sokszor a hiányzó premisszák, a ki nem mondott, lemaradt konklúziók, enthümémák teszik teljessé a ciklus egyes darabjait. Egy-egy gesztus, a mindennapi élet egy-egy apró részlete, egy-egy hétköznapi, konvencionális tárgy, egy-egy gondolat, ember megfigyelése jelenik meg a versekben. Így az egész ciklus reflexió is bizonyos történésekre, amelyekre a beszélő néhány pillanatra rácsodálkozik, majd megállítja a pillanatot. Így a forma van csak ott, a keret, de grammatika hiátussal. Pl.

„piros gombként
szorongó tér:
háttal a falnak”

Az első ciklus sorról sorra haladó, tudatos építkezése a másodikban programmá válik, míg a harmadikban a megszólalás és szavakba önteni való képtelenség megfogalmazása a költő nem titkolt célja.

Ha Lajtos Nóra utolsó ciklusára tekintünk, akkor azonnal szembeötlik a halálra való gyűjtögetés, a sziszifuszi munka, amely betegségekkel és kórházi kínládásokkal teli. A kötet utolsó költeményei így a fájdalom és a széteséssel való küzdés verseivé növekednek. S talán pontosan ezért menekült a szerző abba a hatalmas munkába, a szavaktól szavakba történő kínládás átkos gyönyörébe, hogy ez sohasem történjen meg.

Bábel (barna tus, karton)

Győri László

Az okok háza

Végül is múlik minden másan,
dobd el a magyarázatot,
hiszen az is becsapni fog.
Az okok nagy házában ágyon,

földön alusznak egy rakáson
a részeg, betörő okok:
ágy tetején egy nő vihog,
álmában hímtagot nyalábol

egy kékharisnya, tiszta téboly
a ház, akár egy szajhatábor.
Nincs itthon az igazi ok.

Itt mindnyájan hívatlanok.

Vagy talán túl sötét van itthon:
szerencse-, sors- vagy más szurok-
sötét. S nem rajtuk kéne múlnom.

Dicsőség

Eluntam az úrhajósét,
úrtelenül is izgató tét
bárhova hágni, már naponként
ugyanúgy élet és halál.

És már eluntam minden hősét,
az ő dicsük, a habverőét.
A dicsőségük nem dicsőség,
habot ver csak a drótspirál.

Ki tudja már, mi, hogyan történt,
de dicsőség az árnyban önként
rejtőzködőnek, több verőfényt!
Ragyogást üss rá, napsugár!

Lámpafény

A kiadó szobák
ablaka, mint illik,
mind sötétre nyílik,
s ott ég a legtovább
a lámpa minden évszak
magas éjszakáin át.
A jel, hogy ott van Észak,
hívni a tétovát.

Vándor, a tekinteted
ide vesd föl hozzánk,
mi, habár idegenek,
léptedet, tarisznyád
híven igazítánk
észak, nyugat, kelet,
dél útjára, bízd ránk
csillagmenetedet!

Csak erre jöjj, idegen,
ha egyszer idetévedsz,
csak tekints föl, idefenn
a fény is mágnesség lesz.

Induljunk együtt, ennyien,
ahová csak el akarsz érni
bolyongó utadon, vándor,
végre már bizton kimérni,
azt az egyetlent akárhol.

Az eperfa

Meghalt a nagya,
a nevére Király.
Hova tűnt az a fa?
Az udvar oly sivár!

Amíg élt, az eper
ágával földre nyúlt,
lila szeme ezer-,
millió számra hullt.

És egész nyáron át.
A szárnyas, tarka nép
elé már Kánaánt
terítve szerteszt.

Hogy falták fulladó,
óriás gégeként
a nagy fa áradó,
ősi, nagy özönét!

A derekán odú,
mégis a legnagyobb.
A famászó fiú
hegyében imbolyog.

Ekevasat akaszt,
a fa legmagasabb
ágára, a magast
hadd járja be a hang.

Kibámul messzire,
de minden ugyanaz,
egy hang teríti be,
cseng-bong az ekevas.

És a nagya szól:
– Leesel, kisfiam.
– Ugyan már, nagyanyó!
De ő már messze van.

Elment a nagya,
és lefűrészelik
egyszeriben a fa
gomolygó gallyait.

Még a férje keze
ültette azt a fát,
és ő, az özvegye,
vele élt legalább.

Mintha gyerekei
úgy éltek volna túl:
végre kidönteni
nem tiltja makacsul.

Kivágták szaporán,
mit se várva. Halott.
Most vált csak igazán
halottá az a holt.

Konczek József

Fohászkodás régiekhez

Könyvem írása közben

Ígéretük nyomják vállam,
s alig írok mostanában,
kérdőgetek régiket,
mesterek, ó, segítsetek.

...felhívom da Vincit,
azt mondják: „...de nincs itt...”
s mondom: „hogyan hogy nincs itt?
nem ott nincs itt, itt nincs itt...”

...hívom akkor Van Goghot,
oldaná meg a dolgot,
s ezt felelik: „van Gógunk,
miatta is aggódunk...”

Tán Proust? Őt sem találtam,
eltűnt idő nyomában,
egész más volt az a korszak,
a szép lányok elbimbóztak.

Megkérdem Mikszáth Kálmánt,
jaj, mit tegyek ilyen árván,
„Mert te nem úgy mesélsz, mint én
vagy a Jókai Mór.... szintén,

node, a bú ne lankasson,
írd meg könyved, a kőasszonyt,
nézlek, mennyit kínlódsz velem,
s nincs meg, csak a lelke fele.

Nyivákoltok, macskafiak,
ilyenek vagytok, maiak,
nemcsak nézni, megkívánni,
tenni kell hát, s aztán bármi...

Gondolok én sok jó nagyot,
hej, de olyan magam vagyok,
három éve alig írok,
bámulom a szűz papírot.

S Vasy Géza fog egy krétát,
égnek támasztja a létrát,
odaírja: „édeseim,
valljátok meg, édes e kín.”

S akkor mondja Juhász Ferenc:
„Tinta köll meg konyhakredenc,
azon írtam époszaim,
s túlnőttek a lét hosszain.”

Kis Pál István

Sercenéseim prózában és versben

1.

A Mester és a királycsináló

A sztratégoszok vezetője őszinte érdeklődéssel méregette az athéni palotába belépő vendéget. Látszatra is vagy húsz évvel idősebb, az általa oly nagyra becsült szobrásznál, Pheidiasznál. No, persze érthető, a mestere volt. A kopott és az utazástól megviselt khlamüsz, a közrendűségük ellenére is önérzetes férfiak méltóságával viselte.

– Eleutherai Müron, a szobrász vagyok. Hívattál, Uram!

– Igen, kiváló tanítványod, Pheidiasz ajánlott a figyelmembe, ezért kérettelek Athénba, Mester – mutatott, helyet kínálva, szemközti heverőre.

– Megtisztel, Uram, a figyelmed, s megvallom, jólesik a hajdan volt tanítvány nagyrabecsülése is – ült a heverő szélére, persze csak úgy oldalvást. – Miben állhatok szolgálatodra?

– Látom, Mester a szemeiden, te is fáradt vagy. Neked nyilván az út, nekem a nap volt hosszú, rövid leszek. Földid, így nyilván jól ismered Morümiont, róla lenne szó.

– Morümion – terült szét a törődött, fáradt utazó arcán a mosoly – a bajnok, az olimpián kétszer is győztes pentatlonista. Ki ne ismerné őt Eleutherában. Olyan virágosó, diadalmenet és ünneplés fogadta őt hazatérésekor, hogy azóta is mindenki arról beszél.

– Hallottuk itt is a híret – vakargatta állát a fősztratégosz –, de azt is hallottuk, hogy egy egyszerű kőfaragóval akarják elkészíttetni az Olümpiában felállítandó szobrát. Pheidiasz felajánlotta a bronzba öntés költségeit, de ragaszkodik ahhoz, hogy te kapj megbízást a szobor elkészítésére.

Müron szeme felcsillant, arca még az előbbinél is szélesebb mosolyra derült.

– Pheidiasz nagyhírű mester lett, amióta elhagyta a műhelyemet, ha át tudja vállalni a bronzba öntés költségeit, akár az elkészítésre szóló megbízatást is megkaphatja.

– Nem, Mester, nem! Pheidiaszt megvádolták a sztratégoszok tanácsában, hogy üzletel a bronzöntésre kapott pénzekkel. A vád persze igaztalan, épp ezért, amíg a nevét tisztára nem mosta, nem hajlandó bronzhoz nyúlni.

– Igen, ez rá vall – gondol bele a Mester, ám szemében változatlanul ott bujkált a huncut csillogás. – De van itt azért más gond is...

– Más gond? – meredt rá némi csalódottsággal a sztratégoszok feje.

– Az egyszerű kőfaragó, akire rábízták a szobor elkészítését, az is én volnék...

– Hmm... téged az eleutheraiak csak egyszerű kőfaragóként tartanak számon?

– Mifelénk már csak így nevezik a szobrászokat, Uram.

Persze, ha belegondol – intett kínáló mozdulattal a kitöltött boroskehelyre –, az athéni sztratégoszok tanácsában is csak ő tekint Pheidiaszra, mint szobrászra és művészre, a többieknek csak kőfaragó, ha nem épp sírkőfaragó.

– Amit mondasz, meglep, de meg is nyugtat – kínálta vendégét gyümölcscsel –, a kérés egyik fele hát megoldódott. A megbízatás már a tied!

– Mi több – tette hozzá Müron egy fürt szőlővel babrálva –, el is készültem már veled. Ő, a híres Morümion állt modellt a Diszkobolosz című kőszobromhoz.

– És azt akarják felállítani az éliszi Olümpiában? Tudtommal, oda bronzszobrot várnak a szülővárostól.

– Ez így igaz. De most nincs rá pénz. A perzsák által felégetett város lassan épül, sok a gondja, és közadakozásból sem akar összejönni az a 250 drachma, ami a kiöntéshez kellene.

– Akkor nyilván jól jön, ha én most odaadom neked a Pheidiasz által felajánlott 300 darchmát?

– Uram! A gond, hogy én az alkotó vagyok, s nem az, aki dönt. Nálunk a Király meg az arisztokraták döntenek, nem szeretik, ha bárki beleszól az ügyeikbe.

– Ismerem őket, nehéz velük – ismerte el a jeles demokrata –, de ki lehet őket játszani. Csináld azt, amit én, viselkedj úgy, mintha király volnál.

– Én?

– Igen. Pheidiasz egyébként az mondta rólad, hogy te vagy a szobrászok királya, és hogy ezt Spártától Athénig és Peloponnészosz-szerte mindenki tudja. Mondd ugyanezt magadról, de ha úgy jobban hangzik a fülüknek, jelentsd ki, hogy te vagy a kő- és sírkőfaragók királya, a szobor ügye pedig csak rád tartozik. Ha ők hozzáadták már a magukét, a többi a te, és csak a te dolgod. Ennyi!

– Hát nem is tudom – töprengett Müron – az, hogy Mester, talán helyénvaló, de hogy Király... azt az istenek akarhatják csak.

– Majd holnap megbeszélem velük, vedd úgy, hogy már helyben is hagyták.

– Hízogó a közbenjárásod, Uram – simított el arcán egy mosolyt a Mester –, de azt azért mégsem mondhatom az eleutherai uralkodónak, hogy az athéni fősztratégosz járta ki nekem az istenek támogatását.

– Mondd meg neki, ha nem hiszi, járjon utána, Pheidiasz a delphoi jósdát is képes lefizetni a kedvedért.

– No, akkor a legbölcsebb az lesz, ha hallgatok erről a látogatásról, meg Pheidiasz példátlan nagyvonalúságáról.

– Az bizony kifejezetten a kedvünk szerint való lenne – kacintott a fősztratégosz, miközben a szobrász kezébe nyomta a bőrrészényt a 300 drachmával, és egészen az ajtóig kísérte. – Akkor hát megegyeztünk, Mester, nem is láttuk egymást!

Az ajtó hangtalanul bezárult, csönd lett. Periklész az ablakhoz sétált, nézte, hosszan nézte a lassan elkészülő Parthenont. Arra gondolt; a bajnokok legyőzhetetlenek, a mesterek utolérhetetlenek, a királycsinálók viszont már-már istenek!

2.

...Pál és Barabás...

de hát mi emberek vagyunk és nem Istenek
ismétlik riadtan tágra meredt szemmel
Jézusban higgyetek... a csoda is tőle van
bár még ő sem Isten csak Isten-fia ember

Lisztria térdepel...
térdepel de nem hisz...

csak hirdetjük az igét – esküszik az egyik –
az egy igaz Istenét – bólint rá a másik –
Mercurius Jupiter... tévhit itt már minden...
nem mi vagyunk s akit hiszünk
hatalmasabb Isten

Lisztria behódol...
behódol de nem hisz...

dobáljatok kővel mi mégis tagadunk
sebet kapunk mert nem vagyunk
akárhogy is akarnátok
mi egy másik pogány hitben
bárha érte bosszút álltok
mégse vagyunk mi az Isten...

Lisztria elnémul...
elnémul de nem hisz...

3.

Akkor most mi legyen a neve?

Akkoriban született, amikor a gyerekek a Téalapót várták Mikulás helyett, a Karácsonyt meg Szeretetünnepnek kellett hívni... Szóval, akkor...

Az édesanyját Máriának hívták, és szövőnő volt a Magyar Posztógyárban, az apja, Gerendás József ácsmester volt az 5. sz. Építőipari Vállalatnál.

A Sors valahogy úgy rendezte, hogy a gyermekük épp a Szeretetünnep elő-

estéjén látta meg a napvilágot. A gyárvárosi szülészeti ügyeletes orvosa, miután az újszülöttet az asszisztáló nővérke kezébe adta, elégedetten fordult a fáradtan mosolygó Gerendás Józsefné, született Galambos Máriához.

– No, kedveském! Mi legyen a kisfiú neve?

– Ő maga a Megváltó! A neve Jézus! – suttogta boldogan, de elhaló hangon az asszony, majd álomba szenderült.

Az orvos meg a nővér riadtan összenéztek, aztán diszkréten visszavonultak tanácskozni.

– Akkor most mi írjak be? – így a nővér.

– Ha jól hallottam Bélust mondott...

– Igen, Doktor úr – bólintott a nővér –, majd ráírta a kis karszalagra: Gerendás Béla
Az újszülött nyugodtan és szelíden mosolygott, amikor betették a többi, hangosan sírdogáló újszülött közé!

4.

... Isac és az Atya...

nem tudhatja senki
hogy Te súgtad fülemben
hol hagyta áruló nyomot
még azt hinnék eretnek
bennem az elme
pedig te tudod hogy
vakbuzgó vagyok

(Csak a kertet figyeld
végében ott az almafát
mért marad hulltában is tied
almái közül az egyik
s mily törvényt követ a másik
a szomszédba hullva át (?))

és én figyeltem amint azt Te súgtad
a kertet az eget a ragyogó Tejút
lestem a mozgást a teret és az időt
és a tömegvonzást hogy szüli az erőt
s mindazt mit ekként magam értem tetten
Principia címmel buzgón lejegyeztem

ám kevés a sugallat a jelenés csak álom
a legvégső tudás számomra is titok
aranyat a vasból akárhogy próbálom
csinálni még mindig...
hiába...
nem tudok...

5. A környezettudatos polgár

Amikor Samsa úr megvásárolta házát a város szélén, elhatározta, hogy kivágatja a kis lak fölé tornyosuló hatalmas fát a kertből, s mert egyébként törvénytisztelő polgár volt, engedélyért folyamodott az elöljáróságához. Az illetékes ügyintéző persze nem takarékoskodott a feddő intéssel, a segítő szándékú, de határozott rendreutasítással. Szózatának lényege és veleje az volt, hogy egy környezettudatos polgár nem vág ki, csak úgy ukmukfukk, egy ilyen gyönyörű faóriást.

Hónapokig várt a határozatra, amely természetesen elutasító lett. Eleinte bosszankodott, ám amikor rájött, hogy a madarak éneke mindenért kárpótolja, beenyugodott. Ő napozni átjárt a szomszéd kertjébe, míg az családostól nála hűsölt. Nagy gondtalanságát csak a lombhullató ősök zavarták, merthogy az óriási fa irdatlan mennyiségű levelet szórt a házra és kertjére.

Nagy kupacokba majd zsákokba gyűjtötte az avart, s mert egyébként törvénytisztelő állampolgár volt, az elöljáróság által meghatározott rend és mód szerint égette azt el.

Aztán mégis kapott tőlük egy feddő és intelmező levelet, melynek lényege és veleje az volt, hogy egy környezettudatos polgár nem égeti el csak úgy ukmukfukk a kertjére hullott avart, amikor abból pompás komposztot is készíthetne.

Nincs más teendője, mint az elöljárók által kijelölt szakértők instrukciója szerint, a kedvezményesen biztosított faanyagból komposztálót készíteni, a kertjében és háztartásában keletkező szerves hulladék szakszerű feldolgozására. Eleinte bosszankodott, de amikor négy év után sikerült a tavaszi kertrendezéshez valami trágyafélét előkaparnia a faketrecből, megnyugodott. Az orrát némiképp facsaró szagok ellenére idillinek érezte kertvárosi életét.

Egészen addig, míg a jeles város hulladékgazdálkodási cége el nem kezdte a szelektív hulladékgyűjtési kampányt. Csak úgy dőlt rá a körlevél, a prospektus meg a sajtóagitáció, melynek summázható üzenete az volt, hogy egy környezettudatos polgár nem keveri össze csak úgy ukmukfukk a szemetet, hanem gondosan szétválogatja. Nem éget, nem füstöl, nem rontja komfortérzetét komposztálóval,

hanem egyszerűen kéthetente, belegyömöszölve kékfedelű kukába, kirakja a háza elé, hogy azt onnan az arra hivatott és szerződött cég elvigye.

Felszámolta hát a komposztálóját, kiragasztotta hűtőgépére a hulladékszállítási naptárt, és példás rendszerességre szoktatta magát. Aztán újra eljött az ősz. Ő gondosan összegyűjtötte a lombot, a faóriás által elhullajtott, és a többi kerti növényről lemetszett gallyakat, s mivel az egyetlen gyűjtőedény kevésnek bizonyult, zsákokba gyömöszölve és ölnyi kötegekbe kötözve kitette a háza elé. Teltek múltak a hetek, a hónapok, és nem nyúlt hozzájuk senki. Nem csak az övéhez, senkiéhez a városrészben, a városban és a környező településeken...

Egy ideig még várta, hátha jön levél a szolgáltatótól, esetleg az elöljáróságtól, vagy megjelenik a sajtóban valami arról, hogy mit tegyen ilyenkor egy környezettudatos polgár. De semmi. A rothadó levelek bűzös leve már az úttestre folyt, a kupacok egyre nőttek, a városrész szép lassan lakhatatlanná vált. Egy idő után Samsa úr már csak ült a háza előtti szemétkupacon, ízelt lábaival a potrohát vakargatva, izgága csápjáival a felborult hulladékgyűjtő edény tartalmát tapogatva. Nocsak, nocsak, mondogatta, még hogy környezettudatos polgár! Hm! A fenébe is...

6. ... James Cook utolsó monológja...

Ugye fiúk mi már tudjuk
Terra Australis nincsen
a déli-sark az Antarktisz
csak néhány sziget és jég
s tapasztalni már épp elég
ha tudásnak ez minden

az észak-nyugati átjáró
tán az is csak legenda
az Icy-foknál úr a jég s a hó
ha nincs is még lefagyva kéz s a láb
sajgó körmünkre leheljük imánkat sziszegve
(menjünk fiúk míg tehetjük melegebb vizekre)

hol (és ez nem legenda)
szerelmes ringás az élet
ha mienk lehet Hawai
s mienk a földi Éden
ki akarna megfagyni
az istenverte jégen

Kealakekula lagúnái várnak
fusson hát az elkötött dereglye
repítsen mint istenét a szárnyak
(merthogy Lononak hisznek
a derék bennszülöttek)
s tán csak nem kerül
e rozoga kis ladik
isteni fejembe...

(Epilógus helyett: Nyissznyaknyissz!)

Árkádok alatt (festett farönk)

Both Balázs

Hope

A szabadkai piacon találkoztak, Milo zöldséges sátra előtt. Délidő volt, sült húsok illata terjengett a forró levegőben. Dragomir jól ismerte a dinnyék, paprikafüzérek és ökölnyi vörös paradicsomok mögött cigarettafüstöt eregetve ácsorgó tagbaszadt férfit. Üzleti kapcsolatuk a régmúltban kezdődött. Milo, szájában a kihamvadt cigarettavéggel, a két férfi felé bökött, miközben egy öregasszonynak kimérte a kiló hagymát. Alapjában véve becsületes ember volt, ha nem számítjuk azt a pár év börtönt, amit csempészetért és illegális kereskedelmi tevékenységért kellett leülnie. De az már régen volt, az előző rendszerben. Dragomir, apjától örökölt tanyáján sertésstenyésztéssel foglalkozott. A takarmány ára és az időjárás jobban érdekelte, mint a nemzetközi politikai helyzet, bár dagadó pénztárcáját az utóbbinak köszönhette. Milo avatta be a kockázatoktól mentes üzletbe az elmúlt év tavaszán, ami a hízók eladásánál zsírosabb bevételhez juttatta a határ közeli tanya tulajdonosát. Mi tagadás, Dragomir szerette nagyon a pénzt, és ez a tulajdonság örökségül szállt apáról fiúra a családjában. – Én sem a fokhagymából vettem az új Mercedest – mondta novemberben Milo, és nevetve fújta az arcába a füstöt. Dragomir tanyáján a dollárok és ezereurós bankók csakhamar átváltoztak csinos, acélszerkezetű szénatárolóvá. Az ócska, rozsdáette, több száz ezer kilométert futott Peugeot-t hatéves Clióra cserélte. Ha továbbra is így dübörög az üzlet, jövő tavaszra ő is Mercedesszel jár. Persze Danica addigra kollégista lesz, és a belgrádi iskola sok pénzt felemészt majd. A helyi rendőrség, Zdenko, aki fehér Range Roverével járta a határt, némi jutalék fejében szemet hunyt a hónapok óta virágzó üzlet felett. Lapos pillantással végigmérte a két ügyfelet. Izmos, huszonéves férfiak, mint a legtöbb, akivel találkoztak. Olajos, barna bőrükön megvillant a déli napfény. Sortot és trikót viseltek, lábukon elnyűtt saruféleség. Milo azt mondta, afgánok. Nem számít, a pénzen már megosztottak evés közben. Dragomir jóllakottan megtörölte a száját, rágyújtott, majd intett a két ácsorgó fiatalembernek, hogy szálljanak be. A szabadkai rendszámú égszínké Renault pillanatok alatt eltűnt a poros úton Milovan Kusic egyéni vállalkozó tekintete elől.

Dragomir felesége vacsorához terített. Sajtot, túrót és frissen szedett zöldséget tett a gyér lámpafényben álló vaskos faasztalra. Negyvenes éveiben járó, szemrevaló asszonyka volt. Hangtalanul a férfiak elé tette az ételt, és kilebbent a konyháról. Az afgánok fojtott hangon beszélgettek. Mindkettő tűrhetően értette az angolt, a megszokott forgatókönyv szerint Danica volt a tolmács. Dragomir figyelmét az ég vizsgálata közben sem kerülte el, hogy a lány éjfekete haja, metszett szeme és hídként ívelő szemöldöke elbűvölte őket. – A Balkán legszebb virága vagy – bökolt

Omaid. – My name means „hope” in English – mondta a lányra villantva hófehér ragadozómosolyát, és Danica visszamosolygott. A szabadkai gimnáziumba járt, angol tagozatos osztályba. Megszokta már, hogy idegenek járnak a tanyán, esznek, alszanak pár órát, hogy az éjszaka sötétjében apja vezetésével nekivágjanak a drótkerítéssel lezárt határnak, amelyet a túloldalon dzsipekkel, teherautókkal és helikopterekkel járőröző határőrök állandóan szemmel tartanak. Ahogy a földjüket is. Reggelente, a váltáskor vették észre a kukoricatábla szélén kéklő, gazdátlan „Unicef” feliratú hátizsákokat, a hátrahagyott borotvákat, esőkabátokat.

Danica szerette a menő cuccokat és a szórakozást; nem volt nehéz elfogadnia a messziről jött idegenek jelenlétét, az alkalmankénti tolmácsolást. – Éjszaka kell mennetek, hajnal előtt – magyarázta. – Apám elvisz benneteket a magyar határigmutatott Dragomirra, akinek kopaszodó homlokán nehéz verejtékcseppek ültek. My father. The Hungarian border. Nem bánta volna, ha már reggel van, mikor az aranyló nap felkúszik a halvány égboltra, és híre-hamva sincs a házában Omaidnak és Salednek. A disznók élesen felvisítottak az ólban. Tizenegyet ütött a falióra.

Fülledt nyáréjszaka borult a tájra. A sötéten perzselő levegőben, valahol Szabadka felett, mint vörös léggömb, lebegett a hold. Dragomir az éjjellátóval végigpásztázta a határt. Az elemlámpák sárga fényköröket írtak a dróthálóra; a katonák ellenőrzik a kerítést. Omaid és Saled csendben kuporogtak a szénabálák között. Mikor a felhők fekete lepelbe rejtették a holdat, alkalmasnak látta az elindulást. A tücskök szimfonikus zenekara kifulladás nélkül húzta a selymes fűben, ahol a három férfi lapult. Centiméterről centiméterre, kúszva közelítették meg a gyümölcsöst. A két afgán gyakorlottan, nesztelen mozdulatokkal haladt, mintha fejből ismernék a birtokát. Frontharcosok – gondolta Dragomir. Hasalt a puha, homokos talajon, szemeit az éjjellátó lencséjére tapasztva. Az almafák dús lombja megzizzent felettük. Százötven méterre lehettek a kerítéstől, de olyan érzése támadt, mintha más kontinens felé tartanának. Két hete kevesebb volt itt a határőr. Az éjjellátó kettős, zöld fénykörében kirajzolódott a fából épült magasles képe. Aki a toronyban ül, éjjellátóval, hőkamerával van felszerelve, de az embernyi magasra nőtt napraforgótól már nem láthatja őket - ha a tábla szélén haladva sikerül eljutniuk az árokig, rejtve maradnak előle. Van még egy gyalogos járőrpár a szakaszon, amíg nem ballagnak el a magasles irányába, lapulni kell a napraforgósban. Egyfolytában nem juthatnak el az árok vonaláig; a járőr húszlépésenként megáll, és éjjellátóval figyeli a területet. Ma éjjel legalább az erővágóra nem lesz szükség. Tegnap traktorozás közben egy markológép kezelője odaintette a kerítéshez. Az áteresznél kábelt fektetnek – mondta - a csőből kivették a NATO-drótot. A markoló kanala eltakarította a kerítést, a helyén gödör tátong. Szabad az út Magyarországra. Belenézett az átereszbe: a végén csak földet látott és pár vékony ágat. Bólintott, és a kerítésen átglyúrt egy százeurózt.

Továbbkúsztak a napraforgótábla oldalában. A térdét felsebezte egy pengeéles kődarab; odakapott, a tenyere véres lett. Iszonyúan sajgott, de nem volt vesztegetni való idő. Tíz méternyire sötétlett a biztonságosabb rejtőzést kínáló vízelvezető árok. Keresőlámpa fénye kaszabolta fejük felett a sötétséget; rendőrségi terepjáró haladt lépésben a túloldalon. Az éj sötét tömbként borult följük megint. Pisszenés nélkül, mint három holttest, heverték a térdig érő fűben. A térde lüktetve fájt. Saled intett; szabad az út, de Dragomir időben megragadta a karját. A toronyban ülő őr megint végigkémlelte a tájat, majd lekászálódott a magaslesről. Továbbkúsztak az árok irányába. A másfél méter mély, kövér fűvel benőtt vízelvezetőben térdre ereszkedve haladtak a kerítés felé. A két gyalogos a toronyból lejtött őrszemmel beszélgetett; a gázrezsón lefőtt a kávé. Dragomirnak kinszenvedés volt minden méter, amit az árokban négykézláb mászva kellett megtennie. A perzselően forró levegőtől és a fájdalomtól egész teste úszott a verítékben. –They have noticed us – sutogta Omaid. Valóban, a túloldalról halk motozás hallatszott, de hirtelen ugyanolyan csend támadt, mint azelőtt, csak a tücsökzenekar játszott fáradszótlanul.

Méterek voltak hátra az árok végéig, aztán a beton áteresz és egy másik ország. A tanya felől megint disznósivítás hallatszott, és Dragomir fél térdre ereszkedve fülelt. Felsőteste ekkor jelent meg az őrtorony éjjellátójának szálkeresztjén. Omaid és Saled számára nem volt visszaút. Go, go – mondta nekik. Egymás után, négykézláb másztak a hosszú betoncsőbe, melynek túloldalán a szabadságot? - Vagy maguk sem tudták, mit reméltek megtalálni. Egy ideig még hallotta, amint araszolnak, Omaid elöl, mögötte Saled, majd újra csend lett. Bal térdében, mint tüzes kerék, forgott a fájdalom.

Tudta, hogy semmi esélyük. Ha nem is fogják őket el azonnal, a magyarok gondolkodás nélkül visszatoloncolják majd őket az első faluból, ahol a mélységi ellenőrzés horgára akadnak. Csikériáról. Felült az árokparton. Vászonnadrágja széthasadt, a szakadás szélein rozsdaszín vérfoltok. A nedves fű jólesően hűsítette a sebet, mely most már nem vérzett. Rágyújtott. A nyugati torony hőkamerája ekkor észlelte a bizonytalan körvonalú hófoltot. Mélyen leszívta tüdejére a füstöt, közben arra gondolt, hol tarthat a két afgán a csőben. A Balkán legszebb virága. Kik ezek az emberek, akik milliószámra elindulnak távoli országokból, hogy Európában próbáljanak szerencsét? Mit csinált huszonöt évig Omaid és Saled? Keleten az ég sötét lapjára a pirkadat halvány vörös sávot írt. Ideje hazafelé indulni, mielőtt kivilágosodik. A túloldalon süket csend. Sikerült volna nekik? Magyar oldalon is van kukoricás, meglapulhattak. Mindjárt itt az etetés ideje.

Németh István Péter

Balatoni kisposták

1. (Pálkövei anzix)

Majdnem Balaton-
közepig
tavaszi szántásként
sötétedik
megannyi jégkásás barázda
ám az
azon-
túli sávban
akárha
csak fény-
koccintotta de nem törte
föltündöklő tükörke
ó
a tó

2. Badacsonyi anzix

Együtt láttunk a tavon
Megannyi fénypásmát
Amikért a Balaton
Piktora is kifeszítette
Volna a vásznát
Fonyódot láttuk meg Boglárt Megette
Somogy kéklő hegyeit
Nem vártunk oda-hajóra pedig
Itten a nyárfapihék hófoltokká
Lettek a lépted alatt
És jött hogy meglepődtél Hoppá
Anyjuddal egy hattyufiók-csapat
Vadgesztenye ága virul A törött
Mondják Az Úr lelke lebeg a vizek fölött
Mi volt a múltó a mólón S mi az örök
Parti bodzavirág tányérja pörög

3. (Györki anzix)

Délidőben értünk a györki molóra.
Tényleg alig múlt tizenkét óra.
Karjaidban hunytam volna percre
szemem, ám pillám hasztalan ejtve,
sziveink a Balaton képeit,
lám, bennem is tovább keringéltetik:
tucatnyi rucáét folyvást, hébe-hóba két
koromszín rigóét, egy hófehér kócsagét,
s hogy az árva hattyú kenyerünkbe enni kér,
küszök közt kockás sikló tart a víz szélénél.
Lila a tükrös Szigliget balra akárha
a Badacsonynak, a másik hegynek az árnya,
és kéklük a menny Fonyód fölött. Alul
sárga sásliliom közé akác szirma hull...

4. (Keszthelyi anzix)

A szigetfürdő fatornya alatt
állunk. Balra a mólón platánok
fésültetik smaragd lombjaikat,
langy szellő a fodrász, utánuk

Fonyódtól Berényig fenyőkhöz siet
a szembeni partra, hát hagyd, nem untat
engem: egymásba kócolja hajunkat.

Ha már a Helka-hajó is kijárt, a liget
fáinál maradunk, nevetve híven
nyír és nyár között kincsen: kancsi rímen.

Látod, e park, ami költészet maga!
Kezed foghatom éppen, hol poéták hada
járt. Meg diák apám s anyám régesrég,
akik egymást még nem is ismerték.

**5.
(Révfülöpi anzix)**

Móló végén kánikulában
Pünkösdvasárnap délután van
arcunkon cirmol engesztelő
balatoni lenge szellő
estére vihar készülődik
ám a vízen Fonyódtól Révfülöpig
ragyogó röbögést játszik millió
kistükrével előttünk a tó
fölöttünk három vén testőr-jegenye
a kerttel együtt téged is féltene
míg Napbanézó arcod mímelve mártóz a
mind vadabb szelekbe mind a rózsa
hogyan apróka tűz csapjon ki a bimbójából
mire szemed nyitod és lángol lángol lángol

**6.
(Tapolcai anzix I.)**

Fölötted ernyő a nyárlomb lenne.
Lábfejednél malomkerék tótágast
hús habokon hiába forog, egyre
csak szótalán ülsz. Kánikula bágyaszt.
Mint megannyi jól kikötött csónak
a halványsárga fal, a zöld levél
s a mennykóbaltja összeér
engedelmes tükörén a tónak.
S mire sorra rájuk mutatnál, a
vizen lebegő házat ablakaival
szellőcske törí széjjel, ripittyára
az ég kék mozaikját, holott nincs vihar
még. Bár volt. És készülődhet újra:
árnyamat leli árnyadba bújva.

**7.
(Tapolcai anzix II.)**

Készülnek légifotók napra nap:
hídon állunk mi is most a Malom-tó fölött
jegenyék-tartotta menny alatt,
talpuk alatt el csöndes víz hömpölyög;
fésül méregzöld hínárokra, ahogy halad.
Szellőben libben meg szép aranyhajad.
S nem tudok időről, hogy pillanat
övé avagy az egész sejtelmes öröklét,
ki leskeli főntről fejünknel fecskék röptét?
Halak kéklő hátát? Odébb aszfalt meg plakát,
foltokban itták be hársak mézes illatát.
De tudom, hol ring tündérrózsa, gyere!
S őzek szökése előtt merre fele
nyílik meg a pipacsok Vöröstengere.

**8.
(Tapolcai anzix III.)**

Bárcsak a Léthe, a Styx ilyen volna!
Akárha az itteni barlang tava. És benne
nekünk ehhez hasonlatos óvóhely is lenne
végül, egészen, lásd, anyaméh-forma.
Gondoltam erre szülővároskánk alatt,
mert ama alvilági folyón nem inganak
reményzöld fény-reflexek, s ott picinke halak
sem úszhatnak a feledés vizével szembe,
miképpen én a csónak orrából görnyedve.
Evezőm nem csobban habokba, de koppan
nyirkos kőfalakon szűk járatokban.
Aztán hagyom. S ha Kháron majd közelebbre ér,
vigye bár szemem pénzeit, mindent megér,
hogyan még egyszer hátranyúlhatok így kezédért.

9.
(Tapolcai anzix IV.)

Alighogy kiértünk a városka strandjára,
zápor szakadt az addig öntudatlan
emberfejekre, kik – láncos bóják akárha –
ringtak míg csak az első villám le nem csattant.
Hamarost ázott is két lekötött biciklink,
visszakerült ránk a cipő és vissza az ing,
s néztük a messziben a csobánci várfalat,
küllőzzön végig rajtuk újra a Nap.
Hát nekünk is jár ekkorka szerencse:
komor ég, de világoskék medence,
s hogy gyúlt tócsákban tükröződő hársfák
vigyáznák mindkettőnk hátizsákját,
bennük egy-egy csomókulcs, fésű, fürdőkendő.
Meg 100 magányos év, ha volna még kelendő.

10.
(Mellékdal egy tapolcai anzix hátoldalára)

Már hűvösödik ez a nyári este,
pedig órája sincs, hogy elköszöntem
Tőled. Gyűlnek a csillagok egyre
csak az indigó-égre fölöttem.
Állok alattuk káprázat-özönben,
vissza homlokod havára vágyva,
szabadra Hozzád kötözötten
míg lezuhan nehéz pilláim rácsa.
Hogy hűvösödik ez a nyári este!
Melled melegét ingembe mentve
állok rideg égitestek alatt --
Körmöd holdjai kélnek hunyt szemembe,
hiába oly piros rajtuk a lakk:
karácsonyi cipődön is átparázslanak.

Bertha Zoltán

Az „igaz devotio” apostolai

(Németh László régi erdélyi protestáns drámahőseiről)

Németh László mély kötődése a sok száz éves reformáció szellemiségéhez abban is katartikusan nyilatkozott meg, ahogyan történelmi drámáiban a régi erdélyi protestáns hősök személyiségét, azaz hitvalló őseink legkiválóbbjai közül többeket megelevenített. Misztótfalusi Kis Miklós, Bethlen Kata vagy Apáczai alakja ezekben a művekben történelmi példázat és identitásmeghatározó sorsjelkép is egyben: a reformáció eszmei törekvései által meghonosított alapvető és örökérvényű magatartásminták vallási, spirituális, emberi, nemzeti és erkölcsi értéksajátosságainak, markáns minőségvonásainak, máig ható eszméletű jelentőségének a szuggesztív felmutatása.

„A természet az emberhez kétfelől szól: kívülről mint érzékelhető világ s belülről mint nógató állapot. Az isteni ott ragyog a világban s ott feszeng az állapotban. A ragyogás felé vont szemek a kintit érzik inkább, a lelkükkel egy búraba zártak: a belsőt. Így születik meg a déli vallás: a görög s így az északi protestáns. De a természet egy (...) a kint csak áthajol a bennbe. Az isteni, mely hűséget követel, nem idegen attól, mely kintről, extázisban magához hív (...) Teljes vallás a kettő csak együtt lehet. Az európai vallás, melyre annyit gondolok, nem a görög, nem a protestáns, hanem az a görögprotestáns, mely épp nekünk magyaroknak, természetünk mélyéből ismerős¹ – elemzi Németh László a természetfölöttinek a természetesbe, az isteninek az égből az „emberbe költözését”² a görögség, majd a protestantizmus lényege szerint összefüggő életérzésében. Szerinte ez a magatartásban „szétivódó” vallás, ez a „protestáns bűvő patak” Kant „intellektualizmus” alatt, Dilthey munkássága „tövén” (mely „lényegében egy ember vallásos érzésének a történetbölcseleti önigazolása”) éppúgy tovább folyik, mint Ady valóságosságában.³ Kant erkölcstana – fejtegeti – „az erkölcs abszolút gyökerét fogta meg”: a „belénk oltott nagy muszájt, amellyel mint tökéletlen teremtmények állandó küzdelemben állunk”; „ezért az Istentől belénk oltott muszájért folyt az iszonyú szellemi küzdelem itt: ezért volt szükség a tapasztalattól független tiszta észre, az ideákra s az erkölcs elsőbbségére a megismerés fölött. Az emberben van valami világtól független, biztos – amennyire tudatlanságunk ennek a szónak a használatát megengedi: isteni; amire életünkben támaszkodhatunk. A reformáció a vallásos élményt Isten és ember közvetlen viszonyára egyszerűsítette, Kant (...) a reformáció munkáját folytatta, amikor Isten és ember közt a kategórikus imperatívuszából csinált köldökzsinórt”.⁴

az, amit meg kell kérdeznünk. A nagy nemesség éppúgy megbűnhődhet, mint a nagy gonoszság; attól függ minden, hogy beletipor-e a világba, kihívja-e az istenek irigységét” – szögezi le elveit Németh László a *Dramaturgiai babonák* című írásában.¹⁸⁾ S a személyiség őrlődése egyszersmind pokoljárás: metafizikai erők megnyilatkozása; „az igazi drámai vívódásnak kárhózat-szaga van”; „mert az istenek néha valóban nagy s nemes vadakat, s a mi eszünk szerint kegyetlen módon ejtenek törbe, akár végzetnek, akár predestinációnak hívjuk a hálójukat. Meghajolni, de közben az Örök Rend oszlopait is megrecsegtetni egy vad lázongásban: istenkáromlás az istentiszteletben, ez a dráma ingere Prométheusz és Szophoklész óta. S ez még inkább Shakespeare-nél”.¹⁹⁾

*

A végső etikai értékek, ideák drámai szemléletét mozgósító ellentét- és feszültségfajták a dialogikus és a monoszituációs létállapotok jellegzetességeinek páratlan bőségével és árnyalatos rétegeztségével nyilvánulnak meg tehát Németh László színjátékaiban. (Amelyek lírai-metaforikus csiszoltsága és bölcséleti gazdagsága, nyelvi-stiláris, esztétikai-poétikai és lélektani-intellektuális telítettsége, sokrétősége, vibráló patinája amúgy is különlegesen lebilincselő – nemkülönben gondolati-példázatos vagy akár hitvitázó-esszéisztikus összetettségük; s így válnak a sorsparabolikus, az asszociatív veretesség mesterműveivé, a klasszicizáló modern magyar dráma remekeivé.) „Sors, végzet, közösség, érdemes, nem érdemes, miért, minek: ezek azok a nagy amorf szavak, amelyek visszaoszlatják a káoszba a lélek építményeit”²⁰⁾ – hangzik, a régi magyarság nagy protestáns alakjait megelevenítő drámák világára is érvényesen. A némethi eszmevilág minden lényeges mozzanatának ad külön hangsúlyt így például – és különösképpen – az *Eklézsia-megkövetés* (1946). Mert Misztótfalusi Kis Miklós olyan egyéniség, akiben törekvés és minőség valóban egyszerre lényegül természetté, aki a betűmetsző és könyvnyomtató mesterséget művészetté fejleszti és finomítja-nemesíti, akinek a munkájában szerves egységet alkot a spirituális, az esztétikai és a funkcionális: a használati és a hasznossági érték; „ars”, illetve „telos” és „techné”. A minőség forradalmára ő is, tipikus polgári mentalitással, öntudattal és erkölcsiséggel. S ha igaz – amint Kósa László fejtegeti –, hogy a Max Weber-i értelemben vett protestáns etika és értékrend hiánya „jellegzetes vonása a magyarországi protestantizmusnak”, mert bár a polgári szellem a tanokban adva volt, „széles körű kibontakozása” „a feltételek hiánya miatt” nem következett be a XVII–XVIII. században.²¹⁾ Kis Miklós példája és igazsága éppen ehhez az irányú el nem terjedt (mert gátolt) puritán (és nyugati típusú) polgári-értelmiségi progresszivitáshoz kötődik. A weberi fogalom szerinti „aszketikus protestantizmus hivatásetikája”²²⁾ a munka gazdasági racionalitását és az elidegeníthetetlenül szubjektív ösztönzés-erősödő feladat és küldetés transzcendenciáját egyeztetni kívánó igényességgel

telítődik. Profán szakértelem, mívésséget és artisztikumot egyesítő szaktudás és szakrális kötelességéthosz, célracionális elkötelezettség és vallásos elszántsággal hevített vállalás, világi és egyházi szempontrendszer ötvöződik benne: ész és hit együttes készletése.

A drámahős Kis Miklós, a Németh László-i eszményrendszer szerint megtestesülő prófétai példa-ember ütközése a fennálló adottságokkal – a nemesi-feudális, államegyházszerű intézményességgel és hatalmaskodással – törvényszerű, egyben a lehető legmélyebben tragikus. Misztótfalusinak még inkább saját közegétől és még inkább – még szorosabban – közösnek vélhető ügyekben kell elszenvednie a sérelmeket (rágalmakat, vádakat, megvetéseket és a többi – s olyanoktól, akiknek a közvetlen érdekében munkálkodik, például az egyszerre szép, korrekt és sokak számára hozzáférhető Biblia kiadásával) – mint akár Galileinek. Azok támadnak rá, akikhez tartozik vagy akikhez tartozónak tekinti magát – legalább elvileg. S a folytonos konfliktuson – a jóakarát állandó akadályoztatásával, megsebzésével és meggyalázásával való szembeszállás esélytelen kényszerűségén – túlmenően a megalkuvó bocsánatkérés, a megnyomorító gerinctöréssel egyenértékű „eklézsia-megkövetés” gesztusával a maradék önérték kegyetlen lerombolását is el kell végeznie. Nemcsak az eszmetartalom vállalásához fűződő moralitás, hanem az attól független fundamentális erkölcsi önazonosság is végveszélybe kerül ezzel a mindennél – a Galilei-féle „revoco”-nál is – súlyosabb önmegalázással; a szellemi életprogram fenntarthatóságának az elvileg elképzelhető legnagyobb árát kell megadni a humanitás méltóságának teljes feláldozásával. Az eszme elvisége és az erkölcsi épség együtt pusztul az identitásválságban, az alacsonyrendűség előtt a kisszerűség érdekeit elismerő és annak önbizalmát tápláló megalázkodásban: a dignitás mártíriumában (hogy a „hájas, gögtől, kárörömtől és farizeusi kevélységtől duzzadó szívek közt ő, a legtisztább” állt fel „bűnösül”²³⁾). S ezt tetézi a mindezt motiváló remény, az életfolytatás kudarca: a fizikai összeroppanás, a testi összeomlás katasztrófája. (Ezért mondhatta Németh László erről a talán legkeserűbb darabjáról – az 1946-os keletkezési év saját személyét érintő kínzó körülményeit is felidéző önéletrajzissal: „baráti felszólításokra volt válasz, hogy írásaim megtagadásával vásároljam meg nyugalمامat. Misztótfalusi Kis Miklós megtette, s mi lett eklézsia-megkövetésének a következménye?”²⁴⁾

Kis Miklós alkatában a virtus makacssága, a düh és a – „káromkodás” és „imádkozás” összeolvadására utaló – szenvedély kihívja a végzetet; a „sorsa (...) a természet”²⁵⁾ (ahogyan a tőle való bizonyos idegenkedését bevalló felesége fogalmazza). Másfelől viszont – Grezsa Ferenc értelmezésében – „a szerep válik alkatává. Az eszme megvalósíthatósága, esélye égeti énjébe az egyetlen lehetséges magatartást. Sorsa – a természete? Épp fordítva igaz. Jellemével a viszonyokhoz alkalmazkodó hős”; „Kis Miklóst nem az alkatába írt sors, hanem a társadalom valóságos erői

örlik föl”.²⁶ A szenvedély igazsága és az igazság szenvedélye mindenesetre a lélek autonómiáját szilárdítja; igazán illik a tipográfusra, amiről a drámabeli Galilei-pörben részt vevő egyik bíboros elítélően nyilatkozik, így fakadva ki: „nem vagyunk protestánsok, hogy mind a magunk fejével gondolkozzunk”.²⁷ Kis Miklós önféjűsége azonban nem zárja ki az akár kétséges kimenetelű engedménytételt sem. Hasonlóan a Kurátor Zsófi eszmei – és lelki, karakterológiai – rokonának tekinthető Bethlen Katához, az átkos és átkot szülő önfeladásba hajtott „protestáns Antigoné”-éhez, aki „Árva” létére, „bukott életével is köldöke tudott lenni egy megpróbált tartománynak”;²⁸ vagy az újrakezdésre mindig képes Apáczaiéhoz, akit makacs „idealizmus” „szinte még a halálos ágyán is új, s a kudarc arányában növvő vállalkozásokra ösztökélte”.²⁹ Megalapozottan írhatta Németh László *Negyven év* című önéletrajzi pályatörténetében: „az erdélyit tartottam a magyarság legértékesebb s legtragikusabb ágának”.³⁰

Hasonló szellemben íródtak az ugyanezeket a témákat feldolgozó – erdélyi szerzőktől származó – más drámák is: mind személyiségautonómia és morális identitásvállalás, minőségeszmény és népszolgálat értékszintézisét domborítva ki (ha nem egyazon magas esztétikai szinten is) ezekben a példaállító történelmi alakokban. Kovách Aladár Apáczai-drámája (*Téli zsolttár*, 1940) – időben megelőzve Németh 1955-ös *Apáczaiját* – hollandiai jelenetekkel kezdve kíséri végig hőse életpályáját – így adva megjelenített keretet az elutasított emberi-szellemi lehetőség okozta fájdalmas hiányérzet folytonosságának. Mert Apáczai nem egyszerűen a hollandiai professzorság külsődleges sikeréről mondott le: hanem művek megalkotásának a belső önértékéről; elhagyta „nem a becsülést, a katedrát, a boldogulást”, hanem „a férfi legerősebb fájdalmát, a művet”, amit nem írhatott meg többé.³¹ A lelki kompenzáció a gyermekekbe vetett hit – a „pedagógiai érosz” halálmegvető energiája: mint Németh Lászlónál is. Németh „apostoli” hőse („tudás és szépség szekulumokon átzenő éneké”-nek,³² a „nemzeti lélek”-nek³³ elhívott megtestesítője) – a tudománynak, a tanításnak mint „előtanulásnak”, s a saját népét fölemelő anyanyelvi műveltség terjesztésének a megszállottja („magát égető szent ember”³⁴ „aki a szívében levő mennyországgal akarta ezt a szomorú földet beoltani”³⁵) – a nagy gondolatot Isten sugalmazásának tekintve („ami ott fön van, az itt lenni is van... Mint gondolat”³⁶ „Az erőt a feladattól, az Istentől kapja az ember”³⁷) halálos betegen is bízik az értelem világosságának továbbörökíthetőségében, jövőjében: „Az ember sehol sem lehet könnyebben virtuosos bölcs, de még vidám is (...) mint a halálos ágyán. Magán már úgysem segíthet, de az embereken át, azzal, amit az emlékezetükbe ír... talán valamicskét”³⁸ „A felvilágosodás, mint Isten lelke, oszthatatlan, s aki annak a katonájául szegődött, ha maga sárba-vérbe bukik is, a többiek majd győznek helyette is.”³⁹ A rációnak, a szabad gondolkodásnak és a mások „segítésének”, „okosításának” transzcendens szentesítettsége: in-

nen származnak az independens eszmékkel megvádolt puritánus-presbiteriánus Apáczai társadalomkritikai nézetei is (pl.: „A tudományban épp ez a szép, hogy egy szeglet kockájában is több méltóság és maradandóság van, mint az emberi becsvágy s vérengző kedv egész teátrumában”⁴⁰) – amelyeket Páskándi Géza is árnyaltan tematizál és ábrázol *Tornyot választok* (1973) című (s a mű előszavának vallomása szerint a Németh-dráma elolvasása nélkül készült⁴¹) színdarabjában. „A hit is erősebb lesz, ha az ész próbája edzi!”⁴² „Az ész temérdek új érvet adhat a hitnek, hogy az még erősebb lehessen”⁴³ „Az ész hatalmával Isten hatalmát szolgálom és mondom”⁴⁴ „A tudomány nem éppen úgy mindenkié, mint az igaz Istenbe vetett hit”⁴⁵ – érvel (mondhatni: Németh László-i szellemben) Apáczai Páskándinál. – Az újrakezdés heroinája Németh László *Bethlen Katája* (1939) is, aki a könnyörtelen és kétségbeejtő sorscsapások, sérelmek közepette jut el a szolgálaterkölc, a tevékeny odaadás magasrendűségéig – nemcsak virrasztó ragaszkodással őrizve, hanem átalakítva-átnemesítve is a kezdetben szinte görcsösen merev önérzettel, a szabad akarat és a vallási hűség önelvűségével védett érték-tartalmakat. Németh a róla szóló trilógia tervét nem váltotta valóra (csak az első résszel készült el) – Kocsis István monodramája (*Bethlen Kata*, 1976) viszont végigköveti önazonosságnak és öntörvényű önépítésnek ezt az egész életfolyamatát: a gyógyító, az oktatás- és kultúrapártoló munkába merülő erőfeszítéseikig. – S az ugyancsak az ellenséges környezettel viaskodó Misztótfalusiról született drámák szintén erőteljesen exponálják azokat a gyötrelmes dilemmákat, amelyeket Németh László is kiélelt. Szabó Lajos *Mentségében* (1970) a többszörösen méltatlanul megalázott Kis Miklós (akit nem pusztán munkája irigy és ostoba akadályozásával próbál meg az ellene gerjedő rosszindulat, hanem még a bocsánatkérésre való képtelen-elképesztő kényszerítéssel is) már amszterdami válasz helyzetében egyfajta abszurd tragikum részesévé válik. Szinte harcol azért, hogy elháríthassa az ígéretes külhoni karriert kínáló biztatásokat: hadakozik az erősködő jóakarattal, csak hogy belső parancsának (mintegy kötelességvállásának) eleget téve hazatérhessen – tönkretévői karmai közé. Akaratlanul bár: siethessen végzete elé. A dicsőség elfogadása helyett küzd – előre ugyan nem látott –: bukásáért.⁴⁶ Veress Dániel *A megtévesztett* (1993) című monodramája pedig az ekléziakövetés utáni lelkiállapotában idézi fel az önnön gyalázatát, a „préda”-sorsot – a polgári öntudat, buzgalom, mesterség és erudíció gonosz megcsúfolását – kesergő hősét.

*

Misztótfalusi valamiért vállalja a vállalhatatlannak tetszőt, az önfeladás – rohamosan bebizonyosuló – képtelenségét, lehetetlenségét. Éppen nem a merev hajthatatlanság viszi bele abba a megszegyenítő – a „Virtust meggyötrő”, az „Istent kicsúfoló” – helyzetbe, amely „utoljára Gászó Pista” osztályrésze volt – hogy az Úrasztala elé járuljon –, mert „részegségiben egy lányon erőszakot tett”.⁴⁷ (Az

erdélyi néprajztudós, Barabás László kimutatja, hogy a kirekesztés és az egyház-követés szokástradíciója mint büntető eljárás – elsősorban a paráznság, a korhelykedés, a nyilvános botrányokozás stb. bűnében elmarasztalhatókkal szemben – Erdélyben, ha titokban is, szinte a mai napig fennmaradt.⁴⁸⁾

Mi az tehát, ami egy ilyen mértékű megaláztatás elviselését lelkiileg megengedi? A polgári ésszerűség, a hírnév méltóságát szem előtt tartó profán és józan megfontolás aligha; az inkább a személyes érdeket védelmezné, s például az eltervezett (a „pokol malmai”⁴⁹⁾ közül történő) kivándorlás ténylegességét motiválná. A *Mentség* egy mondata jelzi, hogy honnan ered az a családi és köznapi kötelességet felülmúló döntő lelki többlet, amely a racionális vagy etikai érveléssel már nem támogatható maradásra szólít: „Istenemre inkább, mint egyébre tekintve halasztom mégis az extremitumot.”⁵⁰⁾ A drámában is az „Isten hangja” az, „ami az embert viszi”, s amely „nem ismer későnt és koránt”,⁵¹⁾ s a legmélyebb tusakodás a közvetlen Istenviszonyban zajlik; „az én dolgom ez, Istené s az enyém, asszony és kölök nélkül (...) hagyj engem a lelkeimmel magam”⁵²⁾ – fakad ki a nyomdász. S mi a megfellebbezhetetlen, végső sugallattartalma ennek a belső hangnak, ennek a szokratészi „foné tisz daimoniosz”-nak?⁵³⁾ Mondhatjuk: az immár gyűlöletesen ellenségessé vált saját közösség további feltétlen szolgálata. A „hazája javára teljes lélekkel igyekező szegény legény”⁵⁴⁾ magyarságszeretete és nemzetszolgálata. Azé az emberé, aki – Molnár József Misztótfalusi-monográfiája szerint – „csodálatos lelkierőre valló” módon „bénult kézzel, lábbal, többnyire ágyban fekvve, egyre csökkenő testi erővel, megmaradt ép elméjével, de beszédhibával, továbbra is irányította a nyomda munkáját”,⁵⁵⁾ Németh László művében pedig az utolsó pillanatban is engesztelhetetlenül vádoló szóval kesergeti: „de még a túlvilágon sem alszik el az én kínom ez ellen a nemzet ellen”.⁵⁶⁾ A paradox „devotio” példázata ez.⁵⁷⁾ Az eredendően nem racionális ragaszkodás – egy néphez, egy szülőhöz. Ami Isten-ész-autonómia logikai sorába mint konkrét indokot, közvetlen értelmi magyarázatot nem nyújtó transzcendens elem illeszkedik. Az önfeláldozó hazaszeretet (félleg romantikus, félleg deheroizált és naturális) metafizikája, amely a kötődést már nem egyszerű érzelm- vagy értelem szerűségében, hanem (a misztikus irracionálissal érintkező vagy azt felül is múló): isteni lényegszerűségében demonstrálja. A nemzeteszme, a virtuális nemzeti értékideál, a nemzethez tartozás, a feltétlen hűség eszménye és elve (ez a valami belátható erkölcsön túli erkölcsi szubsztancia) így mintegy szentséggé magasztosul, megkérdőjelezhetetlenné szakralizálódik. S ha nem a legvégső isteni abszolútum helyére is, de az azzal legszorosabban összekapcsolódó relativizálhatatlan önértékek sorába emelkedik; a hipotetikus nemzetérték örök, elkötelező lényegfennállásban megmutatkozó, szubsztenciális igazságérvényt nyer. Az antropologikumban gyökerező Isten-élmény elidegeníthetetlen és meghaladhatatlan része a kollektív identitástól való elszakíthatatlanság, amikor a tényleges közösség nagyrészt csak

gyilkosan ellenszenves tud lenni. Adynál így nyilatkozik meg az ambivalenciának ez a misztériuma: „Utálatos, szerelmes nációm”. Németh Lászlónál Kis Miklós kijelentésében így: „egy ember legnehezebb munkái (...) a magával vívott órák, melyekben érdeke ellenére is a jóra állt rá”.⁵⁸⁾ Csoóri Sándor ide találó megállapításában pedig így: „magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni”.⁵⁹⁾

Az Apáczai-drámában a főhős Boros János főkapitánnyal beszélget, imígyen: „APÁCZAI. Mert kegyelmed bölcs világi emberként mindig a maga javát nézte. BOROS. S kegyelmed kiét? APÁCZAI. A nemzetét. BOROS *fölkacag*. A nemzet? Hol van az, Apáczai uram? A csillagokban.”⁶⁰⁾ – Ezt maga Apáczai, vagy a többi szenvedő erdélyi magyar protestáns drámahős sem mondhatta volna szebben. A nemzet – a csillagokban. Ha már máshol nem is: ott mindenképp.⁶¹⁾

Jegyzetek

1. NÉMETH László (a továbbiakban: N. L.): *Görögök és protestánsok*, in N. L.: *A minőség forradalma V-VI*, Budapest, Magyar Élet, 1943, 304.
2. Uo.
3. Uo.
4. N. L.: *Hume és Kant*, in N. L.: *A minőség forradalma I-IV*, Budapest, Magyar Élet, 1940., I., 164. Vö. „A protestantizmus az emberből szóló isten vallása. Azé az istené, aki nem a világ rendjében hangos, hanem az akaratunk tövén.” N. L.: *Két templom közt*, in N. L.: *Életmű szilánkokban I-II*, Budapest, Magvető és Szépirodalmi, 1989, I, 469.; „Ha Istennek a világ mögött álló, abban csak részben megvalósult s bennünk is a megvalósulásért küzdő lehetőséget tekintjük, akkor a világtól elhagyva, de lelkünkben meg nem törve, amíg bírjuk: ennek a lehetőségnek tömjénezni, mégiscsak olyasvalami lesz, mint a karthauzi imája Istenéhez.” (N. L.: *Negyven év*, in N. L.: *Negyven év – Horváthné meghal – Gyász*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1974., 70.)
5. N. L.: *Görögök és protestánsok*, 299.
6. N. L.: *Hume és Kant*, 163.
7. N. L.: *Vallások*, in N. L.: *A minőség forradalma I-IV*, Budapest, Magyar Élet, 1940., II., 148.
8. N. L.: *Magyarság és Európa*, in N. L.: *Sorskérdések*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1989, 269.
9. N. L.: *Hume és Kant*, 164.
10. N. L.: *Vallások*, 148.
11. N. L.: *A „vallásos” nevelésről*, in: N. L.: *Sajkódi esték*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1974., 9–73.

12. Uo. 31–32.
13. Uo. 32.
14. PAULER Ákos: *Bevezetés a filozófiába*, Budapest, Pantheon Kiadó, 1920, 117–120.
15. SCHELER, Max: *A formalizmus az etikában és a materiális értékética*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1979., 855.
16. Uo. 880.
17. Vö. uo. 882.
18. N. L.: *Kisebbségben I–IV.*, Budapest, Magyar Élet, 1942, III–IV., 111–116.
19. N. L.: *Dráma és legenda*, in N. L.: *Két nemzedék*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1970., 578–579.
20. N. L.: *San Remo-i napló*, in N. L.: *Európai utas*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1973., 738.
21. KÓSA László: *Egyház, társadalom, hagyomány*, Debrecen, Ethnica, 1993, 46–47.
22. WEBER, Max: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1982. – Vö.: „A közvetlen bajban az egész sorsnyomást számon tartani, a közvetlen feladat mögött üdvösségünk nagy ügyét hajszolni nem illuzionizmus. A reformációról írják, hogy éppen mert vallásos ügyé tette a kötelességteljesítést, óriási erkölcsi erőforrása lett a polgárság gyakorlati előretörésének.” (N. L.: *Magyarság és Európa*, 335.)
23. N. L.: *Eklézsiá-megkövetés*, in N. L.: *Szerettem az igazságot I–II.*, Budapest, Magvető és Szépirodalmi, 1981., II, 236.
24. N. L.: *A drámák elé*, in uo. I., 13.
25. N. L.: *Eklézsiá-megkövetés*, 242., 245.
26. GREZSA Ferenc: *Németh László vásárhelyi korszaka*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1979, 132–135. – Vö.: „A saját korukban meg nem értett gondolkodók, művelt fők monológjaiban ott vibrál a meg nem tagadható Németh László-i szellem. A társadalmi háttér hiteléből táplálkozó fátumszerű sors és az egyén párviadalában az elbukó, reformer marad alul, és sajátos módon minden drámájában legyőzetik.” (HOPP Lajos: Németh László és a „régii magyarság”, *ItK.*, LXIII. évf., 1959/2, 305.) – „Kis Miklós drámájában Németh a látszólagos megalkuvás és a belőle fakadó önvád alternatíváját gondolja végig, hét évvel a *Galilei* előtt” – „az élet vagy az üdvösség elsőbbségét, a makacs kitartást vagy az önmegőrző kompromisszum dilemmáját” firtatva (CSÜRÖS Miklós: *Németh László drámái*, in CS. M.: *Költők, írók, mitológiák*, Miskolc, Felsőmagyarország, 2004, 136.). – „Németh László drámáinak, de egész életművének központi motívuma, az átlagosnál nemesebb minőség önvédelmi küzdelme az őt nem értő közeggel”; „Személyes üdvösségügye nyer kifejezést minden egyes darab-

- jában, s ez elválaszthatatlan társadalmi-emberi küldetésétől, az elképzelésében élő nemesebb emberlétért való töretlen, hivatásszerű munkálkodástól” (GÖRÖMBEI András: *A drámaíró Németh László – felülnézetből*, in G. A.: *A szavak értelme*, Budapest, Püski Kiadó, 1996, 140., 141.). – „Misztótfalusi Kis Miklós – a kényszerítésnek engedelmeskedve – meggyőződése ellenére megköveti az eklézsiát, de belehal ebbe a szegyenbe. Husz bűne – saját önigazoló vallomása szerint – az volt, hogy a látható egyházon kereste a láthatatlan arcvonásait. Misztótfalusié pedig – szintén saját vallomása szerint – az, hogy a kis Erdély zsaluit a világra akarta kinyitni, hogy fölfelé akart menni ott, ahol minden lefelé ment” (GÖRÖMBEI András: *A drámaíró Németh László dilemmái – Az igazságszeretet drámáiról*, in G. A.: *Irodalom és nemzeti önismeret*, Budapest, Nap Kiadó, 2003, 148.). – „Kis Miklós története mintha csak a magyar ‘Galilei-dráma’ volna” (TARJÁN Tamás: *Németh László: Eklézsiá-megkövetés*, in T. T.: *Százszorszínház*, Budapest, Magvető, 1983, 238.). – „Kis Miklós szellemi bajvívóként azt várja, hogy visszakaphatja jó hírét az eklézsiá uraitól.” (MONOSTORI Imre: *„A protestantizmus az emberből szóló isten vallása” – Németh László üdvösségügye és az Eklézsiá-megkövetés*, *Magyar Napló*, XXIX. évf., 2017/10, 43.)
27. N. L.: *Galilei*, in N. L.: *Szerettem az igazságot I–II.*, Budapest, Magvető és Szépirodalmi, 1981., II., 317.
28. N. L.: *Bethlen Kata*, in N. L.: *Kisebbségben I–IV.*, Budapest, Magyar Élet, 1942., I–II., 285–316.
29. N. L.: *A drámák elé*, in N. L.: *Szerettem az igazságot I–II.*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1981., I., 14.
30. N. L.: *Negyven év*, 56.
31. KOVÁCH Aladár: *Téli zsoltár*, Budapest, Bolyai Akadémia, 1940., 92.
32. N. L.: *Apáczai*, in N. L.: *Szerettem az igazságot I–II.*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1981, II., 744.
33. Uo. 741.
34. Uo. 728.
35. Uo. 741.
36. Uo. 736.
37. Uo. 740.
38. Uo. 738.
39. Uo. 743.
40. Uo. 719. – Vö. mindezzel: „A puritánusok felfogásában a bűn sötétségéből a hit világosságára ébredő lélek abban találja meg szabadságát, hogy engedelmeskedik a teremtő törvényeinek. Ha az ember megismeri a természetet, az alkotó törvényeinek engedelmeskedik. Apáczai *Magyar Encyclopaediájában* a

puritánus etika és teológia mint 'gyakorlati filozófia' és belső hit az Istenre, emberre és az ő dolgaira vonatkozik. – Max Weber szociológiai tanulmányaiban kimutatta a puritánusok tevékenysége és a tőkés fejlődés közötti kapcsolatot. A puritán egyszerűség, szorgalom és elhivatottság érzése a polgári fejlődést segítette elő. A polgárosodó társadalomnak a régi kötöttségektől mentes, önállóan cselekvő és gondolkodó, 'belülről irányított' embertípusra volt szüksége, aki munkáját erkölcsi jelentőségtudattal végzi. A puritánus önmagát a jó ügy képviselőjének, ellenfelét a rossz képviselőjének érezte. A jó és a rossz feszültségében élt, ez adott értelmet életének, emelt gátat vágyainak és ösztöneinek, a lélek szabadságát a munkában, önmegtartóztatásban, megismerésben érezte megvalósulni. – A puritán etika sem Apáczainál, sem kortársainál nem 'teológiai koloncként' kötődött a karteziánus filozófiához, hanem a lélek szabadságának 'gyakorlati filozófiája' volt." (FÁBIÁN Ernő: *Apáczai Csere János*, Kolozsvár, Dacia, 1975, 136–137.)

41. PÁSKÁNDI Géza: *Vendégség – Torony választok*, Budapest, Magvető Kiadó, 1973, 103. – Az eszmei-gondolati kapcsolódásokról ld. MÁRIÁS József: *Apáczai Csere János – kettős megközelítésben. Azonosságok és különbségek Németh László és Páskándi Géza Apáczai-drámájában*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, XXXVI. évf., 2001/3, 309–313. – Ld. még PÉNZES Tiborc Szabolcs bravúros felfedező-összehasonlító tanulmányát („miért induljak a múltba másoktól kölcsönzött általánosításokkal?” – Németh László Apáczai-drámájának szövegforrásai, in Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Zsávolya Zoltán (szerk.): *Nemzet – sors – identitás*, Budapest, KRE – L'Harmattan, 2015., 101–113.).
42. PÁSKÁNDI Géza: *Vendégség – Torony választok*, 168.
43. Uo. 173.
44. Uo. 181.
45. Uo. 172.
46. „Vesztébe” rohanva, „feláldozódva”, a „sűrű sötétségben” „népének ébresztőjeként”; „a nagyvilág dicsősége helyett, a végzetnek is elejébe menve”. SZABÓ Lajos: *Mentség*, Bukarest, Kriterion, 1972, 23., 27., 47., 60., 76.
47. N. L.: *Eklézsia-megkövetés*, 227–228.
48. BARABÁS László: *Eklézsiakövetés a székely „protestáns szentföldön”*, in B. L.: *Kapun belül, kapun kívül*, Marosvásárhely, Impress, 2000, 16–36.
49. N. L.: *Eklézsia-megkövetés*, 221.
50. Idézi: MOLNÁR József: *Misztótfalusi Kis Miklós*, Budapest–Berlin, Balassi – Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 2000, 364.
51. N. L.: *Eklézsia-megkövetés*, 217.
52. Uo. 228.
53. Ld. N. L.: *A „vallásos” nevelésről*, 18.; és N. L.: *Két templom közt*, 469.

54. Ld. MOLNÁR József: *Misztótfalusi*, 321.
55. Uo. 388.
56. N. L.: *Eklézsia-megkövetés*, 246.
57. Olyan ésszerűtlennek tetsző áldozathozatal, amely nem egyszerűen önérdet, hanem a személyiség leglényegéhez tartozó (akár legszentebbnek tekinthető) szellemi értékeket veszteget el; mintha valami szerelmi – szerelemhez hasonló – vagy azon is túli készítés nyomán. „Tudom, hogy magam nyomorítottam el az embert, a tudóst is magamban. A nemzetemhez való mértéktelen és soha nem viszonzott nagy szerelmemmel” – vallja meg Apáczai (N. L.: *Apáczai*, 743.).
58. N. L.: *Eklézsia-megkövetés*, 242.
59. CSÓRI Sándor: *Szálla alá poklokra*, Miskolc, Felsőmagyarország, 1997. 93. – Az erdélyi teológus-kisebbségideológus László Dezső szép megfogalmazása szerint: „A világon – ha sok országba van is szétszakítva és széjjelszórva – csak egy magyarság létezik. Van egy emberfajta, amelyiknek millió és millió egységét valami megfoghatatlan hatalom arra kényszeríti, hogy akkor is magyar-nak vallja magát, ha abból kára származik” (LÁSZLÓ Dezső: *A kisebbségi élet ajándékai – Publicisztikai írások, tanulmányok 1929–1940*, Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület, 1997., 77–78.).
60. N. L.: *Apáczai*, 686–687.
61. Vö. mindezzel: „Hűség ez magunkhoz s hűség az emberi helyhez, melyre kitéttünk: lelünkéből nyíló akna, amelyen őseink lelke, környezetünk sugalma, fajtánk sorsa, az emberiség álmai, a kozmosz rendje s az unszó Isten tódul fel, hogy tetteinket a nagy Egész javára meghatározza”; „a szabadság ez a hűség – a legteljesebb szabadság, amely a legteljesebb megkööttség. Az ember mindent úgy tesz, ahogy akar, s az egész világ köti, hogy semmit se tehessen másképp”; „Minden lélek magában hordja a Mindent, ahogy minden fa a természetet. A hűség épp arra való, hogy vele az ember a maga növéstervét, a maga világát, az emberiséget hajtó titok ráeső szavát, a maga istenében az Istent óvja, kihallgassa és megértse”; „A magyar kultúrát, inkább mint bármely másikat, a hűség hozta létre. A legjellegzetesebb magyar műveket nem a magyar társadalom követelte ki: hűségből születtek”; „A magyar vallásos érzésben, a Pázmányokéban éppúgy, mint a Bethlen Katákéban, mindig volt valami konok, ízes kopárság, mely nem abból szí színt, amit elképzelsz, hanem amihez ragaszkodik. Kevesebb volt a szárnya, és több a gyökere, az Isten a 'gondolatai alján' volt, s nem az imádságai fölött”; „a keresztény kultúra ezt az eredendő koppányi szabadságot csak hűséggé nemesítette” (N. L.: *Kultúra és hűség*, in N. L.: *Életmű szilánkokban I–II.*, Budapest, Magvető Kiadó és Szépirodalmi Kiadó, 1989, I, 595–599.).

Erdei-Szabó István

Anyám látogatóban

Anyám álmomban bejön a házba,
lekucorodik a sezlón sarkára,
kezében a mindennapi kenyérrel
vigyáz minden morzsára,
minden egyes mozdulatára;
pohár víz után nyúl,
hogya falat ne akadjon a torkára.
Ősz haja kontyban, asszonyosan,
arcán a ráncok összefutnak
mosoly-táncba-
aztán apám felől kérdez,
aki rég megelőzte az úton odaát
felállok kincsem, mondja,
kinézek az udvar hátuljába,
én meg csak bámulok idő-asszony-anyám
eltűnő cifra szoknyájára.

Foltodiglan

Kiterítve és fehérítve
lelkemen száz bűn szárad,
s bár csináltam magamnak párat,
míg forgolódtam köztetek
a többi öröklésből támadt;
hisz' a nyomtató ló is fárad,
ha folyton zabla fogja a száját.....
Hát röhöghettek bátran,
míg nekem sírás fojtogatja
torkomat s görbíti a számat,
hogya végül, akár egy bányalovat,
vakon vezetett két fél-
bolond ribanc század.....

Interfrekvencia

Valami innovációs döbbenet
feszíti mellkasomat
s rongálja szívemet
századok óta,
pedig lehetnék jós:
mindennek megmondhatója,
ha égi áldás óvna,
mikor a tehetetlenség
köreit egyre csak rója
egy múlt századi fölhúzott
vacak óra,
ahol már Krisztus urunk
sem megváltó,
csak a „fényvásár”
összekent lobogója,
na most már tudod
drága barátom, mi Ejrópa
fölszentelt logója,
ahol angolok és svédek,
brüsszelieliek és kevésbé szelídek
nem mondják már:
hölgyeim és uraim!
kedves fiúk s lányok!
Ime hát a 2000 éves
mesének vége,
eltévedtek az éjben
az újkori Három királyok!
hol van? Ki tudja, hol van
jobbik részünk menedéke!

Hetedhét

Tollak keserű füstje
átcsap a füledt éjszakákon.
Valaki árva angyal
megégette magát értem
s most esik át
a hetedik halálom.

Bozók Ferenc

Tavaszhívogató dalok

1.
Szegecsez vihar és jég,
kacagó hideg ácsok,
szelek és vihogó ég,
kopogó kalapácsok.

Remegős, vacogós fák.
Uram, itt az ígért tél.
Huzatos szomorúság.
Egyebet nem ígértél.
2.
Mint generális, állva, vigyázz-ban,
áll a december vattakabátban.
Testem a téiben, szívem a nyárban.
Rögtönítélő hószakadásban.
3.
Lesz tavasz? Majd lesz nyár?
Szívedben lett ősz, majd lett tél.
Itt is fáj, ott is fáj,
magányos, rossz ember lettél.
4.
Figelem patakunk lagunás
millió ragyogó vakuját.
Locsogó pocsolyás üregét
mutató nagyítóüvegét.
Puha őz szeliden nyalogat
köveken csobogó habokat.

Patakunk gyönyörű, fiatal,
ragyog és szalad: élni akar!
Követem robogó utait,
kacagó anapsztusait!

Fazekas József

Nagyon kéne

Már nagyon kéne úgy szólni
se por se pelyva sehol se
takarja el a föséget
már nagyon kéne úgy látni
csak ő marad a téridőben
sebzetten gyönyörűn a lélek.

Vadkörte virágzik

Vadkörte virágzik fön a hegyen
messzire elkiált frissül szívem

illan a bú a völgyi kolonc
egyszerre fölzeng minden bozont

hallom a zenét fénylik e táj
a telet ki túlélte az a király

arcomon szalad sárga sugár
ki sem dobolták s áll már a bál

bál van itt mától zengő csoda
üde virágok csaltak oda.

Holnap

A pályázatokat kiírták
az illetékesek döntöttek
az illetéktelenek nyertek
a bíróságok ítéleztek
jogszerűek az ítéletek
holnap új pályázatokat írnak ki
tessék bátrabban pályázni.

Útvesztőimben

Elcsendesülök
magam mögött a forgó zajok
szólalj meg bennem Uram
csak rád hallgatok

válaszom Te vagy a mára
belekopott maradék eszem
bolondra csodálkozom magam
s amit látok nem hiszem

kerestelek nagyon
ködszürke hűlt remények közt
úgy véltem idővel fölragyog
de nem tévedtem
bajaimmal
most eléd állhatok

eléd hívó csönddel
s lelkem templomával
itt vagyok és kérlek
mérj meg engem
adj kezembe
parányi pálma ágat
útvesztőimben
velem legyen.

Pitypang gömbül

Pitypang gömbül a fűre
tolong sok sárga virág
öröm szívemben szerte
orgona zeng s almaág

cikázik szél fehér csikkal
hálót sző kékség fodra
bolyong szemem a réten
s röpít föl zöld vitorla.

Csáky Károly

Szemle

Keres-
lek
minden es-
te,
felte-
kintve
a magasba,
Istennek
Országába.

Kereslek,
mikor kitisztul
az égbolt
a ragyogó csillagok közt.

Tudom, már
egyre több
a fény ott fent,
és nagyobb a hiány
idelent.

Ám hiszem,
összeköt még minket
a szeretet
meg a tisztuló lélek
örökké-
való-
Sága.

Tévelygés után

Isten kertjét kutatom,
ahonnan
egyszer
már
kiűzetett az ember.

Uram,
fogadd vissza
eltévelyedett szolgálid,
áraszd el
kegyelmeddel,
kiket nem kímélt
a kísértés,
és gyalóságukban
mint féktelen gyermekek,
megmártóztak
a világ porában.

Vallomások

Alázat kellene
ide
Uram
meg önbizalom
önteltségünk helyett.

Mert még
most sem tudjuk,
hogyan lehet
az Ige nálad,
ha magad
vagy Az
időtlenül
s mégis a Kezdetektől.

Annyi tanúságot
tettek már
neked Atyám,
s még mindig
nem bírnak befogadni
a bizalmatlanok
meg azok,
kik
csak színlelik
igazságod.

S. Csoma János

Franziskának

Burns modorában

Megnyugvást lelne szívem,
ha rám tekintenél.
Hiába acsarkodnék
lombra, virágra tél.
Ekhós szekérrel vinném
részedre a tavaszt,
ám aggódom, hogy lényem
számodra nem malaszt.
Ekhós szekérrel vinném
elé a bánatom.
Hidd holtomig szeretlek
nagyon, nagyon, nagyon.

Cím nélkül

Áradó a te szereteted,
magasságos ég!
Tetőt tartasz fölém.
Beszívni hagyod, engeded
mindenek illatát.
Sátorod kékjét hálámul
visszatükrözik szemeim.
Jóságos Isten, hogyan bírom el
fényed ajándékzuhatagát.

Szösszenetek

Elhagyott poros állomások,
virágtartókba száradt virágok.
Berozsdált sínek, talpfák,
vidéki Magyarország

A tökéletest
nehéz elviselni.
Tökéletlennek
érzem magam,
bár még
hiszek a jövőnek
fejlődés, ha van.

Jelet hagyni ?
Minek ?
Ki érti meg ?

Káliz Sajtos József Ének Attiláért...

*Csak azt mondd meg nékem, melyik úton mész el,
felszántatom én azt aranyos ekével,
be is vetem én azt szemem szedett gyönggyel,
el is boronálok sűrű könnyeimmel.*

Ha utolsó utunk kódolva van,
mért vág neki boldog-boldogtalan?
S mért nem veszi észre az intő jelet,
hogyan a végzet körötte ott ögyeleg!?

Mert az agyunk sokszor ezer gonddal teli:
egyik a másikat ostorral kergeti...
Te is épp vívódtál, bántott sok gondolat,
s rosszkor indult el az átkozott vonat. – –

A tested lehullt Szárszó sarába...
De lelked fönnt: 'a semmi ágán' ragyog.
S hogy többé ne legyen olyan árva,
köréje sereglettek a csillagok.

Holdtölte

Ha öröm ér:
mint mikor kel a hold,
de csonkán...
A bánatom –
az mindig telihold,
olyan teljes... S hogy' fájl!

Vigasztaló

Hogy egedre lássak,
csillagaid fürkészzem,
hold-arcú mosolygásod
csodálhassam –
gondcsipkés fátylamat
letépted a szememről.

Kedvesemhez

Nem sejtetem,
az ősidőkben
mit látott Ádám
az első nőben.
De lassan ráébredt,
ki mellette termett,
nem csalétek, inkább
csacsogó, csobogó víz:
nemcsak éltet,
magot csíráztat...

Mióta mellém szegődtél,
belém ivódtál,
szívemben a vér
teérted pulzál.
Eszem kerekét is
te forgatod –
kergetőzve
feléd röpdösnek
a gondolatok...

Rajtad áll, hogy
ajándék tavaszom
ne váltson deres őszre,
ne kövesse öröömöm
hosszú bánat...
Hisz' mint virág
a harmatot,
úgy kívánlak.–

Lisztóczy László „Nem hal meg senki szebben”¹

Dsida Jenő a halál közelében

Kevés olyan örömtudó, napragyogású, a létezés iránti csodálattal és szeretettel annyira áthatott költői életművet ismerünk, amilyen Dsida Jenőé. Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszára* emlékeztető megragadottságát alkati adottságain túl személyes tragédiája is ösztönözte: veleszületett, súlyos, akkor még gyógyíthatatlan szívbetegségben szenvedett. A sír szédítő mélységeivel lépésről lépésre szembenéző egészséges embernél gyorsabban és intenzívebben döbbenhetett a véget nem érő nagycsütörtökösztökre, szívközelből megismerhette az élethez vezető „zseniális utat”, a halált, amelyről Hans Castorp elmélkedett *A varázshely* című Thomas Mann-regényben. A halál fénytörésében fokozódott benne mitikus jelentőségűvé a világ, az élet egyszeri, megismételhetetlen szépsége.

Az elmúlás gondolata egész lényébe, minden idegsejtjébe beivódott. Ez formálta olyan tökéletessé érzékeiben és költészetében a „megkapaszkodás” ösztönét, és indította el őt otthonkereső, a tér és az idő sorompóival is dacoló szellemi expedíciójára. Otthon akart lenni a világban földrajzi és spirituális értelemben egyaránt: ezért szerette úgy szülőföldjét, Erdélyt, és ezért szerette úgy Istent, ölelte magához az egész mindenséget. Mindenekelőtt a miniatűr szépségek és az intim hangulatok költője. Az ősi keresztény bölcsesség öltött formát lírájában: Isten a legkisebbekben a legnagyobb, minél parányibb köreibe hatolunk a létezés egyetemes hálózatának, annál inkább megnő a termő rejtelmek övezete.

Sorsát – Lengyel Balázs szavaival – krisztusivá avatta a folytonos készenlét az előre tudott, nem váratlanul rátörő halálra, mely elmaradhatatlan társként szegődött hozzá hétköznapijaiban is. *Be rossz!* című, az ősz, az elmúlás hangulatát idéző, 1925-ben a *Pásztortűz* hasábjain közzétett versének egyik részletében megindító részvétellel és gyöngédséggel siratja, becéli a „korapusztult, zöld” leveleket: ezzel az „elszólás”-sal árulja el olvasóinak, hogy tudata mélyén mindig ott rejtőzik és folyton emészti őt a halálfélelem. Én „a halálnak minden vacsoránál / külön tányérral teszek asztalomhoz” – olvashatjuk *Rövid napló* című költeményében. „Jaj megáll / a láb, mert fél, hogy sírba téved” – panaszolja *A sötétség verse*.

Költészetének egyik legfeltűnőbb sajátossága a halál megszelídítése, a halál-eufemizmusok kimeríthetetlen gazdagsága és sokszínűsége. Nemes Nagy Ág-

¹ Mutatvány a szerző *Világító szív* (Tanulmányok Dsida Jenőről) című kötetéből (Kráter Kiadó, Pomáz, 2018.)

nes mutatott rá, hogy párját ritkító tudatossággal és következetességgel foglalta harmóniába szépségisméjét és haláltudatát. Különbékét kötött az elmúlással, amelynek csírát szívében hordozta. Egész lényét átította a lélek halhatatlanságában, legszebb vágyai teljesülésében hívő keresztény ember sírig tartó reménysége, nyugalma és derűje. A halált az elképzelhető legideálisabb díszletek közé helyezi, az erdélyi hegyek misztikus világa és a szerelmi mámor szolgál fedezékéül. *Szökevények a fák közt* című „révedező utópia”-jában az elképzelhető legszebb halálnemet álmodja meg magának. Az álomszép környezetben a mennyország tapintatos, „lassan lépkedő”, a szerelmespárral együtt érző követei, az angyalok is jelen vannak:

Pislogó, piros rőzsetűznél, végtelen erdőn, halk dalok közt, lassan lépkedő angyalok közt simulok hozzád a lágy mohára... Zsongó gallyak közt, angyalok közt készülünk a kedves halálra.

A franciák a szerelmi egyesülés beteljesedését, csúcspontját „kis halál”-nak becézik. Az idézett sorok mögött ez a jelentés is ott rejtőzik, és tovább növeli katarthikus hatásukat. Az erotika utánózhatalanul, „dsidásan” finom és szelíd, a szemelvény minden szavát, a szerelmi idill minden mozzanatát és pillanatát a gyöngédség és az ártatlanság atmoszférája hatja át, melyet az angyalok jelenléte eleve szentesít.

Így dudolok az uccán... című versében is az erdő idillikus, nyugtató és feledtető birodalmába menekül a modern civilizáció, a nagyvárosi lét sivár és nyomasztó közegéből. Ott még a halál is tapintatos és gyöngéd hozzá, a természet szépsége és varázsa, örök körforgása, folytonos újjászületése enyhíti a gyászt is:

*Nem bújt el senki jobban,
nem hal meg senki szebben.
Úgy hull rám az örök csend,
úgy száll, keringve lebben,
ahogyan – míg a lombot
lány szél fuvalma rázza, –
kis ájult gyík fölé
hull a levelek száza.*

*Szívemből két virágot
sarjasztok kedvesen:
hadd bukkanjon reá
sétáló kedvesem,*

*ki két napig pirosra
dörzsölte szép szemét,
mivelhogy béke lettem,
boldog por és szemét.*

A rövidre szabott lét gyötrelmét, a mennyiségi veszteséget a minőséggel, az élmények intenzitásával és gazdagságával próbálta ellensúlyozni. Mindkét végén égette a gyertyát, szenvedélyes, csillapíthatatlan szomjúsággal szívta magába a szépséget és az örömet. Csoóri Sándor „az öt érzék költője”-nek nevezte őt.

Olykor szembeszegült a mindennapi élet konvencióival, erkölcsi normáival és időbeli korlátaival is, őt is elcsábították a Krúdy Gyulától örökölt „kávéházi életforma” démonai. Életmódját nem a napszakok rendjéhez igazította, az éjszaka sötétsége és csöndje pedig kifejezetten felszabadító, ösztönző közegévé vált a személyiség legmélyebb és legtitokzatosabb erőinek. Ennek az életformának gazdag hagyományai vannak irodalmunkban, forogatókönyvét, szertartásait Krúdy alakította oly vonzóvá és tökéletessé. Dsidának is hozzáértő és tapasztalt idősebb mesterei voltak Hunyady Sándor és Kuncz Aladár személyében, akik közös albérletben laktak ugyanabban a kolozsvári utcában, a hajdani Fürdő utcában, nem messze attól a háztól, ahol Dsida Jenő és családja élt. Gyakori éjszakai együttléteiknek nem az italozás, a duhajkodás, a tiszta öntudat eltompítása, ellenkezőleg: az értelem és a fantázia rejtett energiáinak mozgósítása, a közös töprengés és vitatkozás, a kölcsönös évvődés és viccelődés volt a lényege.

Az utcaseprő című Dsida-vers bizonyára egy hármásban átvirrasztott éjszaka konzekvenciáit összegzi. A költő hajnalban „dudolva ballag” hazafelé „sok aprócseprő dallal” szívében. Találkozik a munkáját végző utcaseprővel, aki „oly tisztességtudón” köszönti, hogy csordultig telik alázattal és szeretettel. A „szegény, piszkos utcaseprő”, aki az elemi létformák egyértelműségében és biztonságában él, alázattal teljesíti kötelességét, nem hervasztja és nyugtalanítja az értelmiségi észjárás spekulatív jellege és meddősége, példává magasodik a szemében. Krisztust látja benne, ki seprti „a föld szennyeit”, ki „világ bűnét” elveszi. Föltámadó büntudata ezeket a záró sorokat fogalmaztatja meg vele:

*Testvér, ha az üdvösségre jutsz,
rólam el ne feledkezz!*

Magatartásának és költői világképének lélektani motívumait Áprily Lajos így elemezte: „Tudtuk róla, hogy rossz a szíve s csak óvatos, kiegyensúlyozott életmód adhat neki férfievet. Ő azonban fiatalos könnyelműséggel így fogalmazhatta meg magában a kérdést: Ha beteg szívem miatt úgyis meg kell halnom idő

előtt, miért lohaszam magamban a lángot?” Épp ez a mohó és fékezhetetlen vágy az élet totális megismerésére és birtokba vételére, ez az egész univerzum felé kinyújtott és szélesre tárt kar, amelynek mozdulatában egyesült az első és az utolsó ölelés gesztusa, érzés- és gondolatvilágának ez a felfokozottsága, a kivételes izzású átélőképesség az egyik legjellemzőbb tulajdonsága Dsidának, erre vezethetők vissza költészetének legvonzóbb értékei is. Gesztusai mélyen bevilágítanak az emberlét eredendő titkaiba és törvényeibe, fölkeltek bennünk is a teljesebb és a hitelesebb élet vágyát, megmutatják, hogyan védekezhetünk napjaink uniformizálódó, elidegenedett, sivár valósága ellen. A pálya végén keletkezett és befejezetlenül maradt ciklus, a *Tíz parancsolat* utolsó versében is az örömteli, Assisi Szent Ferenc eszményeihez igazodó életre ösztönzi olvasóit:

*Felebarátod ökre, háza
után kívánságod ne légyen:
ilyen szegénységekre vágyni
nagy szegénység és csúnya szégyen.
Orrodba édes illatot gyűjts,
szivedbe békét és mosolygást,
szemedbe fényt, hogy az utolsó
napon is tudj örülni folyvást
s eképpen szólj csak és ne mondj mást:
köszönöm, hogy tápláltatok,
hús, alma, búza, lencse, borsó!
Amint jó volt hozzám a bölcső,
tudom, hogy jó lesz a koporsó.
Ki most lefekszik, nem kívánta,
hogy földje legyen, háza, ökre,
de amit látott, gyönyörű volt
és véle marad mindörökre.
És övé marad mindörökre.*

A jelzett „zseniális úton” találkozott Istennel is, a világba vetett, a halál és a semmi markában vergődő ember legfőbb metafizikai támaszával, minden hiányok betöltőjével. Költői világképe a keresztény értékrendben és hagyományokban gyökeredzett. Egész életművére elemi hatást gyakorolt az evangéliumok üzenete, az „imitatio Christi” eszméje. Már a szeme villanásában, a tollfogásában ott rejtőzött és a természetesség, az egyszerűség evidenciájával szólalt meg mély keresztény hite. A görög pásztori múzsát idéző, a kereszténység motívumkincsével, reneszánsz derűvel átszőtt világot teremtett vágyaiból, ahol az emberi teljesség, a boldogság nem kényszerül önfeladásra és kicsinyes megalkuvásokra.

A mulandóság, az átmenetiség, az ideiglenesség tünékeny világából a végtelenséghez, az örökkévalósághoz fellebbezett, nem a földre, hanem az égre szegezte tekintetét. Verseiből a sejtelmes csodavárás, az otthon utáni vágy, az értelem- és boldogságkeresés nosztalgiája árad. Rónay György ezeket a vonásokat fedezte föl az *Angyalok citeráján* című kötetben közölt fényképén, „kedves, okos, finom, tűnődő” arcán is, melyről „csöndes, hontalan jóság” sugárzott, kamaszosan ámuló szeme sejtelmes távolokba révedt, titokzatos vágyakról beszélt. Első számú mesztéréhez, Kosztolányihoz hasonlóan ő is a „vendéglét” élményét fejezte ki. A földi életet Isten ajándékának, a Hozzá vezető út lépcsőfokának tekintette. Ki akart szabadulni a végesség börtönéből, az emberi sors korlátaiból és kelepcéiből, amelyre személyes tragédiája újra és újra figyelmeztette. A purgatóriumi állapot ideiglenességéből és átmenetiségéből a paradicsomi lét teljességére és tökéletességére áhítozott.

Robinson című, 1926 júliusában keletkezett verse lírai hőségben ennek a költői magatartásnak a jelképét találta meg:

*És áll, csak áll a tenger partján,
háta mögött a zord sziget,
kúszó liánok, sötét erdő, –
és kémleli a nagy vizet.*

*A kék habok közt felmorajlik
valami zsongó halk remény,
s a Magány foglya térdre hull
a tenger sivár fövenyén.*

*A láthatatlan messzeségben,
melyet már annyi álma rótt,
megérez és körülcirógat
egy eljövendő kis hajót.*

Az idézett sorokból már a legnagyobb Dsida-versek hangulata árad. Letérdelve, karját ölelésre tárva várt ő is mentőhajóra, csodára, legszebb álmai beteljesülésére magányának és kiszolgáltatottságának szigetén. Ez az atmoszféra hatja át például *Jövendő havak himnusza*, *Fáraók sírja felé*, *Olvadó jégvirág*, *Ha valaki jönne...*, *Közeleg az emberfia*, *Messzire jöttem*, *Pásztori tájak remetéje*, *Tündéri éjben érkezel!* vagy *Olyan egyszerű* című költeményeit. Egyik legismertebb és legnépszerűbb verse, a *Nagycsütörtök* is annak a költőnek a portréját rajzolja meg, aki törött testtel, nehéz lélekkel, verejtékező homlokkal vár csatlakozásra az em-

beri szívekhez a székykocsárdi váróterem „fulltag sötétjében”. Az elérhetetlen vágyak Robinsonja szólal meg utolsó versében, pályájának megdőböntő és föl-kavaró záróakkordjában is. A *Lássuk, vajon itt...* a kórházi szoba, a „matracsír” fogságában, „véres arcú rémületek között” zokogva konstatálja a végső tanulságot, hogy nincs szabadulás az e világi abszurdítások fogságából:

*Mindig vágytam délre, mióta élek,
úgy köszálni Athos ezüstös ormán
és a porló Akropolis kövére
hajtani főmet.*

*Boldog lennék már, de zokogva boldog,
bár ha eljutnék rogyadozva, mászva
bús betegszobám napos ablakáig.
Ez se lehet már.*

Purgatórium című verse logikus és szabatos választ ad a sors kihívásaira, a földi lét csapdáiban vergődő, a szenvedés és a reménytelenség démonikus erőivel viaskodó ember számára szabadulást ígér, kinyitja előtte a végtelenség, az időtlenség kapuját:

*Csak egy út van innen a völgyből
és az a mennybe vezet.*

Megrázó, elgondolkodtató, ugyanakkor katartikus és fölemelő élmény nyomon követni, hogy ez az éteri hangú költő, aki folyton a halál közelében élt, annak minden gyötrelmével és konzekvenciájával szembenézni kényszerült, hogyan készült föl utolsó útjára, hogyan járta végig annak stációit. Meg nem szakadó készenléti állapotnak, kivételes tudatosságnak a jelei tűnnek föl mind személyes magatartásában, mind műveiben. Assisi Szent Ferenchez vált hasonlatossá, aki így sóhajtott föl, amikor élete alkonyán az őt megvizsgáló korabeli orvos közeledő halálát jósolta: „Isten hozott, halál testvér!” Megszívlelte, magáévá tette a hamleti bölcseséget: „Készen kell rá lenni”.

E megállapítások elsősorban élete utolsó esztendejére érvényesek.

Saját végzetére döbönt a nála mindössze hat évvel idősebb Balázs Ferenc korai halálában. A Mészköny apostolkodó unitárius lelkész és író szíve 1937. május 22-én szűnt meg dobogni. Dsida Jenő *Balázs Ferenc ravatalára küldjük...* című lírai patoszú nekrológiájában búcsúzott tőle. Személyes érintettségét is alig-alig leplezi, saját sorsáról is vall, amikor a heroikus életű pap halálának okait és körülménye-

it taglalja: „Balázs Ferenc lelke nagy és erős volt, de teste gyöngye és törékeny. A tüdőbaj még egészen fiatalon megtámadta szervezetét, s azóta egyre fejlődött a gyilkos kór, mind közelebb sodorva az értékes életet a korai véghez. Lassanként munkaereje is megtört, betegen és elhagyottan, végtelen nyomorúságban, lázasan feküdt a falusi paplakban. De még ereje végső megfeszítésével is dolgozott.”

Ugyanez a sors várt Dsida Jenőre is.

1937-ben feleségül vette régi szerelmét, Imberty Melindát. A polgári esküvőt július 22-én, az egyházit 31-én tartották. Még aznap Debrecenbe indultak, ahol a Nyári Egyetem ösztöndíjjal látta őket vendégül. Fölkeresték Csokonai síremlékét is. Ez az élmény ihlette a *Csokonai sírjánál* című verset, a transzszilvanizmus egyik legszebb lírai megnyilatkozását. Sorai annak a költőelődnek a példáját idézik, akit szülővárosa száműzött, hosszú bujdosásra kényszerített, és aki mégis a hűség parancsának engedelmeskedett, „mikor már sípolt a melle”: halálos betegen visszatért Debrecenbe. Dsida az Erdély iránti, feltételt nem szabó, viszonzást nem váró és a halállal sem megszakadó hűség zsoltáros parancsát hallja a hantok alól, amikor már az ő szíve is az elmúlás ritmusát dobogja. A mélységből felhangzó szózat elnémulása után lelkében tovább „zsong a zsoltár”, és erre az emelkedett, végrendeletszerű fogadalomra ösztönzi:

*Vándorbotunk, régi jussunk,
vígy a homokon!
Induljunk, hogy hazajussunk!
Ég veled, rokon!
Béborult a hűs ég,
hűs esője sír.
Hazahív a hűség
s otthonunk a sír.*

Megérezte, amikor a halál közvetlen közelébe ért, ajtaján kopogtatott. Szemlélteti ezt *Elárul, mert világít* című verse, mely az *Erdélyi Helikon* 1938. áprilisi számában, alig két hónappal halála előtt látott napvilágot. Két záró strófáját idézem:

*Jön valaki, vagy valami,
lopódzó lépte néha csoszsan.
Most nem tudok sikoltani,
marad a szám kitátva, hosszan,
most nem tudok szaladni sem,
émelygek rettenetesen.*

Nem rejt el e vacak világ itt.
 Békák közé leguggolok.
 A szív elárul, mert világít,
 illatoznak a szemgolyók.
Aki él, nem rejtőzhet el.
Jön. Itt van már. Egész közel.

Ezekben a hónapokban, amikor már megszakítás nélkül Kharón ladikján ült, „byroni stanzákban” énekelte el hattýúdalát. *Tükör előtt* című önéletrajzi ciklusában emlékeit idézte, összegzést, számvetést készített életéről. *Tarka-barka strófák* című darabja 1938 májusában jelent meg az *Erdélyi Helikon* hasábjain. Soraiban az erdélyi magyar irodalom terepfölverői és magvetői, a „honfoglaló, nagy író-nemzedék”, Reményik, Áprily, Tompa László, Kós Károly és társai, követői előtt tisztelgett: az ő példájuk és barátságuk „avatta széppé” élete „felét”.

Ekkor már csak hetei voltak hátra. 1938. június 7-én este 8 óra 30 perckor lépett be „a holtak falujába”. Az önéletrajzi ciklus *A pántos kapukon túl* című verse szerint – mely szintén az *Erdélyi Helikon* idézett számában látott napvilágot – gyorsvonattal tette meg az odáig vezető utat, és azt is előre megüzente egy „üstökös-galambbal”: „Este érkezem”.

Talán nemcsak ez a jóslata vált valóra, hanem a hozzá kapcsolódó másik is, s a „meszelt, parányi” égi állomáson valóban Kuncz Aladár fogadta őt és Kosztolányi. Személyükben képviseltette magát Erdély, és képviseltette Magyarország. Elküldte követét az a két szellemi műhely, amely a legközelebb állt ízléséhez: az *Erdélyi Helikon* és a *Nyugat*. A *Nyugat* első nemzedékéből üdvözölte őt első számú mestere és példaképe, a „vendéglét” élményét megszólaltató, a jaira a legszebb rímmel rácsapó poeta doctus, Kosztolányi. Az *Erdélyi Helikon* nevében a *Nyugat* eszményein nevelkedett kiváló esztéta és szerkesztő, a *Fekete kolostor* című remekmű alkotója, a transzszilvanizmus eszméjének Kós Károly mellett a legnagyobb tehetségű szószólója és egyik legjobb barátja, a „kávéházi életforma” szakértője és szószólója, a hajnalokba nyúló irodalmi eszmecserék egyik főszereplője, Kuncz Aladár köszöntötte.

Ez a forгатókönyv minden alkotóelemében és összefüggésében átgondolt és hi-teles. Költő aligha búcsúzott valaha is az élettől ilyen végrendeletszerű komoly-sággal, ilyen megrendítő és szimbolikus érvényű vallomással.

Az önéletrajzi ciklus második, befejező része már a halálhírével együtt jelent meg a folyóiratban. Utolsó strófáiban lírai pátozzsal mond hálát sorsáért, mely nemcsak iszonyú szenvedésekkel sújtotta, hanem a Krisztus tanításaihoz igazodó, „arányos, szépen fejlett, másokat melegítő élet” lehetőségét, a heroikus helytál-lás méltóságát is megadta számára. A megpróbáltatások „kemény acéllá, tűzben

izzított pengévé” edzették, költészetében a fájdalom szépséggé és emberséggé finomult. Motívumai a kagyló testében szenvedések árán megszülető gyöngy szimbólumát, a Helikon-mozgalom irodalmi kánonját és az azzal való azonosulás gondolatát is magukban rejtik. Ezt az ars poeticát a történelem, a kisebbségi lét kihívásai határozták meg és szentesítették. A romon nőtt csipkebokor metaforája az ószövetségi Mózes alakját, Kosztolányi Dezső *A magyar romokon* című, a történelmi Magyarország feldarabolását megsirató versét, továbbá Reményik Sándor *Romon virág* című versét és kötetét idézi:

*Akárki adta, én a sós torok
 vad szomjával köszönöm ezt a sorsot,
 a csattogó, kegyetlen ostorok
 kínját, a bort ígérő csorba korsót,
 melyből epét és ürmöt kóstolok,
 a nagy intést, a félig kész koporsót,
 a csipkebokrot, mely a közönyön,
 romon virágzott. Százszor köszönöm.*

A versciklus korrektúráját még ő végezte el betegágyán. Munkája közben egyszer így szólt feleségéhez: „Jó reklám lesz ez a *Helikon*nak, mert tudják, hogy meghalok.”

Lipcsei Márta

Versciklus

*„Az emberek elmúltak, mint az álom
A házak elrepültek könnyű szárnyon
A földre néztem. Jeleket kerestem.”
(Márai Sándor)*

Egy

Ölelkezik a föld s az ég
körkörös köröket ír a vég
felbuggyan az égi víz
új mozdulatok karcollják felszínét
a szabadság jár –kél szabadon
a mért arányok színek egén
s a festő tisztázatlan terve
a kikapcsolt emlékezet
újrifestésén dolgozik.

Kettő

Szól az Isten, igazság hegyeket igazít
hangtalan, hangos szóval hívja az igazít
az első réteg, nagyon vékony, messzi
néma borzongást ad, felvillan a semmi
rebeg a lég, tunya törvények a mélyben,
az ember már nem tudja mit is reméljen
lüktető, hangtalan mondanivaló, kívül az óceán moraja
a vágy feltorlódott gyűrődéseiben sós visítású hal dala.

Három

Az idő meleg keblén, néma tánc az élet
mond, úszik a szó, ugrál a szárnyaló, éled
a gondolat mint halmadár, élteti a tervet
az óceánból felkúszó édes anyanyelvet
mindig csak magyarul, a legfelsőbb szinten
szunnyadón, éberem csókoló álom minden
ha gondviselés szüretel, idegen szirteken
is kibújik a lüktető vers s életszerelem.

Négy

Szól a zene, holddal táncol a tenger
mintha szerződése lenne az elemekkel
sugárból font ostorok, életre kell a világ színekupolája
hogy szabadulj magadtól, bevonulsz alája
lehet hogy fáj a valóság minden perce
mégis csillog zöld füvem rétje, ha eső verte
esti szél tapad a fák ágaira, lüktet a sivatag idő
ritmus csörög, gondolatrendszerek szárnya kinő.

Öt

Képek repedéseit hegeszti az emlékezet
emlékek súlytalanságából szavak születnek
hiszed angyal mosolyog, aki segít neked
segít a semmiből a kézzel foghatót kitépni
a bizsergő csendből, táltos tükör fényébe kilépni
havon sütkérezni szempár melegekben
kagyló gyöngyöt vinni csattogó szárnyal
álom tenger sós vizének ízét élő aránnyal.

Hat

Eseménytelenség, talán ha magadtól szabadulnál
híg életen lát át a haldokló szeme, megvadulnál
ha találkozna vele, még szól a harangszó, indulat
lassan épít a szenvedés, finom keresővel a tudat
súlytalanságod felpörög, rétegelt emlékeken játszik
meghalt a szó, mely visszahív téged, a halál látszik
majd kinyílik az ég, tisztára mos az égi harmat
sötétfényű kék és zöld dagályon az elmúlt alhat.

Hét

Lángoló vonatok rohannak,
felkapaszkodni már nincs idő
reszket a föld, a fák a magasba néznek
a szavakat befedi a homok s az enyészet
madarak dalolják: darabokra tört szét a világ
az ember valamikor itt járt, húzta az igát
csomagolt véletlenekre bízta magát
sejtjeibe épült távirányítóval manipulált.

Nyolc

Az egészség megtartani kéne, ha lenne rá erő
de mindig sietünk, kezünkől kiesik a mappa
a lapok szerteszóródnak, le a földre, ott hagyva
továbsietünk, földrészek, álmok, cserepek
a gondolatokat emberláb tapossa, sírnak a gyerekek
a kicsontozott valóságot kilóra mérik idegenek
az égi szennyvíz csatornába ér el, a zene tested szövetén
ezüst köd illan, majd kialszik a villany, utcán hever a törmelék.

Kilenc

A világ már csak ilyen, még él a szenvedély
a város esti fényben pihen, befogadó edény
a változás sejthető, de lehet már mindhiába...
halmazállapotok, struktúrák, a régi hiánya
már külön bejáratú naprendszerek élnek
a benne élők, nem dolgoznak, de remélnek
te most már megérted, hogy ülsz egy szemétdombon
s hagyod: a langy közöny, nyomorúság szemed előtt dobogjon.

Tíz

Ha a meghittből kilépsz a végtelenbe
csontok, kiégett neoncövek, szennyezett agyak emésztenek
csak azt látod, hogy elszabadult belek falják fel a világot
csodálkozol, nem érted, mi tartja még benned ezt a lángot?
a röpke plusz után jöhet a mínusz nagyság
majd kitarul a díszlet, talán ez az új európválság?
mégis lélegzel, eszmélsz, élsz, ocsúdsz, hiszel
hogy Fejlődés, Haladás, Értelem csodákat mível...

*Csiki Melinda***Pedig**

Pedig hinni szeretném – de mennyire –
hogy minden fal mögött ajtó lapul
hogy kezemben a kulcs, mi résnyire
léket nyit reteszén váratlanul...
Pedig hinni szeretném – lásd akarom –
hogy a köd velem egy kézre játszik
a lég tisztul ahogy magam adom,
és minden perc végtelenné válik.
Pedig hinni szeretném – tán ostobán –
sok elnyűtt gondolataim között
hogy nincs még vége – és hogy van tovább –
e fal, e köd, és eme perc mögött.

Menetrend

Mar az univerzum, az arc hamis
térzene hallik, plakátok lógnak,
mellkasban sík felület a szív is
mázolt képe az emberbohócnak.
Kacatok között mantrák lobognak,
dús lélekmorajt felszakít a csend,
kórtalan álma gyűl a mocsoknak,
dühöng a század, már semmi se szent.
Koldus az utcán, kóbor kutyával
sorstalan rója semmis napjait,
magával küzd s a haláltusával
sorsa kaparja lélekmagvait.
Torz világ csüng le rozsdamart szögön,
túl elfajzottak már a „boldogok”
hisz lassít, megáll, s szétnéz a közöny,
majd menetrend szerint elrobog.

Fénytörés

Rám csukódtál ismeretlen.
Neked könnyű, te nem félsz!
Ott lüktetsz a véreremben,
észrevétlen bennem élsz.
Tehetségtelen piktorként
magamnak kreáltalak.
S a képbe csentem némi fényt,
úgy ahogyan láttalak!
Szobrot gyúrtam érintésből
testet belőled, formát.
Csillagot a sötét éjből,
és lelkemből egy dogmát :
neked adtam, vele tanuld
engem hogyan láthass tisztán
sorsom, sorsod közénk lapult
s mi ringatóztunk titkán.
S e vágytól a kép életre kelt,
hogy lehessünk: Te meg Én.
De kérve kérlek ne törd meg,
ha egyesülne ez a fény!
.....
Gondolatomban vagy ... kevés
a képszobrunk élte után.
– Nem tudom mi az – Feledés?
Ki-be jársz elmém kapuján.

„Annyiszor írok verset, ahányszor érzem, hogy képtelen vagyok nem írni”

Nagy L. Éva beszélgetése Kovács Danielával

„Ó hidd el nékem, benned a Cél és nálad a Kulcs
Madárka tolla se hull ki, – ég se zeng, – föld se remeg,
hogy az Isten rád ne gondolna. Az Istent sem értheti meg,
aki téged meg nem ért.”
(Babits Mihály)

Kovács Daniela verseire az interneten figyeltem fel. Szívet, lelket melengető, csodás versek, olyan különlegesen finom szóképekkel vannak tűzdelve, amelyek valódi művészi értékkel bírnak. Boldog voltam, hogy ismét egy fiatal tehetségre leltem. Olyan mély gondolatokat kaptam válaszul, amelyek az EMBERT hozzák közelebb az olvasókhöz.

– **Nagyváradon születél 1976 februárjában. Mesélj a gyermek- és ifjúkorodról, kérlek!**

– Szívszorogató ez a kérdés, kedves Éva. Nem azért, mert nem szeretek a gyermekkoromról beszélni, hanem mert mindahányszor eszembe jut, annyszor szétkaszabolja lelkem érzékeny bőrét az emlékek éles ostora. Első emlékem az, hogy éhes vagyok. Nagyon éhes. Szeretetre éhes. Kinyújtom a piciny kezemet a világ felé, és szüleim érintése helyett a levegőt markolom. Bentlakásos bölcsődékben, óvodákban nevelkedtem idegenek között. Nem haragszom érte senkire, szüleimnek bizonyára volt egy fontos álmuk, fontosabb még nálam is. De ha ők nem kergették volna álmukat olyan kitartóan, olyan leírhatatlan, semmihez sem hasonlító akaraterővel, mint tették, bizonyára én sem tartanék ma itt, ahol vagyok. Ezt az akaraterőt, kitartást minden bizonnal tőlük örököltem. Minden kavicsél kellett ahhoz, hogy talpam lenyomata olyan legyen, mint amilyenek ma látom, látjátok. Ha újrászületnék, ismét ezt az életutat választanám.

– **Van-e olyan gyermekkori élményed, amit szívesen elmesélnél az olvasóknak?**

– Említettem, hogy bentlakásos bölcsődékben, óvodákban nevelkedtem, tehát hétfőn reggel idegenek gondozásába adtak, s csak szombat este kerülhettem ismét szüleim közelébe. Legszebb emlékem egyike az, hogy apuval utazom a villamoson, és saját mondókáimat szavalom hangosan. Láttam Édesapám szemét, amikor a jegyellenőr munkájáról, kötelességéről megfélelkezve megállt mellettünk, hogy a többi utazóval együtt hangosan tapsoljon, amikor véget ért egy-egy versem.

Édesapám akkori pillantása sorsdöntő volt, mert attól a pillanattól fogva bármit is tettem, mindig a szemét lestem. Abból olvastam ki, hogy érdemes-e folytatni az utamat vagy sem. Tragikus és hirtelen halálakor végérvényesen elveszítettem tájékozódó képességemet, hosszú éveken át iránymutatás nélkül bolyongtam, akár csak egy száraz falevél a szél kezei között.

– **Hol végeztél iskoláidat? Milyen képzésed van? Mikor érkezted Magyarországra? Hol képeztél magad, hogy ilyen széles skálán beszélj a magyar irodalmi nyelvet?**

– Vegyésztechnikusként készültem. 1994-ben fejeztem be a tanulmányaimat, és éppen állást kerestem Nagyvárad egyik legrégebbi vegyipari vállalatánál, amikor egy barátom, aki tudta, hogy a vers az életem, elhozta nekem nyers fordításban Reményik Sándor *Eredj ha tudsz* című versét. Földbe gyökerezett a lábam a gyönyörűségtől. Akkor eszméltem rá George Bernard Shaw gondolatának igazára, miszerint ha magyar volna az anyanyelvünk, életművünk sokkal értékesebb volna. Gyermekkorom óta valódi szenvedélyem a rímfaragás, de attól a sorsdöntő pillanattól fogva tudtam, hogy csak a magyar nyelven megfogalmazott verseimben leszek képesek a leghűbben visszatükrözni gondolataim sokféle színárnyalatát, csak e csodaszép nyelv képi gazdagságából tudok majd építkezni úgy, hogy amit alkotok, az maradandó szépséggé váljon bennem és olvasóim lelkében egyaránt.

Attól a pillanattól egyetlen vágyam volt: magyar akartam lenni. Mindenáron. Magyar. 1995-ben költöztem Debrecenbe, és tanulni kezdtem ezt a csodaszép nyelvet. Mint a legtöbb kezdet, ez is próbára tette az állóképességemet, de palóc szívóssággal igyekeztem talpon maradni. Bizonyára mosolyfakasztó látvány lehettem sokaknak, amikor húszévesen álltam egy magyar élelmiszerüzlet előtt, s mivel egy szót sem beszéltem magyarul, és az üzletnek két ajtaja is volt, logikusnak tűnt, hogy az egyik a kijárat, a másik pedig a bejárat. Én nem tudtam akkoriban e két szó jelentését, ezért zavartan vártam, míg valaki kijött az üzletből. Önszorgalomból tanultam meg minden egyes szótagot, saját káromon vagy dicsőséggem jutottam egyre távolabb attól az élettől, amelyet magam mögött hagytam alig húszévesen.

Ugyancsak önszorgalomból tanultam meg az olasz nyelvet is. Dallama megérintette a lelkemet, de hamar rájöttem, hogy a magyar az egyedüli nyelv a világon, melyben a szó szoros értelmében életre kel és formát ölt bármilyen gondolat, érzés. Lehet a többi nyelven körülfesteni, az érzéshez hasonló módon kifejezni magad, de úgy, mint magyarul, soha. A szépirodalom volt a legjobb, leghűbb tanárom, s én leírhatatlan tudásszomjammal bújtam és bújom azóta is a könyveket. Mindennap olvasok legalább egy verset. Irodalmi aranyásóként kezdem a napomat, és akként is fejezem be.

– **Hogyan fogadott a környezeted, mennyi idő alatt sikerült beilleszkedned?**

– Szeretem ezt az országot, első pillanattól fogva úgy simultam puha tenyeréhez, mint ahogy a szárnyaló képzelet, a forró lelkesedés simult szívem falához, amikor úgy döntöttem, ideköltözöm. Persze, ez nem jelenti azt, hogy a sors ne állított volna akadályokat lábam elé. Nagyon nehezen kaptam munkát, sokáig azt hittem, hogy képtelenség kikecmeregni ebből a mókuserékből. Munkavállalási engedélyt nem kaphattam munkaszerződés nélkül, munkaszerződés nélkül pedig nem vállalhattam munkát. Nem kellemes visszarévedni azokra az évekre, egy-egy emlék fullánkja szívbe fúr tövig, hogy ott mérgezve sértsen. De rendes, segítőkész emberekkel is találkoztam, és bár a legelső létrafokról indultam el, hittem, tudtam, hogy felfelé tartok.

– **Mi a polgári foglalkozásod, hol és mit dolgozol? Ha jól tudom, Debrecen lett a lakóhelyed.**

– Nagyon szerettem volna a tanult szakmámban elhelyezkedni, de ennél az álomnál egy sokkal fontosabb álmot kergettem. A kilencvenes évek végén kezdtem dolgozni varrodai bedolgozóként, majd szabászati alkalmazottként, varrónóként, a varrodában mindeneként. Ez idő alatt minden erőmmel igyekeztem egyre jobban elsajátítani a magyar nyelvet. Időnként felfelé pillantottam, de amikor láttam, hogy az előttem ívelő létrafokok száma nem csökken, falánk vággyal hízni kezdett bennem a zsiros keserűség. Ám nem adtam át magam csillapíthatatlan étvágyának, hanem leporoltam a térdemet, és újult erővel indultam ismét a nagy álom felé. Bár a semmiből és egyedül kezdtem új életet Magyarországon, ahányszor az Édesapámat látogattam meg a nagyváradi otthonában, a belém vetett hite annyi erőt adott, hogy úgy éreztem, akár a mindenséget is képes volnék meghódítani.

Kitartásom végre gyümölcsözni látszott, 2003 tavaszán egy Nagykállóban tevékenykedő olasz multinacionális vállalat próbára tette a képességeimet. Nemzeti közti bér munka-koordinátor, vagyis termelésirányító lettem. Számítalan, nekünk bér munkába dolgozó üzem munkáját irányítom itthon és külföldön egyaránt. Mintha rám szabták volna ezt a munkakört. Napi szinten beszélek minden általam ismert nyelven. Szeretem a munkámat, és szeretem azokat az embereket, akikkel nap mint nap együtt dolgozom. Napi száz vagy akár ennél is több kilométert utazom, hiszen Debrecenben lakom, de cseppet sem bánom. Elégedett és boldog vagyok. Azt hiszem, maga Ady is hasonló megelégedésre vágyott, amikor azt mondta, hogy „jó volna nagy hűséggel mindent szeretni”.

– **Volt-e az életedben olyan pillanat, amikor megbántad, hogy ide hozott a sorsod?**

– Amikor a gyermekkoromról meséltem, említettem, hogy első emlékeim egyike az, hogy kinyújtom a piciny kezemet a világ felé. Azóta is fáradhatatlanul ezt teszem, és ugyancsak azzal a régi, tiszta gyermeki hiszékenységgel kémlelek minden ökölbe szorított kezet remélve, hogy mindegyik egy-egy szeretetmagocskát

rejt magában. Számítalan csalódáspege hasított már hol kisebb, hol nagyobb rést lélekvasznamon, de akkorát még sosem vágott, hogy bizalmam végérvényesen elillanjon. Volt olyan pillanat, amikor megtorpantam, de voltak álmaim, céljaim, nem adhattam fel.

– **Tudom, hogy már kicsi gyermekként is írogattál. Mikor jött el az a pillanat, amikor úgy érezted, hogy ki kell írni a lelkedben felgyülemllett érzéseket magyar nyelven? Milyen a nyelvhez való viszonyod, hogyan tudsz vele játszani? Milyen érzések kelnek a lelkedben, ha verset írsz?**

– Igen, gyermekkorom óta igyekeztem bársonypuha verságyba bújtatni érzéseimet anyanyelvemen, később pedig olasz nyelven is volt szárnypróbálgatásom, de csak Édesapám halála után, vagyis 2006 őszén volt bátorságom elkezdni ki(s)írni fájdalmamat, bánatomat magyar nyelven. A kín lángjai olyan bőszen nyaldosták, égették a szívemet, hogy ezt a fájdalmat képtelen voltam már némán eltűrni. Nem éreztem magam még kellően érettnek erre, nemegyszer szégyelltem is gyermeki ügyöggésemet, de csak akkor könnyült a szívem, ha hangot adhattam zokogásomnak.

Azt hiszem, akkoriban értettem meg igazán Karinthy Frigyes gyönyörű versében, az Előszóban vésett gondolatát: „Nem mondhatom el senkinek, / Elmondom hát mindenkinek. / Emeljete fel, szólni, látni, élni, / Itt lent a porban nem tudok beszélni. / A csörgőt eldobtam és nincs harangom, / Itt lent a porban rossz a hangom. / Egy láb mellemre lépett, eltaposta, / Emeljete fel a magosba. / Egy szószéket a sok közül kibérlek, / Engedjete fel lépcsőjére, kérlek.” Akkor készítettem magamnak egy csendes sarkot (saját blogot), ahol mertem levenni keresztméről a meghasadt lélektudatot, és verssorokban kisimítani azt. Közben észrevétlenül virágot bontott bennem a régi vágy, hogy az az álom, mely arra készítetett, hogy új hazát válasszak magamnak, valóra vált. Akkor tudatosult bennem ez, amikor szívemhez ölelhettem kedves Olvasóim pozitív visszajelzéseit. Milyen érzések kelnek lelkemben, amikor verset írok? Rajzolt már lelked csuklójára piros szalagot az elszőkni vágyó gondolatgömb? Ha igen, akkor tudod, mennyire képes fájni, és ismered azt a megkönnyebbülést, örömet is, amikor végre kioldja magát tudatod szorító akaratóból és szárnya kél.

– **Volt-e segítséged, mentorod vagy biztatód, aki azt mondta: „Dana, te született tehetség vagy, abba ne hagyd a versírást!” Most áll-e melletted valaki, aki segíti a hajódat kormányozni, hogy helyes irányba menjen a költészet óriási tengerén?**

– Amikor a legelső lélek-zsengéimet mutattam meg a világnak, nehéz volt elhinnem, hogy bárkit is megérintenek, hiszen azok még csak érzelmi gondolatfoszlányok voltak. Szerencsém volt azonban, hogy olyan embereket sodort utamba a sors, akik szavaim ormóttan sziklatömbjében képesek voltak meglátni a kész

szobrot. Először Komlói Lajos, a nagyszerű pozsonyi költő karolt fel, és bár nagyon lassan történt a kibontakozásom, hiszen kizárólag postai úton társalogtunk, mégis Ő volt akkoriban a legszilárdabb alapkö, amelyre építkezni tudtam. Akkor is hitt bennem, amikor én képtelen voltam rá, kivétel nélkül, minden levelét ilyen, és ehhez hasonló biztatásokkal tűzdelt tele: „A zene nem beszél, de – mert a lelünkön át hat ránk – annál többet mond. Téged és isteni adottságokkal megáldott költészeted most mégis összehasonlítom Chopin-nal, mert amiket ő elővarázsolt a fekete-fehér billentyűkből, Te azt meg tudod írni. Egyik zongoraversenye hallatán egy ismerősöm felkiáltott: ezt Isten sugallta neki. Én pedig verseidet olvasva mondom ugyanezt!”

Pár évvel később, pontosabban 2011-ben egy rendkívül nagy tudású, segítőkész magyartanárt ismertem meg Varga Tibor személyében, aki Komlói Lajoséhoz hasonló, leírhatatlanul tiszta hivatástudattal oktatott, egyengette a még bizonytalan lépteimet. Tőle tanultam meg a helyesírási szabályokat, a központosítást, a névelők használatát, az igeragozást, és még hosszan sorolhatnám. Bár kettőnk életútja azóta szétágazott, mindig hálás leszek a Tőle tanultakért. Ma is tanulok, de már nem mentoroktól, hanem költőtársaktól. Többek között Millei Lajossal, a nagyszerű Költővel gyakran ültetünk és öntözünk gondolatvirágokat egymás lélekkertjében.

– **Tagja vagy-e művészeti körnek vagy irodalmi társaságnak? Hol olvashatjuk a verseidet, mely online csoportosulásban?**

– Az irodalmi életem akkor változott bővizű forrássá, amikor Baranyai Attilával találkoztam. Az Ő szárnyai alá bújtam, az általa vezetett irodalmi kör, vagyis a Barátok verslista adott egyre nagyobb teret szárnypróbálgatásaimnak, ezért örökre hálás leszek neki. Időnként kicsibeként ki-kibújtam óvó szárnya alól, és egyre messzebbre merészkedtem. Publikálni kezdtem különböző irodalmi portálokon. Először az *Amatőr Művészek Fórumán*, majd a *Héttorony* irodalmi magazinban, dunapART café irodalmi és művészeti portálon, és végül a Fullexta irodalmi portálon.

A legutóbbi nem csak egy irodalmi portál, hanem meleg lélekköthön is egyben, hol nem csak költőtársakra leltem, hanem tiszta szívű barátokra is. Bátran állíthatom, hogy itt tanultam meg igazán, miként kell belemártani a lélekkalamárisába a pennámat úgy, hogy maradandó szépséget festhessek a magam és olvasóim örömére. Költői mivoltomat először Pete László kiáltotta ki a nagy nyilvánosságnak. Hálásan gondolok vissza a közösen készített interjúra, és mindmáig repdes a szívem, hogy a Parnasszus csúcsára emelt.

– **Könyved jelent-e már meg? Mennyire vagy termékeny költő?**

– Két verseskötetem jelent meg eddig. 2008-ban a *Néma sikoly*, 2009-ben pedig a *Szóölelések*. Akkoriban nagyon büszke voltam mindkettőre, de az utóbbi időben

tudatosult bennem, hogy mindkettő koraszülött volt. Bárcsak lett volna türelmem várni még, bárcsak visszametszette volna valaki, akárki a bennem hirtelen növekedésnek indult hév akkor még zsenge szárát! De nem tette meg senki, így kénytelen vagyok elfogadni türelmetlenségem áldozatául esett szógyermekeimet. Kérdezted, mennyire vagyok termékeny. Nos, annyiszor írok verset, ahányszor érzem, hogy képtelen vagyok nem írni.

– **Legjobb tudomásom szerint több mint száz irodalmi csoportosulás van. Kiszabadult a szellem a palackból! De nincs mindenkinek önkritikája. Viszont az írás egy lelki terápia. Van rá példám, hogy hajléktalan alkoholistát húzott ki a gödörből a versírás.**

– A tollforgatás valóban lélekgyógyító hatással bír. Én is találkoztam már az általad említett példával, vagyis, hogy alkoholistának, nincstelennek az írás és a szépirodalom iránti szeretet volt az egyetlen menedéke. Példának ki is emelném Tánczos Katalint, aki ebben az óriás emberrengetegben számkivettként élte le hitevesztett életét, és amikor a keserűség kicsordult érzékeny szívéből, ébenfekete tintájába mártotta meg a tollat. Olyan szívszorító verseket írt vele, hogy belesajdul az olvasó szíve. Aki elolvasta már *Az én miatyánkom* című verset, egy életre megjegyzi szerzője nevét. A világháló kiváló lehetőséget ad minden közölni vágyónak, hiszen többnyire ingyenes megjelenítést biztosít, így a magyar olvasók nem szűkölködnek irodalmi műalkotásokban. Ám ez áldás és átok is egyben, mert ezzel együtt soha nem tapasztalt bőség, de ugyanakkor zavar is jelent meg az irodalomban. Minél több a kicsépelet pelyva, annál nehezebben lelhető közte az értékes búzaszem.

– **Akkor ők dilettánsok vagy népi költők? Te hogyan látod az irodalom helyzetét napjainkban? Milyen különbséget látsz az amatőr és az úgynevezett magasabb rendű irodalom között?**

– A 19. század elején és közepén kihalt sok óriástudású és igen jelentős írónemzedék, és ekkor meghalt a költészet, (nevüket többek között megtalálhatod, ha kutakodsz a *Nyugat* című folyóiratban), és fokozatosan előretört a szemégyártás. Persze, nyugaton már korábban, mert minden moslék nyugat felől jött és jön. Egykét finom lelkű, a romantikus álmodozás korszakát folytató költő maradt meg dísznek, a többi a történelem süllyesztőjébe került. Még a kitűnő író és műfordító Rab Zsuzsa is beleesett ebbe a csapdába, mert öregkori versei már-már az érthetlenség határát súrolják. Megjelentek (és jelennek) olyan zagyaságok, amit a legműveltebb olvasó sem ért meg. Újat akartak mindenáron létrehozni, bármilyen áron.

Szerény véleményem szerint ez az időszak 2007-ben csúcsosodott ki, amikor, mint tudjuk, a rangos Kossuth-díjat Parti Nagy Lajosnak ítelték oda. Ha valaki kételkedne fenti állításomban, annak ízelítőként az alábbi strófát hozom bizonyítékul: „Ha

nyelvvel és ha felesel, / ha Cola Light, ha langy melasz, / ha pótkávé, mit teleszel / kenyérral nénikém tavasz, / ha egyfogaddal megeszel, / a nyammogásod is vigasz, / ha fel-feldobott kő leszel, / ha óvatlan vagy épp ravasz, / és mondjuk puff, és rámesel, / hazám, hazám, te Mol, te Shell, / te szép aranykalászvegasz, / tiéd vagyok, bármit teszel, / tehozzád mindenem ragasz / kodik s adyk.” Hát nem elszomorító?

Hinni szeretném, hogy a helyzet nem reménytelen. Meggyőződésem, hogy nem a műkedvelő válik művésszé. Művésznek, írónak, költőnek születni kell. Napjainkban is élnek közöttünk ilyen költők, akik már-már küldetésstudattal válnak a szépségeszmény, az érzelmi kavalkád és a misztikum szószólóivá. Szerencsére, az értő szem hamar felismeri a sok önjelölt költő között a KÖLTŐT, ám mégsem az ő véleménye a mérvadó. Az Olvasó dönti el végül, melyik az a csillag, amely sosem hull a föld porába.

– **Az Élő Magyar Líra Csarnokában találtam rád több, számomra igen kedves és tehetséges költő társaságában: Arany-Tóth Katikával, Barcs Jani bácsival, Varga Tiborral, Mészáros Lászlóval, Mysty Katikával és még több, általam jól ismert költővel. Kinek volt az ötlete, hogy létrehozzon a 7toronyhoz hasonlóan működő online irodalmi csoportot? Tudom már, hogy nem ugyanúgy, csak hasonlóan működik. Kérlek, mondd erről is néhány szót az olvasóknak.**

– 2012 nyarán javasolt a Csarnok tagjának az akkori mentorom, tanárom, Varga Tibor. Augusztus 23-án, amikor megkaptam Pete László Miklós főszerkesztő úr meghívólevelét, lelkem felváltva sírt és nevetett. Reméltem, hogy Édesapám a létezésen túli világból lát, és velem együtt ünnepel. Örömeimet hamar felváltotta a félelem, hiszen amikor a hetedik szinten, az általam nagyon nagyra tartott, elismert költők társaságában találtam magam, hirtelen szédülni kezdtem. Az a magasság szívbizsergetően szokatlan volt a számomra. Nagy utat tettem meg. Alattam feneketlen szakadék tátotta száját, de ha félttem is a zuhanástól, tudtam, hogy csak nagyon mélyről lehet szédületes magasba röppenni, és csak nagyon magasról érdemes mélybe zuhanni. A *Magyar Parnasszus* és *Az Élő Magyar Líra Csarnoka* nem egy amatőr magyar lírai honlap, mint az általad említett *Héttorony*. Ez az internetes társaság azzal a céllal jött létre, hogy az írni tanuló, vagy az írni tudó költőket összegyűjtse. Példaértékű az a tisztelet, a magyar kultúra iránti elkötelezettség, mely a lap szerkesztőinek ereiben lüktet. Nagy szükség volt arra, hogy valaki lemossa végre a több évtizedes sarat a magyar líra arcáról. A magam és a szép szóra szomjazók nevében köszönöm az önzetlen, fáradhatatlan munkájukat, és a továbbiakban is sok sikert kívánok mindannyiuknak.

– **Milyen álmaid, vágyaid vannak a reád váró életedben? Vajon a költészet ösvényén milyen út van számodra kijelölve? Elismerik-e valamikor a tehetedgedet?**

– Húszévesen csírázott ki szívemben a legnagyobb, a legmerészebb álomom, magyar nyelven vágytam írni verseimet. Azóta sok előreláthatatlan kanyart, útkeresztződést hagytam magam mögött, de olvasóimtól tudom, hogy nem csak az út, amelyen éppen járok, hanem az irány is jó, így nem érdemes letérnem róla. Olyan emléket szeretnék állítani Édesapámnak a magyar szavak koszorújából, amely méltó egy igaz ember, szerető édesapa, dicső hazafi és tiszta szavú költő örökségéhez.

Az idáig vezető utamon nem csak tövis, kavicsok élei sértették a lábam, volt számtalan örömteli pillanatban is részem. Olyan költőkkel, írókkal találkozhatam személyesen, olyan széplelkű embereket ismerhettem meg, mint Arany-Tóth Katalin, Nagy Ilona, Hepp Béla, Csitáry-Hock Tamás, Lőrinczi L. Anna, Kun Magdolna, Káli László, Kováts Péter, Maszong József, Szilágyi Ferenc, az én drága Földim, Piro M. Péter, a magyar szonett királya, Millei Lajos, akit Csillával, a feleségével együtt családtagomnak tekintek, Szilágyi Hajnalka, Péter Erika, Fényesi Tóth János, Gősi Vali, Czégény Nagy Erzsébet, Valkócziné Katalin.

Napjaink legremekebb műfordítóját ismerhettem meg P. Tóth Irén személyében, aki Édesapám kedvenc versét fordította le magyar nyelvre. Személyesen megismerhettem Lám Etelkát és kedves férjét, Hanyecz Istvánt, akik példaértékű tisztelettel, szeretettel, alázattal viseltetnek a magyar irodalom és a magyar nyelv iránt, és még hosszan sorolhatnék neveket. Amikor velük találkoztam, elengedtem az engem kínzó kételyeim, hogy meg tudjam ragadni a kezüket, és abban a pillanatban szeretetük parazsa tűzvirágot csiholt a szívembe. Ha csupán ennyi az eddigi megpróbáltatásaimért járó jutalom a sors részéről, ennek vize már bőven túlcsoordult a várakozásaim gátján.

– **Drága Danielám! Nagyön szépen köszönöm, hogy bepillantást nyerhetünk életedbe. Kívánom, hogy minden álmod és vágyad váljon valóra. Legyen elég kitartás és alázat benned a költészet iránt, hogy elérd azt a célt, amelyhez megvan benned a kellő tehetség. Azért jó lenne ezen a bozótos, gödrökkel teli úton egy jó vezető is számodra. A Teremtő adjon hozzá erőt és egészséget!**

– Köszönöm a szeretetet, amellyel megszólítottál, Drága Éva, a szeretetet, amelynek ugyan nincs különösebb célja, feladata, de amely nélkül semmi sem létezne ezen a világon. Köszönöm jókívánságaidat... tudod, életünk során sokszor megmarkoljuk a határaink mentén húzódó korlátot, és ha szerencsénk van, akkor lelkünk tenyerében ott maradhat ez-az, egy csipkeszó, egy verstöredék, egy kézfogás emléke, ezernyi öröme az elfolyó boldogságnak. Ilyen és ehhez hasonló örömeiket kívánok én is Neked tiszta szívemből!

(Forrás: www.montazsmagazin.hu)

Holló József

Csendek mögötti áthallások

Reccsen a csend – mintha törne
és a törésvonalon kiömölve
tolongnak széjjel a neszek.
Megtelik velük a világ
s mint bolondos összevisszaság
feszengnek túlsúfolt terek.

Szél támad, megnyalja arcomat,
ellökném – lefogja karomat
valami furcsa erőtlenség.
Eközben nyílni kezd a távol,
hogyan többet mutasson önmagából:
egy karcsú torony hegye épp

átszúrja magán az eget.
Sugarak csókolnak nyílt sebet
– ott van a vér a szájuk szélén.
Fékező vonatkerekek zaja,
mintha sikolyként hangzana
a szétszéledt messzeségek végén.

És a kíváncsivá tett képzelet
csörtetve szalad a távolságon
hogyan kilesse azt, ami még átfér
egy törtcsend mögötti áthalláson.

Könyörgő

Ökölbe görcsösült kezeinket
Te kulcsold
imára Istenem:
mert az indulatoktól fűtött
ember – magától
erre már képtelen.

Te hajlítsd földre térdeinket
mert a konokságunk
már nem engedi.
Elvadult, kényszeres tudatunk
– saját magát
se tiszteli.

Ökölbeszorított kezeinkkel
csak fenyegetni,
meg ütni lehet.
Eltorzult arccal ordítózza
hagyni, hogy vigyen
a gyűlölet.

Mi képesek voltunk Fiút
ölni: és a fába
ököllel verni szögeket.
Szánj meg Uram és kulcsold
imára... az ütésre
emelt öklöket.

Vágyó ars poetica

A kristálytisza csenden rést ütni valahogy
egy lélegzetvételnél verssorral csupán...
hol az esengő gondolat kútkávéra rogy,
hogyan mélybe szédülhessen készítő mámorán

– feltörve a csendet a vízbecsobbánáson
s pillanatig még lázban éghet
a vágy: amin szétsikolt a szó
megszelídíteni a gorombalétet.

Albert-Lőrincz Márton

(Kései barátság)

Hadnagy Jóskához

Barátok vagyunk. Szinte egyszerre lépett ki időnk a kakukkórán, de más-más festőpalettán keverődtek rajta a színek. Egy-egy esztendő tésztéje vagy sietve kalimpált akkoriban az óra mutatója éppen, a késést be lehetett hozni, úgyszintén a sietést. Kortársaimhoz mérve egy esztendő volt a csúszás, de a barátkozás semmiben nem szenvedett hátrányt. Sem a tanulás. El is felejtettem, hogy az én kakukkórám korábban szólalt meg, mint akikkel iskolába jártam, de vígan élveztük a hargitai teret, a téli zimankót, a nyári fellegeket: a szikracsiholást. Így ment előre a vén világ, saját időm másusán csüngve, amelyik az órából kilépett. Az Olt vize bővült el tele rézgálic-bányaszennyel, ebben jó tíz esztendőm sínylődött, alighanem terebélyesedett, módjával, ahogy a diófák szoktak. Semmi sietség. Az idő szarujában a gondtalanság volt a bőség. Jól szívta a vizet a szülőszivacs. Később a Békény és a végtelen nyári délutánok, esték. Nem állt az idő. Kései barátok lettünk, mióta felolvastunk ott. Kolozsvár s Dicső messze esett, a Küküllő, a Hója, ezért mi most késsel hordjuk fel a vászonra a kényes színeket, borús égészínkéket, kisercent vérvöröset, tanktaposott barnát, félelem-sárgát, édeni zöldet, Akherón-feketét, és nem szőre hullató ecsettel.

Hadnagy József

Ikermánia

„Kései barátok lettünk, mióta felolvastunk ott.”

Főlolvasón találkoztunk, már túl a hatvanon, szurkoltál nekem, nem szavakkal, valamiféle metanyelven, amit csak ha őszinte, értek, és szurkoltam neked én is. Nincs értelme az izgulásnak, mondtam magamban olyan nyelven, mit lefordítani aligha lehet:

Oda se figyelnek, sok a vers. Nem is csoda, ha a lélek, mint bogár a földkupac alól, kibújik, lerázza szárnyairól a rátapadt súlyokat, és a találkozó utáni találkozó borkölteményes asztaltáaira repül, és időnként vissza, mikor az illetendő érdeklődés légycsapója meglegyinti...

„NEM TŰNTEM KI!” – ez tűnt föl nekem, a verszűmmögésben szövődő csöndben. Rímet buggyantottam hozzá nyomban: „Én meg nem vagyok fontos.” Így utólag, azt hiszem, barátságunk alapja ez lett, ez a rímtelen rím, ez a verstelen kétsoros.

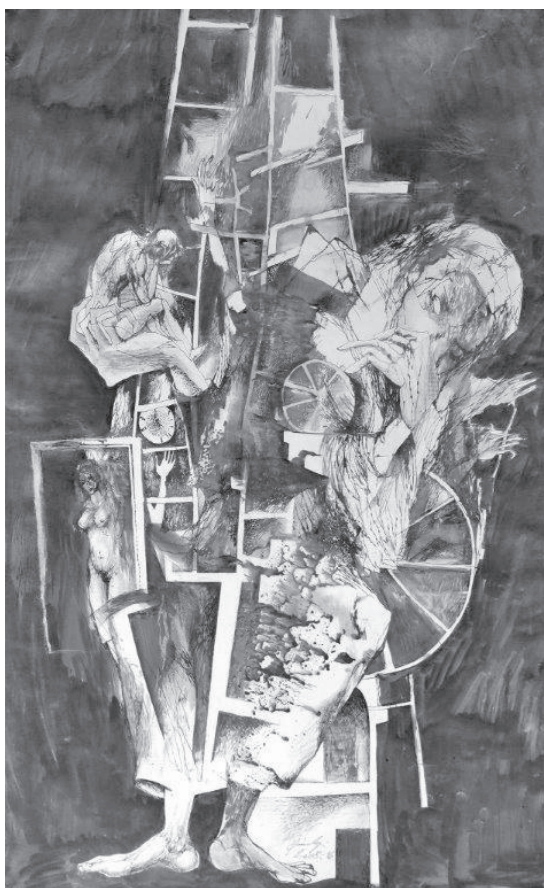
Aztán első ikerversek.

Az a gyanúm, hogy a főlolvasó verszűmmögésben Bölöni Domi (az ikerversek keresztapja) hallása kiélesedett, mivel külön ezüsthálót eszelt ki, s mi belerepültünk, pókká változtunk, s a vers is, amely szövetett.

S lám, amint a hálónk megtelik, hajót, vitorlát eskábálunk, új szigeteket fedezünk föl, s minden szigetnek nevet adunk. Nem nagy szigetek, nem tűnnek ki, nem fontosak, de mégiscsak szigetek – vannak,

más színekkel, más árnyalatokkal hurkol csipkét a tenger,
 más habok lepedői között ébred és fekszik a Nap,
 más szövésű csöndfátyolban mutatkozik a Hold
 s az udvarhölgy-csillagok körülötte,
 székel sziklán egyensúlyozó fenyők
 s az Alföldet égbe emelő hársfák hegyén...

Ne izguljunk hát, végtelen az idő, és kicsi ez a golyóbis.
 Előbb-utóbb valaki megpillantja az apró, páros szigeteket,
 és mint én, amikor észreveszem a nekem címzett versed,
 elkiáltja magát: Föld! – s elnevezi a kései barátság
 hullámain lebegő új világot: Ikermániának...

Bened a létra (vegyes technika, karton)

Albert-Lőrincz Márton

(Az ikerversek aczélja és kovája)

*„mint az aczél és kova, bár két hideg test, meleget,
 szikrát hoz elő: úgy mi is lendíthetünk valamit egymáson”
 (Tompai Mihály Arany Jánoshoz írott leveléből, 1854)*

Megcsillan a barázdán a fény – ki veszi észre ma?
 – bogarat, gilisztát szedegetnek, tömik begyüket
 a bódultan billegő, szaporán szökkenő ezüst
 barázdabillegető, villogó rézfarkú cinkék –
 ki veszi észre? – szokatlan szokványos kép, kimenni
 minek a rétre, a szántóföldekre? – ott nincs ember-
 áradat, idegen tömeg, zárkózott betonerdő,
 életet takargató pizsmogó-rikácsoló
 házrengeteg, városszemét, szegletekben megülő
 ürülékűz, kanáliszag, zöld köpet, csak cipődre
 tapadó tiszta porpermet, póre vadvirágillat,
 szél suhogása, egek csenzubogása – magad vagy.

Régi kép, emlékek egymásra pikkelyeződése.
 Nem veszíthetem el, csak most eszmélek rá. Csatangolt
 más is ilyen kihívó indulatokon, ellenfél,
 segítő, barát, ki verset ír, kinek más a szeme fénye,
 s a felhő alatt meglebbenő látvány, két hideg test,
 és mégis egyre rebben, hogy kerek legyen a szikra,
 mi csihológdik, égni kezd, s kipattan versbe ringva.

Hadnagy József

Két hideg kő

„egék csendzubogása – magad vagy.”

Albert-Lőrincz Márton: (Az ikerversek aczélja és kovája)

Magam vagyok,
mint hideg kő a vízben,
a partok elfolynak, én maradok,
míg az angyalok égbe visznek,
csillagcsiholó kovakőnek...
Persze mindezt csak álmodom.
Van-e az álomnál különösebb patak?
Egy élet el nem szikrázott hidegét őrzi
a kőben, mint lángot a robbanóanyag.
Két tűz könnyen kioltja egymást,
súgja a préri egy megsárgult könyvből.
Két hideg kő, ha egy álomban összekoccan,
csillagot szikrázik örömből, könnyből...

Intervallumok (vegyes technika, karton)

Günter Kunert

A Sztüx folyónál

(Am Styx)

Egy kis erdőben
Berlin közelében és
letűnt napok távolában. Apám
fakéregből csónakot készít:
árboca egy gyufaszál
vitorlája egy darabka papír
egy számla talán.
A patak tovasodorja a csónakot.
Magával viszi apámat is
a kis erdőt és
az egész várost és legvégül
a földkerekséget
teljes világosságban.

Kilátás

(Ausschau)

Minden délben az ablak előtt
ugyanaz a látvány:
földek barázdák termés.
Mögöttük az ország
legrégebbi temploma. Kövei
Nagy Károly idejéből valók hazudja
ténylegesen a helybéli legenda. Több
mint ezer éves itt minden
körös-körül. Mindent számtalanszor
végigszántottak trágyáztak megműveltek:
most a méreg megérett az aratásra.
Egy röpke évezred után
minden kilátás odalesz
egyre több huzal köti a láthatárhoz
a rövidesen megtörő
tekintetet.

Az utazó-gyűjtő

(Der fahrende Sammler)

útleveleit rendszerezi.
Kékek, zöldek, legvégül pirosak.
Felsőjelek kartonpapíron. Pecsétek
idegen urak országából,
mint amilyen az enyém is volt. Arcom:
bűnözők albumára érett. Nézd csak,
ez az alattomos tekintet valamit rejteget.
Hivatása? Kortárs.
Míg ez a foglalkozás magától
ki nem hal vagy meg nem szüntetik.
Nyissa ki a száját, és
hallgasson: az idegen szavak
behozatala büntetendő.
Ide-oda utaztam egy
selyemfonálon: mint a vetélő.
Az anyagot, amely így létrejött,
nincsen vámos, amely tőlem
valaha is elkérhetné.

Orlando Furioso

(Orlando Furioso)

Harcra fel a védekező
szavak ellen: Adjátok meg magatokat!
Foglyul ejtelek benneteket! Lázadást nem tűrök!
Ó, mint szűrnak a szótagok,
karmolnak a mássalhangzók, jajveszékelnak
a magánhangzók a csapásaim alatt!
Majd megmutatom nektek, megmutatom,
kik is vagytok, és én ki vagyok.
Engedelmisséget követelek: Sorakozó!
Indulás a versbe. Nehogy
bárki is ellen álljon.
Írógépszalagom fekete vérével
jelölöm meg mindegyiket,
hogyan meg ne szökhessen. Az én
*Roncesvalles*om négy lábú és fából van;
a betűrend előre nyomul. Utolsó csapásom
a nyelvet éri. Előttem fekszik, lefejezve;
testvérként
vérzünk el együtt
ezen a papírlapon.

Benő Eszter műfordításai

Günter Kunert németországi költő, író. Berlinben született 1929-ben. Rendkívül termékeny szerző: közel száz önálló kötete jelent meg. Életműve sokszínű: verseken kívül írt elbeszéléseket, esszéket, önéletrajzi írásokat, regényt, drámát, aforizmákat. Grafikusként is ismert. Szépirodalmi munkásságát számos díjjal tüntették ki, többek között Georg Trakl-díjjal, Heinrich Heine-díjjal, a Német Köztársasági Érdemrend Nagykeresztjével és az EU Prix Aristeion díjával. Egyesült államokbeli és olaszországi egyetemek díszdoktora. A külföldi német PEN-klub elnöke.

Kaiser László

Akinek nem inge

„Seregesen senkik jönnek,
Megrabolnak, elköszönnek
Gúnyyal, szabadon”
(*Ady Endre*)

Sokfalkányi közepszer
szinte meghat engem,
gyönyörtől a két szemem
van kin legeltetnem.

Terebélyes, szép a nyáj,
bégesetek bátran,
hűségnyilatkozatok
zengő hozsannákban.

Ha még maradt kis szufla,
fanyalogni, rajta,
szitkot szórni furtonfurt
nem tetsző szavakra.

Könnyen teszik, mert hiszen
őket nem más mozgat:
hatalom és hozzá pénz
formál mondandókat.

Bunkósodik a világ,
mennyi olcsó sarzsi,
látszatra sem vigyázva:
megszerezni, adni.

Nem tudom, hogy mit tenne,
kedvencem, az Athos,
ami biztos, eltűnt, nincs,
minden, ami ethosz.

D' Artagnan már nem vitéz,
gyáva lett a Porthos,
s hitetlenül Aramis
nagy keresztet hordoz.

Vagyunk azért, lennünk kell,
látunk, írunk, szólunk,
nem hódolunk, száll a vers:
ha már ez a dolgunk.

Állandó, hűséges szerzőnk, Kaiser László Kassák Lajos Irodalmi Díjához szívből gratulálunk!

Néma monológ

Nincsen senkim, senkim sincs,
nekem csak a semmi kincs,
kincsek között sem vagyok,
nem kérek és nem adok.

Magam vagyok nélkülem,
türelmetlen türelem
űz bele a holnapba,
mát akasztok tegnagra.

Múlt és jövő nem üzen,
kakas lennék jelenen,
hogya lenne virradat –
szemétdomb sincs ég alatt.

Nem marad meg semmi sem,
némán néz a vaksi szem,
forrón hívnak jéghegyek,
béna vagyok, úgy megyek.

Indulok és maradok,
gúzsba kötnek csillagok,
se magányom, se társam,
vágyakozva nem vártam.

Nullponton a Galaxis,
benne vagyok magam is.
Nélküled a teveled:
zigóták a végzetek.

Sumonyi Zoltán

Tartalom és forma

Kaiser László díjazott verseiről

Tartalom és forma, tartalom és forma egysége – iskolai emlékeink, talán ma már nem is hangzanak el az irodalomórakon. Persze, attól még érvényes lehet, és Kaiser László versei eleget is tesznek a tétel általános kritériumainak, vagyis a témaválasztás megegyezik az író szándékával. De mert versekről van szó, vagyis speciális formákról, ezért az idő rövidsége miatt erről közelítsünk a tartalom és forma esztétikájához!

Az „*Akinek nem inge*” című vers Ady-mottóval indul: „*Seregesen senkik jönnek, / Megrabolnak, elköszönnek / Gúnyyal, szabadon...*” Ilyen esetben általában követik a mintának használt vers rím- és ritmusképletét, ám Kaiser László egészen más ritmusra írja meg a tartalmában hasonló Ady-verset. „*Sokfalkányi középszer / szinte meghat engem, / gyönyörtől a két szemem / van kin legeltetnem.*” Ez is jól ismert rím- és ritmusképlet, két híres énekünk is ebben íródott: egyik Kölcsey *Himnusa*, a másik egy Szatmár megyei népdal, „*Megy a disznó a búzában, / csak a füle látszik.*” Az egyik fennkölt, a másik enyhén pajkos, mégis mindkét tartalom elbírja ezt a népdalformát. És ezt a kettősséget a most díjazott vers is követi. Gúnyos-keserű folytatása: „*Terebélyes, szép a nyáj, / bégessetek bátran, / hűségnyilatkozatok / zengő hozsannákban.*” Majd: „*Bunkósodik a világ, / mennyi olcsó sarzsi, / látszatra sem vigyázva: / megszerezni, adni.*” Hogy aztán az elvesztett tartás elsorolása után következzék a költő hitvallása: „*Vagyunk azért, lennünk kell, / látunk, írunk, szólunk, / nem hódolunk, száll a vers: / ha már ez a dolgunk.*”

A „*Néma monológ*” című vers tartalmában és formájában is a fiatal József Attilát juttatja eszünkbe, a „*Nincsen apám...*” című hetykén lázadó versét, amelyért el is tanácsolták a szegedi egyetemről. Kaiser László is így kezdi: „*Nincsen senkim, senkim sincs, / nekem csak a semmi kincs, / kincsek között sem vagyok, / nem kérek és nem adok.*” Itt még fiatalosan hetyke a hang, de aztán észrevétlenül csap át a meglett ember rezignált lemondására: „*Múlt és jövő nem üzen, / kakas lennék jelenen, / hogyha lenne virradat – / szemétdomb sincs ég alatt.*”

Tartalom és forma egységben. A zsűri nevében is gratulálók!

Ködöböcz Gábor

„valaki engem kiszemelt / valamire valakikért”

Kaiser László egri estje elé

A Kaiser Lászlóról alkotott kép több egymást erősítő mozaikból áll össze: költő, író, tanár, dramaturg, szerkesztő, kiadó, stúdióvezető, irodalomszervező és – aféle egyszemélyes intézményként – a magyar kultúra egyik legelkötelezettebb és legönzetlenebb híve és mentora.

Ezen belül pedig Eger, még pontosabban az egri kötődésű szerzők legodaadóbb támogatója, aki minden nemes törekvést és minden jó ügyet felkaroló szolgálatával évtizedek óta hangsúlyosan van jelen városunk irodalmi-kulturális életének alakításában. Az életvitelszerűen másutt élők közül talán senki sem áldozott annyit az egri kultúra oltárán, mint a könyvkiadó Kaiser László.

Legalább tucatnyira tehető azon egri szerzőknek a száma, akik az általa vezetett Hungarovoxx Kiadónál jelenhettek meg – esetenként nem is egy – hanem több kötetel. Bakacsi Ernő és Holló József a két legkiugróbb példa, de másokat (Anga Mária, Cs. Varga István, Sipos Erzsébet, Bagi István) is említhetünk. Kaiser László nemcsak kiadja, hanem – minő ritkaság ez manapság – fáradságot nem ismerő altruizmussal és példászerű áldozatvállalással menedzseli is a könyveket. A szerzőknek – a Budapesten és Egerben szervezett kötetbemutatókon – szakmailag és erkölcsileg is óriási támogatást jelent az ő személyes jelenléte.

Kaiser László úgyszólván már hazajár Egerbe. A Bródy Sándor Könyvtárban tett s mindig élményt adó látogatásainak száma hovatovább olybá tűnik, mint réten a fűszál, s mint égen a csillag. Az *Agria* folyóiratban közzétett változatos műfajú publikációiról már nem is szólva.

Miközben adventi jókívánságokkal és nagy-nagy szeretettel köszöntöm körünkben Kaiser Lászlót, azt kívánom, hogy a jövőben is gyakran üdvözölhessük őt Egerben! Kérem, hogy jöjjön minden olyan alkalommal, amikor az értékmentés és értékteremtés jegyében – a magyar irodalom üdvére és a Fennvaló nagyobb dicsőségére – vállalva és együtt szolgálhatjuk az egyetemes magyar irodalom s ezen belül az egri kultúra ügyét.

Lacikám, Isten hozott, érezd magad otthon!

(Elhangzott az egri Bródy Sándor Könyvtárban, 2017. december 12-én)

Mihályi Molnár László

Annyi csak

már annyi csak
hogy itt vagyunk
elkoptott
az otthonunk

hazánk
itt lent
szétszakadt
martaléknak
ez maradt
nem őrzi
szent hét lakat
és az ősi
szép szavak
forrásában
vér fakad

a kifakult
ég alatt
omalozó
vén falak
azt se mondják
védd magad
már annyi csak
hogy még vagyunk

...elkésve
vagy túl korán?
dereng az ég
kél talán....

Honvág

talán
de mégse

talán az ég se
talán a fákat
talán az ágat
talán a vérünk
mi bennünk vágat
és a tavaszban
és a patakban
és ki se mondott
varázsszavakban
virágsziromban
illatban
ízben
csókok sebhelye
lüktet a szívben
mint ahogy tegnap
és ezer éve
majd ez az emlék
lép örökébe
mert ez a forrás
el nem apadhat
és akik isszák
újra vigadnak
újra megérik
fényben a létet
egy picit napban
tűnt ezer évet

Találkozás szavaink erdejében (Gál Sándor születésnapjára)

...és összegyűlünk mind
akik még látunk
egy tisztáson
az erdő közepén
mert hisszük azt
hogymégis rátalálunk
utunkra
innen felfelé

keressük az örök igazságot
mindent
ami jó és szép
s a szavakban
a nagy találkozások
felragyognak
Betlehem egén

összegyűlünk
találkozni ismét
felmérve a szavak
erdejét
a gyökerestől
kidöntött nagy fákat
sudár fenyőt
s az árva csemetét

mert ez az erdő
ez itt
a miénk
bár tűz égette
és tarolta vihar
pusztították
idegen baltások
és felejtí már
sok-sok fiatal

de itt az erdő
szavak rengetegje
s a tisztáson
áll ősi otthonunk
és minden költő
erdőmester benne
és minden fája
éltető dalunk

madársereg a
lombkoronában
ezer hangon szóló
menedék
és ezredévek ősi
ütemére
zendül az erdő
Nap és Hold felé
táncra perdül
az apró bokrokon
harmatcseppben
a hajnali fény
és hulló csendbe
burkolja a vágját
a csírákat hajtó
őszi televény

... és összegyűlünk
mind akik még látunk
és érezzük
hogyerőt ad a szó
mert ez a dallam
amitzeng az erdő
ez a dal
még anyánktól való

Gál Sándor

A magyar széppróza napja

Komárom 2018. február 18.

A nemzet legfőbb attribútuma az anyanyelv. Minden ezáltal történik meg velünk és bennünk.

Aki ezt a természetes létfolyamatot nem képes megérteni, az az emberi kapcsolatok alapértékeit sem biztos, hogy használni tudja.

Ebből következik, hogy az egy nyelvhez tartozó közösségek természetes – ösztönös – megnyilatkozása az egymás keresése, segítése, és fölemelése. Minden ilyen szándék, természeténél fogva, közösségerősítő lehetőség, ha értelmes célokat tűz ki maga elé, s ha azokat képes megvalósítani.

Ma és itt ennek a lehetőségnek, a Magyar Széppróza Napjának ünnepi útra-indításának perceit éljük át, itt a két Komáromot összekötő valós és szellemi híd létrehozásával Jókai Mór születésnapján.

Aki látja, hogy napjainkban mi történik a hozzánk közelebb eső világban, kell, hogy érezze, velem együtt az együvé tartozás, az anyanyelvi kötelék folyamatos védelmét és ébrentartását. Ebből következően hiszem, s nyugodtan kimondva állíthatom is, hogy a Magyar Széppróza Napját az Egyetemes Magyar Irodalom egésze teszi hitelessé, s mindenkori újravidézésre alkalmassá.

Hogy mindez beteljesülhessen, tisztelt hölgyeim és uraim, vigyáznunk kell erre a kincsre!

Nem szabad elveszni hagyni Tulajdon Fő Neveinket – anyanyelvünk hercegeit. Óvnunk, vigyáznunk kell őket mindenhol, és minden időben, ahogy e rendezvényünk névadója tette és emelte példává számunkra.

Jókai Mór életműve, elegáns nyelvi emelkedettsége belülről világító, szellemi katedrálissá emelkedett, s kiállta több, mint másfél évszázad minden próbáját, őrizve a nemzet legfőbb kincsét, anyanyelvünket, benne, s általa a magyarság összetartozásának és egységének szimbólumát.

Jókai nyomdokán haladva, a mi nemzedékünk föladata ma nem több és nem kevesebb, minthogy ezt az örökséget őrizzük és gyarapítsuk a Magyar Széppróza Napjának értéké emelt méltóságával és méltóságában. Legyen a mai nap az Egyetemes Magyar Irodalom békéjének a napja.

Induljon el Jókai Mór szülővárosából minden közeli és távoli magyar égtáj felé, őrizve és gyarapítva anyanyelvünket, kultúránkat, történelmünket egy-egységként.

Legyen holnap, s legyünk méltók e holnapra!

Rideg István

Gulyás Imre hőskölteménye, az Apáink a Donnál

Ady Endre lángelme volt. Legzseniálisabb glosszájában, az *István király országában*, 1902-ben megjósolta a Monarchia szétesését. „Arról nem beszélünk, hogy a francia sajtónak állandó témája egy nagy birodalom fölosztása, mely - nézetünk szerint - mihamar bekövetkezik, mikor e nagy birodalom agg uralkodója behunyja szemeit.” Meg is indokolja, hogy miért. „István király országa (...) majdnem gyarmata egy másik, züllő országnak (...) Koldus, mert szipolyozták s szipolyozzák. Magában nem bízó, mert másoktól függ. Ereje nincs, mert részei divergálnak. Hódításra képtelen a nemzetiségekkel szemben, s ereje nincs, hogy le-számoljon a megbéklyózó feudalizmus maradványaival. (...) A nép vándorol ki. Az adózás alatt nyög az egész ország. Az antiszemitizmus szításával majdnem egymillió hasznos magyar embert iparkodnak elidegeníteni a magyar fajtól. (...) ez az ország pár évtized alatt össze fog omlani. István király napján, jubiláló napján a magyar nációnak s ez országnak, árva, sivár, csúnya, őszi kép kietlenkedik előttünk.”¹ Az összeomlást 1902-ben már tudta Ady Endre, de hogy az milyen véráldozatokkal jár, még ő sem sejtette. Nem sejtette, hogy a bekövetkező összeomlásnak, szétesésnek, a nemzet csonkításának a megtörténte és jóváhagyása, megerősítése két békediktátummal is: majd két borzalmas világégés kataklizmáiban fog vajúdni. Az első világháború idején már a magyarság, az emberség, az értékek apokaliptikus pusztulását vizionálja, és 1919-ben lelkében a győztesek kegyetlenségétől való félelemmel hal meg.

Niederhauser Emil történész-akadémikus 2004-ben a megvilágosodás erejével fogalmazza meg egy cikkében (*A Monarchia lett a fő vesztes*), hogy „a franciák és a leendő utódállamok erőszakossága a Habsburg Birodalom szétdarabolásához vezetett (...) Európában 1914 és 1945 között – úgy tetszik – egy második harmincéves háború zajlott. Sokkal nagyobb tragédiákkal, mint az 1618 és 1648 között dúló első.”²

Mérhetetlen fájdalommal jártunk a háborúk kódében. Egy hosszan tartó folyamatnak, a nagy összeomlásnak egyik epizódja a doni katasztrófa. A Don-kanyarban elpusztult a férfi lakosságunk színe-virága. 1943. január 12-én, az urivi, majd 14-én a scsucsjei hídfőnél a szovjetek áttörték a peremvonalat, és február 9-ére a 2. magyar hadsereg felmorzsolásával hamarosan bekövetkezett magyar történelem

¹ Ady Endre 1987: 119–121.

² Niederhauser Emil 2004

legsúlyosabb katonai veresége. Ma már sok, több tucat emlékezés: esszé, filmek, emlékiratok idézik az „esztelen kalandot”, többek között Nemeskürty István híres könyve, a *Requiem egy hadseregért* (1972), a Sára Sándor rendezte 25 részes magyar televíziós filmsorozat, *A 2. magyar hadsereg a Donnál* (1982), majd ennek rövidített változata, a *Pergőtűz* (1983).

A doni katasztrófa 75. évfordulója közeledtén Gulyás Imre újból kiadja emberség-ügyünk, az értékadás-értékmentés példatárát, az *Apáink a Donnál* (2000) eposznak mondott fő művét, illetve poémáját, elbeszélő költeményét. Avagy egy olyan művet, amely nagyon erős átmenetet képez az eposz és az elbeszélő költemény között. A posztmodern korban is megújulhat tehát az eposzirás módja! A rettenetes valóság nem engedte, hogy a készülő műből hagyományos eposz legyen. Ezért az eposz műfaji sajátosságai, kellei közül leginkább a klasszicizáló, a tárgyat megemelő versforma a telitalálat. A vers mindvégig hosszú sorokban hömpölygő, a sötét festés ellenére is, összhatásában emelkedett érzéseket sugárzó, méltóan kibeszélő szándékú, csillapítóan, megnyugvással, megbékéléssel ható remek hexameterekben íródott. Tárgya csak annyiban magasztos, hogy az emberiről szól az embertelenségben. A költő értékeket vetít a hősei cselekedeteibe. Az egész közösség számára sorsfordító tett tehát nem eposzi diadal, hanem csak poémába illő kudarc. A hősök kisemberek, nem rendkívüli, kiemelkedő egyéniségek, nincsenek természetfeletti, isteni erőktől is támogatva. Képességeik és követendő mintáik nem a homéroszi eposzoknál megszokottan magasztosak és rendkívüliek, hanem ők inkább az Arany János-i jelszót teljesítők - „Embernek lenni mindég, minden körülményben (*Domokos napra*, 1851). Ilyen minta a fogatos Göndör vagy a főápoló „erős” Anikó vagy a cigány Abasári cselekedete. Állandó jelzők úgyszólván nincsenek. Szép epikus hasonlatokkal találkozunk ugyan, de hiányzik a mitológiai apparátus is. Viszont mindent kárpótol a Gulyás Imre művét elbeszélő költeménnyé tevő személyesség, illetve esetenként az elmélkedés, reflexió (ezt talán még mondható eposzi kelléknek is) igen erőteljes jelenléte. A műben kétségtelenül megmaradt némely eposzi kellék azonban mindenképpen fontos, színező, lélekemelő elem.

Gulyás Imre költő a népi írók utóda. Már a könyve hátlapján lévő fényképe is megdöbbenően hasonlít a Görömbei András írta *Sinka István* kismonográfia borítóján látható arcképre. Mindketten szigorú, befelé forduló tekintetűek, emlékező alkatok. A kismonográfia hátsó borítóján ott olvasható az egyik híressé vált Sinka-vers kézírása, amelynek utolsó két sora különösen szép: „a drága, édes/ alúlsó Magyarország.”³ És Gulyás Imre művének *Első éneke* aranymetszetében is ott olvasható a Sinkával való lelki rokonság kézjegye.

³ Görömbei András 1977

„S ott voltak kéznél a falun, a tanyán a parasztok -
az anyaföldet túró nép maga, melynek az őst
is könnyű ésszel véreztették a hatalmas
bajkeverők, ott volt a mezítlábas Magyarország.”

Közös vonásuk az, hogy Sinka (aki mélyebbről jött a magyar irodalomba, mint József Attila, s első versét a csizmaszárra írta, miközben a juhait ügyelte) és a tiszánai parasztcsaládból származó Gulyás Imre egyaránt igazságot szolgáltatnak az „alúlsó Magyarországnak”, a „mezítlábas Magyarországnak”, vagyis a magyar népnek!

A mű ajánlása: *Apám emlékének*. Az *Előhang* a tárgy megjelölésével (a propozícióval) kezdődik. Ismétléses kiemeléssel.

„**Emberről szólok**, kit nem rontott el a virtus,
bár fogatát bátran hajtotta az arcvonalakban,
nem szégyellte hitét, mentette a társat, a lelket.
Emberről szólok, kit hajdan a Don-kanyarig vitt
sorsa: kit égbe kiáltó bűn nem idézni, feledni!”

Korunkhoz szól, a tisztességes emlékezőkhöz, hiszen talán nincs is olyan „magyar” család, amelyet ez a két szörnyű háború ne érintett volna.

„Szólj diadalmas **Igaz**, hogy elég volt a zokogásból,
árva utódok, emeljétek fel az arcotokat mind!
Sok-sokezer holtjáért sírt eleget Magyarország.”

A katolikus költő a műzsától való segélykérésben (invokációban) egyrészt a földöntúli hatalmak, másrészt a földi költői hagyományok, sőt az egykori doni szenvedők lelki támogatását kéri. Szűz Máriát így szólítja meg: „Mária! Égi anyám! Szűz! Légy ma örömteli Múzsá!” Aztán kéri a segítségét Mithrasnak, Pallasz Athénének, támogató erejét hét magyar költőnek: „Zrínyi, Balassi, Petőfi, Arany s Ady, József Attila, / mind, ki repült a magyar Pegazussal, mind, ki Tanító, / jöjjön! (...) ébredj fel Radnóti!” Sőt, a háborúban szenvedők egyetértését is óhajtja: „Ó szolgálatosok! Ti is élesszétek a lángom, / hívjátok pártomra a Mestert bölcs követeként!”

Hiszen a diktatúrákban a „bűnös nemzetnek” - tudatosan erodáló, lélekpusztító céllal „torkon fogták” - tiltott volt kibeszélnie, ápolnia a múltja áldozataihoz fűződő emberi érzéseket, emlékeket.

„Nem kardos daliát - embert s országot idézek,
oly kor után, amikor torkán fogták a beszélőt,
hogy ne telíthessék szívünk áldatlan apáink.
És ha kimondtak is ezt-azt félve vagy összehajolva,
példás emberségük az éj mélyén lopakodva,
bújva talált szállást a figyelmes utódok eszében.”

Miközben tehát „kétszázézer ember üzenete” dalnoka a költő, az apjáról, Göndörrel kivételesen emlékezik: „Emberről szólok, kit nem törtek meg a Donnál.” Még némi vallásos elégtételt is teljesít. „Annyi homály, feledés - ezer és ezer éjszaka múltán / süssön rájuk a fény, legyen útjuk is égi szivárvány!”

Az *Első ének*et nyitó hatalmas körmondat természetből vett rendkívüli, vészjósló hasonlatai („Mint amikor jeges északi szél tör a májusi fákra”, „vagy forró nyarakon, mikor ájult fák aszalódnak”, „villámlásaival zengő itéletidő jön”) Zrínyi Miklós barokk eposzának hasonlataira emlékeztetnek, és a hadba vonulás félelmet érzékeltetik. A halmozott fokozás végén, a sok tagmondatú összetett mondat zárlatában ilyen lesz a hasonlított: „úgy / borzongott Magyarország Borsodtól Baranyáig, / nyugtalanító híreiktől komorultak az arcok.”

A búcsúvacsorák közben felrémlik az első világháború mementója is: „szófogadatlan könnyek kezdtek néma beszédiük”, „fogta a szívet erősen, a sejtés, hogy nagyapáik / útja sötétlik az erdős Kárpátok koszorúján / túl - mert ott, keleten is feltámadhat Isonzó!”

A költő hatásosan érzékelteti azt, ahogy 1942. április 11-én megkezdődik a 2. magyar hadsereg kiszállítása a keleti frontra; ahogy 200 000 embert kiharancsolnak, 1500 kilométerre Budapesttől, Voronyezs térségébe. Íme, a kivonulás a költői nyelven: „mint jó kútra kapott rá s fejte a földet a téboly. / Kezdett is tódulni a vér a vasúti aortán”, „rende az »alsóbb« nép, a szerencsétlen sokaság kelt / útra behívójával - a törvény tiszteletére, / tartására nevelt tízezrek mentek a hadba”, „már vagonírozták Magyarország színevirágát.”

A *Második ének*ben sötét a képfestés mindenütt. Munkaszolgálatosok ássák a futóárkot a műszakiak védelme alatt: „így legalább nyugtuk van, hallatják szavuk ők is - / ők, kiket egy szál fegyver nélkül vittek a frontra, / és kiket üthettek, rúghattak, semmi se védett.” A költő sorolja az elfoglalt helységeket. A magyarok elfoglalják Tyimet is. Majd összegez.

„Július óta a Donnál állt a magyar hadak éle,
és minden hódított föld sok vérbe került már!”

Nincs muníció, „Lőszerutánpótlás nélkül álltak fel a gazban / egy kimerült

gyalogezred egész sávján az utászok / Márki alatt augusztusban, nem messze Szagunytól”.

Epizód: kézitusában a cigány Abasári megmenti a sebesült parancsnokát.

*„Megbabonázva figyelték, hogy bújt hóna alá és
hogyan biztatta, cipelte ki hátra, vigyázva, amint lép,
a zuhogó aknák közt is rá-rámosolyogva.
S látva, milyen konokul lendülnek a társak előre!”*

A Harmadik éneknek már az első mondata a háború véres poklába vezet.

*„Tépte az ellenség, szaggatta a húst szakaszonként
a honvéd osztályok testéből hetek óta,
hónapok óta füttyültek, ugattak az aknavető, és
mint zivatarban a jég, járták a szilánkok a táncuk,
osztották a sebet, tele volt repeszekkel a sztyeppe.”*

Majd a főnövről, az „erős” Anikóról szól, akinek értéke nemcsak a szépsége, hanem a szilárd jelleme, az embersége is, aki hűséges a szerelméhez, Áronhoz, és aki nem félt gyógyszerrel vinni az aknaszedés közben súlyosan megsebesült zsidó muszornak, Ehrenfeldnek. Aki „hős, aki vér és jaj közt futva se félt a ratáktól, / és akitől új bátorságot nyertek a tisztak. / Egy gyönyörű hajadon! Hucul ősök büszke utóda. (...) nősziromok csilló harmatja, hasonlatos éke, / ritka, református lány, egykori Dóczi-növendék, / sziklaszilárd, meglátszott rajta a kálvini tartás, / Krisztus véreinek pirosát hordozta keresztjén / (...) Ő nem félt, amikor titkon s a köténye alatt vitt / - bár szigorú tiltással tiltották a parancsok - / gyógyszerrel Ehrenfeldnek a foszlott deszkabarakkba.”

A megpróbáltatások közepette látni tanult „erős Anikó”.

*„Szkólénál értette talán meg erős Anikó is,
hogyan mi a védtelen emberség, mi a lét - mi az ember,
vagy mi nem, ámde mivé lesz, míg tűr, és tehetetlen,
s farkas-vére-vihar, jeges ár zúdul, szabadul rá.”*

A Negyedik ének hőse Göndör. Az „otthon / ízeit és fészekmelegét sejtven a szemekben”, harcok szünetében a magyarok barátkoznak a helyi lakosokkal. Megszólal bennük a jószág.

*„S néha, mikor mindkét oldal nyúzottan alélt el,
– elhallgattak az aknavető s ideát a tarackok –,
meglelték az okát, és békésen be-betértek
a szélső házakba, hol a gyerekek sokukat már
névről ismerték, és hogyha nem is teli állal,
még valamicske kis ennyivalót is láttak időnként.”
„és a civiltés is szebb szókkal szólva beszélt már,
szívvel s érdeklődve figyelt a magyar katonákra.
Néhanapon náluk mézet, tejet is kapogattak,
még a hajában főtt kompér is jobban esett ott.”*

Nem csoda hát, hogy „a fürge kis ember, / Göndör, akit már ismertek, már meg-süvegeltek”, megvéd egy „sarzsibitorló” ifjonctól „egy megszeppent, nagy, helybeli férfit.” „Látta, hogy ott sír már a család is, hát odalépett.” „»Mit ugatsz, te szegény, a szegényre!«” Majd, „amíg marakodtak, a helybeli ember is eltűnt. / Csillapodott szívvel széledt szét a falu népe. / Csak Göndör lett még szomorúbb, meg a lelke parázslóbb.”

Az Ötödik énekben a költő először az otthoniakat áttörhetetlen acélfallal áltató szószátyár propagandáról beszél, majd bemutatja, hogy milyenek is valójában a lövészárkok. Először rideg, részletező leírással.

*„Scsucsje, Uriv, Voronyezs...Fut végtelen úton az árok
bunker s bunker közt, fahasáb-bélű fedezékekkel,
rajkályhával fűtött, mértani bolhalyukakkal,
vételező-, pihenő-, sebesültgyűjtő üregekkel,
csontházú, leragadt szemhéjú férfiszemekkel,
összedagadt ajkú, jégbajszú árnyalakokkal.”*

Majd még a sokkal találóbb, a nagy ívű természeti képekkel minősítő hasonlatokkal. Alliterációkban (f-s, s-sz-es, k-s, j-s, v-s, r-es, l-es összecsengésű) gazdag szöveggel.

*„Fut sarkantyútól sarkantyúig kanyarogva,
mint hajszálrepedés a Jeges-tenger közepében,
mint roppant jégtáblák élén messze iramló,
vad rianás, robogó vég két rideg, éles erő közt
száz és száz kilométeren át, itt-ott kicsi fókák,
honvédek gubbasztó foltja mozog, feketéllik,
s lenn a folyón lesipuskások szívos leleménye.”*

Majd a szabad függő beszédben mintha Göndör és a társak gyötrő költői kérdése hangozna el: van-e gondviselés. A tárgy, a tartalom, az aggódás, a féltés a hozzátartozó életéért, a háború méretei, pokla, iszonyata, az isteni gondviselés tétlensége ezzel a megfelelő formával, verszenével, a hexameterekkel megerősítve kap csak igazán nagy, kozmikus távlatokat! Milyen hatásosak a felkiáltásoknak is beillő költői kérdések! Ráadásul színezve, fokozva a háromszor ismétlődő *hol* kérdőszóval!

„Hát nincs már bíró, aki szétválassza, megintse,
visszaterelje az ölremenő, a halálos erőket?

Hol van a Gondviselő? Hol az Úr, hol a Szűz, hol az Órzó?”

Az őrt álló Göndör sátort képező lópokrócot terít a fejére, hogy valahogy védje magát a „szilánkos szél erejétől”. Itt jelenik meg először a hőskölteményben az ott hagyott magyar otthon értéktelített, gyönyörű, feledhetetlen álom-motívuma. Ebben már bizony Arany János-i magaslaton járunk.

„Álmában búzát aratott párjával a Réten.

Hozzá szólt: »Hékám! Kérjél már egy kis esőt is!«

És megeredt éneklő kedve a gyenge anyának,

a baba mellől markot szedni határba gyalogló

gyermeki nőnek, akit Göndör lélekkel imádott,

mégse tudott oly kímélettel övezni, ahogy kell,

mert szükség volt rá a komisz munkában a tarlón,

hisz számára se volt soha senki, de senki segítség,

félárván nőtt - s párja szegény is mostoha mellett.

Még gyönyörűbben pendült hát, susogott a kaszája,

hogy megeredt éneklő kedve a gyenge anyának,

míg szakadatlan járt a kezében az élet, a sarló,

s lágyan borzongott a keserves dalra a búza.”

A Hatodik énekben folytatódik Göndör álma. Álmában oly boldog az otthoni találkozás! Nagyon szép az ismétlésekkel, alliterációkkal való színezés.

„Biz' nagy öröm toppant be a fürge kocsissal a házba!

Copfos lánya, a szélröptű szösz, mint kicsi halcsík,

keskeny ölébe, szöges vállára szökellve ficánkolt,

nem lehetett megelőzni e lányt, mikor apja közelgett,

bár odaszállt, ott termett most a fiú, a legény is,

majd remegő karját karjába karolva a hitves.

Mind körülállták, -táncolták, mire végre az anyja

is - kerecsen-suhogással uralva az ámbitus árnyát -

dajkaszavú szólássá fonta a gyöngye sikoltást:

»Jó gyeregem! Hazajöttél? **Nincs tán semmi bajod se!**«

»**Nincs, dehogyis. Mi lehetne, anyám, édes, mi lehetne?**« -

nyugtatta nevetve saját humorán: »**Mi lehetne?**«

De felkiáltásokkal, ismétlésekkel terhes emlékképek is tódulnak elő az álomban, arról, miként vonatoztak ki a frontra.

„**Bánattal teli út, temetőbe vivő hadak útja!**

Szörnyű volt az a táj a romokkal, a puszta falakkal!

Látni a házak tört bordáit, a földbe csapódott

bombák gödreiből hajló, laza vasbeton ívet,

látni, amint odafent, a magas felhőkre meredve

kis, szénné égett bölcsőt himbál a gerenda!”

A Hetedik énekben Göndör „mély álmában” vizionál. Ez is eposzi kellék. „Árnyalakok kúsztak hozzá ki az aknamezőről.” Az álomvízióban szinte siratóvá válik az ének, amikor Göndör a társakat sorolva, jellemezve emlékezik róluk. Halmozza a vágyakat. Nagyon keserű a kétszeri összegző, metonímiás felkiáltás.

„Egy akarát lángolt már bennük **csak: hazamenni!**

Innen már sehová, fogságba se, **csak hazajutni,**

és ami nélkül nincs hazaút, **életbe' maradni.”**

„**Ó te szegény, eladott Kétszázezer! Ó becsapottak!**”

A Hetedik ének az erőteljes költői személyesség felszólító parancsával ér véget.

„Ébredj fel pokrócod alatt álmodni merő, Te,

mínusz negyvenkét fokon is kinn, őrhelyen álló!

Álominál szentebb hely most, ma a bunkeri zug lenn,

ott a családi fotó, a barátok. A sorsod is ott van.”

A Nyolcadik énekben Göndör még mindig őrt áll. És azzal riad fel álmából, hogy „emberi kéz markolta a puska csövét szuronyostól, / egy nagy, súlyos kéz tenyerét érezte a vállán.(...) egy nagy, / tagbaszakadt orosz. Egy civil! Az a helybeli ember, / pont az, akit nemrég épp ő mentett ki a hitvány, / pisztollyal hadonászó sarzsis

durva kezéből.” »Kúsáj!« - szólt siető nyelvével az őrhöz a ruszki, / illatozó pampuskát nyújtva felé tenyerében.”

Ez az eset döbbsenti rá Göndört és a társakat arra, hogy milyen kétségbeejtően kiszolgált-tott a helyzetük.

„Majd csak utóbb fészkelte magát ismét az agyába
a különös hihetetlen, a körlete mécsmelegében,
hol jó társai közt - szétoztva a titkot, a fánkot -
végre nyugodtan, egészséggel magyarázta, mi történt.”

„Ott, esetét hallgatva, a pampuskát eszegetve
kezdte megérteni mind a derék, mire kelhet ezentúl.
»Tudnak ezek rólunk mindent, koma« - mondta Pásztor.
S megborzongtak rá, akik ébren voltak, a társak.”

A Kilencedik énekben egy levelet és egy verset ismerünk meg. Először Miklóst, a szanitécet hallgatják a bunker összeszokott közösségében, aki az otthonról, a feleségtől kapott leveléből mesél a katonáknak, akik a lelkük képzeletében szintén, mind, gyakran hazajárnak.

„Hívta (a házastárs levelét morzsolva) a réges-
rég taposott honi földeken át a barátok
lelkét: át hegyen és völgyön, sással teli síkon,
át Biharon s a románok lakta falucska kanyargó
utcáján, mindaddig, amíg Lukrécia asszony
friss-ripogós havat öltő hajlékába nem értek.”

Lukrécia levele azért gyönyörű, mert a megtartó, hazahozó Istenhez szól, és a legfontosabbért, a férj, az apa életben maradásért könyörög. Az Istenhez való fohászkodás szintén eposzi sajátosság. (Zrínyi barokk eposzában például a költő dédapja 23 versszakon át fohászkodik a fészület Krisztusához.) Figyelemre méltó a *b-s*, a *h-s* és az *m-n*-es alliteráció.

„Friss, lemenő-Nap-barna cipók sorakoztak a lócán,
bennük egyenként írva a hét nap. Gyöngyike válasz-
tott, melyiket törjük meg először. S annak a foszlós
bélében volt rejtve e cédulkán a csütörtök.
Mostantól, Miklós, e napon bőjtölve könyörgök
a Jóistenhez, szem elől ne veszítsen a bajban.
Reggeltől holdkeltéig tart mindig a bőjtöm.

Este pedig hárman: Miklós fiam, a kicsi Gyöngyi
és én térden s fennhangon hallatjuk imánkat,
kérve Urunk, oltalmazzon, hozzon haza, Lelkem.”

Remek, hatásos ellentézés váltja ezt a meghatottságot. „Egy zokogott csak, a borsodi Béres, a verseket író.” A tanító szívbe markolóan olvassa fel a versét a saját pusztulásáról, és mivel neki nincsen senkije, aki őt imájával megvédené, ezért egy képzeletbeli lányhoz fohászkodik. Béres versében eposzi kellék is megjelenik, és ez a sejtetés, a célzás, az utalás (anticipáció) olyan eseményre, amely csak később következik be. Béres versében is gazdagon találunk ismétléseket, alliterációkat (például az *s* és az *sz*, valamint az *m* és *n* hangok, a *k* alliterációit). Figura etymologica, vagyis azonos tövű szóval létesült stilisztikai alakzat az „üzenve üzenhetném”.

„Énrajtam, ki korán sok-sok gyásznapot éltem,
árva sorsom sápadt jegye. Jaj, ki fohászkodik értem?
Nekem nincs se anyám, se apám, nem küzdhetek értük,
nincs kinek írni - megírhatnám, hogy mennyire félünk -,
bárha üzenve üzenhetném, nincs híja a jajnak,
senki se küld levelet remegőn, hogy kint ne maradjak.
Lám, aki körbetekint, most rá, mint célra figyelnek.
Fáj ez az éj. Kedves kis lány, te lehelj bele lelket!
Hallom, a téli mezőn doni sírom erős szelek ássák,
mégis, mégis várom jöttöd, a hó ropogását.”

A Tizedik ének formai szempontból is igen különös. Ez a leghosszabb a maga 215 sorával, szerelmes levélváltás van benne, és kezdő 6 sora rímes időmértékes ritmusú, illetve szimultán zenéjű, hiszen egyszerre időmértékes és magyaros, ütemhangsúlyos verselésű.

A kezdő 6 sor ritmusa Weöres Sándor legismertebb gyermekversére, dalára, A tündérre - Bóbita, Bóbita táncol, / körben az angyalok ülnek, / béka-hadak fuvo-láznak, / sáska-hadak hegedülnek - játszik rá.

Figyelemre méltó, ahogy Gulyás Imre az ének elején az urivi áttörés napjának (1943. január 12-ének) érzékeltetésére sajátos hexametereket alkot. A sorvégeket páros rímekben és az egymást követő sorok közepét szintén páros rímekben, fél-sorrímekben csendíti össze. A sorok közepén cezúra van. Egy-egy sor két három-ütemű nyolcasból épül fel, vagyis hatütemű tizenhatos!

- u u / - u u / - - / - u u / - u u / - -
 „Don jege,/ Don hava/ **terhét** //zátonyok/ oszlopa /**tartja**, a 16/ 3-3-2 / 3-3-2
 - u u / - u u / - - / - u u / - u u / - -
 zúzmara-/fodros **a** /**mellvéd**, //éjszaka /kúszik **a** / **partra** a 16/ 3-3-2 / 3-3-2
 - u u / - u u / - - / - u u / - u u / - -
 Nyugtalan / újra a / **turzás**, // ó meder,/ ár tere /**rí lenn**, b 16/ 3-3-2 / 3-3-2
 - u u / - u u / - - / - u u / - u u / - -
 Don hava,/ Don jege /- **bajtárs**//sóhaja / szurdal a/ **szívben**. b 16/ 3-3-2 / 3-3-2
 - u u / - u u / - - / - u u / - u u / - -
 Mondd, ami/ volt, van-e/ **álmod**?// „Földi! Ma/ hó zuga **éltet!** c 16/ 3-3-2 / 3-3-2
 - u u / - u u - - / - u u / - u u / - -
 Látod? A/ gödrök, az/ **árkok**// börtöne,/vacka van/**érted.**” c 16/ 3-3-2 / 3-3-2

Ebbe a dalszerű ringató nyugalomba azonban a „*rí lenn*” kifejezéssel komoly nyugtalanság is vegyül, hiszen hangulatilag az éj leple alatt az urivi áttörés, a tankok harci készülődését jelzi, sejteti.

Kataklizma-, világvégeképpel folytatódik az „eposz-elbeszélő költemény” a tér kiterjesztésében. V-s, h-s, f-es, k-s, é-s, a-s mással- és magánhangzós alliterációk, továbbá az *ég* főnév és az *ég* ige – azonos alakú szavak – is segítik a kozmikus méretek érzékelését.

„*Vemhes idő, Holdig fagyos ég görnyesztí a Földet,
 aknamezőt dajkálgat a hótakaró, agyaras szél,
 fémek fellege ront, ahol él anyaszült, a világra,
 ég Eurázsia, északtól délig nyög a tenger,
 küklopszok keze közt Távol-Kelet, Afrika kínban.*”

Az átszökések, az átállásra biztató, ezerszám hulló „*röpcsik*” említése után Előd főhadnagyot szólítja a költő. „*Jöjj fiatal főhadnagy, Előd, ülj hát le körünkbe, / és aki kézen fogtad a lányt, Anikót, te magad szólj!*” Felderítőként „*Önként léptek elő, lopakodtak a hóban Elődék, / mert bizonyosságot kívántak végre találni.*” „*Ó ketten jöttek csak elő, s ők is csupa sebben.*”

Előd szerelmes levelet ír. „*Kedves, Imádott Lány, Anikó!*” A befejezése szerelmet kérő. „*Ó ki ne zárjon a szívéből, elfojtva az érzést, / mely fénylő mosolyával emelte magasra reményem! / Én a halál torkát se kerülném, hogyha jutalmul / oly sebeket kapnék, amiket keze kötne be, Kedves.*” Anikó választás előtt áll, de még nem tud dönteni a hűséges otthoni kérője, „*szárhegyi kedvese*”, „*Aron, a hűséges szárnykürtös*” és Előd között. Anikó válasza bizonytalan, egyik hidat sem tudja felégetni: „*megsúgnám, főhadnagyom, én is szinte magunkért / mondom imámat azóta az istentisztelet óta - / kettőnkért! S látom*

gyönyörű sétánkat a hóban, / tisztán látom az úton kézen fogva magunkat, / érzem az érintését, homlokomon puha csókját, / hallom a szép, fénylő szavait mindennap ezerszer: / >Majd meglátja, mikor bemutatthatom édesanyámnak!<” „*Mégsem léptünk át a szabadság forgatagába, / mert nem akartam, adott szóm tartva, Magába szeretni. / Most se tehetnék mást, noha kínzó félelem ingat: / Áron, Előd egyaránt távol s ugyanúgy közelemben, / karnyújtásnyira, szinte körülvesz a szívdobogásuk. / S bár mindkettejük lelkébe kapaszkodok én már, / jó pajzsom - fogadalmam is őrzöm minden örömmel.*”

A Tizedik ének végén elszabadul a pokol. „*Jaj de kitört a vihar! Seregek villáma cikázott / végig a ködtakarón, s a fehér berekű faluvégen / túl - Keleten - üzekedve szökő tüzek égtek Urivnak.*”

A Tizenegyedik ének az urivi áttörés képével indul.

„*Lángol a hó, parazsát veti, forr, buborékol a Don-part,
 puszkagolyó, repesz, aknaszilánk, sztalinorgona vijjog,
 medve tarackok acéltorkán kelt hangra felelve
 ködlehelő alakok nyomakodnak elő csikorogva -
 jajba gyalult folyosót nyit a szovjetek éke Urivnál!*”

Benjámin tizedes és a századosa viszont most mennek haza, szabadságra. Benjámin tizedes gondolataiban elevenedik meg az ott hagyott bajtársak borzalmas sorsa.

„*Mert lehetetlennek látszó véletlen, ahogy mink
 ketten a pokloknek háttal haladunk vonatunkkal.*”
 „*Bárha elismerem én: ez a mostani ám a szerencse!
 Porzik a hó, megehült vad acélgulya vágat a hídfőn,
 rá se merek gondolni, milyen sors vár az ütegre
 - hallom szinte: az ellenség rohamát le-lerázva
 hívnak a bajtársak, nevémen szólítva kiáltnak -,
 én meg kis nőmhöz sietek, lelkem szabadon száll,
 míg lassan húzunk kifelé a valujki vonattal.*”

A szabad függő beszédben belelátunk a tizedes gondolataiba.

„*Soproni négyesek arcvonalt hányszor hitegették,
 hogy biztos megjönnek időben a németek által
 ígért páncélelhárító fegyverek - ó az
 ágyúk, mikkél Urivnál kellett volna felállni,
 felsorakozni a szovjet tankok túlerejével
 szemben, amik híján térdére rogyott a magyar had.*”

Az ének zárata még felmutatja a szárnalmas pusztulásban és a hősiességben is megmaradt bajtársiasságot.

„Pár nap alatt honvéd zászlóaljok sora dőlt ki,
széthasogatta a ruszki csoroszlya az arcvonalt árkat.
Hátrafelé lőtt már a tüzer, amíg lőtt, azután csak
béna lövegszarak, dermedt ágyúcsövek álltak
körbe királyi, fagyott jelként a halott katonákat.
Messze futott, aki élt, noha járt utakat se találván,
hátában szovjet, szemből is szovjet, ahol csak
farkas jár, oda tért, ott birkózott az idővel,
s bár lovasok, sítalpas előőrsek fenyegették,
ismét és ismét bekerítve se hagyta magát el.
És nem hagyta megállni - vezette, cipelte a társát.”

A Tizenkettedik ének csak az elpusztuló 2. magyar hadsereg elkeseredett menekülését festi, amely maga a borzalom.

„Küzdhet már, aki tud s aki mer, német vagy akárki,
szólhatnak a rohamezredek új hitlerfuvolái,
nincs, ki megállíthatja - nyomul s örvénylik a szovjet.”
„Orlovkánál is, hol ezer meg ezer sebesülten
gyűlnek a körbefogott csapatok sorsukra hagyottan.”
„Húzzák, biztatják egymást, kötik derekukhoz
pokrócuk melegét, kik üveg síkon menetelve
vagy német kamerád zsúfolt kocsijába fogódzva
- hogyha nem ütnek azonnal a fagy-csókolta kezekre -
fényre, tanyára, tanyák tözegmelegére vadásznak.
Hallgatagon vonszolja magát ló, ember, akárki.”

Apokaliptikus a pusztulás, valóban.

„Német, olasz, magyar árnyalakok sora közt orosz, ukrán
roncsok: idős civilek, muzsikok - siralom sütt az égre.
Jönnek a Föld haragos, bordára fagyott kebeléből.
Jönnek elő kincstári, lyukas, szitabél-köpönyegben,
görbén, rossz bőrben, formátlan, inas lovaikkal,
fegyverben s fegyver nélkül, darabos tetemek közt,
tiszt, honvéd egyformán tetvesen és kimerülten,

szinte egyenlően, széles, szakadozva bolyongó
néma sorokban, jönnek az oldaltűzben is éjjel-
nappal, gyűrűből gyűrűbe nyomott csapatokhoz
kötvé, nehéz lövegű német páncélos erők közt.”

Ekkor, a sátáni pusztulás érzékeltetésébe ékelve eposzi kelléket, reflexiót, elmélkedést olvashatunk arról, mi végre történt mindez az első és a második világháborúban egyaránt. Mintha a magyarság elpusztítása lett volna a cél.

„A lelke-fagyott Sátán evilági csapása?
Golgota-éjbe terült sivatag Kálvária-útján
járt a magyar száz esztendőn át hordva magányát
sínre tevői előtt, mialatt, kik a sínre pakolták,
és kik utóbb is a sínváltókezelőre mutattak,
bíráskodva, de mosva kezük lakomába merültek.
És zuhogott, tódult ki a vér a vasúti aortán.
Folyt a havas Kárpátokon át, s Olasz- és Oroszország
szomjas földje, s a messzi Piáve s a Don-kanyar itta,
nyelte magába. S ezer meg ezer honvéd baka testét
zúzta az alpesi kősziklán a repesz meg a dum-dum,
hordta be hóval a sztyeppe szél. S ezer árva riadt fel
álmából valahol Magyarországon s azon is túl.”
Az elmélkedés múltán ismét a menekülés éles mozzanatait látjuk.
„Szűk folyosó, széles, magas ég - pont jó a ratáknak!
Kört kör után rajzolva, hamar billennek alá s fel,
mint keselyűk szállnak, fordulnak a gyenge juhnyájra.”
„S újra feláll. Lép. Lépked. Elöl vagy szélre sodorva?
Összefogódzva tekintettel, szóval ha nem éppen
karral - erős vállon ringatva reményt, hitet, álmot.
Egy zakatol, dübörög bennük folyton: hazamenni!
Innen már sehová, fogságba se, csak hazajutni,
és ami nélkül nincs hazaút, életbe' maradni.
Mert suhogó pallossal acsít a harag nyomukban.”

Aztán a szomorú szövegfolyamat váratlanul elharapja, lezárja a költő, mind a tizenkettedik éneket, mind a hőskölteményt. Szinte érezzük a fájdalmas h-k alliterációiból is a tragédiát: „halkan hozzák a hiányuk.”

„küzd az igával a végkimerültségben ropogó had.
Hány kilométeren át! Noha most múlt csak január el.
S hány kilométer elöttük! Ugyan hol járnak azóta?
 Fáj a beszéd, fogytán az erő, mégis besorolnak,
 poklokknak küszöbén halkan hozzák a hiányuk.”

Gulyás Imre a művét két epigrammaszerű berekesztéssel, záróbeszéddel fejezi be. Az *Utóhang*, illetve a *Göndör fohásza* egyszerre a távolságtartás és a közlekedés tanulságtévő, összegező eszközei. Zrínyi Miklós barokk eposza is mintául szolgált a költő előtt.

Az *Utóhang* és a *Göndör fohásza* leleményes sorrendje kiemeli Göndör békevágyát. Amíg az *Utóhang* a békebeli lezárása valaminek, a *Göndör fohásza* a hősköltevényből kiragadott és önállósult felkiáltás! Leginkább a Dontól való menekülés közben hangozhatott el. Követelése ez az „*Uramisten*” jóságának, és ezzel az emberi jóság békebeli kiteljesedésének: „*még egyszer békében szolgáljak előtted.*”

Az *Utóhang* immár jó tokajival a „*békeidőkre*” való koccintásra invitál. Valahogy úgy, hogy az áldozatul odadobott magyarok a szörnyű világháborúban emberségből jelesen vizsgáztak. Az utókornak, nekünk legyen az óriási áldozatokkal terhes múlt életünk nagy tanulsága, az emlékezés pedig az emberségünk próbaköve, és mindig csak a humánusot gyakorolva éljünk. Az *Utóhang* nyolcsoros szövege a számszimbolikát juttathatja az eszünkbe. A nyolcas a feltámadás, a tökéletesség jele. (A feszület a *Szigeti veszedelem* második énekében 8 versszakon át felel Zrínyinek.)

„Tartson meg mindönket a Gondviselő szeretetben,
 dolgozunk, alkossunk - éljünk önbizalommal,
 mert méltó a magyar minden nemzet gyerekéhez.
 Csak ne bomoljon az ész soha! És soha el ne feledjük
 nem lankadva, nem unva, de bízva keresni, kutatni,
 hogy mi az ember, az emberiség, mi az emberiség.”

A *Göndör fohásza* viszont éppen a műből való kiragadottságával fog meg. A hívó, katolikus vallású ember fohászodik az Úrhoz, tizenhárom sorban. (Zrínyi a második énekben 13 versszakon át beszélt a feszület előtt.) A tizenhárom szám a kereszt szent száma. Göndör elfogadja, „*a bunkeri éjt végtére Te adtad*”. De ugyanakkor a könyörgése közben méltatlannak tartja a mérhetetlen szenvedéseket: „*legalább Te figyelj sajtó sebeinkre*”, hiszen „*zászlón hordoztunk, ennyire méltatsz?*” Védelmet kér a Sátán ellen, az Úr a magyar halottakat segítse a mennybe jutni, de sokukat segítse még hazajutni is és békében élni.

„*Romlásunk közepén arcod fényébe tekintünk,*

*mert tudjuk, hogy a bunkeri éjt végtére Te adtad.
 Kérdésünk van azonban, Uram, hozzád, nem is egy. Ó
 hallgass meg, legalább Te figyelj sajtó sebeinkre.
 Lám, aki mennyei jósággal néztél a latorra,
 minket, akik zászlón hordoztunk, ennyire méltatsz?
 Nézz csak ránk, hallgasd a nehéz légzést sorainkban!
 Jaj vedd észre, Uram, míg nem késő, hogy a Sátán
 játssza gonosz játékát itt minden kocsisoddal.
 Vedd meg az árva magyart, míg szét nem szórja a téboly,
 állj soraink élére a mennybe vivő hazaúton.
 Otthon is oly nagy szükség van ránk! Add Uramisten,
 hogy még egyszer békében szolgáljak előtted.”*

Ma már – némi eufémizmussal – mind az első, mind a második világháború áldozatait úgy említhetjük, hivatalosan is, mint akik „hősi halált haltak”, és „a hazájukért adták az életüket.”

Gulyás Imre ezzel a hősköltevényével, amelynek domináló lényeglátása – a méltóságteljes hexameteres verszenével együtt – megnyugtató, igazságot szolgáltatott a szűkebb és a tágabb közösségének, az apjának és a magyar családoknak. Egy nép hősi halottainak. Béke poraikra.

Az olvasónak az a meggyőződése, hogy Gulyás Imrét is jellemzi mindaz, amit Szabó Pál népi író vallott: „*egyre inkább közösségi ember voltam, író korom óta az egész népet szolgáltam*”. „*A mi szívünk a nép szíve, a mi nyelvünk a nép nyelve, s mint mindenhol, itt is azon vagyok, hogy visszaadjam a szó hitelét.*”⁴ Gulyás Imre a szereplők sorsának utánajárt, és a színtiszta igazság alapján írta meg a fő művét.

Irodalom

Ady Endre 1987 *István király országa*. Nagyvárad Napló. 1902. aug. 20. In: *Ady Endre publicisztikai írásai*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 119–121.

Görömbei András 1977 *Sinka István*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Niederhauser Emil 2004 *A Monarchia lett a fő vesztes*. In: *Népszabadság*. 2004. július 24. 6–7.

Szabó Pál 2004 *Magyarország 1956-ban*. Szerk. Szabó Ferenc. Békéscsaba. Békés Megyei Könyvtár, Körös Irodalmi Társaság. 14.,15.

⁴ Szabó Pál 2004: 14., 15.

Demeter József

Kifordított farzsebversek

1. Hígasság

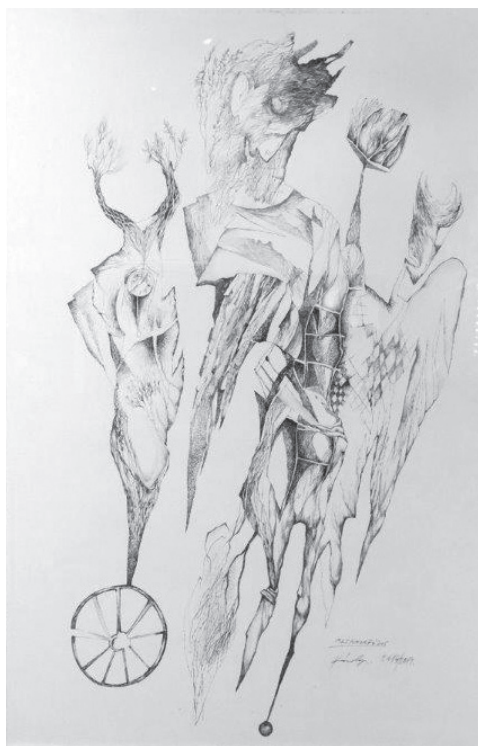
Ami múlik – halad, nahát!
 Mintha a fehérséget
 Kolumbuszoltad volna fel –
 Abban a bizonyos tyúk-
 Termékben. Gyermek-
 Korodban? Ó, minő
 Szivárvány-évek, s! Mezt-
 Lábnyomok a híg égi réten.

2. Haladósi

Függőlegesen a fák. Víz-
 Szintesen a folyók.
 /A vízesések csak
 Látványos esetlenségek./
 Az ember viszont össze-
 Vissza. Így is, úgy is,
 Így sem, úgy sem, oda-
 Vissza, oda-vissza, mégis,
 Csak azért, hogy! Ön-
 Magát is kiírta? Magából...
 Három, és! A többi... Talán/y/ –
 Égi függőlegesség. József
 Attilásabban – fecseg a fel-
 Szín, miért, mit hallgat /el/ a
 Mély. Az ember szív mély-
 Én _____

3. Dunaság

Három a magyar igazság.
 Ha kevesebb, akkor több...
 Ha több, hullámszik a
 Haladvány – oda-vissza,
 Országról országra. Lejt-
 Menet közben a velőtrázó
 Igazság ön-
 Magát kiissza, s! Kérek egy
 Pohár vizet, könnyörög az
 Agyonszomjaztatott Duna.

Metamorfózisok (vegyes technika, karton)

Bárdos József

Hiába

Kit egyszer is, habár futólag
 kezével ért már a halál,
 az tudja jól, hogy így utólag
 hiába sír-rí, kiabál.

Az tudja, minden földi jóra
 szabott idő van, mely lejár.
 Az tudja jól, hogy minden óra
 talán csak ráadás akár.

Az tudja, minden átkos éjen
 az árnyak közt elrejtve mélyen
 sötét alak: a végzet áll.

Mert egyszer már, habár futólag
 – s hiába sír-rí így utólag –
 kezével érte a halál.

T.T. halálára

Ki osztja itt az éveket?
 S miféle érdemek szerint?
 Látod, hiába kérdezek:
 elment egy jó barát megint.

Na persze, bűnösök vagyunk,
 akárcsak gyáva ősink.
 Lapulva, mélyen hallgatunk,
 s a régi bűn tarol megint.

Az egyik túl soká marad,
 a másik épp körültekint,
 s a nagy bolond kaszás suhint.

Erény és érdem? Talmi mind?
 Vigasztald azzal önmagad:
 elhagyta már e földi kint.

Bősze Balázs

Siratófalból kihajt a panasz

Óriás,
faragott kövek
a déli oldalon,
Salamon faragtatta
Isten és ember lakodalom.

Római rombolta
katapulttal,
gyújtó tüzekkel,
egy fala áll még:
évezredes üzenettel!

A múltó évek sodrában

Bús pásztornépek
fagyos éjszakában,
beszélgetnek az ég
sátorában.

Fütytös, postás szelek
szántják a völgyet,
a dombot,
Holdfény övezi
a subát, a szívet,
a gondot.

Fodrozó vizek fölött
úszik, úszik a csónak.
Már tizenketten viszik
a megfáradottat.

A vihar lecsap,
ostora ég permete.
Oszlik a vihar.
Körül néz az Emberfia,
Lélek-galamb ereszkedik
a bárka árbocaira!

Déltengeri vitorlák alatt

Hajózni kell égen, földön,
tengeren –
ringani élet habokban
szerelmesen.

Szívünk fregattja kötélzetén
megpihen a tengeri fény,
s egy-egy vidám, kíváncsi
madár,
jelezve: a part közel.
Oda hazaszáll.

Lábainkat szél
sepri a könnyű –
gáncsot vet minden inda,
butító kősonnyű.
Előttünk préda,
hátunk mögött
példa –
vad éhséggel rontunk
a felfalni valóra.

A kiszemelt gyenge
szívében már ott
a tör.
Reszket a lélek,
áldozati a kör!

Hegedűs Imre János

Megszámláltatott fák: Kocsis István Trianon- drámája

Mottó: „Elhajlik a világ gyémánt tengelye” (József Attila)

A jó drámákban megszokott a többsíkúság, történések futnak párhuzamosan, máskor alárendelődnek egymásnak, arra is sok példa idézhető, hogy összeverődnek, mint a kötél ágai.

Ilyen Kocsis István Trianon-drámája.

A második világháborúban egy német rohamegység, egy zászlóalj – felső parancsra – harci alakulatból karhatalmi alakulattá változik. Eddig a lövészárok törvényét ismerték: ha te nem ölsz, téged ölnek meg. Parancs szerint a hátsószámban fejevertelen sztrájkoló bányászokra kellene lőni. Ölsz, de ők téged nem ölhetnek.

Ez a képtelenség már elegendő lenne drámai erők mozgatójára. El is hajlik a világ gyémánt tengelye, Ranke őrnagy, aki – kezdetben úgy tűnik –, beleőrült a gyilkolásba, nem tudja, nem akarja végrehajtani a háború törvényét, abszurd, paradox parancsot ad katonáinak, számolják meg a város, a megye fáit.

Megbomlott volna az elméje? Látja a véget? Az elkerülhetetlen vereséget? Paródiába fullasztja a drámát? Csupálja husággal a termést, ha már az Úristen is veri jégesővel? Vagy pedig felébredt a vadállatban az ember? Kocsis válasza áttételes. Az őrnagyot valódi humanistával, Kormoránnal (Lux Ádám) konfrontálja, aki zseniális könyvet írt a véres XX. századról. A Wehrmacht magas rangú katonatisztje és egy történész-író dialógusa a színmű tengelye, erre nehezedik minden teher, minden súly.

Ebből a második eseményorból újabb kérdések meredeznek föl. Létezik egyáltalán az az imaginárius keskeny palló, amelyre ráléphet egyik parton az Író, másik parton a Gyilkos? Elindulhatnak egymás irányába? Nem lökik egymást a lent zubogó örvényekbe? Lehet még egymáshoz emberi szavuk? Nem pusztított ki minden emberhez méltó gondolatot ez a második, minden rémálmot túllicítáló világháború? Szavakba, mondatokba foglalható még a „lenni vagy nem lenni” dilemmája?

Erdélyi származású szerző, Kocsis István és a budapesti Újszínház Bubik István Stúdiószínpad színésze együttese birkózott emberül a kérdészuhataggal. Szinte emberfeletti teljesítményekre kényszerült Viczián Ottó a főszerepben. Az egyenruhába bujtatott náci tiszt megszokott figura a színpadokon, dübörgő lépésekkel, energikus mozdulatokkal, kitörő indulatokkal, széles gesztusokkal föl-alá járkáló

katonai megformálása gyerekjáték jó színésznek, csak hogy Ranke jóval több ennél. Olyan, mint a gubójából kibújó selyemhernyó, kinőttek a szárnyai.

Ezt a metamorfózist látja a néző két súlyos, megrázó órán át, ennek az átalakulásnak avatott művésze Viczián Ottó. Kocsis figuráját botorság lenne Örkény örült őrnagyához hasonlítani. Ranke elméje nem háborodik meg a Sztálin-orgonának velőt tépő hangrobbanásaitól, ellenkezőleg, számára a front, a lövészárkok a megvilágosodás színtere, ott fordult feje tetejéről lábára a világ, ott válik világossá, hogy értelmetlen a vitézség, nevetségesek a katonai erények, mert a háttérből mások mozgatják a szálakat, ők marionettfigurák, akarat nélküli bábuk, vereségüket előre megtervezték.

A végső felismeréshez Kormorán könyve juttatta el, az adta az utolsó lökést. Itt, a hátszágban emészteti meg a szörnyű frontélményeket, azt, hogy közlőről ártatlan embereket lőtt agyon, azt, hogy még akkor is tömeggyilkos lett belőle, amikor a falu mögötti erdőre céloztatott az ágyúkkal, mert a lakosság oda menekült. Hármán maradtak életben.

Miért? Miért? Miért? Nem lehet más a visszatérő kérdés. Ezért tartóztatja le Kormoránt, ezért faggatja az irodájában, ezért fenyegeti, kényszeríti megszólalásra. Ha pillangó lett a selyemhernyóból, pillangóként kell megnyilvánulnia. Miért ömlik annyi vér? Hol, miképpen hajlott el a világ gyémánt tengelye? Van kezdett és vég ebben az örületben?

Mi történt Versailles-ban? Mi történt Trianonban? Nem a békediktátumok ördögei készítették elő a második világháborút? Wilson? Clemenseau? Lloyd George? Nem halad meg minden emberi elvet, logikát, hogy Romániának a „2 millió 900 ezer románra hivatkozva nagyobb területet adnak Magyarországból, mint amekkora Csonka-Magyarországnak a 11 millió magyarra hivatkozva megmaradt...”?

Hitler Versailles-ban született. Ez a felismerés már egyértelmű. Csúpan úgy tudjuk árnyalni az igazságot, ha fontolóra vesszük: Eltervezték, megrendelték Hitlert a békediktátum urai, vagy eljövetele „tervezési hiba” következménye? Nem mindennapi töprengések egy náci tiszt részéről. És ott áll vele szemben a Gondolkodó, az európeér, az író és tudós: Kormorán.

Hibátlan a Lux Ádám alakítása! Ő sem befagyasztott hős. Kezdetben elzárkózik, visszautasít minden választ, semmilyen emberi, szellemi közösséget nem vállal Rankéval. De lassan olvad a jég, lassan rájön arra, hogy a fákat számláltató, örültnek tűnő katonatiszt vele azonos gondokat öröl, dilemmái emberiek, s képes viszapillantani az eredendő bűnökre.

Lux Ádám eleganciával, nagyszerű arcmimikával, gazdag mozgáskultúrával formálja meg az elefántcsont tornyában töprengő gondolkodót. Merev bálvány, amikor arra kéri, szerelje le a sztrájkoló bányászokat. Akkor sem rebben a szeme,

amikor Ranke rásüti a töltetlen pisztolyát. Erős, fegyelmezett lélek. Nyoma sincs személyiségében a gyávaságnak, a meghunyászkodásnak. A civil kurázi bajnoka. Mégis ember, aggódó, családját, feleségét féltő férj, apa. Ezekkel a rezdülésekkel, ezeknek a hullámzásoknak a megformálásával bravúrosan birkózott meg az Új-színház művésze, Lux Ádám.

A tájékozott, vajt fülű néző könnyűszerrel azonosítja Kormoránt a dráma szerzőjével, Kocsis Istvánnal. Bármennyit változott az európai színház az elmúlt száz év alatt, alapfunkciója megmaradt. Élményforrás. Katarzis-szintér. Ezt a katarzist azáltal váltja ki a szerző, a rendező (Csiszár Imre), a színtársulat, hogy átéli a lelki, szellemi, gondolati áramlások interferenciáját. Oly mértékben mélyül el Ranke az író-tudós könyvében, hogy már-már ő „képviseli” az abban megfogalmazott, abban kidolgozott téziseket.

Roppant nehéz feladathalmazzal birkózott Viczián Ottó. Már az ő szerepére írott szövegmenyiség is emberfeletti. De az még nagyobb próbatétel, hogy lüktetnie kell a normalitás és az abnormalitás között. Mint katonatiszt, élet-halál ura. Játszik hatalmával, fenyeget, kényszerít, ugrat. Cinikus és ellágyuló filantróp. Úgy félkegyelmű, mint Miskin herceg. Ezelős, eszmék, kételyek rabja. Végső válaszokat keres megválaszolhatatlan kérdésekre. Ott keresi a megoldást, ahol nincs megoldás. Törvényt ül. Nem jogi normák alapján ítélkezik, a morál az egyetlen paragrafusa. Felvonultatja környezetének figuráit. Páva, az országgyűlési képviselő (Nagy Zoltán alakítja) a hasonmás figurák zónáján is kívül esik. Mindenkit elárul, még saját magát is.

Ebben a sokarcú, sokágú konfrontálódásban hull egyre több fény Rankéra, s Viczián Ottó úgy formálja, csiszolja, alakítja, gyúrja szerepét, mint fazekas mester a korongon az agyagot. Szemünk előtt lesz talpa, domborulata, karcsú nyaka, szájpereme a korsónak.

Ritka nagy színészi teljesítmény! Kettős gyűrű veszi körül. Egy közeli, amelynek figuráival rendelkezik s egy távoli. Rejtőzködő arcok, figurák lobbannak fel ebben a távolabbi gyűrűben. Tomas Garrigue Masaryk. (Különös, hogy a szerző kihagyja Masaryk szellemi ikertestvérét, Benes-t!). Edward Mandell House, amerikai katonatiszt.

Mi volt az ő szerepük? Hát a szabadkőműves páholyoké? A fináncióké? Nem ők rendelték meg a háborút? Nem ők diktálták a békefeltételeket? Nem megrendelt szcenárió volt az első világháború, s annak a folytatása, a második? Hitlerrel, Sztálinnal, Churchill-lel?

Már-már könyvdráma Kocsis István műve! Történelmi trakta! A nagy párbeszéd hullámai elérik a szélső határokat.

Új, súlyos, nehéz fogalommal él Kocsis István. Hasonmás ember. Ez hozzátartozik az ő eszköztárához.

Ki a hasonmás ember? Az, akinek kihalt, megfeketedett a lelke, mert felkínálta azt a sátánnak. Emiatt elkerülhetetlen a kalandozás a Bibliában, az Ószövetségben, az Újtestamentumban. (Közelünkben érezzük Bulgakovot!)

Jézus tanítása szerint a hasonmás emberek azért nem hallják meg az Úr szavát, mert lelkükkel már a sátán rendelkezik. Azóta fikarcnyit sem változott a világ. Trianon a hasonmások döntése. Ebben a diktátumban egyértelmű, hogy a hasonmások szembefordultak Istennel. Egy feladatunk van – mondja Ranke –, álljunk jó oldalra ebben a misztériumjátékban.

De más maszkot is ölthet magára a hasonmás. Ranke testközben érzi, érzékeli a hasonmás döglletes bűzét. Helyettese, Tügel százados (Almási Sándor alakítja jól!) modell. Minden náci tiszt modellje. Ő ugyanúgy eladta lelkét a sátánnak, mint a bibliai zsidók, akik kereszthalálba küldték a Megváltót.

Ez a másik párhuzam (Ranke-Tügel), és a kettejük köré sűrűsödő esemény legalább annyira tanulságos, mint a Ranke-Kormorán páros szócsatája.

Rendezőközpontú a legtöbb színház. Hogy oldotta meg a rendkívül bonyolult, nehéz feladatot Csiszár Imre? Nem segíti a színtér, az mindvégig Ranke irodája. A falon Hitler képe, egy íróasztal, székek. Ennyi. Különös izgalmat kelt egy játékvonat, amelyik körbe karikázik a színpadon. Zakatol. Füttyögtet. Megáll, Elindul.

Súlya azzal nő meg, hogy járása, hangja, zaja, zöreje mindvégig összefüggésben van az elhangzó szöveggel. Számptalan variáció létezik, végtelen asszociációk alapján ítélni meg a néző a Vonatot, a rendező ötletét.

Az mindvégig egyértelmű, hogy Ranke bukása elkerülhetetlen. Olyan tökéletesen működő gépezetben, mint a Wehrmacht nem maradhat büntetlenül ekkora szabotázs.

Emberről kell ölni, nem fákat számlálni! Fekete egyenruhás tábori csendőrök rontanak be (Az Újszínház színpadán földig érő bőrkabátban egy kétméteres óriás!), gépfegyver sorozatot enged Ranke testébe. Íróasztalára hullva pusztul el.

Utolsó szavaival az Evangéliumot idézi.

Az Újszínház nagyszínpadán Wass Albert *A funtinelli boszorkány* regényének színpadi változatát játszották. Ez volt az évadzáró darab, a közönség kedvence. A Bubik István Stúdiószínpadon a Kocsis-darab futott. Mindkét dráma Erdély földjében gyökerezik.

Különleges elégtétel, öröm, ha a fővárosi, ha az anyaországi színházigazgatók, rendezők figyelme a határokon kívüli témákra irányul. Ha nem is olyan mértékben, mint ahogy megérdemelnék azok.

Bognár Anna

Vox humana

Molnár Piroska: Emberi hang

A Rózsavölgyi Szalonban 2017 október 6-án debütáló, *Emberi hang* című zenés est egyszerreplős, a szó jó értelmében egyszerű és lecsupaszított, a klasszikus és a modern színház látványelemeit és eszközeit egyaránt nélkülöző, a maga nemében is páratlan előadás. Beszédes adat, hogy az ősbemutatóra hónapokkal előre elkelt minden jegy, a Rózsavölgyi Szalont megtöltik a színművészeti tisztelői, olyan érdeklődők, akikről érződik, hogy őszinte, szívből jövő kíváncsisággal követték a követik a megannyi díjjal kitüntetett művész pályáját. Azonban az előadás vitathatatlan értéke, hogy önmagában is értelmezhető, kerek, teljes, egész, nem szükséges Molnár Piroska pályájának beható ismerete ahhoz, hogy értékes, szórakoztató, ugyanakkor elgondolkodtató színházi élményként éljük meg a darabot.

A Szalon atmoszférájához igencsak illő előadás mindvégig megkapóan személyes marad, a kis nézőszám nem belterjességet, hanem bennfentes bevonódást eredményez. Nagyon nagy szükség van az ilyen megállókra, melyek során a szemünk láttára elevenedik meg egy életút, bontakozik ki egy karrierív, mutatkozik meg egy szerteágazóságában is koherens, tudatosan megélt, Thalia oltárára tett sors.

A színészi tehetség, a mesterkéletlen játék Molnár Piroskától megszokottan adott, bámulatos, ahogy főiskolás emlékeit idézve valóban előttünk válik huszoneves, útját és célját kereső fiatal lánnyá.

A hangszerekkel kísért, főként operett- és musicaldalok, az összekötésként szolgáló, nem tolazkodó, ám mégis hitelesen személyes visszaemlékezések bizonyítják, hogy az elhivatottság, elszántság, a szorgalom, és természetesen nem utolsósorban a tehetség és alázat milyen messzire ívelhet, mindannyiunk csodálatára méltán tartva számot.

Bornai Szilveszter hangszeres jelenléte, virtuozitása, a két művész összhangja olyan zenés produkciót eredményez, amely estéről estére valami egészen újat nyújt, nincs két egyforma előadás, a katarzis és megérintettség megteremtődik. Vérbeli, autentikus színház, eszköztelen pőreségében. Emberi hang, világunk kakofóniájában!

Búzás Huba

Futólag

a nő is koptatott... fakókese farmerében
futólag rád tekint, eszményi a villanatot,
alig kezdődött el, már véget is ér
a fals történet... eh, dehogy... kaján
kísértete ül kanapédon,

macskává változott, szeráf szeme sárga lámpa,
latorkert-lámpion? ledérkedik omlatag...
időd legkezdete előtt született,
talán falfirkaként egy tűzfalon,
eszedbe tolulnak a házak,

a pályaudvar és sugárutakon a farsang
álarcos nénei, majd forгатagában ő,
koboldok, dzsinnek közt az éjszaka szám-
űzöttje, rejtező, anyagtalan...
vagy képzeleted fecserékel?

Naphal

pauza, migrén, görcsök, mint valami menses,
meg nem bocsát magának, néma szája tát,
sötétlő víztükör alatti csend lesz,
pedig mi dolga? ívni önmagát,
fanyar beszéd, leleplez...

mert hallgatott - úgy huszonhárom éven át -
eh, dafke! mintha élne, hang se kell,
világ se érdekelte - hergel
e vád... ma őt hallgatja el
hínár világa ~ rejtjel...

meg nem bocsát, csak szája tát,
a holt vizekben csend lesz -
bár úszik egyre újra, este, reggel,
aranyló naphal-pikkelyekkel

Futó zápor

talán Dalí kristálydugója lehet e zápor?
világod pillogod prizmái törésein
keresztül, mily bizarr látványt ereget,
zagyvál eléd e trópusi zuhé
vad, hirtelen éj-zsuhatagja,

a nappali sötét; szilánkjai szerte szórják
a felhő-fesztivált, az utcazenészeket,
báméskodók utószüretét...
autók, járókelők fetrengenek,
páclé pocsoljákban a házak,

miközben sok e lány, a nappali éjsötétség
megtöbbszörözi épp, eget harapint az ajk,
a villámfényben fölragyog, csucsorít,
sőt mennydörög is: nem szerettelek...
kis duzzoga, elfut a nyárral

A dodzsemes

mit mond? na, hogy egy jó menet fele se nála,
de érdemes, nem kurva ő, csak dodzsemes,
fakofferesnek fél felár, de hála,
hisz' lenne hozzá ezze - ne temess! -
amazza is: cickója, láb,
ezért hattyú-halála,

ha annak nézik... nézzem ~ ejha, természetes,
ha terpeszt ~ sohse adja, eh, alább,
mutatványos, mutatja nyomban:
a csápja csalafinta csáb,
elémbe csülke toppan...

hát... érdemes, csak dodzsemes,
erénye száznyi - nála? -
hja, mert a lányok mások - nézd, na, jobban! -
mint ő, amilyenek valóban

Pataki István

emelkedetten

a nemzetiek után
 legnagyobb ünnepem
 (meg lehet tartani szüntelen)
 a combközi napok
 emelkedett és apolitikus
 fénypontja:
 farkam első felállításának évfordulója
 állított kopjafarkon
 selyembárány prémekek
 köröttük pinácia csokrok
 menyétderekúak koszorúznak
 (akad néhány
 dézsatündér példány)
 hálát adva az úrnak
 mindent emelve az égnek
 menyecskekórusok énekelnek
 bársonyos mezőn
 csobogó patak
 pallóján őzgidák ugrándoznak

jótanács a selyembárány egészségének megóvásáért

mozgassa csak hölgyem
 gyakran minél többet
 ne tartsa karámban
 sötét rendelőben

tüzes mozgásával
 erősítsen immunt
 mint a hallgatásban
 nemzetet a himnusz

májmetely nem eszi
 nem dülja szőrféreg
 bűdössánta sem lesz
 megvédi a vére
 nem sújthatja átok
 sem az aljas ármány
 mozgástól virul csak
 gyöngé selyembárány

nem mondhatod

nem mondhatod
 nem tettem meg mindent érted
 előre kimentem a rétre
 letaposni a füvek élet
 ne sértse selyembárányod nyelvét
 ama szent helyen
 bár kissé önző módon
 két tenyéryit meghagytam
 hogy szilajabban ropja domborod
 ama szent helyen
 selyembárányod
 mohóbban legeljen

köröttünk is mennyit tiportam
 ne érezzem a virág illatát
 csak testedét
 ahogy testemen illan át

(azt a széket meg
 kidobhatod
 ne nyegegjen
 vagy ha gondolod
 valamelyikeszku szervízelje
 én se küldök egy kóborkutyát
 hogy levizelje)

pinácia-ikebana

fényre nyílik
 a dús szirmú tömött
 örökívű
 rózsaszínű
 szálanként
 vagy csokorba szedve
 süvegen övön
 díszek éke
 ha magamhoz kötöm

(a fakuló, szirmait hullajtóból
 Csak ikebanya készíthető)

ha majd

ha majd
 kiöregszem belőletek
 tájatokon legeltetek
 furulyám szól
 a lankákon
 dombjaitok
 még bejárom
 áldó énekkal
 míg bírom
 hej én a vén
 hű popsitos
 túlvilágon is csak fújom
 ha síromon
 tomporultok

Kürti László
a műszerész

„dunát lehetne velem rekeszteni!”
 de nem hiszel a művégtag készítőnek,

amikor egy kocsmában meséli
 élete nagy törését, elszakadásait.

hosszúlépést rendel, konyakkal,
 viccesnek tartod, de nem röhögöd el magad.

majd ott folytatja, hogy fusiba jár a kliensekhez,
 évente cserélgeti alattuk a műgyanta lábat.

ő nem tud megállni a sajátján, mióta elvált.
 iszik, az anyjával él, gyermektartást fizet.

a műgyanta testbarát anyag. könnyű
 és jól illeszkedik a kar- és lábcsontokhoz.

de ki gondolná, hogy mikor formába
 önti a forró anyagot a mester, bőrrel

érintkezve vagy csak belélegezve is
 a gőzét, halálos méreg, az elhanyagolt,

cukros melósok alól fagy el a láb legelőbb,
 azt mondja, majd csak aztán kezdenek

el vakulni, ahogy fusiba igazgatod
 a lépések hosszát, borús délutánokon.

rokonlátogatás

nem azért meztelenkedik
 előtted, hogy hátat fordíts neki!
 nem árul zsákbamacskát
 és bevásárolni sem szeretne veled!
 vendégségbe jött hozzád,
 némán járd körbe kedvét! nem árt,
 ha tudod, prédája most te vagy!

nappalidon keresztül fölényesen vonul.
 nagymacska, nyugtalan, nem alkuszik
 veled. lesből figyel, nem tudhatod,
 mikor támad kedve. előzékeny legyél,
 meleg, vérbeli házi gazella!

Seléndy Balázs
Történet

I.
 Ő... a tenger, támadva
 sziklaszálát, elzúdul fölötte,
 körülötte, újra és újra,

hatalmában ujjongva , tudva ugyan
 a hatalom csak addig az övé, amíg
 a szikla hiszi, hogy ő legyőzhetetlen- ugyanakkor
 kérdi magától igaz az, hogy neki
 szüksége van a tőle más, hegyes sziklára,
 nem értenék-e jobban őt
 a többi tengerek?
 És ő... megrohanja vörös ködben a kastélyt, nyílik
 számára minden kapu és ő beront mindenhová, a kétséget
 kergeti tovább minden lökéssel, ujjong
 erejében, az erőben, amit

a nőtől kölcsönöz, aki, mint az Úr,
 ad vagy visszavesz, szeszélyből, vagy mert
 a dolgok megváltoztak és az ilyesmi
 nem fontos tovább.

II.
 A napok, hónapok, évek múlnak, ami szerelmük
 lehetett volna, a ő milliós dollár bankjegyük,
 átcserélődik lábosok, pelenka, macskaeledel
 aprópénzére, egyikük sem

lepődig meg többé, amikor
 kibontják egymásnak adott
 karácsonyi ajándékaik.

Ha valaki kérdi: amikor a szürke
 fejükre száll és szívük lelassul, tartani fogják még
 egymás kezét? a férfi bólint reménykedő 'igent'
 szótlánul... és a nő ül, csendben,...
 a nő csendben ül...

Marie

Úgy burjánzol bennem, mint a rák,
rügysző sejtek milliói ágasodnak
mindenhová, végtére semmi sem marad...

A korokkal idős betegség ez, idős az én korommal, vele
születtem. Te nem rohantál le, mint egy sereg,
miközben én elszántan védekeztem,
én hívtalak Téged, Te jöttél,
készen vártalak.

Évek óta edzettem testem és lelkem... Erősek
és szépek lettek, hogy Téged tartani tudjanak...
hosszú évek vágyai és félelme... Szent Teréz
szerelmes szenvedése, Lucifer sötét és
tragikus szemei... ó, igen, vártalak,
készen!

Nőttél bennem mint a rák és én
megismertem és megszerettem kóromat, miközben
Te rágcsáltál engem, ettél meg tagról tagra,
belsőmet mérgeiddel feloldottad és
kiürítettél mint élő zsákmányát a pók -

de elpusztulnom mégsem lehet, génjeim szükségesek,
nyugtalanágom nélkülözhetetlen. Betegségem terjedni fog
emberöltőkön át, ajándékom azoknak, akik utánam jönnek..
Ezekből a rejtélyes, gonosz sejtekből
forradalmak, szépség, vallások fognak születni;
nélkülözhetetlen mind, igen, gyermekeimnek,
és gyermekeim gyermekeinek, hogy
jó egészségtől meg ne haljanak.

Megmaradok, sebezve nagyon, de maradok
és élni fogok, hogy soha ne tagadjam meg
se szép egészségemet se csodálatos, szeretve szeretett,
égető betegséget, megmaradok, mert
létezem, tehát vagyok
szükségszerű.

Kántás Balázs

A hömpölygő elmúlás – immár testközelben?

Gondolatok Géher István egy verséről

„... a víz leggonoszabb ...”

*micsoda beszéd? fél év - s már kiárad,
hömpölyget lombkoronát, tetemet,
mossa a partot, s ami rajta száradt,
beszívja magába, levet ereszt
a gát alá, lazítja, átszivárog
a réseken, kő kövön nem marad,
ha csábítják sustorgó vallomások,
ilyen vízen hajózni nem szabad.*

*eveznél? jó dolog, de csónakázás
asztaltól ágyig? örvénylik szobád.
elúszik minden, mert ez nem beázás,
ez árvíz, ennek nincsen ne-tovább...*

*folyjon tehát? az életeden átereszted?
ám pusztítson /ha kell/: övé kurafi tested.*

Géher István „Új Folyam” című, 1998-as verseskötetének nyitóverse¹ – a költőre, s főként kései életművére természetesen oly jellemző módon – klasszikus shakespeare-i szonettformában íródott. A szöveg három egységből áll össze, egy nyolc, egy négy, majd egy kétsoros tömbből, az úgynevezett kódából. Ezen egységek pedig nem csupán strófikai és metrikai alkotóelemei a versnek, de egyúttal remekül szerkesztett gondolati egységeket is alkotnak. Géher itt is a rá jellemző, megszokott kontemplatív-meditatív, alanyi költői hangvételben szólal meg, mindezt poétikájára szintén jellemző önmegszólítással kombinálva. Bár első ránézésre a szöveg nem egyéb, mint afféle alanyi költői meditáció, kissé talán túlzottan is filozofikus lírai merengés az emberi létezésről, *mint olyanról*, mely nem igényel ennél sokkalta mélyebb, rétegzettebb értelmezést, a felületes olvasó e téren könnyedén csalatkozhat. Mert bár a szöveg alapvetően egyszerű lírai építőkövekből áll össze, mondanivalója, ha és amennyiben van ilyen, illetve a benne elrejtett irodalmi utalásrendszer annál jóval rétegzettebb, összetettebb.

¹ Hivatkozott kiadás: Géher István, „Új Folyam”, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 1998.

A vers központi költői képe és szimbóluma nemes egyszerűséggel a víz, pontosabban az árvíz, a mindent elsőpró és elsodró, már-már apokaliptikus méreteket öltő áradás. Abszurd, szürrealisztikus árvíz ez, mely a költői szubjektumot nem akárhol éri, hanem saját otthonában, élettere legprivátabb színhelyein: szobájában, ágyában. Miként azt az egyes szám első személyben megnyilatkozó beszélő önmagát megszólítva deklarálja nem kevés (ön)íroniával – ebben a szituációban nem lehet evezni, csónakázni, itt olyan víz üt önti el a szobát és az egész életet, amely mindent elsodor, nem ismer megálljt, amely ellen nem lehet, de legalábbis hasztalan volna védekezni. Nem valamiféle aprócska beázás vagy csörepedés az, miként azon a beszélő ironikusan mereng a szöveg elején. Sokkal inkább megálljt nem ismerő ár, már-már egyenesen a bibliai özönvíz, amely bizonyára a beszélő egész személyes életét szimbolizáló szobát, e privát életteret elönti – pusztító ár ez, mely végül nem kímél senkit is semmit, a szoba és vele az egész élet örvények közepette válik semmivé, az elmúlás élménye pedig, ha a költő azonnal nem is kénytelen megtapasztalni azt, de mindenképpen testközelbe kerül...

Amennyiben a szöveget líraretorikai szempontból kísérjük meg értelmezni, úgy szembevetendő az a mesteri fokozás, mely a három – a shakespeare-i szonett verstani sajátosságából fakadóan egyre szűkülő terjedelmű – szerkezeti-gondolati egységben megfigyelhető. Az első nyolc sor a kérdésfelvetés, a meditáció, illetve a helyzet konstataálásának fázisa – a beszélő itt még viszonylag nyugodt, ugyanakkor hitetlenkedik is: „micsoda beszéd? fél év, s már kiárad...” – kérdezi Géher István versbéli alteregója, majd ugyanezen (persze viszonylagos) nyugodtsággal állapítja meg, hogy a partot mosó árvíz szinte mindent elkerülhetetlenül elsodor. Tudja, hogy veszélyes közelségben, immár testközelben van az elmúlás, látszólag mégis megőrzi hidegvérét, egyúttal el is távolítja magától a fenyegető veszélyt, s mintegy bölcselkedve-morfondírozva konstatálja: „ilyen vizen hajózni nem szabad”. De hogyan is kerülhetné el az ember, hogy az élet vizén (e kontextusban az emlegetett árvíz nem csupán a halál mindent elemészto, de egyúttal szükségszerűen az élet kiismerhetetlen irányokba áramló vize is), hiszen ahogyan az antik mondás tartja, *navigare necesse est*, legyen szó bármilyen háborgó vizekről is. A ráeszmélés után következik a második, immár csupán négy fegyelmezett sorba szorított fázis: itt a költői beszélő már nem tudja eltávolítani magától azt, ami szükségszerűen testközelbe került. „Eveznél?” – kérdezi magától, mintegy elviccelve a dolog súlyosságát – a költői ironia mindig valamiképpen a túlélés eszköze és záloga is. Erre természetesen nincs lehetőség, hiszen az árvíz már ott hömpölyög a szobában, és mindent magával sodor, miként azt a beszélő – még mindig viszonylag nyugodtan, ám a fenyegető jelenség közelségét tudomásul véve és abba méltósággal beletörődve kimondja: „ez árvíz, ennek nincsen ne-tovább...” Sztoikus megállapítás, ugyanakkor bátor felismerés is. Hiszen nem kevés bátorság kell ahhoz, hogy valami létünket közvetlenül fenyegető elem elől ne elmeneküljünk, hanem tudomásul vegyük a közelségét, sőt, adott esetben szembeforduljunk vele. A Géher-vers e fordulata afféle sztoikus bátorság, s itt lépünk át a líraretorikai

rikai értelemben vett harmadik fázisba: a kóda utolsó két sora már nem sztoikus, sokkal inkább rapszodikus hangnemben szólal meg, nem kevés, ám semmiképp sem eltúlzott pátoszt magában rejtve. Az utolsó két sorban a lírai szubjektum kardinális kérdést intéz önmaga felé, s talán ez a kérdés a vers legfontosabb momentuma is: „folyjon tehát? az életeden átereszted?”, ezzel mintegy jóváhagyva a pusztító ár önnön életén való átfolyását. A válasz – kimondatlanul, félig kimondva is igenleges. Az ember gyarló, „kurafi teste” pedig mindenképpen ki van szolgáltatva az áradásnak, az elmúlásnak, akár akarja, akár nem – Géher István versbeszélője e tényt pedig méltósággal képes elfogadni, bár e méltóságteljes elfogadásba olybá tűnik, nem kevés dac is vegyül. A lírai szubjektumnak nincs más választása, mint átengedni önnön életét a nála sokkal erősebb árvíznek – ez azonban nem jelenti azt, hogy a dolog kikerülhetetlenségének elfogadásával együtt ne kísérelne meg ellenállni a pusztításnak, hiszen az emberi életosztón olykor mindennél erősebbnek bizonyulhat. Ez a fokozási stratégia és ellentmondásos lezárás, a sztoicizmus és az ellenállás keveréke a két utolsó sorban kölcsönzi a vers kivételes líraretorikai erejét.

Ha a képalkotási technikák felől kísérjük meg olvasni a szöveget, láthatjuk, hogy a versben felvonultatott képi eszköztár tradicionális, első pillantásra talán kevéssé invenzívus. Az árvíz toposz, mondhatni bevált és jól használható költői kép – gyakorlatilag bővebb magyarázatra sem szorul, hiszen e kontextusban is nagyon jól tudhatjuk, hogy mit jelent, ha és amennyiben valamiféle konkrét jelentéssel szeretnénk felruházni. A kép primer szinten itt is pontosan ugyanezt a jelentést hordozza – az elmúlás, az enyészet, s végül persze az elkerülhetetlen halál szimbólumaként érthető. A felszínen látszólag könnyen olvasható vers azonban további mélyrétegekkel rendelkezik, a kép- és szimbólumrendszer pedig sokkalta összetettebb, mint azt első olvasásra gondolhatnánk. Bár nem túlzottan feltűnő – Géher István költészetére egyébként annyira sosem volt jellemző a vendégszövegek túlzottan explicit jelenléte –, s első ránézésre könnyedén átsiklik felette az olvasó, maga a költemény lényegében nem más, mint egy Shakespeare-parafrazis, de legalábbis erős intertextuális, pontosabban ez esetben hipertextuális viszonyban áll a nagy angol drámaíró egyik legismertebb művével.

Maga a forma ugyancsak allúzió a nagy angol szerző műveire, anélkül is, hogy a szöveg bármelyik konkrét Shakespeare-műre referálna – miként az már az elején is említésre került, nem kell hozzá különösebb verstani-strofikai műveltség sem, hogy az olvasó számára hamar feltűnjön: shakespeare-i szonettel van dolga. Géher által igencsak kedvelt forma, s meglehetősen nagy fegyelmet is kíván – mondhatnánk, kismesterek ritkán nyilatkoznak meg átütő sikerrel e formában, hiszen a tizennégy meghatározott rímképletű sor mindenképpen korlátok közé szorítja a költői üzenetet. Nincs helye a mellébeszélésnek, s ezt a fenti szonett szerzője/beszélője is tudja jól. S már anélkül is alludál a forma névadójára és legjelentősebb költőjére, hogy a szerző konkrét műveit bármilyen módon behozná az értelmezés játékterébe. A pusztá verstani forma által generált intertextualitás, mondhatnánk. Ám a formán, a kimondás metrikai *hogyani*ján

túl ez esetben sokkalta érdekesebbek és hangsúlyosabbak a tartalmi elemek. A Shakespeare-drámában egyébként éppen az egyik sírásó szájából hangzik el az a mondat, mely a Géher-vers címét és zárlatát is magában foglalja egyszerre: „a víz a leggonoszabb pusztítója ennek a mi *kurafi testünknek*, ha meghalt.” Erre az egyetlen mondatra utal vissza hipertextusként Géher István egész versének szövege, persze valamennyire átértelmezve azt, hiszen itt a víz nem csupán a halott, de már a még élő test esküdt ellenségeként jelenik meg. A textus első olvasásra nem túl szembeütő, ám mégis jól érzékelhető intertextuális vonatkozási rendszere az sarkalatos pont, mely egyébként líraretorikailag is sokkal mélyebb dimenziókat nyit meg, mint a mindent elsodró árvíz kissé tradicionális képe és az ugyancsak hagyományos költői megnyilatkozásformának tekinthető alanyi-önmegszólító hangnem. Ha tehát tüzetesebben megvizsgáljuk, a szóban forgó vers egyik fő szövegszervező elve, a *Hamletre* vonatkozó szövegköziség által a Shakespeare-kutató költő (s Géher lírája esetében aligha kell kételkednünk a költői beszélő és az életrajzi szerzői én bizonyos fokú azonosságában) maga is Shakespeare-hőssé lényegül át a vers belső világában – abszurd módon itt és most, ebben a versbe zárt pillanatban a (sosemvolt és sosem-lesz) öreg Hamlet szól a mindenkori olvasóhoz, aki kissé cinikus, kissé sztoikus-meditatív hangnemben immár megbékélt önnön látszólagos vereségével, de legalábbis ez esetben a lassú emberi elmúlás szükségszerűségével és visszafordíthatatlanságával. A Géher-versekre oly jellemző önmegszólítás ezúttal lényegében nem más, mint a költő önmaga felett mondott ítélete, mely azonban nem feltétlenül súlyosabb, mint a bármely más emberi lényt sújtó egyetemes ítélet, s kimondása egyáltalán nem jelenti azt, hogy a beszélőben egyáltalán ne lenne meg az ellenállás szándéka, a fentebb említett, mindennél erősebb életöszön. Ez pedig még az idővel mindent elsodró árral, az emberi öregedéssel, a fizikális hanyatlással is képes felvenni a harcot, még ha győzelmet szükségszerűen nem is arathat felette. Az elmúlás pusztító árja a szöveg világában ugyan már a beszélő közvetlen közelében jár, de még korántsem döntötte le a lábáról. A megmásíthatatlan és szükségszerű tények tudomásul vétele nem azonos a küzdelem itt és most történő feladásával. A valóság méltósággal történő elfogadásának verse ez, ám semmiképpen sem az elmúlásnak történő azonnali, feltétlen, egyúttal a méltóság elvesztésével is együtt járó önmegadásé...

Ami a szöveg végső üzenetét illeti, az mindent összevetve végtelenül pesszimistának hathat. Mivel azonban többretegű versszöveggel van dolgunk, ez csak az egyik lehetséges üzenet, a helyzet pedig korántsem ilyen egyértelmű. A személyes, alanyi és az egyetemes emberi perspektíva végül egymásba olvad – az „öreg Hamlet”, e furcsa, irodalmi szempontból is paradox, abszurd és (ön)ironikus alak tulajdonképpen önnön (szövegbéli) létezésének abszurditását fordítja szembe a mindent és mindenkit elérő elmúlással. Le nem győzi, meg nem kerüli ugyan, hiszen erre senki sem lehet képes, de ideiglenesen talán kijátssza azt. Aki pedig időt nyer, életet (az irodalmi szöveg örökkévalóságán keresztül egyúttal valamifajta öröklétet?) nyer – a vers ezen olvasási lehetősége pedig máris több optimizmusra adhat okot, mint azt a mindenkori olvasó elsőre gondolná...

Szűk Balázs

Lázadás nincs...

Láz-temető

Mint mikor
A fáradt láz
Az ablakon
Kaparász,

Hajolj felém
Szerelem,
Éj-fekete
Szép verem.

Mint mikor
A fáradt gyász
Az ablakon
Kaparász,

Sose legyél
Kedvesem,
Érc-fekete
Vén verem.

Kifordító-láz

lázbanégni
már
jaj
sosefélni
majdnemlehet
már
jaj
lázbanégni.

Lázárom

Lázárom,
Mély álmom,
Lesz-e feltámadás?

Lázárom,
Fény-árkom,
Lesz-e megvirradás?

Lázárom,
Szép párom,
Lesz-e elhívatas?
Lázárom,
Láz-ékem,
Lesz-e bizakodás?

Lázárom,
Láz-vérem,
Lesz-e nyilatkozás?

Lázárom,
Láz-vétkem,
Lesz-e feltámadás?

Láz-sátor

Balsorsom:
Beteg derék.
Mért engem néz
Sátorának?

Farkas András

Ez Ő

Ez Ő. Csak visszajár. Pedig szerelmünk végtelen. Nem kell hozzá, hogy itt legyen. Akkor is szeretem. Sajnos az idő vasfoga, a porladás, a korhadás, a fizikokémia, a szellemjárás terhe, izotóphasadás, pusztítja arcát, ami így is lenyűgöz. Magával ragad sok emlék, mi összeköt, a közös gyermek, a tervek, mindezt felülírta a könnyörtelen élet, mikor nincs remény, csak kincs a szívben, egykor talán még egyik lehetünk, gombamicéliummal burkolva. A bűneinket nem felsorolva, a megbocsátást nem gyakorolva, a zen-Buddhista tértelen egén, lovagolva a végtelen semmijén, az értelem sivár kagylóival nem törődve. Te gyenge értelem! Ok-okozat-fertelem. Mit szívod ki a velőnket? Erőltetni úgysem lehet, mi nincs, csak borongva, romokban tolongva, kérész életünk kulcsait elrejtve, bezárva minden érzékünket, egymásra koncentrálnak, a halál utáni létre. Nem megyünk lépre, mert az őstapasztalat megvéd. Szeretnéd a tántorgó nyugalom remegését? Adj egy jelet, Tied leszek, transzcendens keresésed vérem veszítené. Vélem, penészes csontjaimon kívül, a dudvalepett kromoszóma, kikelet, kietlen, kelletlen borzasztóan vágyott találkánk lesz. Mert lenni kell mindannak, amit elvett a sors. Lennie létnek. Könyörögve kérlek, tarts ki! Megyek utánad.

Szakolczay Lajos

Kései rálátással

Károlyi András kiállítása a Galéria 12-ben

Van-e a vonalnak, az egyenesnek, a görbének, a szaggatottnak igazsága? És a sűrű vagy ritkább vonalhálóknak?

A rajzi elemekben, még inkább a kép, a grafika szerkezetében – itt is a poétai gesztus a döntő – ott van-e a művész mondanivalójának a sugallata? Amit látsz, az magam vagyok, általam – gondolataim által – jelenik meg a világ “teljessége”. Az ember (és a közösség) öröme, harca, háborúja, lázadása. Nőket körül udvarló szerelme, a valóságban és a mitológiában való megmerülése, Shakespeare-t olvasó lázálma (*Lear király* – olaj, farost) és mindazon átváltozások, amelyek érzelmeinkre, hétköznapjainkra és ünnepeinkre kihatnak (*Metamorfózisok* – vegyes technika, karton).

Károlyi András tárlatának címében jelzi, hogy hiába az évtizedek alatti szorgos figyelés, a történetek intenzív megélése, csak a *kései rálátás* az igazi. Mert az öregkor bölcselmében fedezte föl, nyilván korábban is benne motoszkált (lásd egységes életművét), hogy az igazságnak is két sarka van? A látható, tapasztalható és a fokozatosan bennünk érő. Az újabb és újabb élmények – örömök, csalódások, egyéni és társadalmi megpróbáltatások, viharok – révén kiteljesedő.

Ha ebben a modernség álarcát magára öltő zajos világban, amikor harlekin hiába térdel az emberiség romlása elleni imát morzsolva a tenger zsámolyán, az egyik megtartó erő a hit, akkor valláson innen és valláson túl, az egyalakos (*Imádság* – akvarell, tus) és a szerkezeti bonyolultságában és alakokat megforgató jelkép-rendszerében is vallomásként ható grafikán – a *Rend és káosz* (vegyes technika, merített papír) fókuszában igazságosztó (figyelmeztető) gesztussal az amiens-i gótikus katedrális (XIII. század közepe) szerepel – tudatosítani kell a megtartó erő fontosságát.

A groteszk jegyében megvillanó önvizsgáló gesztus – több minden mellett az élvhajász életmód is kifaragtatik (*Bened a létra* – vegyes technika, karton) – éppoly rajzi következetességet kíván, mint egy ma beteljesedő (beteljesedni lát-szó), akkor még csupán látomásként vizionált “hatalmas sereg” Európát riasztó drámai betörésének a megjelenítése (*Invázió* – tusrajz, karton). Az előbbi rajzon az alakot szétszakító elemek színkavalkádjá által válik igazán nevetségessé az összetett személyiség, míg az utóbbin épp a fekete-fehér ábrázolás kontrasztja hírelt a nem könnyű véget, holott a világgá induló csapat tagjai inkább látszanak madár-ijesztőknek, mint barangoló embereknek.

A művész egyszer térmegebontó gesztussal, a szürreális emlékektől sem ódzkodó történésekkel közli keserűen édes-fanyar üzenetét (*A szabadságvízió szelleme* – v. t. színes, karton), másszor meg fullánkös magányrajzai mutatják az utat a társadalomból kiszakadó (*A fegyenc* – tusrajz, karton), illetve a közösség gondjából a benne lüktető arcokkal, rokon érzelmekkel gyógyítani akaró látnok előtt (*A nagy mágus* – v. t. karton).

Károlyi nagy bravúrral épített testhálója némiképp Szalay Lajos, a magyar grafika atyja grafikai csomópontjaira emlékeztet, ám amíg klasszikusunk alakjai jobára drámai hangoltságúak, az ő történelmet és az egyén viselkedését, önmegvalósító “szabadságharcát” ábrázoló rajzain (a többség legalább is ilyen) a kuncogó kellem és a szarkasztikus, hol groteszkbe, hol szürreálisba forduló ábrázolásmód dívik. Egyénisége hordozza a hangulati elem ítélő erővé való válását.

Kisméretű tusrajzain az izgalmas vonalháló éppúgy költészetként funkcionál – a címek már láttatni engedik a tematika sokféleségét, gazdagságát (*Kereszt fénye, A dúvad és társasága, Legyen virág, Áramlat*) –, mint a nagyobb felület “mozgásait” ugyancsak gondolati víziókká alakító műveken (legfőbb példája ez utóbbinak a már fentebb említett *Rend és káosz*).

Hogy a festőművész-grafikus kitűnően rajzol, a tustolla hegyén megtáncoltatott világ – akár szomorkás a téma, akár vidító – szinte dalba kezd, azt már régóta tudjuk. Viszont ami eddig művészetéből ismeretlen vagy kevésbé ismert volt, az a plasztikai arculathoz való vonzódása. Szobrászként akar megmutatkozni? Nem, csak a talált (tudatosan választott?) farönkök palástját körbe-körbe rajzolva, boltozaton belül szentképekkel és figurákkal díszíti, tetejükbe alakokat faragva (*Árkádok alatt, Körlodza*).

A természetből vett – talált – faágak kis alakítással s nem utolsósorban a festéssel valódi színes szobrokká válnak. Ilyen a *Szarvasfejes oszlop, a Kékszakállú herceg vára, az Időkirály* – talán ez a kollekciónak legszellemesebb darabja – és a *Pokol*.

A kései rálátás, igazi művész esetében soha nincs késő, jobára fullánkosan bölcs műveket eredményezett.

Óbis Hajnalka

Felhőfestés

Feltalálják majd a felhőfestést
mint új művészeti ágat,
színes festécpatronokat
árulnak majd a boltok hozzá
a kilövőpisztolyokkal együtt
melyek színes csíkokat húznak
a levegőben
mint a repülő után a kondenzcsíkok,
és színesre lehet festeni felettünk az eget
csak elegendő festék kell hozzá
a maradandóságot keresők kissé szomorúan
nézik, amint művük a szélben ellebeg,
mint a tengerparton
a homokba rajzolt alakokat is
elmossa a hullám,
ötletek születnek majd a mű fixálásának megoldására,
mások felhőképző gépeket találnak ki,
amelyekkel otthon is lehet megfestendő felhőket gyártani,
a youtube-on videók lesznek színes felhőkről
és a legsikerültebbeket lájkolják majd legtöbbször.

Festészet

Gyűjtsd össze
a lepkeszárnyak
színes hímprót
fess vele a tó vizére
aranyló mandalát
és ha egy hal
felszökellve
megbontja művedet
mosollyal szemlél
a merülő porszemeket.

Vonalak

Ujjaddal rajzoltál rám
sós ízű tengeri szelet
talpam alá gömbölyű,
napsütötte, meleg köveket,
szememre reggeli fényvel
teli esőcseppeket,
szívembe ködbe vesző
vonalú fákat...
vajon mikor látlak?

Sipos Erzsébet

Innen az Eged

Most nem látszik
fenn lebeg
esővel vemhes
ködben
az égen
az Eged
égen-földön
nem leled
hiányzik
hívom:
egem
Eged
egünk
hol van hát?
a két békés
elefánt hát
kedves hegyünk
Eger őre.

Érsekkerti ős platán

Sámán korok
rejtélyes,
évig érig fája,
titkokat tudó
faóriása,
lehelj a városra
zöld sarjadást,
reményrügyet,
vigasztalást,
taníts, hogyan kell
tisztán, bölcsen élni,
hogyan kell új tavaszt
remélni.

Szarvasfejes oszlop (festett fa)

H. Barbócz Ildikó

Húsz év után Párizsban

Imádom Olaszországot. A sors ajándéka, hogy évek óta járhatok a földjére. Már a határon átlépve mocorgás indul a szívemben, örömmel szemlélődöm, előveszem egyre gyarapodó olasz szókincsemet, és alkalom adtán büszkén használom. Csofálom és szeretem az ország lakosait, bámulom és irigylem őket természetes és pozitív életszemléletük miatt. Ennyi év és turistáskodás után vonzódok mindenhez, ami olasz, felsorolás és értékelés nélkül – kicsit elfogódottan. Franciaországba indulás előtt is Andrea Bocellit hallgatom, a 2006-os firenzei virágvasárnapi fotókat nézegetem. Aztán felteszek mégis egy francia fülbemászó sanzoncsokrot a jellegzetes harmonikaszóval. Dúdolgatás közben rögzül, hogy kereken 20 évvel ezelőtt jártunk először Párizsban. Akkor március volt, most április írunk, melegedő napsütéssel és zöld illatú záporokkal. Még nem tudom, visszalopja-e magát Párizs a szívembe, kiegészítve a Loire menti kastélyokkal. De bízom a látnivalók szépségében és maradandóságában, az újdonságokban. Eszembe villan IV. Henrik elhíresült mondása is: „Párizs megér egy misét!”

Miközben egy útikönyvből hasznosnak ígérkező és ismerősnek tűnő, a passzív szókincshez tartozó francia szavakat másolok a buszon, fél füllel az idegenvezetőnk meséit hallgatom. Minden érdemlegeset elmond Ausztrián, Németországon áthaladva, s egyre inkább felkelti az érdeklődést. A határ menti területek sűrűn cseréltek gazdát, így például Elzász-Lotharingia, Saarbrücken hol német, hol francia részhez tartozott. A franciák idegen nyelven nem szívesen szólalnak meg, azt vallják, tanuljon meg mindenki franciául. Egy-két francia szó hallatán azonban mosolyra képesek. Ezt később mi is megtapasztaljuk. A hatszög alakú ország hatalmas és gazdag: síkságok, hegyvidékek, folyók, tengerek, az óceán, műemlék városok, borvidékek, történelem és kultúra, művészet – felsorolhatatlanul. Észak felé haladva szembeűnik a fehér színű, mészköves, szemcsés föld, mely kiváló és előnyös talaj a szőlő számára. Itt rögtön szóba kerül Champagne, a pezsgő vidéke is, minthogy az ország erről az itáláról is híres. A pezsgő nedűt eleinte mellékterméknek tekintették, aztán kezdtek hozzá a gondos érleléshez, a borok forgatásához, mely 100 km-nyi pincerendszerben 15 hónapon keresztül zajlik.

A főváros felé közeledünk. Nem is hiszem, hogy hamarosan végre Párizs levegőjét szívhatom! Egy kanyarodásnál szemembe villan a felirat: Gare de l'Est. Úgy meredek rá, mintha nem hinnék a szememnek. Eddig csak egy verscím volt Adytól, most a pályaudvar felirata előttem. A nagy géniuszt dalolja fülemből régről ismert, elhíresült sorait:

„Még itt van Páris a szivemen
S elránt az alkonyat...
Óh, az élet nem nagy vigalom
Sehol. De ámulni lehet.
Szép ámulások szent városa,
Páris, Isten veled.”

„Párizs, Keleti pályaudvar. Ettől a vidékies, lehangoló pályaudvartól pár évtized előtt egy szép magyar vers sírógörcsös szavakkal búcsúzott el. Égig süvítő kihívásnak szánta a költő, de az idő elvetemült békítő, eltompítja a termékeny gyűlöletet ... félelmében ehhez a pályaudvarhoz kiáltott...” (Cs. Szabó László)

Hevesi András szerint: „Párizsi kudarc diadallá alakult át a költészet titokzatos gépezeteiben. A költő megírta a magyar lélek párizsi kalauzát... Amióta Párizsban járt, Magyarország a Gare de l'Est-nél kezdődik... Bennünket, magyarokat a költő megajándékozott egy párizsi pályaudvarral.”

„A tűzcsóvás felséges Öröm” száll meg hirtelen, az első élmény: találkozás Adyval. Ha leszállhattam volna a buszról, besétáltam volna a pályaudvarra, és megvártam volna néhány vonatot. Ott idéztem volna meg igazán Ady szellemét! Másnap még együtt sétálok vele a Saint Michel sugárúton a Luxembourg-kertből jövet:

„Párisba tegnap beszökött az Ősz.
Szent Mihály útján suhant nesztelen,
Kánikulában, halk lombok alatt
S találkozott velem.”

Húsz évvel ezelőtt a buszról leszállván az Eiffel-torony lépcsőin mozgattuk meg elgémberedett lábainkat, most a Mártírok hegyének (Montmarte) eredünk, fel a román-bizánci stílusban épült, fehéren a város fölé magasodó Jézus szíve templomhoz, a Sacré Coeurhoz, ahol annak idején Szent Dénes püspököt lefejezték. Épp csak benézünk a ma is működő katolikus templomba, s a Festők tere felé igyekezünk. A tömeg sodor bennünket. Szemmel láthatóan a művészek vadásszák a lerajzolni való arcokat. Ülve is, állva is dolgoznak. Nem sok idő jut a szemlélődésre. Vár a Szajna!

„Ha Párizsról álmodozom, nem jut eszembe az Eiffel-torony, sem a Notre-Dame, sem a múzeumok, sem a képtárak. Sok apró kis kép vonul el újra a szemeim előtt és ezekből az apró, széthullott emlékekből rakom össze azt a Párizst, amelyet szeretek” – emlékezik vissza Vaszary Gábor. Ez alkalommal a Szajná sétahajókázva idéződnék fel bennem méltósággteljesen a jelentős nevezetességek, amelyeket utazás nélkül is mindenki fel tud sorolni. Az a nagy különbség, hogy mindezek most

újra a lábaim előtt hevernek, magasodnak teljes pompájukban az alkonyati ragyogásban. Szerencsére van idő az ámulásra, a hajó korlátjára könyökölve, kényelmes ülő helyzetből széttekintve 20 év után is ismerősek: a Louvre, a Concorde tér, az Eiffel-torony, az Orsay Múzeum, a szigetek egyikén a Notre-Dame katedrális, a királyi paloták sora és a hidak boltívei. Alattuk úszunk el, iskolások sikongatnak, visszhangoznak az évszázados kövek, mi jókedvűen integetünk a nekünk integetőknek. Pillanatnyi ismerkedések. Mosolyok úsznak velünk tovább a következő hídig. A hidak külön fejezetet érdemelnének, csak a hajóút alatt 17-et számolok meg a Szajná, és mindnek külön története van. Legkedvesebb számomra a Pont Neuf, ami új hidat jelent, valójában azonban Párizs legrégebbi hídja. IV. Henrik király építtette a 17. században. Nekem egy régebbi francia filmből ismerős (A Pont Neuf szerelmesei), a története ezen a hídon játszódik. Húsz évvel ezelőtt áhítattal léptem a köveire, és pihentettem gyaloglástól fáradt lábaimat az egyik félköríves bemélyedésébe.

Beigazolódni látszik az idegenvezető megjegyzése, miszerint Párizsban igen könnyű eltévedni. Ennek az igen egységes városkép és az utcák egyforma hangulata az oka. A 4-5 emeletes házak csiszolt, homoksárga kövekből épültek, az irodákat rejtő szinteket míves, kovácsoltvas díszítésű erkélyek szegélyezik. És a buszból fölnevezve ott vannak még a manzárdszobák is. Szinte mindenhol. Tudjuk, francia találmány ez is. A kávézók előtt az utca felé fordított fonott karszékek csábítanak megpihenésre meg egy café longe-ra croissant-nal, hogy aztán onnan élvezhesük a legizgalmasabb előadást, mert a párizsi színház legnagyobb előadása maga Párizs. A platánok utcáról utcára egyenes sorokban húzódnak, viszik messzire a tekintetet. Már most eltévedtem.

„Aztán arra gondoltam, hogy Párizsban vagyok... Itt vagyok, s ettől pezsgésnek indul a vér. Lehet, hogy egyszer másutt leszek, és gyötrődni fogok, esetleg éhes vagy beteg, vagy a halálomon leszek, de most itt vagyok, és ezt már tölem senki sem veheti el.” Örkény István jegyezte le ezt hajdanán, és én ugyanezekkel az érzésekkel vetem bele most magamat a világ fővárosába.

Egy reggel együtt araszolunk a belváros felé a munkába indulókkal a szemetes útszegélyek mellett. Sajnos, beljebb is sok a szemét. Virágok csak a híres parkokban: a Tuileries és a Luxembourg-kertben. A zöld területeket viszont kedvelik, még a kimustrált lakóhajókra is bokrokat és fákat ültettek, a padokon sütkéreztek az emberek. Ebbéli tapasztalatomban Mikszáth Kálmán is megerősített: „Párizs nemcsak a legszebb, leggazdagabb város, hanem a legfényűzőbb is. És mégis szegény valamiben. A virágokban... A párizsi virágok, éppúgy, mint sok egyéb Párizsban, mesterségesen vannak készítve s csak látszólagos élettel bírnak.”

A csoport az idegenvezetőivel együtt a szokásos útvonalat járta be, egy napba belesűrítve a lehetetlent is. Hagytuk magunkat végigsétáltatni Párizson. Ott csíp-

tünk le szabadidőt, ahol csak tudtunk. A templomokban azért egyedül kószálhattunk. A Notre-Dame kívülről csodaszép és lenyűgöző! Azt feltétlenül tudni illik, hogy ezen az apró szigeten a III. századtól kezdve itt ringott a polgárosodó és vallásos Párizs bölcsője, ez volt a városmag. Cs. Szabó László, aki hét napot töltött a fővárosban, így írja le: „Mikor elkészült, a rossz szellemek fölhúzódtak a tetejére, azóta is onnan öltik kővé vált nyelvüket a városra... A Notre-Dame kapuiban sok királysobor áll, zsidó királyokat ábrázolnak, de szelíd arcuk élethű mása a középkori francia fejedelmeknek... A székesegyház minden templom mintája, belőle sugároznak ki a Formák, mint a francia országutak a templomtérrel. Olyan derűs, hogy nyájas szobrai közül még szent Dionizosz (Dénes) levágott feje is mosolyog a tenyerében. Mindössze hétszáz éves s lehet, hogy túléli Párizst.” A katedrálisban ottjártunkkor épp mise folyt. Embertömeg hömpölygött kifelé velem szemben hangoskodva, fegyelmezetlenül, némelyek csupasz vállakkal. Elfajzott a világ...

Késő délután – míg a többiek megmázták a Diadalívet – enyém volt egy teljes óra a Champs-Élysées-n! A műemlékek után szembejött velem az eleven, nyüzsgő város, a sugárúton összekeveredett a világ népeisége. Szinte itt ad találkozt egymásnak az egész világ. De hol élnek a franciák? – kérdezhetnénk. Jól öltözöttségben, eleganciában minden ember egyformának tűnt. Itt bámulhatott csak az ember igazán! Csupa pompa és ragyogás, csillogó, néhol meghökkentő kirakatok, óriás plakátok és reklámok ejtik zavarba az embert. Nem vágyakoztam semmi után. Természetes ez? A Diadalívtól nem messze Alain Delon piros tetejű étterme. Vártam naivan, hogy majd belefutok valamelyik hírességbe, de senki sehol. Csak az idegenszerű áramlás le s föl. Talán a boldogságot, a dicsőséget, a pénzt keresik, a kényelmes, luxus élet kellékeit. Aztán vagy megtalálják, vagy nem. Egy elegáns étterem bejárata előtt hátranyalt hajú, hosszú, fekete kötényes pincérek lesik a vastag pénztárcájú vendégeket, közben jókat anekdotázhatnak. A gesztusaikból olvasok, a nyelvet sajnos nem értem. A szerelem, a divat, a fények városában a széles járdán hirtelen egy koldus asszonyba ütközik a szemem, a földön ülve, kezét széttárva könyörög. Légüres kör rajzolódik köré, senki nem megy közel hozzá. Már Vaszary Gábor is észrevette hajdanán: „Az is szép Párizsban, hogy egyik se törődik a másikkal. Egészen nyugodtan egy szál lepedőbe takarhatod a testedet, és elmehetsz sétálni a bulvárra, senki se fog megdöbenni rajta, legfeljebb azt mondják:

– Íme egy apostol. Csak meg ne fázzon szegény.”

Szini Gyula gondolatai a 20. század elejéről: „A Champs-Élysées-n jártam. Éjjel. Amikor a gesztenyefák levelei rejtelmes árnyékokat rajzolnak az útra és a sűrű levélsátorból valahonnan messziről egy villamos ívlámpa nyilazza szét violaszínű sugarait... A harmatos, üde csöndet csak nagyritkán rebtentette föl egy-egy magános autó, amely mint valami titokzatos fénybogár zirrent át a fák között.”

Mikor hosszú utazása után az ember hazaér, mindig megkérdezzük: No, milyen volt Párizsban? Lehet erre negatívan, kitérően válaszolni? Természetesen áradozni illik és elragadtatva mesélni. Mert aki még nem volt Párizsban (és ez behelyettesíthető Rómával, Velencével, Firenzével stb.), az el sem tud más választ képzelni. És mi mesélünk boldogan. Lehet, hogy ekkor értünk meg mi is bizonyos dolgokat, más értékelésbe kerülnek helyzetek, fényesednek a hangulatok, és egyre jobban hiszünk az utazás felemelő érzésében. A kis csalódásokról, a naponkénti fáradalmakról, az elenyésző bosszúságokról nem esik szó. De.

Nagy Endrével mindannyian vallhatjuk: „Az ember előtt már nem is földrajzi fogalom Páris, hanem valami bizonytalan ideál, valami határozatlan csillogás-villogás, amelynek ő maga sem tudja elképzelni a formáját. Nos, és aztán ideérkezik az ember és látja, hogy a ház itt is csak ház, az utca itt is csak utca és a piszok bizony itt is csak piszok. Hja, aki ideálok után tör, az ki nem kerülheti a csalódást. Az utolért ideál már nem ideál többé, hisz éppen azért ideál, mert elérhetetlen...”

Az utazás – azon kívül, hogy abszolút kikapcsolt, szórakoztatott, néha elvarázsolt és elfárasztott – arra is jó volt, hogy teljesen elterelte a figyelmet a honi politikáról, nem fröcsögték állandóan a fülünkbe, nyomasztóan és idegesítően a híreket. Ilyen szempontból felüdítőek voltak az utazás napjai, gondolatelterelőek és pihentetőn frissítőek. A városnézések, a Loire menti kastélylátogatások ugyan időbeli korlátokat emeltek és vontak maguk után, de ezeknek már csak ez a természetük. Hazafelé, a Németországon át vezető egész úton gyönyörű almafák áztak az esőben a domboldalakon a gazdaházak körül. A felhők uszályokként, percenként tornyosuló, egymásba szakadó számtalan alakzatban vonultak a hatalmas ég-óceánon. Az áprilisi záporokban felfrissülve a nyárfák libegő, táncoló levelei ragyogtak az eső utáni fényben. A búzatáblák és a szőlőültetvények közelében embermagasságú kápolnák tanyáztak egy fa társaságában. A mi kőkeresztjeink szerepét töltik be: fohász ez a föld védelméért, könyörgés a jó termésért. Én Istennek adtam hálát Párizsért s az egykor királyok, márkik, marsallok lakta francia vidék megtekintéséért. Örkény István beszédes jelzőit hívom végezetül segítségül: „Párizs, gyönyörű Párizs, naiv ifúságunk délibábja, szívtelen szíve a világnak, fényes Párizs, kormos Párizs, vidám és lelketlen Párizs, illatos és utálatos Párizs, hiú és boldogtalan Párizs, kéjenc és életűnt Párizs, látlak-e még valaha.”

(Az utolsó pillanatban dobtam be a bőröndbe a magyar írók párizsi novelláit és feljegyzéseit tartalmazó kötetet *Párizs, isten hozzád!* címmel. Akkor még nem sejtettem, mennyire kiváló útítársnak fog számomra bizonyulni az egész úton. Az írók még ismerősebbé, átélhetőbbé tették Párizst, szemükkel is felfedezhettem egy végtelenül színes és mindenre nyitott világ rejtelmeit.)

Török Nándor

Szürkületben*(csonkolt szonettek)***1.**

Túl „*az emberélet útjának felén*”
nem a mennyországot s poklot kutatom,
az erény rongy bugyra borult ki élém,
és gátol vagy segít késő utamon.

Tapogatózva és vakon igyekszem
(s mint világtalannak hiányzó egy szem),
úgy hiányzik, ki a gödörből kiránt.

Ki a múltból jött s itthon van a mában,
ha nincs ilyen (vagy nem bízik magában)
ösztönöm súgja meg a helyes irányt.

2.

Túl „*az emberélet útjának felén*”
egy biztos pontot keresek magamba,
s a zajos világból bármi jön felém
(lehet az szívélyes vagy épp goromba),

ne zaklassa fel legbensőbb valómat
zümögő légyként (vagy, mi zavarón hat),
ívben kerülje el csendes pagodám

és a napnyugtában művelt kertemet,
mit Candide szelleme méltán emleget,
mint későn ébredőt a lét alkonyán.

3.

Túl „*az emberélet útjának felén*”
bezárkózva a faragott toronyba,
kezembe újra könyveket vettem én
(a tiszta ragyogás glóriába fonta

eszmélő lelkem mélysötét sebeit),
a betűk a sorban simulni kezdtek,
s éreztem, hogy ez a különös kezdet

szelíd bölcsességgel itt fenn bekerít,
és sajnáltam lenn a pusztá világot,
mit főntről én láttam, de az nem látott.

4.

Túl „*az emberélet útjának felén*”
én is kimondtam: mégis mozog a Föld,
s kacagott bennem az eretnek erény,
míg a deresen a sötét sors püfölt.

Lemondtam ezért mindenről, mi árthat,
a torony áll és építem a várat
magamnak s annak, aki meglátogat.

Csak ne legyen harsány, legyen szemérmes,
a szemembe nézzen amikor kérdez,
s ne latolgassa biztos válaszomat.

5.

Túl „*az emberélet útjának felén*”
Voltaire és Erasmus fogják a kezem,
s gyermekként (kinek az élménye szerény),
hagyom vezessenek: nem ellenkezem.

Megbízom bennük (a jelen becsapott),
és mint bennszülött a térítő papot,
hitükkel együtt fogyasztom el őket,

s ha acél tudással lelkük rugója
lendít a fénybe, míg nem üt az óra:
nem herdáltam el kevésnyi időmet.

6.

Túl „*az emberélet útjának felén*”
már nem perlekedem, bölcsen hallgatok,
az utolsó szó csak egyszer lesz enyém,
és másnap majd látni fognak a vakok,

megtudják azt is, hogy komor az élet,
a homályban gyakran csalfák a fények:
matt koroméjben a szürke hogy' ragyog!

S pislogva megértik, mi létem titka,
hogy szülhet hajnalt a vajúdó szikra,
ha szürkületben egy szürke folt vagyok.

Jámbor Ildikó

Motoros kacsá voltam Japánban

Mongol folt

Nem tudom, hogy mi lehet a gyökere annak a megérzésnek, hogy a japán és a magyar nép között valami mély és ősi, régről való kapcsolat van – mondom a toyamai Khosikaikan Hotel éttermében a két amatőr színházi társulat barátságát megpecsételő díszvacsorán Mr. Izumi Yosidának – már a Don Perignon után – oldott hangulatban, igazi kíváncsisággal a hangomban.

A válasz hasonlóan könnyed és sejtelmes: Mongol folt – szögezi le. Majd hozzáteszi: egyes elméletek szerint a két nép ugyanattól a keleti őstől származik, s a kései utódok némelyikében a csecsemők tomporán felfedezhető egy kékes szürke, olykor alig észrevehető elszíneződés, a mongol folt. Erről aztán nem is váltunk szót többet. A hétfogásos vacsora francia szertartásrend szerint zajlik, hideg kacsamájjal, spárga zselével, félig sült steakkal, de nem hiányozhat a nyers halakból összeállított egzotikus szasimi sem, és a végén az utánóztatlan japán édességek, amelyek kinézetre cseresznyevirágra emlékeztetnek, s csak éppen annyira édesek, hogy megcsiklandozzák az ízlelőbimbót. A társalgás nagy szeretetben zajlik. A debreceni Színházi Stúdió és Japán Kulturális Központ 35 éve ápol kapcsolatokat a toyamai Hirosi Koizumi vezette Bungeiza Gekidannal, az ottani amatőr társulattal, s mint ilyen, részese a két évenként Toyamában megrendezendő Gyermekszínjátzó Világfesztiválnak, a PAT-nak (Performing Arts in Toyama). A vacsora szigorú ültetési rendjét mindenki komolyan veszi. Az egyik oldalon mi nyolcan, a Debrecenből érkező magyar játsszók foglalunk helyet, szemben a Bungeiza színészei, valamint a városi és tartományi előkelőségek. A japán társulat tagjai a sokéves kapcsolat alatt már előadták Pinczés István rendezésében Örkény *Tótékját*. A szertartásosan felhordott fogások és tóztok után átadjuk ajándékainkat, s mindannyian kapunk is valamit: apró, névre szóló figyelmességeket. Mivel március van, én a férfiaknak magyar hímes tojást ajándékozok, a velem szemben Kasai Sensei, a helyi balett-társulat vezetőjének, Haruka Kasainak egy kalotaszegi viseletes babát. Gyönyörű lakk dobozt kapunk a csoport vezetőjétől, s a tartózkodásunk idejére pedig színes kiadványokat, térképet, városkalauzt. Társaim tíznél is több alkalommal jártak Toyamában. A megbetegedett csoportvezető helyett jöttem annak ürügyén, hogy az alapításkor, egyetemistaként valóban volt közöm a Stúdióhoz, azóta másfelé vitt a sorsom, inkább menedzselem a színházat, meg színikritikákat írok. Most viszont van néhány mondatos szerepem japánul: motoros kacsá vagyok egy mesejátékban (harmincöt év után színpadon ismét) s éppen Japánban.

A japán iskola

A fellépések délelőtt 11-kor vagy délután 2-kor kezdődnek Toyama és a hozzá tartozó települések iskoláiban. Mivel most még javában tart a tél, a bejáratnál szigorúan cipőt váltunk. A kihelyezett textillábbelik minden belépőnek kötelezőek, a cipőinket kis szekrényekben helyezhetjük el, s mindjárt bemehetünk az öltözőnek kialakított osztályterembe. Közben zajlik az oktatás, az előadásra a tanórákat követően a nagy, színpaddal ellátott tornateremben van lehetőség: a hatalmas tere ilyenkor fűtik csak nagy teljesítményű olajüzemű hőszugárzókkal. Kezdetben eléggé érezni a szagát, de hatékony, mert a gyerekek nagyság szerint kis padokon, sokan a padlón ülnek, nem fáznak.

Első színpadi fellépésem döbbenete: több száz fehér maszkos fegyelmezett kisgyerek néz velem szemben, teljes csendben. Noha a japán technikai csapatot minden helyszínre mi viszük magunkkal, a gépezet olajozottan működik: a mozgékony, középkorú hölgy által vezérelt háromtagú stáb még egy szelíd mosolyú fiatalemberből s egy idősebb szemüveges szakiból áll. Ők szerelik fel a mikroportokat, vezérlik a függőnyt, s építik a guruló díszletet. Egy-egy iskola színházterme irigylendő felszereltséggel bír, jó lenne nálunk ilyen akárcsak egy megyszékhelyen!

A tanulók nagyon fegyelmezettek, többnyire formaruhát viselnek, s a tanórai szünetekben apró manóként futkosnak fel-alá kezükben seprűvel és lapáttal az épületben. Ők takarítanak, így hát ők is ügyelnek a rendre. A közös mosdóban szintén cipőt kell váltani. A WC-k között van hagyományos angol típusú és higiénikusabb „keleti guggolás” is. A folyosón kihelyezett mesekönyvek ösztönzik olvasásra a legkisebbeket: az összes klasszikus: Grimm, Andersen is a választék között van. Mi Arút kiskacsát játsszuk. Nem ismeretlen a gyerekek előtt a történet, főképp, hogy az – áttételesen - az iskolai megaláztatásokról szól. A fegyelem és udvariasság számos jelét tapasztaljuk: az egyén minden esetben a közösségnek rendeli alá magát. Egyszer volt alkalmam tapasztalni (kétszer kéthetes kinntartózkodásom alatt), amint az iskolaigazgató éppen a Hajdú-Biharba induló énekkarosokat igazította útba kemény szavakba foglalva, mit hogyan kell tenni. A csúcstechnika országában egyetlen gyereknél sem láttam mobiltelefont, s érdekes, az iskolai alkalmazottak magas aktahegyek között végezték az adminisztrációt. Az iskola homlokzatán egyébként is japán köszöntések nagyméretű feliratai emlékeztetik a legkisebbeket, mikor mit kell mondani: Arigato, Konyicsiva (Köszönöm, Kérem)...

Az előadásunkat, amelyet minden esetben egy helyi produkció előz meg (Koto művészek játéka vagy tradicionális japán tánc vagy balett) nemcsak tapssal, szóban és virággal is megköszönik: Egy (véltetően előre felkészített) tanuló udvarias szavakkal mond véleményt.

Kamoshika

Az imizui iskolában keskeny nyitott folyosó vezet át egyik épületből a másikba. A hegyi falucska mélyebb pontján helyezkedik el az intézmény, fölnezünk a magaslatra, és egy szokatlan tehénszerű állat tűnik elő a fák mögül, és szemlél minket. Kamoshika, a barna szőrű, vastag nyakú, kis szarvú kecskeféle. Később találunk is egy mesét, amelynek a kamoshikák a szereplői, (talán előadjuk). A szigetország különleges flórája és faunája egyébként is nagy élménye az idelátogatóknak. Toyamából Naganóba, majd Tokióba tartó utunkon, az ablakon kinézve a fákon függeszkedő majomcsapatot is láttunk. Unazukiban a hegyi üdülő faluban a folyó közelében járva szokatlanul vehemens rovarok csípnek meg (ez már nyáron történik), s a tokiói napon felpirosodott lábbal járok a városban. A toyamai, egyébként újjáépített Sógun vár és japánkert melletti vízen vadkacsák szürcsölik a vizet, s a sűrű közlekedésű városban változatos madárhangokat is hallunk. Később derül ki, hogy a közlekedési lámpa szól madárhangon, hogy a látássérülteket is eligazítsa. Némely állatot a tányéron látunk viszont, de abból tudjuk, hogy kedvelik, mert rendszeresen fogyasztják. A tempura speciális panírban kirántott rákfélét is jelent, s a vendéglátóink jóvoltából a különleges ízű apróhalat, az ájut is megízlelhetjük. Ez annyira kedvelt, hogy a közönség egyik kedves tagjától búcsúzóul áju alakú süteményt is kapunk. Az alacsony lombkoronájú fák egyszerre emlékeztetnek a mediterrán növényzetre és a fenyőkre. Sok az örökzöld, végláthatatlan rizsföldeken megyünk keresztül, sőt minden kicsi ház mellett is van egy-egy parányi rizsparcella. A táj kékesszürke ködben lebeg (különösen télen), s a pára még a fényképezőgépet is megtréfálja. Amikor a hegyeket próbáljuk befogni, a felvételen semmi nem látszik. Pedig ott volt!

Tonkatsu és Umesu

A kulináris élvezeteknek számtalan módja és helyszíne van Japánban. A szálloda (Ana Crown Plaza Hotel) kontinentális reggelije is tartalmaz mindent, ami világtrend (ne feledjük: az amerikai étkezési kultúra legalább annyira nyomot hagyott a japán gasztronómián, mint az európai). A kínálatban van számos péksütemény, zöldség (igaz, nekünk magyaroknak túl kevés és túl kis adagokban), de a változatos halfogások is ott vannak a reggeli asztalon: szárított és füstölt halak, alga, ismeretlen tengeri növények, erjesztett kelkáposzta, azaz kimcsi, természetesen virsli, tojás, bacon. Az ebéd és vacsora fogások már igazi örömforrások tudnak lenni: a tonkatsu, a panír miatt a rántott hús nálunk is megszívlelendő változata. Hátha még saját őrlésű szezámmagos öntettel ehetjük! A sabu-sabu (erre külön éttermek vannak) lehetővékonyra szelt marha, és zöldségszeletek rotyogó

szószban saját kézzel elkészített fő fogás. Igazából jó sörük van, manapság divatos az ásványvízzel hígított és dobozolt whisky, a highball, a speciálisan érlelt szilvalikőr, az umesu, és aki bort akar inni, megteheti: többnyire portugál és olasz fajtákból válogathat. Még ebben az évben megfordulok Lisszabonban: a portugál és japán kapcsolat leginkább a gasztronómiában nyilvánul meg: a sabu-sabu, a panírozott rák a portugál konyhában is (talán ott előbb volt), s még az Obrigado szó is meglepő nyelvi közösséget mutat az *Arigato – köszönöm* szóval!

Onsen

A művészi szintre emelt fürdő kultúra Japán különleges ajándéka: egyszerre tradíció, lelki és testi megújulás és közösségi élmény. A Sasamine Hotelbe jeges úton köhögő autóbusszal érkezünk fel a februári alkonyatban. Kimonót öltünk és nemként külön-külön megyünk a fürdő szentélyébe, előbb a tükrök előtt kikészített illatszerekkel tisztálkodni, majd merülni a forró és még forróbb, aztán pedig a jéghideg vízbe, és a kinti medencében a szabadban gyönyörködni a tájban. A lakrészem fürdőszobájának zárt üvegfala a hófödte hegyekre néz, közvetlen előtte egy japánakác, ki se kell mennem az ajtón a páratlan élményért. A recepció helyi termelők originális portékáit lehet megvenni, egy szezámmolajat választok.

A nyári turnén Unazuki hegyeibe megyünk fürdőzni: lenyűgöző a kilátás, és a szállodában tradicionális a hálószoba. Az egzotikus vacsora után (langusztát és escargótt is eszem) megágyazva a tatamin, a kilátás a folyóra és a helyi vasútvonal állomására néz. A széles sekély folyón egy híd ível át. A kivételes látványt képeslapon is megkapjuk, de elmondhatatlan. A folyó menti kövek laposak, a szürke különféle fémes és matt árnyalatai, oválisak, szögletesek. Annyira más ez a vidék, mint amit megszoktunk! Másnap a híres gyorsvasúton utazunk a fővárosba. Tokió építészeti csoda. A belvárosban, a Ginzán észreveszem: a felhőkarcolók burkolatán ugyanazok a színek köszönnek vissza, mint Unazuki köveiben! Ez az egység és különbözőség jellemzi ezt a gazdag országot. Meg az otthonosság, aminek gyökere a vendégszeretet, vagy valami más?

Szente B. Levente

Eredet

naponta megküzdünk azért
a csöppnyi lenniért –

mindig úgy kezdődik, hogy felébredsz,
s az a pillanat, az a néhány perc,
míg összekapod magad,
valamiért mindig kimarad,
arra sem emlékszel, miért hagy ki agyad,
hiába kérdezik, hogyan,
megrázod fejed, álmok és valók között,
te csak zoknit húzol, öltözködsz,
gépiesen a tükörbe nézel,
árnyakat, vonalakat kezdesz felismerni,
neszez füledben a mindenség, de nem ismerős,
aztán jobban figyelsz,
pedig semmi sem érdekel,
kimész az utcára,
emberek jönnek és mennek,
szembe, vagy elhaladnak melletted,
köszönés a boltokban,
munkahelyeden hozzád szólnak, kérdeznek,
beszélnek, beszélnek, zúgnak,
akár azok a zajok odakint,
a hangok füledig érnek,
ösztönből megremegsz,
mint azok akiket megvernek,
ismered, féled a félelmet,
agyadban bábelek omlanak,
emléked, hogy Ádámnak is
történelem, ami ő előtte volt,
másik titkos eredet, a semmi hátán
a semmibe fúlt istentelen mélység,
agyadban rettentő múltak jelenléte,
tálalva az emberiség kietlenül is szép,
égig érő fák mezítelen égi képe,

csak most, csak ekkor érzed
amiket igaztalanul rád aggatnak,
hát az, az te vagy –

mint azok a kapualjak
ahol a szerelmesek csókot váltanak,
annyi minden dől el benned éppen,
s az ágyban, az asztal mellett,
tudod, minden egyes nap azt érzed,
az üres pohár fenekén
ott lappang valahol számodra
egy másmilyen, egy érthetőbb
valamivel szerethetőbb,
ősi titkok alól feloldott ezredvég.

Látó

(Édesanyámhoz)

egy napon
kinyílik szemem és
látni fogok
csak intek és felállok
veled
haza
megyek

Tönköl József

Úgy sírom a gyönyörű macskamézet

Az ajtónál csorba zománcú vaskályha, mellette polc,
rajta újság, szentelt gyertya, gyufa, odébb szekrény,
az ablaknál kerek asztal és a két nagy zsömle-szék,
ikervári mesterek fonták, érzem ujjajukat,
mutatják az evilági játékot a megnyúzott vesszőkkel,
kezük vére melengeti az én kezem, a sarokban tévé,
oldalt, a ragacsos, izzadt falnál az ágy,
úgy dőlök bele, mint egy eszelős álom bozótjába,
úgy sírom a gyönyörű macskamézet, mint a fa,
a szilva, a szilva, a horgasmagvú, aszaló besztercei,
tán még nem jött el az idő,
hogy a fénymásolt képeket elfelejtsem,
a fakuló faxpapírokat, lámpagyújtáskor a szülőket,
a megcsúfolva függő Krisztust, bokája szárnyait,
csuklói kifordultak, minden ízülete összetört,
egy szép napon mi is elmegyünk, az a szoba pedig,
az összefirkált fal, az a páskomra tárukozó ablak
majd másoké lesz, a Hercegerdő csak lebeg távol,
szinte hihetetlen, hogy lámpa sincs már,
feljededek újra, mint a gyerek, indulnak piócás árkok,
megindulnak a tehenek meg a lovak is persze,
a kalendáriumokba kanalas orvosságok szaga ivódik,
megyek tovább, mintha évek múltak volna,
s csak visszanéznék már az áprilisra, kopog a cipőm,
elfeledte mindenét ez a bolond hónap,
bölcsőmet a szél betemette, vadak, madarak nyomát,
sarkamban újra Bika hava, bárányok, kimeszelt házak,
zöldcsütörtökön, ha elmentek a harangok Rómába,
magam akartam a gyümölcsfákat megrázogatni,
és merültek fejjük ütött szegek a koporsóba,
ami nem fáj sem a fának, sem a halott öregapámnak,
mintha ritka vidéken gyulladt volna ki a föld szíve,
füstöt eresztett volna a szemünkbe határon túl s innét.

Szentgyörgyi László

Menekülés a zöldhatáron

Ezúttal sem kísérte be feleségét a zöldségpiac asztalsorai közé, inkább megállt a bejáratnál, ahonnan könnyen szemmel követhette az aszonyt, amint türelmesen végigmustrálja az eladásra kínált portékát, s amikor úgy ítélte meg, már nehezebben boldogul a csomaggal, csak akkor caplatott be a sűrűbe, és vette magához a degeszre tömött neccet. Egy alkalommal – vasárnapon –, amikor nagy volt a tolongás az asztalok, árusok körül, hirtelen ordibálásra kapta fel fejét: – Van képed az emberek között mutatkozni? – szegezte a kérdést egy idősebb, viszonylag jól öltözött öregúr egy hasonló korú melegítő, szokásapkás alaknak. – Mocskos szekusok, hát lehet, hogy Iliescu és a hozzá hasonlók nem bántanak, de én nem tudok felejteni! Sem felejteni, sem megbocsátani nektek, gazemberek! – kiabálta torkaszakadtából a láthatóan feldúlt férfi a szekusnak nevezett öreg felé. Aki megpróbált elvegyülni a tömegben.

Eszébe jutott filmbé kívánczó kalandja – könnyen végzetesnek is bizonyulhattott volna –, amelyek 1989 novemberében volt részese, szenvedő alanya. A régebbiek még tudják, akkoriban már mindenki – na jó, majd mindenki – menekült, amerre látott... Többnyire a zöldhatáron át. Útlevelet szigorúan csak a bizalmi emberek kaphattak, azt is kétévenként. Jól kiépített hálózatok foglalkoztak az embercsempészettel. Aki nagyon akarta, megtalálhatta a módját, hogyan kerüljön kapcsolatba velük. Neki is sikerült. A terv szerint éjszaka indultak egy ütött-kopott Dacia személygépkocsival, amelynek rendszámabláját valahol Szilágy megyében kellett volna kicserélniük: az MS-sel kezdődőről az SM-el kezdődőre. Mielőtt erre sor kerülhetett volna, az autó megcsúszott egy olajfolton, s az árokban landolt. Volt ott sírás-rívás, végtagok törése, koponyák roppanása, de legfőképpen kétségbeesés. A mentők után megérkeztek a milicisták is, akik igen meglepődtek, amikor felfedezték az árokban fehérlő, cserére előkészített hamis rendszámablát. Lebuktak.

Néhány nap után mindannyiukat kiengedték a kórházból, ahol gipszcsizmával, csinos turbánnal látták el őket, s irány a rendőrség. Miután nyilatkozatot írtak velük, hazaengedték őket. Otthon – a büntetőjogi eljárás beindítására várva – hetente jelentkezniük kellett a kijelölt „közegnél”. Tiltott határátlépésért sokakat ítéltek el akkoriban.

Óriási szerencsájuk volt, december közepén-végén robbant a román puliszka, Ceaușescu kivégzése után megfélemedtek róluk is a hatóságok.

A fogász halála

A nyomdai legendárium szerint annak idején, ha a fejével nem is, de mindenképpen az állásával játszott az, akinek bármi aprócska köze lehetett egy-egy bakihoz, amely kedvezőtlen fényben tüntethette fel a párt főtitkárát. Például kínosan vigyáztak arra, nehogy olyan arckép kerüljön az újságba, amelyen csak egyetlen füle látszik a Kárpátok géniuszának. Józan paraszti ésszel érthetetlen Csaanak a félfüles fotó iránti irracionális gyűlölete. Hogy netán Szatmár megyébe látogathatott volna a Kárpátok géniusza, az már végképp elképzelhetetlen. Még a korrektorok kedvéért sem.

Mindenesetre a nyomdai korrektorok, szolgálatos szerkesztők, tiszta fejek fokozott éberséggel figyeltek ilyenkor. Vigyázó szemek, fülek követték minden lépésünket, még gondolatainkat is. „Számon tarthatják, mit telefonoztam// s mikor, miért, kinek.// Aktákba írják, miről álmodoztam// s azt is, ki érti meg.// És nem sejtetem, mikor lesz elég ok// előkotorni azt a kartotékot,// mely jogom sérti meg” – fogalmazta meg a költő azt, ami később be is következett.

Az 1989-es rendszerváltás után történt, hogy elhunyt a rossz hírű egykori szekus tiszt. Történetesen magyar volt a szerencsétlen, akit csak Bunkó Bélaként emlegettek a helyiek. S mivel a kor szokása szerint milicistától a szekusig mindenki jogi diplomát szerezhetett – valahogy úgy, ahogy manapság a doktori címekhez jutnak a politikusok –, a fordulat után közülük sokan átnyergeltek az ügyvédi pályára, s még ki tudja, mire. Bunkó Béla már koránál fogva sem tehette ezt. Arról, hogy lediplomázott, feleségén és szűk családi körén kívül talán senki sem tudott. Őrizgette diplomáját, csak úgy önmagának, amolyan egyszer még jó lesz valamire alapon.

„Mély fájdalommal tudatjuk, hogy a drága jó férj, stb., stb., Bunkó Béla fogász, életének stb., stb., örökre megpihent stb., stb., stb.” – jelent meg halálhíre a helyi lapban. A nyomda ördöge holtában is csúnyán megrézfálta Bunkó Bélát. Akik ismerték, kaján vigyorral nyugtázták az esetet. Napokig szóbeszéd tárgya volt az elírás – jogász helyett fogász –, voltak, akik pusztán véletlennek tekintették, de olyanok is, akik tudni vélték, a nyomdászok közül valaki ily módon torolta meg az elhunyt ellene elkövetett bunkóságait.

A sors szeszélyes, a sors kiszámíthatatlan, nem tudni, mikor áll bosszút az emberen – vont le a megfellebbezhetetlennek vélt következtetést története végén.

Poéta és kosárfonó

Nem szerette a költőket, bár barátja, akivel kapcsolata legalább három évtizedre nyúlik vissza, viszonylag barátságos embernek látszott. Igazi poétának nem lehetett nevezni, annak ellenére sem, hogy még középiskolás korában publikálni kezdett. Igaz, csak szórványosan, az első kötetig még nem sikerült eljutnia.

És nem azért, mintha poémái – így szerette nevezni – nem érdemelték volna meg a nyomtatott formát, hanem mert különös öncsonkító hajlama folytán mindig eldobta, megsemmisítette korábbi opuszait. Ezért aztán soha nem gyűlt össze a kötetre való. Az általa ismert széplelkektől eltérően azért még lehetett volna rokonszenves ember, az is volt a maga módján. Csak hát néha-néha – szabályos időközönként – rájött a hoppáré, s olyankor nagyon cudar ember formáját mutatja. Összeveszett mindenkivel – baráttal, ellenséggel egyaránt –, különösen családjának tagjaival, akikkel szemben nem volt cseppet sem elnéző vagy kíméletes.

– Tőlük jóval többet várok el, érted-e, mint a hozzád hasonló idegenektől – szokta mondani ilyenkor, s tekintetével ölni tudott volna. Nem ölt, legfennebb csak szavai által. – Azok bizony rettenetesen fájni tudtak – választa a helyzetet.

Komolyabban soha nem veszték össze, mindig, mindent megbocsátott neki, főleg azért, mert szándékosan rosszat senkinek sem tudott tenni, legfennebb magának ártott heves kirohanásaival. Tudta róla, hogy teljesen önzetlen; anyagi vagy egyéb természetű haszonszerzés vágya soha nem hajtotta. A számukra legnehezebb időkben, a letűnt átkosban jóhiszeműen figyelmeztette, ne engedje magához túl közel kollégáját, túl bizalmasan se viselkedjen vele, mert né, mit hallott róla, esetleg jelentéseket írogat. Igaza volt, ki tudja, mekkora kalamajkától mentette meg.

– Aztán ráköszöntöttek a szűkösebb napok, mármint a poétára – mesélte tovább a történetet. A hét szűk esztendő azzal indult, hogy asszonya elhagyta, ő meg hirtelen felindultságában elhatározta: megörökölt vidéki magányba vonul vissza, a kis pénzmagot, amit sikerült összegyűjtenie, a mezőgazdaságba fekteti. Közben pedig farag ezt-azt, amire igény és ihlet készíti.

– Poéta leszek, poéta és kosárfonó! – jelentette be szándékát, mint valami korszakos felfedezést. Az lett. A kosárfonásba hamar belejött, a verskötet megjelenését sajnos, már nem érthette meg. Hét esztendővel vidéken való megtelepedése után szívszélhűdés vitte el.

Csatáné Bartha Irénke

Valahol...

Valahol erdőben, fák alatt,

hűsvízű forrásnál, napsütésben,
bronz avarral testem alatt,
varázsfüvek közelében.

Valahol boldog ég alatt,

mint akkor... régen...
úgy ölelkezni, mintha
karod - fának gyökere -
összekapcsolna az időtlenséggel.

Szeretnék inni tenyeredből
egyszerűen valahol,
mint a szarvas, kecsesen,
ahogy a tiszta forrásra hajol.

Emlékeinkből kigyöngyözni
fények idejét hosszan,
s a végtelennel ölelkezni

Valahol önfeledten, boldogan.

Díszletforgató időkerék

Fénybe fúlt a délelőtt,
és az égbe belenőtt
katángkékek bársonyán

kacagott a koranyár,
kankalinok mámorán
kolompszavú réteken
nőtte volna ki magát,

hogya nem jár erre tán
kertek alatt, mint a csósz,
mogorván az öreg ősz,
csipkét ver ő, zúzmarát,

barnába bújt dombokon
felhők nyája menetel,
pásztora a december,
szúzi havat remekel.

Mutasd...

Mutasd nekem, amíg lehet
a verőfényes, tág réteket,
a táncoló rezgőfüveket, kankalint,
ahogy cirógtják a pajkos szellőkezek.

Mutass annyi kukucskáló kék eget,
amennyit puha gyerekezek játszva
szorítanak, anyamosolynak látva.,
alatta a billegető is boldogan talál társra.

Mutass csírázó mag köré
fonódó bábakalács – fényeket,
mutasd a termékeny tőzeget,
dajkálva tűzliliomot, sárkányfüvet.

Mutasd az ösvényt,
amerre a gímszarvas inni jár,
hol madárdaltól lombosodik
a tölgy, a cser, a nyár.

Mutass annyi eleven csodát,
melyen megpihenhet a szív, a vágy,
tablót mutass, díszleteket, amit

egy láthatatlan kéz nekem készít,
és adakozón hinti rám
a Bükk fennsík oldalán

viruló pipacsok örömszárnyait!

Lőrincz József

Dal

Özvegyasszony fia voltam.
Édesapám nevelt: holtan.

Mindig tudtam, árva vagyok:
Testvéreim a csillagok.

Nap az éjem, Hold a párom.
Gyermekeim: gyönyörű három.

Nevelem világom váltig,
Mint a szél az unokáit.

Kegykerő ima

Olyan szép lenne Veled lenni, Uram,
A lényegben, minek Isten-illata van.
Add meg nekem azt a legnagyobb kegyet,
Hogy minden örömben
Veled együtt, én is ott legyek!
Ámen.

Őszi ars poetica

Gondolateső hull a homlok mögött.
Magyarón felhő kergeti a ködöt.
Kecskerágó termése virít Kútfejen.
A szövegben győz a logika, a fény.

Az ősz a nyár tüzeit színekre váltja.
Tanulj meg színesen szólni.
Ha szólsz,
Vetközz anyaszült igazságra!

Légy maga az igazság!
Sose tagadd meg azt!
Földig aláz a szó mindenkit,
Ha nem igaz

Vidám vég

Hogyha gyermek lehetnék,
Sokat kéne ennem még.

De mivelhogy vén vagyok,
Étel-ital nem kell sok.

Csak legyen rá jó sok bor,
Kifogni a világból!

Annyit kérek, Uram még:
Könnyű legyen s szép a vég.

Csiklantsanak angyalok,
Míg halálomba halok.

A derűről

Mint akit gyermekként vernek,
Néha üresen kongnak bennünk a szeretet-termek.
Mikor azt hiszed, hogy már semmid sincs,
A derű lesz lelkedben a legnagyobb kincs.
Biztat, kedved sugarát visszaadja
Az Isten: életed ragyogó Napja.

Enteriőr – felül Az idő terében (vegyes technika, karton)

Bakacsi Ernő Öregsors

Hagyta, hogy a könnyecsek végigcsorogjanak az arcán, nem törölte le. Az idős emberek gyakran érzékenyülnek, és ez sírásban nyilvánul meg. Ő is közéjük tartozott, restelkedett is miatta, de nem szégyellte. Megöregedtem, nyugtázta magában, és ezzel elintézettnek tekintette a dolgot. De ez most más volt. Most szomorú volt a szíve, nagyon szomorú. Nem az bántotta, hogy mi vár rá, hogy esetleg milyen megaláztatásokat kell elviselnie, ha úgy alakul az élete, hanem a csalódás. Hogy ekkorát csalódott a menyében. A fia talán nem így gondolja, de ki tudja azt? A nők mindig befolyásolják a férjüket, és azok meggyőződésük ellenére is sokszor engednek, hogy béke legyen, csend legyen a portán. A Peti sem különb a Deákné vásznánál. Az is nagyon fáj neki, amit a minap hallott, amit a Peti mondott a bátyjának. Nem szokott leskelődni, titkon hallgatózni, véletlenül mégis ez történt. Klára, a menyé és a szomszédasszony az imént beszélgettek a kertben. Nem vetették észre, hogy ő a farakás takarásában szöszmötöl. Arra lett figyelmes, hogy róla beszélnek. Kíváncsi lett, fülelni kezdett. Hallja, hogy azt mondja Klára: Én nem ápolom, ha leesik a lábáról, én nem törölgetem a szaros fenekét. Nem akart hinni a fülének, nem is tudja hogyan jött be. Csak arra emlékszik, hogy ül az ágyán és sír.

Persze – motyogta félhangosan – de a pénz kellett neki. Nem kell engem megbecsülni, szeretni, de az adott szó, a becsület, a megegyezés nem számít? A pénzt zsebre, az öreg meg dögöljön meg. Még többet is kapott, mint amiben megegyeztek a gyerekek. Nem tiltakozott, amikor nekiadtam szegény Bözsikém aranygyűrűjét, aranyláncát a Mária-medállal és az értékes porcelánokat. Nem mondta, hogy ebből talán a másik menyemnek is adhatnék. Én meg úgy gondoltam: náluk vagyok, hadd legyen az övék. Ez a hála érte. Elfejtette már, nagyon hamar elfelejtette. A két fiam korrektül megegyezett, mi is beleegyeztünk – szegény Bözsikém akkor még élt – Klára sem kifogásolta. Együtt voltunk mindannyian. Már elfelejtette? Hiszen ezt el sem lehet felejteni, még írás is van róla.

Gondolatai a múltba kalandoztak. Arra gondolt, hogyan is jutott ide. Nem talált ebben semmi rendkívülit. Számára ez volt a szokás, a természetes. Hasonló megoldások voltak az idős emberek utolsó éveire évszázadok óta. Igaz, változott a világ, nagyot változott, és régen is voltak néhol problémák a fiatalok és az idősek között, de azt sokszor a szegénység nyomora kényszerítette ki. Ők azért komoly vagyont hagytak a gyerekekre, és ugyan nem gazdagok, de egyáltalán nem mondható szegénynek egyik fiuk sem. Hatvan évet élt tanyán. Úristen, micsoda hatvan év volt az! Tele küszködéssel, szenvedéssel, azért akadtak boldog időszakok is, de ezek voltak a rövidebbek. Megélt két világháborút, két forradalmat, román és

oroszlást, rablásokat a háborúk után. Parasztsanyargatást az ötvenes években, aztán a téveszkorszakot. A tanyasi embernek az volt a vágya, hogy idős korára a faluban legyen egy háza, ahová beköltözik, amikor végleg átadja a gazdaság irányítását a gyerekeinek, amikor már kiadta a „jussot.” Ezt az életformát a tehetősebbek tudták megvalósítani, a többi öreg valamelyik gyerekénél húzta meg magát. Megélhetésükről a gyerekek közös megegyezéssel gondoskodtak. Voltak ennek írott és íratlan szabályai. Legtöbbször az „élvezet” adását alkalmazták. Ez azt jelentette, hogy az idős szülőknek a gyerekek – megegyezés alapján – terményt, élő állatot adtak évi rendszerességgel, amely biztosította a tisztességes megélhetést.

De sokat beszállított ő is az anyósának, édesanyjának – özvegy volt már mindkettő – még az ötvenes években is, amikor nekik is nehéz volt a megélhetés. A „padláslesöprés” időszaka volt ez. De hát az öregeknek is élni kellett valahogyan. Hogy valami maradjon is, bizony lopásra kényszerült az ember, saját magától lopott. Ezt a mai fiatalok talán el sem tudják képzelni. Ilyen világ volt akkor.

Nem volt még hatvanéves, amikor megvették a falusi házat, és két évre rá be is költöztek oda. A föld a téeszé volt, a háztájit kijárt még megművelni, és a közösen is elvégezte a rábízott munkát. Jól bírta még magát, a háznál lévő portán fólia alatt zöldségfélét termelt, piacra hordta a termést. Aztán a tanyát eladta, az árát odaadta a gyerekeknek.

Kereken húsz éve laktak a faluban, nyolcvanéves lett, a felesége hetvennégy. Gondolni kellett az elmúlásra, az örök mezőkre történő távozásra. A gyerekek egyetértésével úgy döntöttek, hogy eladják a házat, és Petiék falujában vesznek egy szerényebbet, a maradék pénzt megkapja a két fiú. Tulajdonképpen ez lesz az örökségük. Nekik nem kell már sok, megélnék a nyugdíjból, mert a téesztől kapott földjárdék alig több a semminél. Az egyezés részét képezte, hogy – amennyiben szükségessé válik – Petiék gondoskodnak róluk, ápolják őket. Haláluk után viszont Peti örökli a házat. Meg is vették a házat, a szükséges átalakításokat elvégezték. Árulták a régi házat, a költözést tervezték, amikor beütött a baj. Bözsike, a felesége hirtelen beteg lett. Először csak nem érezte jól magát, lefeküdt. Nem is ment orvoshoz, majd jobban lesz, volt már ilyen, elmúlik. Egyre rosszabbul lett, felszökött a láza, már nem tudott elmenni a rendelőbe. Rohant az orvosért, de mire az megérkezett, Bözsike elvesztette az eszméletét. Azonnal kórházba vitték. Két nap múlva meghalt. Vissza sem nyerte az öntudatát. Igazából azt sem tudja, hogy milyen betegsége volt az asszonynak. A főorvos azt mondta, hogy agyhártyagyulladás vitte el, de az már a betegség szövődményének a szövődménye volt. Bözsike haláláért hibáztatta magát is, még mindig bántja a büntudat, mert úgy gondolja, hogy maga is hibás. Hibás, mert nem ment azonnal orvosért. Ha időben kórházba kerül, talán nem hal meg. Már hat éve ennek. Már hat éve él itt a faluban, három éve pedig Petiékénél. Itt, ebben a szobában. Nem is igazi szoba ez,

inkább egy nagyobb sufni. Ez is bántja, de nem szól. Minek szóljon, ha nem érik fel ésszel. Igaz, annak idején beleegyezett. Legyintett. Nem veszik már semmibe, nem mondják, de látni rajtuk. Nincs az öregnek szava, legjobb, ha meg sem szólal.

Már egyedül költözött az új lakhelyére. Nem gondolta, hogy ekkora lelki problémát okoz a szülőfaló elhagyása. Talán nem is a lakhelyváltás okozta a legnagyobb traumát, inkább a tárgyaktól való kényszerű megválás. Úgy érezte, hogy egész élete munkája odalett, hogy megrövidült, mintha kismizték volna.

A faluba költözés után feleslegessé vált eszközöket eladogatta. Nem kapott értük sokat, de azok már feleslegesek voltak, csak a helyet foglalták. Ilyen volt a daráló, a kukoricamorzsoló, a cséza, még az kelt el legjobban. A szekér, a szecs kavágó és egyéb kisebb eszközök már nem kellettek senkinek. A boronát és az ekét a vasgyűjtő gyerekek vitték el. De még így is mennyi kedves emléké eszköz, szerszám megmaradt, melyek értéket képviseltek, de nem tudta már idehozni, mert nem volt számukra hely. Széthordták a szomszédok, ismerősök, még ismeretlenek is akadtak köztük. Majd megszakadt a szíve, amikor látta ezeket a potyalesó, kapzsi embereket. Némelyik még meg sem köszönte, amit kivitt a kapun. Az udvaron volt kipakolva minden. Rakták a teherautóra a holmiját. Ő csak nézte, Peti fia és a menyé intézkedett. A menyé... Milyen könnyen, milyen pökhendien mondta, hogy neki ez sem kell, azt se tegyék fel a platóra. A potyalesók elvitték a maradékot. Még a kaszát és a gereblyét is. Lehet, hogy nekik sem kellett, de vitték, mert ingyen volt, mert lehetett, mert nem szólt rájuk senki. Vitték a katlant, az üstöt az óriási fakanállal, mellyel Bözsike kavargatta a szilvamasszát lekvárfőzéskor. A nagyobb zománcos edényeket, szakajtókat, kosarakat fel sem lehet sorolni, hogy miket. Elvitték a vékát is, melyet még a nagyapja csináltatott. Rá kellett volna hagyni valami múzeumra, mert nagyon ritka darab volt, még mindig tökéletes állapotban, de ez későn jutott eszébe. Talán csak a kendertiló és az acélszőges kócfésű nem kellett senkinek. Ezeket már nem használja senki, nem is tudták, hogy mire valók. Így aztán a teherautóra a bútor egy része, a ruhaneműk, némi konyhai felszerelés, pár személyes holmi került fel. Alig bírta ki, hogy el ne sírja magát, amikor a fia felszólította, üljön be az autóba, indulnak.

Már hat éve ennek. Hogy repül az idő... már hat éve. Berendezkedett az új helyen, lassan megszokta a más környezetet. Megismerkedett a szomszédokkal, néhány idős gazdával barátságot kötött. Befogadták, mint idegent. Vasárnapként a mise után ezekkel az új barátokkal beültek a kocsmába, megittak egy-egy korsó sört, beszélgettek egy kicsit, aztán mentek haza, várta őket az ebéd. Eltelt a hétköznapi is. Újságot olvasott, szöszmötölt a kertben, néha kotyvasztott magának valami ebédet. Télen fát vágott, befűtött, este tévézett, és időnként „bölcsekedett”, ahogyan viccesen nevezte a szomszédokkal való beszélgetéseket. Korához képest még jól bírta magát. Ez a majdnem idilli élet három évig tartott. Egy este

Peti azzal állított be, hogy van egy nagyon szép nagy ház nagy portával a Kinizsi utcában, amely eladó. Szeretnék megvenni, de ez csak akkor megy, ha eladják a lakásukat és apuka házát is. A kettő ára és a kis spórolt pénzük elég lesz az új ház megvásárlásához. Egyezzen bele – kérte a gyerek. Ne féljen, érvelt tovább, van ott elég hely, kialakítunk magának egy külön lakrészt. Nem tetszett neki a dolog, de hát mit mondhatott volna erre. Beleegyezett.

Nagy ház ez tényleg. Három óriási szoba, az előszobával együtt négy, konyha, spejz, fürdőszoba. Minden, ami kell. Ezzel egybeépítve a hatalmas nyári konyha, az egészet összeköti a mellvédes, oszlopos folyosó. Úgy gondolta, ebből neki is jut egy szoba. De nem jutott. Szobává alakítottak egy sufnit, a legszükségesebb holmik férnek el benne. A ruhásszekrény, az ágy, egy asztal két székkal és az egyik sarokban a tévé, a másikban kályha. A fészerből leválasztottak egy részt. Itt van a spejz, a zuhanyozó és a vécé. Csakhogy ezt nem lehet fűteni. Hiába van meleg víz, ha a levegő télen néhány fokos, netán mínuszos. Jó lesz ez neked, apa. Itt elkülönülten élhetsz, ha valami baj történne, itt vagyunk. A feleségem mos rád, vasárnaponként velünk ebédelsz – biztatta Peti. Elszorult a torka, de nem tiltakozott. Pedig kismimmizetnek, becsapottnak érezte magát. Így bántak régen is a gonosz gyerekek a megunt, láb alatt lévő, halálra ítélt szüleikkel. De hát az ő gyerekei nem is rosszak. Jó anyagi körülmények között élnek, megbecsültek. A feleségével együtt egész életükben értük dolgoztak, tanították őket... Már odaadta mindenét...akkor miért? Nem tudta a választ, vádaskodni sem akart. Hallgatott, és belülről folytak a könnyei. Most már tényleg nem maradt semmije. Az ágynemű és néhány fénykép emlékeztette a múltra. Még jó, hogy van nyugdíjam, gondolta. Ez mégis ad valamennyi önállóságot, nem vagyok teljesen rájuk szorulva. Éhen halni csak nem hagynának, mélézött el akkor, de ma már ebben sem biztos.

Aztán megszokta ezt a helyet is. A menyé tényleg elkérte hetente a fehérneműt kimosni. De ő csak az ingét adta oda, az alsónadrágot nem. Azt szégyellte volna. Bármennyire is vigyázott, tisztán tartotta magát, koszosabb volt a gatyája, mint valamikor fiatalabb korában. Úgy látszik, ez is a korral jár, gondolta. Kimosta maga szappannal. Még be is áztatta mosás előtt, de nem lett az olyan tiszta, mint amikor a Bözsike mosta. Hetente cserélte, és nem törődött vele, nem látta azt senki. Pisti, az idősebbik fia rájött. Nem pirongatta meg, de azért szóvá tette. Legutóbb, amikor náluk volt, Pistiék elvitték a gyógyfürdőbe. A fia adott neki fürdőnadrágot, amikor azt felvette, meglátta a gatyáját. Azonnal adott neki egyet a sajátjából, hogy fürdés után azt vegye fel. – Majd ezt mi kimoszuk, ilyen gatyában nem szabad járni – mondta Pista, amikor átadta a tisztát. Látta, hogy Pisti nem a szennyesek közé teszi, hanem a szemetesbe dobja. Egyikük sem szólt, de ő szégyellte magát.

Hm, Pisti – morfondírozott magában. Jó gyerek, jószívű ember. Persze ki tudja,

ha náluk laknék. Ismét szomorú lett, mert eszébe jutott Peti és Pisti beszélgetése a tavasszal. Pisti látogatóban volt náluk. Ebéd után, szokásához híven ledőlt egy kicsit, a két gyerek meg a verandán borozgatás közben beszélgetett. Nem aludt el mindjárt, aztán meg már nem is akart, mert a nyitott ablakon át hallott minden szót. Pisti érdeklődött az öccsétől, hogy hogyan van apuka, milyen az egészsége, szedi-e rendszeresen a gyógyszert? Peti pedig a konkrét válasz helyett elkezdett panaszkodni. Hogy baj van vele, néha szégyenkezni kell miatta. Mászkál, csavarog. Nem marad itthon, megy a szomszédokhoz, ahol sokszor meg is ebédel, mintha itthon nem volna mit ennie. Vasárnaponként együtt ebédelünk, a feleségem szed neki, de ez neki nem elég, előfordul, hogy még szed magának. A rántott szelet a mindene, ha nem rántott hús az ebéd, akkor az már nem is ünnepi. Mondtam neki, hogy ne csináljon semmit. Pihenjen, tévézzen, olvasson, de nem hallgat rám. Segíteni akar, nem fogja fel, hogy ezzel csak kárt tesz. A múltkor kiment a kertbe kapálni, de a sárgarépat kapálta ki a gyom helyett. Alig tudtam az asszonyt lecsillapítani, olyan dühös lett. Már félek, ha vendégünk van, mert hívás nélkül bejön, és beleszól a diskurzusba, néha nagy marhaságokat mond. Nem akarom megbántani, szólni neki, de röstellli magát az ember miatta.

Nem tudott volna már aludni még altatóval sem. Szívét mérhetetlen fájdalom csavarta. Hát így beszél róla a fia, ezt gondolja. Ha nem a saját fülével hallja, el sem hiszi. Szégyelli őt, az apját szégyelli!? Hát mi lett ebből a Petiből? Nem volt ez mindig ilyen ember, miért változott meg? A felesége hatására? De hát miért, még csak szóváltás sem volt köztük. Még hogy ő marhaságokat beszél. Nem sok iskolája van, de azért ismeri a világ dolgait. Olvas, tévét néz és a tapasztalat. Sok mindent látott, amiről a gyerekek legfeljebb hallottak, vagy tanultak valamit az iskolában. De más valamiről hallani és megint más átélni. Istenem, mennyi minden ment keresztül! Újra eszébe jutott a két világháború, a két forradalom, a román és orosz fosztogatás a háborúk után, a padláslesöpréses korszak miközben élni kellett, embernek maradni és nevelni a gyerekeit. És akkor meg sem szólalhat, hallgasson, mint a kuka. Jó, hát nem ért mindenhez. Más most a gazdálkodás, a politika, de a többi sem okosabb. Úgy érzi, hogy a faluban megbecsülik, szívesen beszélgetnek vele. Nem baj, legyintett, ezután nem megyek be, ha vendég lesz náluk. Kibírom. Egy öregnek ezt is ki kell bírni. Még az ételt is sajnálja! Minek hívnak be, ha sajnálja? Még hogy kétszer szedek... Ha még kell, ha jól esik... Olyan baj ez, kevesebb lesz ezzel nekik? Mi meg a legjobb falatokat adtuk nekik. Bözsikém a csirke nyakát, szárnyát, püspökfalatját rágsálya, én a hátát, esetleg egy combot, hogy a java, a melle húsa nekik jusson. Még azt is kifogásolja, hogy elmegyek itthonról, hogy meglátogatom a szomszédokat, egy-egy új barátomat. Hát mit csináljak? Élek, valamit tennem kell. Nem ülhetek mindig itthon. Nem lehet mindig olvasni meg tévét nézni sem. Elmegyek beszélgetni. Néha megkínálnak. Elfogadom. Ha nem

fogadnám el, megharagudnának. Szívesen adják, de azért ezután majd igyekszem vissza, hogy ebédidőben ne legyek ott. De miért kell panaszkodnia a bátyjának? Megbeszélhetné ezeket velem is.

És akkor most itt van Klára, a menyem beszélgetése a szomszédasszonnyal. Hogy az Isten verné meg ezt a világot! Minek él az ilyen vénember, mint amilyen én vagyok, ha még a gyerekének is útban van! Megtörölte a szemét, és a falon lévő feszület felé fordulva imádkozni kezdett.

Édes jó Istenem!

Jézusom, aki feláldoztad az életedet értünk, bűnösökért

Drága Mária, Istennek szent anyja

Könyörögjétek érettem, hogy ne legyek magatehetetlen beteg. Ha eljön az én időm vége, gyors halált küldjön rám az Isten. Ne legyek kiszolgáltatva más embernek, ne szoruljak a segítségükre!

Nem tudta folytatni, mert patakokban ömlöttek a könnyei.

Körlodza (festett farönk)

Szekeres Mária novemberi ima

csönd falja az árnyakat
szikráznak a tárgyak
tekinteted simul
a perceken
lyukas ég alatt
mintha az idő űzne
magamba
be
lassan emelt kezembe
hull egy gondolat
ima kiált
és
ellen tart...
ebben is benne
vagy ?!

Homályos tükrök

hangok hiánya -
fecsegő neszek
a gondolatok félbevágva
tapadnak hozzám
béke is akár
ez a néma csönd
teszek-veszek
valahol
Hold szívja a
tengert:
örökös apály?
tükörhomály...
MOST

Mulasztások útján

Uram, az életem hol mehet el?
Arcod nézem este, reggel,
kiáltok hozzád és fülelek, -
elhagynak olykor az életjelek...
száz szerelmes szó és a jelek:
elhagytak már, csak figyelek -
egy mozdulás, egy szó, az Ige
a csöndben Életté válik-e?
s közben hűtlenül nem vállalom
a percet, a szót magamon.
levetek mindent mint unott ruhát,
s az Élet egyszerű Szavaddal
utánam kiált, de nem ébreszti
fel erős szavad: vádlón követ
majd az utolsó pillanat.

Saitos Lajos

Szemben az árral*(vers és aforizma)*

Csontos Mártának

A halak szemben úsznak az árral
elérnek a folyók eredetéhez
forrásához ott partra vetődnek
s vízimadarakká változnak majd
tojást raknak és szárnyas jószágként
visszaszállnak a vizek torkolatához
apró halat esznek mert fáradtak
miközben maguk is hallá lesznek
és úsznak ismét szemben az árral
egy igaz – örök körforgásban...

*

Messzire kell jutnia az embernek,
hogy ölés helyett újra ölelni tudjon.

Nem vérzik el

Immáron hétmilliárdnyian
pattogunk mint egy zsák bolha
kiszabadulóban a szövétneken
és szívjuk egymás vérét
akár egy prédatesten
aki bírja szívja – falja –
marja mindhalálig: mondom
istenuccse Nietzsche –
mert az emberfia igen
de Isten sosem vérzik el.

Téli remény

Rád gondolk mikor
a frissen szántott barázdákon
végigfuttatom szemem
amikor szél sodorja a falevelet
rád gondolk esőben –
napsütésben s a ránk leselkedő
télben a mégis-reményben
amikor majd kénytelen
*tűz mellé házba szorulunk
és benned bízunk Uram!*

Kompozíció 1-2 (tusrajz, papír)

Fábián Tibor

Meditáció

Ajaj, harangoznak, akkor még nem késtem el, de sietni kell, mert ez az új pap bevezette, hogy pontban tíztől kezdődjön a templomozás, pedig még városban is szoktak ráhagyni egy kicsit, ott is késnek, sőt ott szoktak csak késni igazán, azok a fonnyadt kikentkifent úrinépek, na sebjaj, mások is késnek, és mindig is késni fognak, hiába akarja ez az új pap bevezetni ezt az új időszámítást, itt mindig is késtek a népek, nem lehet csak úgy ezeket az ősi szokásokat megváltoztatni, nekünk a tízóraötperc, az tízóraötperc, istentisztelet közepére csak megérkezik mindenki, hihih; no lám, kit látnak szemeim, itt jön a híres Gubáné, ide hallom azt a csúf száját, vajon már megint miről pletykál ez a szegyetelen, a fél utca őt hallgatja, a másik fele meg Megyerinét, na ha ezek ketten összetalálkoznak, a jóisten mentsen meg élt és holtat, két perc alatt kibeszélik a répát is a földből, vannak is páran, akik miattuk kerültek a hatosba, a váradi bolondok kórházába, egy-két szomszédjukat ügyesen kicsinálták ezek a rusnya vénasszonyok, és a tetejébe olyan peckesen járnak, mintha az övék lenne az egész topolyai főutca, aki látja őket sietve át is megy a másik oldalra, ha legalább a templomban meg tudnának ülni a tomporukon, de még ott is súgnak-búgnak, lám nem is baj, hogy ez a pap annyira szigorú, mert ez még őket is megszólítja, ha megfelelnek magukról, mert ez amolyan városi ficsúr, és hát nagy úrnak képzelem magát, mert az újságba is ír, a Rozi is mondta, hogy látta valami írását, ahol éppen Topolyáról osztotta az észet, az a részeges feleségverő Rák Dezső meg is mondta neki a magáét, ne szóljon bele, a jöttment papja a falu dolgaiba; nézett is nagyot a csuhás, azt mondja Dezső, csak hebegett-habogott, ne is akarjon nekünk itt olyan városi módit ránk erőszakolni, mert azt a mi begyünk nem veszi be, de nem ám, ha mondom; na ugye, hogy még a pap előtt beértem, ej az a pontosság, nem való az faluhelyre, no lám, a Bunyós Matyi is itt van, ezt sem láttam templomban, amióta megkeresztelték pár éve a legkisebbik unokáját, azt a kicsi bőgőmasinát, aki mostanság parittyával lövöldözi a szomszéd galambjait, tán csak nem emlékszem, hogy fizetett ez a Matyi, oszt azért ül itt olyan peckesen, még a zakót is ráerőltette az asszony; nahát ezek a szemtelen kölykök ott az első padban már megint sivalkodnak, a múltkor is rájuk szólt a szószékről a tiszteletes a prédikáció kellős közepén, de ezekkel ugyan nem lehet bírni, a szép szó itt nem használ, de hát milyen világ ez, ahol még egy pofont sem lehet odakenni a rosszféle kölyök képére, merthogy azok a hollandok vagy norvégok, vagy miazisten népeknél is elvették a románok gyerekét, csak mert kiporolták a gyerkőc nadrágját, bement a televízió, aztán meg Megyeriné egy hétig ezt fújta, amerre csak járt, és még csodálkozunk, hogy itt a világvége és a migráncok hozzák ránk a tíz csapást; a múltkor Gubáné tele is kürtölte a falut, hogy húzzák meg a harangokat, mert itt vannak a migráncok, oszt még jó, hogy a tiszte-

lendő úr húzódozott, próbálta nyugtatgatni szép szóval, hogy Piroska néni drága, ne tessék ijedezni, csak a Lakatos Béni pereputtyát tetszett látni, akik ekhós szekérral járnak a környéket, meg különben is, mit keresnének itt nálunk, ebben a szakadt faluban azok a migráncsok, nem kapnak itt segílyt, de még szűzjányt sem, akit kedvükre megabajgassanak, oszt jól is mondta ez a pap, mert nemsokára kiderült, hogy nem migráncsok voltak azok, hanem Paluska néni szlovák rokonai, hihhi, na jó na, énekeljünk, Uram Isten siess, minket megsegíteni..., ej de csúf kappanhangja van ennek a Magyarosnének, Pöndörkéné meg rákontráz, mint valami primadonna, és akkor ne robbanjon szét az ember mérgében, mert minden kegyes áhitatot szétkergetnek ezzel a csúfságos hangjukkal, legalább ha ez a városi ficsúr pap tudna énekelni, de hol eltalálja a dallamot, hol meg némán kapkodja a levegőt, mint a szentimrei kövérponty, tiszta csúfság ez az templomozás, ...hiszek egy istenben, mindenható atyában..., ó Galuskáné, a jó ég áldja meg ezt is, hát úgy fészkelődik, mint egy veszekedős kotlós a csibék alatt, akkora hátsófele van, hogy az egész gyülekezet alája férne, papostul, harangozóstól, tán még az orgonát is alája tudnánk szuszakolni, hihhi, ...szívemet hozzád emelem..., ő drága istenkém, ha ez a pap megint háromnegyed órát prédikál én bizisten kimegyek innen, én rosszul leszek, én nem bírom; nem tudom, de ezek a városi népek annyit bírnak locsogni, nem találják az áment, pedig tudom én, hogy azt várják mások is, mert ez a sok felesleges beszéd, az a sok lőn, meg vala, hát csoda, hogy semmire sem emlékszem, mire hazamegyek, oszt mind kérdezheti a szomszéd, az a csúf és gonosz Böndős Kati a kerítésnél, hogy miről prédikált a tiszteletes úr, én bíz' csak az ámenre emlékszem, pedig azt mondják a faluban, hogy szépen beszél, meg hogy nagyon városi módon prédikál, oszt hogy érzük mi azt fel ésszel, mondana inkább szép történeteket, mint a katolikus pap bácsi, és ha mást nem is, azt legalább megérteném, mert arra még most is emlékszem, amikor arról mesélt, hogy házszenteléskor majdnem megharapta egy kutya, a Morgosné vérebe, na attól ki is telik, nem is jó oda menni, sem palástban, sem anélkül, megharapja az a papi személyeket is, válogatás nélkül, hihhi; no, megint megvárattott az ámennel ez a mi papunk, na nem baj, legalább vasárnap dógozzon meg a pénzéért, elvégre azért fizetjük, hogy sorolja az igéket, mongya a szíp szavakat, melengesse az ember mejit a drága szíp bibliás szózatokkal, há' nem?, há' de!, ...Miatyánk, ki vagy a mennyekben..., na persze Megyeriné már megint túl kell licitálja a papot, mondtam is neki a múltkor, te Ica, te jó lennél a tévébe, amellé a Fidelikus mellé, ott mondhatnád a magadét, oszt még fizetnének is érte, de a tetejébe még jól meg is sértődött, mert nem tudta, mi az a Fidelikus, azt hitte valami csúnyaság, de meg is érdemelte volna, hogy oda küldjem, amilyen házszántos egy vénasszony, biztos megint bömbölni fogja a zsoltárt, mint a múltkor, mert ez még a templomban sem bírja ki, hogy ne az övé legyen az utolsó szó, nem bizony, ...tebenned biztunk eleitől fogva..., na végre mehetünk, ó, Istenem, kifut a levesem...

Radnai István Évszakok holtvágányon

szörnyszülöttek éjszakája
a madarak gunnyasztanak
az angyalok eltévednek
valaki kaput nyit a télnek

a gének elfelejtik a kódot
az örült rokona a prófétának
a fákra fagyott madarak
elvetélt lelkek

a sarki fény megbolygatja
elnyeli az égvilágot
imádkozók imáhozók születnek
késői órák kondul a télvihar

a tegnapi fagy a holnap
keressük az almon hempergő

hatalmat

hercegem a kocsmapultnál
rokona a prófétáknak
engedd el az ég madarait
a hatalomra zárj bilincset

Hajléktalan versek a hulladékban

mindig tudtam hol és mikor
iskoláimban egyetlen besúgó nem volt
rám szakadt a gimnázium
és ötvenhat hordaléka

hol szedtek annyi ejtőernyőt
megjöttek kiszorították a polgári létet
váltakoztak a felhők zivatarcellák
könyvelni nem tanultam akasztófát

mindig tudtam hol és mikor
de forrtam akinek vallottam disszidált
megélte vágyaimat többpárt-rendszert
s úgy vélte a szabadságot

mindig tudtam csak tartani kell a számat
asztalfiókomból eltűnt a forradalom

Bagi István

Az ihlet

Zsenge magonc. Ocsúdott az ihlet,
 aztán gyökeret vert, mint a tölgy, masszív lett.

Én már nem...

Én már nem azon sírok
 ha valami fáj
 bánthatnak
 már nem indulok föl ezen
 szememre szivárvány
 akkor szökik
 amikor valami jó ér
 én már akkor könnyezem.

Lehet magyarázni

A bizonyítványt lehet magyarázni,
 okot másban látni, szidni a tanárt –
 jobb jegyre igényt igazán az formálhat,
 aki magát is gyomlálja, ha hibára talált.

Évforduló

Felemás érzés
 valami buta bánat:
 újabb évfordulóval
 élem túl Apámat.

De jó volna...

Jó volna az évek göncét levetni,
 harcos arcot, és kudarcot temetni,
 önfeledten ölelni,
 ölelkezve örülni,
 tiszta szívből nevetni,
 de jó volna megint
 nevetve szeretni!...

Ars poetica

Fiatalon az érzelem,
 adott kezembe tollat,
 a virággal pompás ág.
 Tollam később karddá lett,
 rajta a vésett jel: igazság.

Cs. Nagy Ibolya

Tenyérnyi ország

Horváth Arany publicisztikai kötetéről

A Kolozsváron élő újságíró, szerkesztő, a magyarórdi Horváth István költő lánya, Horváth Arany korábbi, változatos műfajú könyvei után (*Ember a havason* – tévéjáték, 1978; *Fába faragott balladák* – riportkönyv, 1983; *Pontot, vesszőt nem ismerek, de a szó mind igaz* – életrajzi elbeszélés, *Csibi Istvánné Siklódi Márka vallomása*, 1985; *Kalodaének* – balladák prózában, 1993; *Kökény a hóban* – riportkönyv, 1995; *Elrabolt méltóság* – publicisztika, 1999; *A csillagok nem álmodnak* – riportok, 2002; *Halálmadár szállott a kútgémre* – publicisztika, 2008) ebben az esztendőben hosszú újságírói munkájából válogatott egy kötetre valót (*Tenyérnyi ország*), s jelent meg a könyv a baróti Tortoma Könyvkiadó gondozásában.

Nem szükséges túlzottan bonyolult etimológiai kutakodás, hogy a kiadó nevének jelentését megleljük, ők maguk fedik fel a titkot: a Tortoma-tető Erdővidék egyik legszebb dombja, ahonnan belátni az egész környéket, írják a honlapjukon, a tortoma név pedig, mintegy utalva a hely közösségi feladatára, a hely kínálta lehetőségre, vigyázó helyet, őrhelyet jelent. S ne tekintsük erőltetett magyarázatnak azt sem, hogy a „tenyérnyi ország”, a romániai magyarság sorsát, (annak legalábbis a sajtóban megjelenhető) számos, a közösséget jellemző vonását bemutatni szándékozó publicisztikai könyv szerzője, és az e sors fölött kiadóként vigyázónak, őrzőnek lenni akaró könyves műhely (bár nyilván véletlenszerűen) egymással társulhatott, de inkább: társulhatott volna? Kár ugyanis – nem hallgathatjuk el –, hogy a kiadó, mint szellemi őrhely, a kéziratgondozó, vigyázó figyelemnek, a pedig el nem hagyható, aprólékos korrektori munkának nem tudta dicséretes, talán még elégséges jelét sem adni: pedig olvasói épülésünkre szolgált volna a precízebb szöveggondozás. De a kötetben dúsan teremnek a helyesírási hibák, betűelütések, tördelési logikátlanságok, s a hol datált, hol megjelenési dátum nélküli írások a filológiai kutatás lazaságát is föltételezik. (Az ilyesféle kritikusi megjegyzések az iratlan, de nem kötelező szabály szerint általában a recenziók végére kerülnek, amolyan, a kötetminőséget alapvetően nem meghatározó toldalékként, kivéve, ha a hibák éppenséggel meghatározóak: nem a szerzőt, nem a művet, hanem, mint ebben az esetben is, a kiadói munka megbízhatóságát, (megbízhatatlanságát) példának semmiképp nem tekinthető minőségét mutatva.

Jó mégis – egy javított második kiadásban is reménykedve –, hogy megjelent a kötet, mert ideje volt ennek a válogatásnak, ideje, hogy sok évtizedes riporteri-újságírói munkálkodásának – többnyire a szerkesztőségek archívumaiba süllyedő

– eredménye olyasféle gyűjteményben kelhessen életre ismét, amely nem csupán kordokumentum, Horváth Arany esetében – hiszen első írása 1953-ban jelent meg az *Utunkban* – rendszereket átívelő korszakok tanúságtevője. De a válogatás jellege, karaktere tanúságtevője annak is: mire emlékszik, újságírói teljesítményként is legszívesebben a szerző; melyeket gondolta interjúi, riportjai, tárcái, irodalmi riportjai közül a leginkább életre galvanizálhatónak, felidézésre újra méltónak, érdemesnek, mert mások számára ma is tanulsággal, okulással szolgálónak, egyúttal a maga alkotói örömét is kifejezőnek. Ezt a múltidézést, egyben önálló szerzői kitárulkozást a kötet előszavában „tenyérnyi emlékezés”-nek nevezi az irodalomtörténész Vallasek Júlia. Találó, szellemes utalással a kötet címére, amely úgy sűríti szép metaforába a tenyérnyire zsugorodott, a tenyérben elférő nemzeti kisebbség meg a haza képét, hogy közben egy másik, érzelmi-szemléleti réteget is érzékeltetni tud: azt a hűségre boltozódó szeretetet, hazaszeretetet, mondjuk a fogalmak devalválódásának tombolása idején is, amely a tenyérben tartottnak, az övének, a sajátjának, el nem hagyhatónak érzi-gondolja-tudja a szülőföldül kapott világrészt: s a könyv alapvető, alább bővebben kifejtendő szemléleti jellemzőjét említjük most.

Horváth Arany újságírói munkája számos laphoz kötődik, 1964–1994 között a *Művelődés* kolozsvári szerkesztője, majd főszerkesztő-helyettese, interjúit, publicisztikai írásait, riportjait, társadalomrajzait a *Dolgozó Nő*, az *Új Élet*, az *Igazság*, *A Hét* közölte. 1997-ig az *Erdélyi Gazda* főszerkesztője, a *Transsylvania* című folyóirat (az Amerikai Erdélyi Szövetség negyedévi tájékoztatója) európai főmunkatársaként is dolgozott. Új kötetének írásai évtizedeket fognak tehát át, találunk benne 1980-ban megjelent riportot (*Kié vagy, Kraszna?*), de a Kötő József színháztörténésszel s versmondó parasztemberekkel készült beszélgetés még korábbi, 1979-ben született (*Igéből várat*); *A mérái csorgónál* című interjú Jagamas János zenetudóssal a Kodály-módszerről pedig 1984-es, bő harmincéves írás. S tucatnyi – említettük – a megjelenési dátum nélküli írás, másik tucatnyi a rendszerváltozás utáni cikk (Horváth Arany egyszerűbben változást említ, Sütő András diktátordöntésként aposztrofálja több művében), s ezt a szerkezeti lazaságot, e szellős kronológiát már idézett bevezetőjében Vallasek Júlia – tapintatosan, de inkább szemléleti váltásként értelmezve – úgy határozza meg: „e kis kötet írásait önmagától kínálkozó határként osztja ketté az 1989-es változás”.

S a példaként megnevezett írás esetében, a cikknek a két kor mezsgyéjét megvillantó struktúrájában egyet is értünk az irodalomtörténésszel: az *Őszi változások* Csernátonban valóban két időszávet, egyben két közhangulatot jelenít meg, egy íráson belül két korszakot s a kétségek után az örömet, a reményt. Az első rész 1989 ősze, szeptembere, a csernátони néprajzi-szabadtéri múzeum megnyitása körüli munkák, félelmek, a legális-illegális módszerek miatti bizonytalanság, ag-

godalom ideje, a második fejezet egy évvel későbbi, 1990-es, kész a múzeum, faragótábor is van, táncház is van, s már nem kell „szalmával bedugni a pince ablakát, nehogy kihallatszódjék a muzsika hangja”.

De ami igaz erre az írásra, erre a látéletre, az nem igaz az egész kötet szemléleti tónusára: hiszen szó nincs arról, hogy a könyv írásai a diktatúra után fölfénylő szabadság reménnyel átítatott publicisztikai látképei volnának. Ellenkezőleg: a „kilencvenes évek mikrotörténetei – ismét a bevezetőből idézünk –, apró társadalmi eseményei”; az „átmeneti korszak nehézségei” kivált az interjúk tanúsága szerint éppenséggel nem voltak aprók; mint ahogy az átmeneti korszakról sem igazán tudható, mettől meddig volt átmeneti, s mikortól nevezhetjük, ha nevezhetjük a rendszert stabil és megbízható demokráciának. Hiszen a „kilencvenes évek szabályokat nem ismerő” politikai- és közéletének szabálytalanságai valójában jogilag leírható törvénytelenések, s a kisebbségeket, a magyarokat érintő, sújtó diszkriminációkat csupán eufemisztikusan hívhatjuk „tarkabarkának” és „kavalkádnak”.

Mert például Czirják Árpád azt mondja a vele készült interjúban (Rágalomhadjárat dr. Czirják Árpád érseki helynök ellen, 1998 – az írás először a kolozsvári *Szabadság* című lapban, majd az *Elvesztett méltóság* című kötetben jelent meg, s a könyvet, második kiadásban az Amerikai Erdélyi Szövetség is kiadta) –, a kolozsvári római katolikus Szent Mihály Egyházközséget 1990 első napjaitól folyamatosan ért, a cikkben tételesen felsorolt pénzügyi, jogi inzultusok, belügyi fenyegetések, a katolikus egyházat érő, folytatólagos állami-pénzügyi diszkriminációk, adóhivatali gyalázkodások, indokolatlan vizsgálatok, hamis állítások, ártatlanokat érő vádak, feljelentések tanulságaként: „ha emberjogról beszélünk ebben az országban, amit velünk műveltek, az egyenesen becsületsértés”. S hogy: tíz évvel a rendszerváltás után a „módszerek visszatérnek, mint a rémálmodok”. A társadalmi-politikai átmenetiség elhúzódását látszik igazolni a Csetri Elek történésszel folytatott beszélgetés is (*Uszító emléktábla*, 1998 –, első megjelenése: *Százötven esztendő ellenségkép. Emléktáblák és történelem*, Magyar Közélet, Kolozsvár), amelyben a város polgármesterének, a feledhetetlen Funarnak a friss, történelemhamisító akcióját értelmezteti, magyaráztatja az újságíró a történésszel. A kolozsvári Biasini fogadó falára kirakott tábláról, s annak valótlan feliratáról van szó az írásban, jelesül, hogy, olvasható a táblán is, 1848-ban „Erdélyben negyvenezer románt irtottak ki a magyarok”. A hiteles történeti kutatások adatai szerint, mondja Csetri Elek, Egyed Ákos kutatásaira is hivatkozva, a forradalomban mintegy tizennyolcezer ember pusztult el, magyar és román együttesen, ebből körülbelül tízezer volt a magyar áldozat. De 1996-ban egy 1848-ról szóló, román szerzőjű könyvben hasonlóképp még mindig a negyvenezer „román kiirtásáról szól a tétel”, a történetet román genocídiumnak nevezi a szerző, s Csetri Elek,

szelíd gyógymódként, a román történelemkönyvek tartalmainak átvizsgálását, a történelemtudományi „megbékélést”, az uszító román propaganda nyilvános visszautasítását, visszaautasíthatóságát, ezáltal a románok előtti magyar ellenségkép korrekcióját javasolja: a politikai megegyezés előfeltételeként. Ha a közelmúlt romániai parlamenti döntését eszünkbe idézzük, mely szerint a szenátus elutasította az RMDSZ azon javaslatát, hogy legyen a romániai magyarság napja (nem Románia nemzeti ünnepe!) március 15-e, s az indoka az elutasításnak: a magyarság pont március 15-ét akarja „megünnepeltetni Romániával”, holott ez a nap a pesti forradalom 12. pontját, Magyarország és Erdély unióját, és az erdélyi-érchegységi román–magyar véres összecsapásokat idézi fel, s hogy nem más a javaslat, mint a románok „megalázása”: akkor újfent töprenghetünk még egy sort az átmeneti korszak mibenlétéről. Fábián Ernő, kovásznai filozófus-közíró-pedagógus már a rendszerváltás hajnalán úgy mondta (*A reménytelenség győzelme*, 1990): 1989-ben népfelkelés volt, de nem forradalom, annak ugyanis a „tudatforradalom” volna az első jele, s épp ez maradt el, épp ez hiányzik. „Nálunk a tudatban nem történt változás, az eddig lezajlott folyamatot meg sem tudjuk határozni” – vallja, a jogállamiság kiépülése pedig akkor is hosszú folyamat, ha a történelmi átalakulást nem nehezítenék a magyarok elleni „agresszíven nacionalista” verbális és fizikai támadások. Fábián Ernő optimizmusa a Németh László-i: „Maratonnál a reménytelenség győzött”. A Király Károly politikussal készült interjú (*Nem a mézesfazék szélét nyaltam*, 1999) zárómondata pedig az eltelt évek eseményeinek tükrében utólagosan minősíthető a reménytelenség győzelmének: „Szerintem az ezredfordulóig letisztult a vad nacionalizmus, a korrupció is enyhül. Ezalatt létrejön az erdélyi magyar autonómia, ami csak rajtunk múlik és a nagyhatalmak segítségével”.

A kötet legterjedelmesebb interjúja (*Elnémult szirének*, 1992) Sütő Andrással készült. Korábban megjelent az *Erdélyi Gazda* kiadásában, a *Kökény a hóban* című kötetben, 1995-ben, majd 1999-ben a szerző az *Elrabolt méltóság* című publicisztikai könyvébe is beválogatta, első megjelenése a *Művelődés* 1992-es júniusi számában volt, de olvasható a *Beszélő* 1998 januári számában is: fontos interjúként, tanulságos témaként tarthatja számon írását a szerző. A beszélgetés idején Sütő már túl volt a számára is drámai végű, 1990 márciusi marosvásárhelyi, magyarelleses pogromon, a szövegben azonban nincs erre az attackra utaló nyom, csupán az újságíró egy konkrét dátum nélküli mondata utal rá („...több támadás éri a személyedet, mi több, bántanak is az utóbbi időben...”), s talán nem tévedünk, ha ennek a visszafogott fogalmazásnak cenzurális okait is látjuk. A tárgyalás tárgya egy generáció, a romániai magyar értelmiség második világháború utáni eszmélése, politikai-szellemi térfoglalása, a társadalmi igazságosságban, a kisebbségi jogegyenlőségben, az új társadalmi rendszerben való hit, a hitben való csalatkozás folyamata. Alapvetésként néhány axiómaszerű román állítással is

szembesíti Sütő az olvasót, például, hogy a „romániai magyarság rendkívüli módon járult hozzá ahhoz, hogy Romániában gyökeret vert a kommunizmus”, sőt, ha a kisebbség a háború után a „sarkára áll”, Romániában „esetleg nem lett volna kommunizmus”. De az is lehet, idézi e meghökkentően képtelen, minden politikai józanságot nélkülöző véleményeket Sütő, hogy a magyar kisebbség – pontosabban persze senki által ki nem fejtett – sziklaszilárd ellenállása még a párizsi béketárgyalások irányát is megváltoztatta volna! Sütő higgadt, de kemény érvelőként cáfolja e történelmietlen kijelentéseket, de a maga és kisebbségi társai tévútjait sem hagyja szó nélkül; eszmélésének, önvizsgálatának, a nem esetleges, hanem rendszerszintű hibák, politikai vétségek miatti csalódásának, a kijózanodásnak a folyamatát is föltárva.

A jelzett interjú több írással együtt (például: *Ósi hitünk szellemében*, 1999; *Az értelem fénye*, 2000; *Acsarkodás nélkül a szülőföldön*) kordokumentumként olvashatók, s értékes, kiváló adalékokkal árnyalják a korszak társadalomtörténeti eseményeinek képét, amelyek – ebben ismét egyetérthetünk a bevezető írójával – a megbízható, tudományos dokumentáció hiánya miatt a „kortárs történelmírás vakfoltjainak” számítanak. Együttal azonban utaltunk erre főntebb az újságíró alkotói, világlátási, szemléleti portréját is megrajzolják. S e vonások szerint Horváth Arany kivételes közéleti kíváncsisággal, ezzel együtt rendkívüli témaérzékenységgel, problémakereső konoksággal megáldott zszurnaliszta, akit vonzanak a nehéz, bonyolult témák; a politika verbális játéka, a politikai virágnyelv mögött meghúzódó valóság tartalmak; szemléletében a kisebbségi létezés problémái centrális helyen állnak; közéleti érdeklődése a kisebbségi sors mindennapjainak egyedi emberi sorsokban is elbeszélhető, megjelenő gondoljait felé irányítják. Példámbereket, példázatos eseteket kutat fel, riportalanyai gyakorta jelenítenek meg követendőnek szánt magatartási mintákat. Mint *A csillagok nem álmodnak* című riportjának főorvos alanya, dr. Boga Olivér, a kézdivásárhelyi kórház egykori igazgatója, aki a „változás évének első pillanatától” a kórház modernizálásán törte a fejét, s használta ki az addig tiltott, nyugatról jövő vagy megszerezhető segítséget, kereste a támogatási lehetőségeket. Létszemlélete ars poeticaként, a kisebbségi, de általánosabban az értelmes emberi létezés magatartásszabályaként is értelmezhető: „Az örökös sarokba szorultságot csak az önerejében bízó, a közös érdeket láthatóan kifejezésre juttató alapállással lehet feloldani. A csökkent hitű létezés csapdahelyzete: nincs remény arra, hogy felmorzsolódásunk mérséklődjék. Nos, tennünk, cselekednünk kell, mert az örökös tiborci panasszal nem kiálthatunk eleget és hatásosan”.

A kötet egyik legszebb riportjának véljük a fazekasmesterekről írottat (*Majd helyrerakod a cserepeket*), melyben Zilah, Désháza, Körösrév fogyatkozó „gölcserjeit” faggatja Horváth Arany, s ezáltal nemcsak tájegységek hagyományozódó

mintakincseit, a közösségi kulturális értékeit sorolva elő, de a mesterséghez való hűség, a hagyományörző eltökéltség szép példáit is megmutatva. Azt a ragaszkodást, melyet a hajdani százötven révi fazekas egyik utolsója, Hasas János lehető legegyszerűbb és legmeggyőzőbb módon úgy fogalmaz meg: „Szerettem. Szeretem most is” – a korongot, a cserepet, az agyagot, a „háromágú díszítő fésűt”, a nagyapjától maradt „se nem fazék, se nem váza” edényt, mely ott állt előtte mintaként, az égetőkemence ezerfokos hőségét, a mesterségét, melynél nincs „rangsabb mesterség egy sem”. A *Kié vagy, Kraszna?* című riportban Horváth Arany tanárokat faggat: meg tudják-e szeretetni tanítványaikkal a szülőhelyüket, a sokak által szégyellt paraszti származást, vannak-e érveik a helyben maradásra, érzik-e az értelmiségi felelősséget; az Igékből várat kalotaszentkirályi falusiakat beszéltet: hogyan hat rájuk a vers, a költészettel soha nem találkozókat megérinti-e Kányádi Sándor, vagy Ady. S „*A Kalota partján*”-t szavaló Varga Kata költészettana az asszony megrendítő, személyes verselményén túl mások előtt is képes megmutatni, járhatóként ajánlani a vers felé vezető utat: „hullasd csak ki magadból a költő bánatát. Mert annak nagy bánata vala, nem tudta kisírni, s veled siratja el”. Kelemen Béla kurtapataki földműves, a *Könyve a nagy csillagos ég* című irodalmi riport hőse az „ismeretlen csillagok útjait vágyta kifürkészni”, s a többre, a jobbra törő ember megkapó példajaként mesél a saját készítésű távcsöveiről, a tanulni akaró ember elszántságáról, a saját szélerőművéről, s olyan szeretettel emlegeti a bolygókat, a falu mögött felragyogó „szivárványos sarki fényt”, a napkorong előtt vonuló Merkúrt, az „égbeli Bábelt”, hogy az újságírót stílusosan is röpteti magával: az autodidakta csillagász „esti elmékedése közben”, írja pazarul láttató képpel Horváth Arany, „nagy teleholdak tömörödnek a ribizlibokrok fölél”.

S ezek a sorstörténetek az újságíró személyiségének másik, jellegadó vonását is megmutatják: Horváth Arany mély empátiával tudja a személyes életutakról szemérmesen valló embereket hallgatni, képes a félelmeket, a zárkózottságot őszinte érdeklődésével, szenzibilitásával oldani; beszélgetőtársként sohasem megítélő, nem ridegen kívülálló attitűdje éppen hogy befogadó, megértő. Kiemelkedő példája ennek a *Halálmadár szállott a kútgémre* című írás, amely részlet az 1985-ben önálló kötetként megjelent *Pontot, vesszőt nem ismerek, de a szó mind igaz* önéletrajzi elbeszéléseiből, Csibi Istvánné Siklódi Mária vallomáskönyvéből. A kötetnek Horváth Arany részben szerkesztője, részint gyűjtője, magnójával ő állt a három elemi végzett, de életét, életsorsát másoknak tanulságul hagyni akaró parasztság asszony rendelkezésére. Az 1902-ben született Siklódi Mária életútját két háború jelölte ki, árvaságra, gyermeki cselédsorsra, menekülésre. Ötvenhét évet élt, része volt szeretetben is, megélte a társ elvesztését, része volt hosszú magányban, de bölcsessége életmintaként olvasható: „élni kell, bírni kell, ahogy a fenyők bírják”. Az *elrabolt méltóság* (1997) című kis írása Horváth Arany könyvének ugyancsak

Siklódi Mária életrajzi vallomásához kapcsolódik: azt a levélkét idézi fel benne az újságíró, melyben, halála előtt egy évvel a beszélni, mesélni vágyó asszony maga mellé invitálta őt. A parasztság élettörténete, számos paraszti vallomással együtt (a kovásznai Gazda József életútvallomásokat gyűjtő-megjelentető munkásságát említjük meg itt, a műfaj jeles darabjai az ő kötetei), az oral history meghatározó és megkapó példája, az elbeszélte történelem, a tanútörténelem, a história alulnézeti, személyes sorsélményeken alapuló láttatása: s az elbeszélte élettörténet része egy nép történetének is.

A *Tenyérsny ország* dokumentumértékű könyv, az írások a romániai magyar kisebbség történetéhez kínálnak tanulságos adalékokat, s egyben bátor, szókimondó, példaadóan tisztességes újságírói munka tanúbizonyságai.

(*Tortoma Könyvkiadó, Barót, 2017*)

Mihályi Molnár László

Mács József: Az elcsatolt vagon

Könyvismertetés helyett gondolatok a regényről és annak világáról

Valószínűleg sokunkkal megtörtént már, hogy nem arra a buszra, villamosra vagy vonatra szálltunk fel, amelyekkel menni akartunk, de ez már csak az indulás után derült ki, és törhetett a fene, hogyan jussunk vissza a legközelebbi állomásra, lesz-e csatlakozás, célhoz érünk-e még aznap, vagy pedig valahol egy ismeretlen idegen helyen száll le ránk az este... néhány perc vagy óra is elég ebből a kilátástalan bizonytalanságból, hát még ha egy egész élet kerül (téved, kényszerül) vakvágányra.... S ezzel máris Mács József regényének a sűrűjében vagyunk, mert mint már a cím is sejteni engedi, egy ilyen helyzet pecsételi meg végleg egy ember életét, sorsának alakulását egy olyan közösségből kiszakítva, „elcsatolva”, amelyben számára egyik világháború befejezése sem hozott békét, hanem csak még nagyobb csapásokat és terheket, amikor két pogány közé szorulva és azok kényének kiszolgáltatva már csak önmagára és a jó Isten kegyelmére hagyatkozhat az ember. A miértekre, hogy mi okból történhetek meg ezek a dolgok (az ország feldarabolása, majd a szovjet lágerek, a jogfosztás, vagyonelkobzás és deportálás), a regényben ne keressük a választ, mert a valódi okokról még mindig hallgatnak a hivatalos történelemkönyvek is, bár már ismertek a hiteles dokumentumok. Ám hogy mindez miként és milyen súlyos árnyékot vetett népünkre, a felvidéki magyarokra és az egyéni sorsok alakulására is, azt a főhős, Kovács István hányatott életútjából megismerhetjük, ahogyan élete végén a csehországi szudéta vidéken magára maradván és elhagyatva mozaikszerűen felidézi a neki rendelt nyolcvan esztendő örömeit és gyötrelmeit az ózdi munkásnegyedről a Gömör vidéki kis-község boltján át a doni szénbányák kényszermunkatáborai felé, majd a sors finctoraként a deportáltak sorsára jutva az Ohre folyó partjáig. Csak a felesége és a hegedű marad hozzá hűséges, mert minden más széthullik körülötte: országok, rendszerek, közösségek, családok.

A bátkai születésű Mács József Pozsonyban nem regényíróként kereste kenyerét, s volt idő, amikor ebben is szilenciumra ítélték, de az írás volt mégis a hivatása, mert újságíróként a felvidéki magyar tájak embereivel készült riportjait kedvelték a *Hét* olvasói. Ez az élményanyag és munkamódszer érződik regényeiben is. Mint ahogy minden művében kikerülhetetlenül megjelenik a huszadik századi felvidéki magyarok életének egy-egy szelete, amelynek részese, és sorstársaival együtt leginkább szenvedő alanya volt ő is. Hogy csak néhány ilyen művét említ-

sem: *Bolondok hajóján* (2010), *Trianon harangjai* (2005), *Öröködbe, Uram...* (1998, 2003), *Magasság és mélység* (1994), *Égig érő palatábla* (1993), *Szélfúvásban* (1980), *Kétszer harangoztak* (1978), *Adósságtörlesztés* (1968).

Az író ugyan kívülről követi hőse emlékezéseit, de nem akar csupán passzív szemlélője lenni az eseményeknek, mert helyzeteivel, történeteivel, tanulságaival gondolkodásra és továbbgondolásra készít, olyan indulatokat gerjeszt, amikor már az olvasó cselekvő akarátát is megindítja, hogy nem lehet, nem szabad tovább tétlenül nézni a bűnöket, amelyeket elkövettek, az eseményeket, amelyek megtörténtek, mert csak a főhős kitalált személy, akinek kiszolgáltatottsága és megaláztatottsága ebben a szennyáradatban igazságos bíróért kiált. Az események viszont valóságok. Hőseivel azonosulva érezzük, hogy ez vérlázítóan fáj, mert akinek nem fáj, az itt már sem embernek, sem magyarnak nem mondhatja magát.

No megint egy nacionalista, aki csak a múlton kesereg! – hallom máris a sziszegő gyűlöletet a szemétdombok felől. Igen, ha nacionalista az, aki nem tagadja meg gyökereit, származását, eredetét, aki értéknek és értékesnek tartja azt, hogy ehhez a nyelvhez, ehhez a kultúrához és ehhez a közösséghez tartozhat, mert ez így jó, mert csak így őrizheti meg emberi arcát. És ha azért nacionalista, mert nem csupán az ellopott biciklijét, hanem nagyobb elrabolt értékeit is visszaköveteli, akkor én is az vagyok, Mács is az, amire csak büszke lehet, mégha a magukat szabadgondolkodónak nevező otthontalan „világpolgárok” le is hurrogják. Mert vajon miből akarhat jövőt építeni az, aki nem ismeri, nem elemzi és nem értékeli a múltat, amibe szülei, ősei, hagyományai éppen úgy beletartoznak, mint nemzetének élete, történelme, otthona, szülőföldje és élettéré? Bármelyiket is veszíti el ezekből, élete csonka lesz, jövőképe béna, mert ezek híján legfeljebb országot épít, de nem hazát, házat tervez, de nem otthont, legfeljebb kutyaólat, ahol a Kuttyák dalát lehet kitenni a falra Himnuszunk helyett. Kovács István, a regényhős nem tudja ezt így megfogalmazni, de érzi azt az hiányt, amelynek betöltésével emberi arcának tisztaságát érhetné el: társra, családra, otthonra, hazára, szerető és megértő embertársakra vágyik. Ez alakítja magatartását, ez vezérli tetteit, és ezt a mások felé forduló szeretetet akarja szétszítani még nótás kedvével, hegedűjével is. Azt remélve, hogy minél többet ad belőle másoknak, annál több marad neki, mint ama názáreti Jézus cselekedte hajdan a Genezáret-tónál a kenyér és a hal példázatával bemutatva. Gyermeki hittet teszi ezt, és nehezen viseli el, hogy az emberek többsége nem ilyen. Egy anyagias kalmárvilágban ezt az emberfajtát kelekótyának bélyegzik, mert nem akarja elfogadni, hogy a pénz, a rang, a helyezkedés és álnokság mozgatja a társadalmat, amelyben ő legfeljebb a búsképű lovag szerepét kaphatja meg. A regény hősei itt éltek, itt élnek köztünk, mert valós sorsok, valós történetek ezek, néha magunk is elképedünk, hogy velünk is megtörtént vagy megtörténhetett volna, de egy kívülálló idegen számára érthetetlen,

mint ahogy a mai gyerekek sem értik, hogy alig harminc éve is még sorba kellett állni az üzletben kifliért, tejért, szinte bármiért, mert a későn érkező már nem kapott. „És mi az, hogy hiánycikk volt a mogoró, narancs, banán, hát miért nem rendelt többet a boltos...!?” – mondják a huszonöt évnél fiatalabbak. Ugyanilyen oktalanul néznek ránk külföldön (a Kárpát-medencén kívül), amikor azt mondjuk, hogy szlovákiai magyar. Nem értik ezt sajnos még az uniós biztosok sem, pedig hát a vagonok elcsatolásában arrafelé nagy szakértelemmel bírnak. Mert ez, a gömöri kis falu helyett a csehországi Glügge véletlenül (vagy talán bizony szándékosan?) elirányított, elcsatolt vagon, mintha nagyon is hasonlítana ahhoz a helyzethez, amikor a háború végén a versailles-i palotakertben a „magas szerződő felek” jogosnak találva a Lengyel, a Szerb, a Román és a Cseh Királyság történelmi jogfolytonosságának helyreállítását, de az 1526 után Habsburg-uralom alá került (Rákóczi és Kossuth harcai után is újra rabságba hajtott) Magyar Királyságnak és a magyar népnek a jogairól elfeledkeztek. Olyannyira, hogy ELCSATOLTÁK területének kétharmadát, hogy széteszthassák a haszonleső és területtrábló szomszédok között. A vagon Csehországban, a Felvidék pedig mindkét világháború után Csehszlovákiában kötött ki, és az utasainak esélyt sem adtak a jogorvoslatra. A Kovácsot kísérő hegedű is olyan, mintha egy kényszerházasságot megpecsételő lakodalom zeneszerszáma lenne, amikor a násznép egyik fele vigad és dőzsöl, de a másik rész, kiszolgáltatottan és megalázottan, mert liliomtíprással kezdődött, búslakodik. Mint egy tragikomédia, mert ami az egyiknek hozomány, az a másikonál veszteség, amit majd a trianoni hóhérok hozzájárulásával és közreműködésével a családon belüli erőszak fog követni napjainkig érvényesen és megkérdőjelezhetetlenül, vagyis a jogfosztás, deportálás, szétszórás, napirenden tartott megfélemlítés és beolvasztás. Kovács nem érti a „történelem logikáját”, ezért a deportálás idején akar visszaköltözni felvidéki házába, amit azóta persze már kisajátított magának egy hegyvidéki partizán elvtárs a Husák által meghirdetett „szláv honfoglalás” jegyében, bár ők ezt úgy magyarázták, hogy visszaveszik, ami nekik jogosan jár.... Tehették, mert az ilyen kifordult világban az érvek hatalmánál mindig erősebbek a hatalom érvei, a pánszláv-bolsevista megszállás önkénye, az „államalkotó nemzet” gátlástalansága. Az itt élők pedig úgy jártak az elmúlt száz esztendőben, mint a pályaudvaron veszteglő szerelvény utasai, hogy amikor a mellettük lévő vagonok megindulnak, azt hiszik, hogy ők mennek. Ilyen illuzórikus a határok átjárása is fejünk felett immár ki tudja hányadszor, de mindig egy másik ország, másik állampolgárság, másik államnyelv, más és másfajta diktatúra: szláv önkény, kommunista erőszak, kamatrabszolgaság következik. Mindez az itt élő őshonos magyar lakosság akarata ellenében, megkérdése nélkül, az önrendelkezés jogától is megfosztva kilenc és fél évtized óta. Mert sem a diktatúra, de még a pénzvilág önkénye sem ismeri a népakarat fogalmát. Csak azt, hogy a

népnek azt kell akarnia, amit ők rákényszerítenek. Az sem érdekli őket, hogy közben hány népet, hány közösséget, családot tesznek hajléktalanná, földönfutóvá, helyüket kereső hontalanokká. És még azt sem sejtik, hogy a céltalanná tett fiatal nemzedék majd egyszer milyen eszközökhöz nyúl a nyereszkes országrombolók felszámolására...

A haszon és nyereség világát Kovács úr nem ismeri, ezért nem is értheti kálváriájának okát, s még felesége búskomorságának okát sem akarja meglátni, csak akkor, amikor újra magyar közösségbe kerülve felvidul az arca, mert nem patikaszerrel, hanem egészséges lélekkel lehet a lélekrontást orvosolni. A néprontások és országrontások árnyékában az emberi viszonyok is elszáradnak, a lélek is elsorvad, amelynek kárát a gyerekek és az unokák is megérzik, akik nem tudnak már harmonikus családot és meghitt otthont varázsolni a jobb anyagi viszonyok közepette sem. Olyat, amelyet a gömöri kis Habánfalván Kovács is teremtett magának, amelytől megfosztották, de minden szép emlékezés zsinórmértéke ez az otthon maradt. De az ő vonata már rég elment, mint Ady is felismeri a huszadik század hajnalán: „Fut velem egy rossz szekér...”.

A sorsát alakítani akaró, de a világrengető történelmi viharokban örökös kényszepályára sodródó Kovács István otthonától, szülőföldjétől és rokonaitól is távol, elhagyatva és magányosan várja a mennyei szerelvényt. Életének nyolcvanadik évében szakad rá az összegező emlékezés, de hontalanságba vetetten már csak az Örökkévaló Bíró ítéletében reménykedhet, hogy majd ott kimondatik, kik is voltak a valódi hóhérai ennek a léleknyomorító világnak. Miért is hullott darabokra az Egész, ami eredendően összetartozott, hogy miért is volt „rossz szekér” az a tehervagon, amire vágyait és ingóságait felpakolta...?!

(Felsőmagyarországi Kiadó, Miskolc 2014)

Szíki Károly

Hinni – Maga a létezés*Gál Sándor: Nincs harmadik lehetőség**„Látni, hallani és megőrizni.
Ezért van az estéli írás...”*

A könyv belső oldalán ez áll: *Diszpolgárunknak, Gál Sándornak 80. születésnapjára.*

Ez mindet elmond arról, ki emelte magasra Gál Sándor újabb termését: ahol született, Búcs község vezetősége, akivel megmaradt ez az apa-fia kapcsolat, mely a kiadások támogatása mellett a díszpolgári cím adományozásában is megkötődött.

Kemény és megmásíthatatlan ez a kölcsönös bizalom, mely régre datálódik, és a jelek szerint mindhalálig tart. Molnár Katalin szerkesztő asszony munkáját ezzel egy időben a *Gál Sándor 80* is dicséri (Búcsért-Szülőföldünkért Alapítvány gondozásában), mely átfogó összegzést készít, valamiféle lexikont állít össze megjelent könyveiből 103 oldalon át. Elgondolkodtató ez a bőség azok számára is, akik legjobb ismerői Gál Sándor munkásságának, mert bizonyára felfedeznek itt-ott egy-egy művet, amely még nem volt a kezükben.

De nem áll meg az író-költő egy percre sem, mert mint mondja: szorít, fogy az idő, s mire a *Gál Sándor 80* elkészült, máris nyomdába került, s egyidejűségben kiadták a *Nincs harmadik lehetőség* kötetét.

Találgatás helyett érdemes előre ugrani, s választ adni arra a szembe ötlő kérdésre, hogy miért is nincs 3. lehetőség? – *Igen, ha írok: élek. s ha élek --- írok! NINCS HARMADIK LEHETŐSÉG.* (93. oldalon).

A hit olyan kút Gál Sándornál, mely egyelőre kifogyhatatlan, *felajánlható valami* az olvasóinak is, hogy járuljanak ilyen kutakhoz, keressék meg sajátjukat, mert az adhat esélyt a megmaradáshoz: *Vallom, s elég régóta már, hogy csak az marad meg valóságomból – valótlanságomból, amit leírok, amit leírnék* (Visszalapozás).

Magányos az alkotó akkor is, ha hiszi, hogy megmarad valami, de ebből a valamiből jó lenne, ha itt, a földi létben is mutatkozna egy kevéssel több, sokkal több elismerés, mely érzést determináltságában halk szomorúságban él meg az alkotó.

Gál Sándor úgy élt máig, s él mindhalálig, hogy lejegyzett mindent, amit fontosnak vélt. Ő olyan ember, hogy mindenben lát valami fontosat, ezért hát nagyon sok ez a jegyzet. Dolgozószobájában meg is mutatja, mennyi még a feldolgozatlan. A feldolgozhatatlan. Mert két emberöltő vagy egy miniszteri stáb kellene ahhoz,

hogy polcairól eltűnjenek a kövér mappák, amelyekből kifolynak a megsárgult lapok. De úgy tűnnének el, hogy egy életmű jeles töredékei könyvbe formálódva kerüljenek napvilágra fojtó szorítottságukból.

Ő Bocskay hittal hisz, tervez és mindennap letesz valami fontosat az asztalra, *na ez is megvan!*- felsóhajtással. Így került olvasói elé ez a kötet is, mely 8 fejezetből és 167 oldalból áll.

Ha belegondolunk, hogy ez egy naplóból szerkesztett kisebb napló, akkor azt is mondhatnánk, hogy könnyű dolga volt, mert megírt anyagból dolgozott. De a szerkesztés kristálytisztá szándékát megérezvén már kitér ez az önös inga, mert érzékenyen olyan időtávlatokon mozgat át, megküzdött napokba úgy húzza be olvasóját, hogy az levegő után kapkod. Ügyes dramaturgiával, mert színházi ember is Gál Sándor, szünetelteti is olvasóját, apró részletekbe, mozaikokba visz, ahonnan nem nagy bravúr felszínre jönni (*Estéli írás; Nincs harmadik lehetőség*), de azután újra nekilődül szárnyas lovaival. Közben panaszkodik kicsit, mert tudja igaz művész módjára, hogy jól áll az egy alkotónak: *kiadóm nem kapott támogatást... fogytán az időm...vesztésre állok... miért, minnek, s kinek?... erős fájdalmaim vannak... fáj a tarkóm, nyelem az orvosságot... az emberi értelem csődjét mi követheti még?... üres lett felettem az ég --- csillagtalán... holnapi kilátásaim is elég bizonytalanok... elveszőben van bennem a létezés egyik fő alapja: az egyensúly biztonsága... nem lesz föltámadás!* (Nincs harmadik lehetőség). Eközben olyan remek passzusok kerülnek 3x közé, hogy azt tanítani kellene, mert életfilozófia az, egyéni létlelet, megélt áramlat, amelyből gyöngyszemek gurulnak elő. Közben Kierkegaard mélységeibe hívogat. Nem csak dokumentum a keze alatt a múlt fellapozása, odafordulása, hátratekintése és behelyezkedése az átélt világtörténelemben, hanem létfilozófia minden epizód, és az újraélés közben ott a kérdés minden esetben a jövőhöz: tedd meg, megtetted-e akkor időben, amit kellett, de mit készítesz-építesz belőle magadnak? Milyen példa lehet ez másoknak? A személyes írások így válnak mások számára példa-lehetőséggé. A közvetítés élménye lett Gál Sándor feladata, hogy a logika, a természet és a történelem hármasságában szerezzon élményt és tananyagot követőinek. Mert követő az is, aki „csak” olvassa őt. És mivel nem közömbös számára az olvasók és taníthatók száma, a cselekvésre mozgatás, így le is válik Kierkegaardról, hiszen Gál Sándor nem csak közvetít, feleletet is ad a jövőre vonatkozólag. Beleélve önmagát a szituációkba, a múltat így közvetíti, mert számára a világtörténelem nem lezárt, hanem nagyon is eleven vérző seb.

Nem volt és nem álarcos játék ma sem az ő jelenléte az irodalomban és a közéletben, bárki megismerheti legbelsőbb énjét és munkálkodása minden mozzanatát. Ezt legerősebben a *Visszalapozás* és *Az Anyanyelvi konferencia* fejezetek dokumentumai mutatják be legerősebben. Nem külsőségekben él, érzelmei olvashatóak és áthúzhatóak magunkra.

Mi a titka? Gál Sándor titka magában a lelki-szellemi építkezésben rejlik. Fáradtságos, kitartó szellemi kalandjában megszállottságot, töretlen hitet és akaratot igénylő munkát feltételez, rendíthetetlen építő ambíció sugárzik belőle messzire.

Csodák nincsenek feljegyezve és összegyűjtve nála, mégis amíg olvassuk őt, megtörténik velünk is valamiféle csoda. Mert az átlényegülés esszenciája jut el hozzánk.

Többet akar, mint a csodák gyűjteményét, őt a teljes történet, a teljes történelem érdekli.

Kálváriánk eredetét és útját, csaták történetét máig rögzíti.

Erősen nyilvánul meg, ezért szerethető, de alkalmat ad azok számára is, akik vitába szállnak vele. Az átláthatóságra törekszik minden írásában, de érzékiségében megfontolt, kiszámított távolságot tart fenn.

A melankólia a szellem hisztériája – írja Kierkegaard. Gál Sándor már-már modorosan menekül attól, hogy karjaiba essen, hiszen tudja, a melankólia az ember saját felelőtlensége, mely nem jó irányba tereli a lelket, ezért menekül a munkába, a leírt szavak egyensúlyt teremtenek létében. Nérót a szorongás gyönyörködteti, ő nem imponálni, hanem rémisztetni akar. Gál Sándor imponál, mert felül tud emelkedni – minden betegsége ellenére is – a melankólián, s alkot, tervez, új kötet összeállításába veti bele magát, mintha tolla nőtt volna, repül egyik helyről, egyik témából a másikba. Mi ez a folytonos, szünni nem akaró repdesés?

A megfejtést a könyv vége adja meg, a legvége: *az ismert irodalmunk és történelmünk évszázadait a ludak szárnyaiból kitépott és jól meghegyezett lúdtollakkal köszönhetjük!... libapásztorokorom ennek a tudásnak vetette meg a szálláshelyét.*

Ez az a kitépott lúdtoll tehát, amely megrajzolja élete munkásságát. Ez, amivel ír, és ez, amely a pontos rezgésszámot helyrebillenti a szervezetében. Ennek tudható be az a hatalmas életút, amelybe belelapoztat minket, hogy 3 évtizedes hatalmas fent-lent játékban hintáztasson át időzónákon, tájakon és roppant történéseken, de csak azokon, amelyek neki is fontosak voltak, időtállóak lettek.

Dokumentált igazságok mélyén ott kúszik, mint vezérfonál az író személyiségének önmaga tudatára ébredésének vágya, mely mára a maga örök érvényességében létezik. Ez működteti ma a buzitai alkotót, Búcs szülöttét, ki az Univerzumot faggatja. Ha kétségbeesett, ez csak azért lehetséges, mert az esztétikai élet szerint él, kilátástalannak ismert helyzetében ezért talál kiutat, a kimutatott reménytelen helyzetében is az életet szépsége szerint szemléli.

Minden találkozásban azt erősíti, hogy választani fontos, késni a választással veszélyes, mert ekkorra már eltelt egy darab idő az életből. Most e kötetben az eltelt idő egy darabját éli végig, éli újra, amit újra kell élni (A harminchármas memoranduma; Hány centi egy méter?; Egy elfelejtett dokumentum; A Csehszlovákiai Magyarok Fórumának nyilatkozata; Az Együttélés III. Kongresszusa; A

„Nagyszombati csata”; A Magyar Írók II. Világtalálkozója; Az avantgarde változat; Az 1944-es Karácsonyunk; A repülés szerelmese);

És hogy mennyire nem álarcos játék az ő jelenléte az irodalomban és a közéletben, minden itt felsorolt írása is példa, de legkivált az a rögzített beszéde, melyet 1996-ban mondott el Keszthelyen a Magyar Írók II. Világtalálkozóján: „... immár örökös kisebbségben soha semmilyen győzelem ízét nem ízlelhettem meg, s módomban ezután se lesz rá. Tudom, megtanultam a kudarcokat, a pusztulást, ama nagyot és végsőt is. Így, ha valami használható gondolat mégis előbukkan, akkor az nem lesz több és nem lesz más, mint ennek az egésznek a méltó elviselése és írásba foglalása. Mert az írás és az irodalom a megmaradás egyetlen esélye.” A 106. oldalon ennek megerősítése olvasható, immáron a nemzethez és a közösséghez kötődés hűségében: *„Hiszek az irodalom közösségi küldetésében... Én csak az egyetlen magyar kultúrában tudok gondolkodni”* (110. oldal).

Tökéletes, meghitt vallomás ez, zsinórmérték, helytetőre is kihelyezhető vízszintes-függőleges bemérő. Ezért ír változatlanul, gyomra folytán is, megcsontoltan egészségben és területiségben is. Az egyik interjú végén (A megkérdezett felveti: Végül aztán csak az a kérdés, hogy érdemes-e erre egy egész életet „eltékozolni”?

A 80. születésnapjára összegyűlt tömeg azért érkezett, hogy választ adjon erre a kétséget felvető kérdésre: hullámzó embertömeg állt sorban, hogy háláját kifejezze Gál Sándornak. És hogy igazolják: *a ludak szárnyaiból kitépott és jól meghegyezett lúdtollakkal jól bánt, beírta magát velük az Írók Nagykönyvébe.*

Kalandos és tekervényes a kéziratának sorsa, sok még a „be nem olvasott”, olvasói által nem látott lap. De... A háborúban sem hal meg minden katona, maradnak olyanok, akik nélkül a megtörténtek, a borzalmak és csodák csak a múltba vesző történetek maradnának. Még van nekünk Sándorunk, van nekünk reményünk. Hogy nem vész el egy sor sem.

Az olvasásra ajánlott könyv erős szellemi, eszmei, lelki talajból sarjad.

Aki többet akar tudni a szoborrá merevedés állapotáról, de múltunkról, magunkról is, olvassa őt és vigyen magával még egy embert, hogy meglássa: él közöttünk egy csoda, egy világitótestet aki egyszerre visz az idő még távolabbi részleteibe, de hoz közeli lelki világunk mai tartományai felé is.

(Búcsért – Szülőföldünkért Alap Alapítvány, Búcs, 2017)

P. Buzogány Árpád

Lőrincz József: Őszi fény derűje

Tetszetős kiállítású könyv jelent meg a kolozsvári Polis Könyviadónál, a székelyudvarhelyi Lőrincz József válogatott versei és műfordításai (Őszi derű. Kolozsvár, 2017). A hangsúlyos rimes-mértékes és szabadverseket meg néhány prózaverset tartalmazó kötet anyagát hét fejezetbe csoportosítva olvashatjuk, Siklody Ferenc grafikái illusztrálják a kiadványt. A 170 szövegoldalnyi könyv mérete, papíránya és illusztrációi (a könyv- és borítótér Unipan Helga munkája) folytán is kellemes érzést kelt az olvasóban, és ez talán azért is fontos, mert a formát nehezen lehet elválasztani a tartalomtól egy kiadvány esetében. A már nyugalmazott udvarhelyi irodalomtanárnak nem ez az első önálló kiadványa. Költőként saját kötettel 2002-ben jelentkezett, *Férfinyaram* címmel. A Székelyderzsben és Kányádban tanító, néprajzi gyűjtést folytató pedagógus életében 1990 abból a szempontból is nagy változást hozott, hogy a vidék szellemi központjába, Székelyudvarhelyre került a nem sokkal később Tamási Áron nevét felvevő középiskolába. Több könyvének témája a nagy íróelőd: Tamási Áron hazatérése (*Mikrofilológiai közelítések*). Székelyudvarhely, 2000; *Kőbe faragott remény. A farkaslaki Tamási-émlékkőről*. Szudv., 2005; *Kellő igék, megtartó gondolatok*. Szudv., 2007; *Idő a humorra. Anekdóták Tamási Áronról*. Szudv., 2010. Ezeket elméleti jellegű munkája, tanulmánya követte (*A kultúraváltás sikeréért*. Csík-szereda, 2006), majd feleségével, Lőrincz Ilonával együtt gyűjtött balladaanyaga *Székelypetki népballadák* címen 2014-ben jelent meg, hangzóanyag melléklettel. 2015-ben adták ki Székelydália tájnyelvének kincsei című tájszógyűjtését. Hatodik éve vonult nyugalomba, azóta a múzsa be-beles az ablakon, vagy épp homlokára is lehel: gyűltek a versek, melyek most válogatott versek, műfordítások alcímmel kerülnek az olvasó elé. Mondhatni ajándék, a szerző hetvenedik évében.

A kötet anyagát maga a szerző válogatta, rendezte ciklusokba, fejezetekbe (ugyanis szerkesztő neve nincsen feltüntetve). „Most gyűjtöm be létünk örömeit” – olvassuk *Öregkor* című versében. A könyv végi Poétai önéletrajzot olvasva kiderül: három gyerek és hét unoka tartozik még ide... A Székelydályában 1947. november 14-én született szerző szülőhelyéhez, szülőföldjéhez ragaszkodása nem csupán eddigi (nyomtatásban megjelent) munkáiból sejthető, hanem verseiben is számtalan utalást találunk erre az egész életében folyamatos élményrétegre (*Favágó dal*, *Emlék-karácsony*, *Életrajz II.*, *A dályai kertben*, *Az almafa imája* és a *Hazafelé* ciklus mindegyik verse), amint korábbi kötetéből és *A Vers* című folyóiratban megjelent lírai soraiból is kiderül. Otthon és fiatalkori élményei folytán ragadt meg fülében a népdalok ritmusa és a balladák hangvétele, ez pedig tanul-

mányai (marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola és a bukaresti egyetem) után versekben gyönyögződött ki Lőrincz Józsefből.

A könyv címét az *Őszi derű* című versből emelte ki. Vallásos, biblikus hangulatú vers: köszönet a Teremtőnek a mindennapokért, az új fényért és új lendületért. A szerző szabad verseit ilyen és hasonlóan erős gondolatok teszik súlyosakká. Talán furán is hangzana elemi erejű gondolatokat jól csengő rímű és tökéletes ritmusú sorokba öltöztetve olvasni. Szerzőnk e forma használatával mintegy teret enged az érzelmek áradásának is, bár verselésére egyáltalán nem jellemző a részletezés, a szavak bő áradása.

A sorban legelső vers a kötet olvasója számára sajátos, bár természetesen nem ismeretlen alaphangulatot teremt, ezt ilyen megfogalmazásban olvashatjuk: növekednek az árnyak (*Nincs elég fény*). E verscímet viselő ciklusban az emberélet alkonyáról, hervadásról, sőt a megifjodás vágyáról szóló írásait olvashatjuk. „Magamra húzom a sötétséget” (*Este*), „sápadt arcomról le hull a nyár” (*Régi új dal*), „egy fekete macska les ránc, ugrásra készen” (*Létértelmezés*) – jeleníti meg a jelet, néha éppen tréfásan: „megy az unokám/ Mászom utána” (*Öröm*). E terjedelmes ciklus lényegét verscím fogalmazza meg: *Harcban az idővel*. Illetve *Zűrzarvar* (ez is verscím). Régi emlékeket fogalmaz versbe (*Az almafa imája*, *Bodzák*) vagy éppen előrevetíti sorsát (*Madár*). A testi nyomorúság árnyképe (*Út az ismeretlenbe*) is felvillan, akár csak az eddigi élet értékelése, amely groteszk humorba is hajolhat (Egy dolog van, amiért én elismerésre vágyom:/ Általam lett eggyel több Jóska a világon – Névnepomra), vagy könnyedebb, mint a *Vidám vég* címűben („Annyit kérek, Uram, még:/ Könnyű legyen s szép a vég./ Csikantsanak anyalok,/ Míg halálomba halok”).

A hit manapság inkább magánügy, mint közösségi összetartó erő, a szerző azonban élete e szakaszában különösen fontosnak tartja, maga számára legalábbis, mert *Hiszek* címmel külön fejezet huszonhárom szöveget tartalmaz. Egyéni hangú imádságok (Vesd be gyarló fiadnak tudatát/ A szeretet magvaival,/ Öntözd lelke vetését a nevetés esőjével – Ima), egyházi ünnepek, események (*Újzsenge előtt*, *Reggeli ima*, *Reggeli imádság*, *Asztali könyörgés*, *Hálaima*, *Karácsony*) és más alkalmakkor keletkezett versek sorakoznak, mint címük is sejteti: *Ima derűért*, *Tavaszi zsoltár*, *Kegykerő ima*, *A Jóisten diktál*, *Elcsendesülés*, *Emlék-karácsony*).

Galilei címmel az ismert tudós lírai monológját „rögzítette” Lőrincz József, megtoldva a terjedelmes szövegrészt egy kisebb verssel, ebben olvasom: Földig aláz a szó mindenkit,/ Ha nem igaz (*Őszi ars poetica*).

A következő fejezet (*Hazafelé*) mindegyik alkotása a szülőföld ihlető hatását bizonyítja, gazdag líraisággal, csöndes szomorúsággal. Milyen is lehetne egy-egy költemény, ha már „a fejfák is haldokolnak” (*Szülőfalu*), „a hajlatokban öregedik

meg először a táj” (*Agónia II.*)? Gyermekkori emlékek bukkannak fel, erősödnek fel (*Pókháló, Falum*), illetve megidézi a rég letűnt világot, annak fontos szereplőivel együtt (*Februárban, Idill*). A szülőfalu az egész Székelyföld jelképe számára (*Adventi vers*), de talán épp azon csodálkoznánk, ha nem így lenne.

Ami még kimaradt volna az eddigi ciklusokból, az a következőbe sűrűsödött (*Románc*), a magánélet, a rokonok, a szerelem. És a múzsa, kit több versbe is beleírt a szerző, általa készülhet a költő munkapadján „szövegintarzia”. Néha Arany János-i őszikék. Természetesen a „sors-nő” is több alkotás témája, hogy csak a letisztult hangú, balladás-krónikás hangvétellű *Galambok vetélkedése* címűt emeljük ki ezek közül, ebből is a férfiúi szűkszavúságra, hálára nem jellemző sorokat idézve: „Úzlek hogy hamarabb elérd/ a vágyott Nap mögötti fényt”. Megidézi a szeretet nélküli életet is: „a házasság zörgő lánc, festett bilincs./ Nem csilingel szerelem-hívás” (*Hol szeretet nincs*). A ciklus legutolsó verse (*Költő vagyok*) próbálja feloldani az eddigi versekben feszülő ellentéteket, elsimítani a táj és a lélek ráncait, világot magához ölelő gesztussal: „én lennék maga a Csomolungma/ vagy bivalyok hunyorító szeme/ virágok lélegzete/ engedjétek meg hogy/ gondjaitokba beköltözsem/ és kiséperjem lelketek házát/ minden reggel –”

Új-zélandi sorok cím alá gyűjtötte a földgolyó másik oldalára tett látogatásuk élménymondatait, végül műfordításaiból olvashatunk, Jean Russelot, Nicolae Labiş és George Țârnea verseinek magyarítását.

Lőrincz József kötetében a szabad versek amúgy szűkszavú sorai súlyosan dobannak, máskor pedig játékosággal oldja, sőt rögtönzésszerű, könnyed feljegyzések is helyet kaptak a kiérlelt hangú versek mellett. Jól él a szinte népdalritmussá tisztult népi formákkal, rövid mondataival néha megdöbben vagy bólogatva értünk egyet a leírtakkal. A világ komorságán, ridegségén, félhományán átsüt azonban az őszi fény derűje, a szerzőből sugárzó melegség. Melegítenek bennünket is a leírt szavak.

(*Polis Kiadó, Kolozsvár, 2017*)

Ködöböcz Gábor

„Mert jól tudom, hogy az én megváltóm él”

Deé Nagy Anikó: Báró hadadi Wesselényi Kata, a hitben élő református nagyasszony

Deé Nagy Anikó illusztris portrékönyve az erdélyi kultúrhistoria legfényesebb lapjaira kívánczó kötet. A lélekteljesen szakszerű és szakszerűen lélekteljes magatartás jegyében született monográfia mögött minden dicséret csak bicegve járhat.

Bibliofil elkötelezettségű irodalmi régiség, imponáló filológiai felkészültség, kultúranropológiai alaposztású történetiség, enyhén archaizáló, veretes nyelvesség és atmoszférateremtésben jeleskedő, korhű elevenség ölelkezése adja a szemet gyönyörködtető, remekbe szabott könyv legfőbb értékét és egyéni karakterét.

Deé Nagy Anikó koncepcionálisan jól átgondolt, koherens kötete könyvészeti és tipográfiai szempontból is unikumszámba megy. Az olvasáshoz kedvet csináló, grafológiai élményt nyújtó fedőborító éppúgy vonzza a tekintetet, miként a vizuális térterápiaként megjelenő Teleki Téka első és hátsó előzéklapon látható architekturális csodája.

A marosvásárhelyi épületegyüttes báró hadadi Wesselényi Kata által építtetett szárnyát ábrázoló fotó – az ikonikus könyvtár egyéb, itt nem látható részeivel együtt – a jelen könyv szerzőjének egzisztenciálisan is rendkívül kedves és fontos, hiszen évtizedeken át ezen a szakrálisnak mondható helyen dolgozott. Nem csoda, hogy Deé Nagy Anikó és a Teleki Téka neve észrevétlenül összenőtt, és szinte egyé vált a köztudatban. A kultikus intézmény egykori munkatársa és vezetője – a fényben és árnyékban megfutott évek nyomán – a jól végzett munka oltalmazó derűjével tekinthet vissza az ott eltöltött időre. Jól tudván, hogy fény és öröklét a szolgálat.

Van abban valami mélységesen meghatározó és lenyűgöző, ahogyan Deé Nagy Anikó közel hajol mindenkori témájához, amilyen körültekintő alaposággal, szeretetteljes elmélyültséggel és végtelen alázattal kezeli tárgyát. Meglehet, teljesen önkéntelen, de miközben a báró Wesselényi Katára fókuszáló múltbéli hagyományt vallatja, aközben saját értékvilágát is megvallja. Így lesz a portré egyszerre önmű is.

A 18. századi, hitben élő református nagyasszonyt és elhivatott monográfusát szembeötlő kvalitásbeli hasonlóságok kapcsolják össze: mindketten az állandó készenlét, a folytonos szolgálat, a feltétlenül használni akaró, értéktudatos cselekvés jegyében gondolják el az Úrtól kapott kegyelmet. Életfeladatukat példásan

teljesítve ezáltal emelkedhetnek mindketten a nagy erdélyi értékmentők és értékteremtők sorába.

Rendhagyónak mondott kötete elején a szerző rögtön leszögezi, hogy özv. gróf Rhédei Zsigmondné báró Wesselényi Kata (1735–1788) református nagyaszonny esetében nincs szó egyedi életútról. Az 53 évet élt erdélyi főrangú asszonyról kirajzolódó kép lényegileg sok hasonlóságot mutat a korszak olyan ismert, kiemelkedő nőalakjainak életével, mint például Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona, Vajai Vay Kata, Árva Bethlen Kata és gróf iktári Bethlen Zsuzsanna. A felsoroltak kivétel nélkül megfelelnek annak a Kálvin János által megrajzolt keresztyén ember-típusnak, aki életét egyháza, közössége s mindenekelőtt Isten szolgálatába állítja. Ennek szellemében valamennyien sokat vállaló, roppant tevékeny, gyermekeiket felelősséggel nevelő, férjüket segítő, művelődéspártoló asszonyok voltak.

A szilágysági Hadadban született Wesselényi Katát szülei (Wesselényi Ferenc báró és Rhédei Zsuzsanna) igen körültekintően nevelték, majd 16 esztendőskorában férjhez adták gróf Rhédei Zsigmondhoz (1722–1758). A férj az erdőszentgyörgyi kúriára hozza ifjú feleségét, ahol – miután a férfi 36 évesen meghal – alig hét évet töltenek együtt. A 23 esztendőskorában özvegyen maradt, híresen szép fiatalasszony kezéért többen versengtek, de mindhiába.

Wesselényi Kata imanaplóiban beszámol arról, hogy milyen boldogság töltötte el, amikor 1756-ban egészséges fia született. Ferenc gyermekét egyedül is nagy gonddal neveli és taníttatja; könyvekkel látja el, és a marosvásárhelyi református kollégiumba adja. Az asszony életének második nagy próbatétele fiának 1770-ben bekövetkezett váratlan halála.

A férje után gyermekét is eltemető asszony nem roskadt magába. A lakóhelyül szolgáló kastély rendbetétele mellett a helyi templomot és iskolát is felújította, az erdőszentgyörgyi hegyen pedig kőkápolnát építtetett idejekorán elhunyt férje számára. A legjelentősebb azonban kétségtelenül a marosvásárhelyi Wesselényi–Rhédei-ház megépítése volt, amely a korabeli város egyik legtekintélyesebb épületének számított, és amely később Teleki Sámuel könyvtárépítésének (1799–1802) alapjául szolgált. Wesselényi Kata azáltal, hogy marosvásárhelyi házát Teleki Sámuel feleségére, iktári Bethlen Zsuzsannára testálta, a legnagyobb jelentőségű erdélyi közkönyvtár létrejöttének lett a részese. Ezen túl Teleki nagy ívű könyvtárteremtéséhez azzal is hozzájárult, hogy saját könyvtárának egy részét – mintegy félszáz kötet – unokahúgára, Bethlen Zsuzsannára hagyta. (Itt jegyezzük meg, hogy Wesselényi Kata saját gyűjtésből származó könyvtári állománya összesen 275 nyomtatott és kézírásos könyvet számlál.) A könyvek összetétele hűen tükrözi gazdájuk szellemiségét és életvitelét.

Wesselényi Kata könyvtárában a Szentírás több példánya is megtalálható. A vallásos munkák (imádságos könyvek, protestáns szerzők művei) mellett történelmi,

politikai, orvosi, kertészeti, gazdasági, földrajzi és grammatikai témájú könyvek is szerepelnek. Szembetűnő az orvosi, gyógyászati vonatkozású kéziratok, illetve könyvek túlsúlya. Wesselényi Kata 1757-ben Erdőszentgyörgyön azért másoltat le egy 16. századi orvosi könyvet, hogy mérges és megemésztő nyavalyák ellen tudjon használni.

Wesselényi Kata mélyen vallásos, egyházáért sokat tevő asszony volt, aki rendszeresen támogatta az iskolákat, parókiákat, egyházközségeket. Néhány eklézsiában az általa adományozott klenódiumpok átvészelték az évszázadok viharait. Különösen sok úrasztali terítő, úrvacsorai kendő adományozása fűződik a nevéhez. T. Horváth Iringó kolozsvári művészettörténész jóvoltából mára már félszáznál több Wesselényi Katához köthető textília létezéséről tudunk. A legelső hímzés 1755-ben, az utolsó 1776-ban készült.

Wesselényi Kata mindennapjainak, gazdasszonyi tevékenységének egyfajta lenyomata a szakácskönyve, melynek receptjeit maga diktálja, másoltatja. A 275 recept alapján megállapítható, hogy konyhatechnikája újszerű, hiszen használ már élesztőt, rántást, vannak levesbetétjei, rakott ételei, fagylaltjai, ismeri a madártej készítésének módját. Nagy konyhája lehetett mind az erdő-szentgyörgyi, mind a vásárhelyi háznak.

A nagyaszonny asztalánál sokan étkeztek. Asztala Táblája sok drága étkekkel, környéke pedig lenn rakva vendégekkel – olvassuk a Wesselényi Kata háztáját jól ismerő verses búcsúztató írójának tollából. Közel 100 recept ételkészítéséről szól, 30 házilag előállítható szeszes ital és szörp receptjét ismerhetjük meg. A szakácskönyvből az is kitűnik, hogy hűtőszekrény hiányában mekkora problémát jelentett a hozzávalók és az ételek tárolása, tartása. Az árnyékos, hűvös helyiségek között legfontosabb a híves pince. Jégveremre való utalás is előfordul. Mélyhűtés hiányában a friss meggyet például viaszba mártották, télen aztán leolvasztották a gyümölcsről a viaszt, és használták a nyers gyümölcsöt.

A Szakácskönyv legértékesebb része nem az ételrecepteket tartalmazó rész, hanem a vegyes háztartási teendők leírása. Találunk itt sok tartósítással kapcsolatos receptet, megismerjük Wesselényi Kata pácolási, füstölési, kandírozási technikáját, de sok recept utal a besózás, befőzés különféle megoldásaira is. Néhány recept egészségi problémák megoldására szolgál: fájdalomcsillapítás, melankóliakezelés, álmatlanság megszüntetése.

Wesselényi Kata Bethlen Zsuzsannához írott levelében az imanaplókból ismert komoly stílust viccelődő, könnyed hangnem váltja fel. A könyvben közölt másik levélben Jósika Antal Teleki Sámuelnek számol be Wesselényi Kata halálának körülményeiről és a környezetét ért veszteség nagyságáról. A legnagyobb veszteséget kétségkívül Teleki Sámuelék szenvedték el, hiszen őket anyai szeretettel szerette a grófné.

Nem maradt ránk özv. gróf Rhédei Zsigmondné báró hadadi Wesselényi Kata alakját megörökítő portré. De – amint Deé Nagy Anikó írja – a kötetben található írások segítik szellemi portréjának felvázolását. Látnivaló, hogy mi mindent vállalt magára ez a főrangú asszony, milyen példásan szolgálta családját, egyházát, közösségét, Istenét. A rászorulókat bőkezű támogatása mellett példát ad lelki nagyságból is: ahogy istenhitből táplálkozó lelkierővel viselte az életét sújtó tragédiákat.

Wesselényi Kata halálakor a verses búcsúztató ismeretlen szerzője ekként summázza a csapásokkal teli, méltósággal viselt életsorsot: „Három részre oszol fel egész élete / Melynek Leánysága volt vidám kezdete/ Osztán mi keveset Férjével élhete / Gondos özvegysége lön végzete.” Mindenképpen nagy lélekre, teherbíró hitre és nobilis jellemre vall, ahogyan az őt ért tragédiákat (férje és fia korai halála) viselte és hordozta évtizedeken át. Mélyen átélvén az utóbb Reményik Sándornál, illetve Weöres Sándornál megfogalmazott spirituális tartalmat: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten”; „Isten rajtad: végtelen könny, Isten benned: végtelen mosoly”.

A különleges műgonddal és esztétikai érzékkel megformált könyv műtárgy jellegét nagymértékben erősítik a hitélethez és szertartásokhoz kapcsolódó, a hitvalló életet személyes tárgyakkal, illetve relikviákkal kifejezésre juttató, szakralitást sugárzó fotók. A kötetkompozícióba illeszkedő, hangsúlyos üzeneteket közvetítő fényképek négy fotóművész (J. Márton Krisztina, Kovács Mária Márta, Márton Imre és T. Horváth Iringó) munkáját dicsérik.

A reformáció 500. évfordulóján, a Kolozsvári Magyar Napokra készült, Árkossy István által tervezett, szerkesztőként Jakab Márta által jegyzett könyv méltán lehet a Kriterion Könyvkiadó egyik büszkesége és Deé Nagy Anikó sokak által megbecsült, példászerű életművének egyik fő ékessége.

(Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017)

P. Maklári Éva

Hagyomány és modernség

(*Sebők Melinda: Modern értékörzők című kötetéről*)

Sebők Melinda 2017-ben megjelent új kötete a szerző tanulmányait, recenzióit, kritikáit tartalmazza a tőle megszokott szakszerű, tudományos, az alkotásokra figyelő elemzéseivel.

A könyv szerkezetileg három fő részből áll. Az első hosszabb – Babits Mihály párbeszédei – ciklus folytatja korábbi Babits-kutatásait, bemutatja a költő viszonyát elődeihez, kortársaihoz, és utal a kortárs világirodalom Babits stílusára ható jelenségeire. „A teljesség iránti vágy foglalkoztatta”- hangsúlyozza, és ezt a modernség és a hagyomány sajátos ötvözetében kívánta megvalósítani. Már első kötetében – *Levelek Iris koszorújából* – kimutatható a műfajok és versformák gazdagsága a görög irodalomtól E. A. Poe félelmetes világán keresztül „Walt Whitman sorainak szabad áradásáig.”

Ez a teljességre való törekvés Babits tanulási módszereire is vonatkozik. A latin, a német mellett az angol izgatja leginkább, hogy fordításai minél tökéletesebben visszaadják azon költők világát, akik felkeltették érdeklődését, és „akiket úgy ültetett át magyar nyelvre, hogy nem tért el... az eredeti szövegtől” – írja a szerző.

A szerző a 2016-ban megjelent György Oszkarról írt tanulmánykötetében már utalt a két költő között – még egyetemen keletkezett és később is megőrzött – szoros barátságára, kettejük levélváltásaira, közös fordítási terveikre, ez most kiegészül kettőjük francia fordításainak összehasonlításával.

Babits sorsát az író 1927–29 között írt levelei alapján eleveníti fel utalva a Baumgarten Alapítvány rengeteg munkát, gondot adó feladataira és a *Halálfiak* című regényének műfaji gazdagságára. Ebben az időszakban jelennek meg prózai alkotásai, versei német fordításban, és ekkor fordítja le ő is magyarra Dante *Isteni színjátékának* mindhárom részét.

Babits költőtársaihoz fűződő kapcsolataiban fontos szerepet játszanak fiatal kortársai, így Illyés Gyula, Jankovich Ferenc is. Bár Illyés „Babitstól élesen eltérő költészeti elveket vallott”, kölcsönös megbecsülés és tisztelet jellemezte kapcsolatukat, és hűséges munkatársak maradtak mindvégig. Jankovich pedig 1938-ban a *Vár* folyóirat számára írt Babits-tanulmányában az új nemzedék kormányosaként említi az akkor már barátként is tisztelt mesterét.

Sebők Melinda úgy építi fel kötetének első részét, hogy a Babits vezette *Nyugat* és a székesfehérvári *Vár* közötti utat járó költők pályakezdésére is felhívja figyelmünket. Így kapnak helyet Weöres Sándor gazdag költészetének első állomásai,

akinek tehetségére a *Nyugat* több vezéregyénisége is felfigyelt, és aki Babitsot már diákköltő korában mesterének tekintette. Radnóti szemléletváltásáról szóló tanulmányában pedig hangsúlyozza a szerző a pályakezdő költő szembenállását Babitscsal, s kiemeli, hogy „később semmire sem vágyott jobban, mint arra, hogy Babits felfigyeljen rá”, és ezt öt (1931–36 között írt) teljes tisztelet hangján megszólaló levéllel bizonyítja.

A szerző Babits világnézetének, katolikus egzisztencializmusának európai párhuzamait is keresi, és megtalálja a francia Gabriel Marcel munkásságában, ezzel is bizonyítja műveltségének, költészetének sokszínűségét. Levéldokumentumokon keresztül ismerjük meg a soha nem találkozó, de egymást tisztelő Kós Károly és Babits ismeretségét vagy a kortárs Kovács András Ferenc Babits költészetét saját lírájába beépítő s mégis átalakító kötődését.

A *Modern magyar irodalom 1945 után* című második részben Rónay György és Pilinszky élményvilágát fedezzük fel. A kötet korábbi témáihoz kapcsolja, hogy Rónay is „Babits vonzáskörében indult.” Két esszében elemzi a mélyen vallásos Rónay fordításait, költészetét, erős kötődését a francia irodalomhoz, egyéni lírájának hangnemét, melyben a klasszicizmus és a modernebb – szürrealista, expresszionista – forma egyaránt helyet kap. Hangsúlyos kései, érett költészetének meghatározó motívuma, a csönd, a készülődés a végleges csöndre, amely Pilinszky verseiben is meghatározó szerepet játszik. A két költő világlátásának hasonlóságát és különbözőségét mutatja be a rövid versek tükrében Pilinszky *Négysorosát* gazdagon elemezve:

Rónay hisz a „léten túli világban,” Pilinszky „transzcendens” titkokat kutat.

A modern magyar irodalmat bemutató fejezetben fontos szerepet kap a dunántúli élményvilágból induló és európai magaslatokra jutó Nagy László, akinek költői „világa még a harmadik évezredben sem kapta meg méltó helyét az irodalmi kánonban” – vallja a szerző. Az 1960-as évek elején írt portréverseit elemzi. Ehhez a témakörhöz kapcsolódik a Takács Imre portréverseiről írt tanulmány a megidézett tragikus művészsorsokban a közös vonásokat keresve. Itt is kapcsolódunk a kötetben fontos szerepet kapott Babitshoz. Takács Imre a hozzá címzett portréban azonosul a nagy előd szenvedésével „...Elnémulok majd / megfulladok/ emberből ez maradtam / fájó torok”, de Takács Imrénél ez a „történelmi kor lenyomata” is. A magyar sorsköltészet legkiválóbb alkotójaként mutatja be a szerző Csoóri Sándor költészetét, aki „a magyarság és európaiság bartóki szintézisét valószínűsította meg”. A kötet második fejezetének végén regényelemzéseket olvashatunk Konrád György és Mészöly Miklós műveiről.

A tanulmánykötet utolsó fejezete a *Kritikák* címet kapta, és visszatér Babitshoz, akinek 1918 és 1919 közötti gazdag levelezését Sipos Lajos rendezte sajtó alá. Sebők Melinda kiemeli az információk sokszínűségét, irodalomtörténeti jelentősé-

gét. Az *Ihletforma- stílus- magatartás* című recenziójában pedig értékeli Rónay László 2014-ben megjelent *Az ismeretlen Rónay György* című kötetét, hangsúlyozva ennek szerepét az életmű minél teljesebb megismerésében.

A kötetzáró írásokban Fejér megye ismert alkotóinak munkásságát értékeli, kiemeli legjellemzőbb költői, szépírói vonásaikat: Simek Valéria szülőföld iránti szeretetét, Szegedi Kovács György metafizikus líráját, Román Károly irodalmi barangolásait, Bakonyi István Serfőző Simonról írt monográfiáját, Káliz Sajtós József keresztény-nemzeti-népi kultúránkhoz való ragaszkodását.

Ez a kötet újabb bizonyítéka Sebők Melinda gazdag látásmódjának, felelős kutatómunkájának, alkotói fegyelmének az irodalom iránt érdeklődők őszinte öröme.

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2017*)

Sz. Tóth Gyula

Csatlakozó járaton

Múltidéző kritika Lukáts János Vadliba voltam én is... című verskötetéről

Versnapló, líratörténet. Személyes történelem lírában elbeszélve. Ezzel műfajteremtő, más, a hazai irodalomtörténetben immár számon tartott produktumai sorában. Kiegészítő? Desszert ez? A szerző (noha nem versenyző) suhan az egyesben, szeli a kanyarokat, és frissítőt vesz, szusszan, verset ír. Finom, könnyed futamok, gondolatakkordok és mélylélektan, amit nem tud kibeszélni, kiírni más műfajban, hát elidőz kicsit a költészetnél. Az első darab 1959-ben íródott, nem sokkal a forradalom után.

A versek többfélék, tartalmilag, formailag; érti és érzi a lírát, szonettkedvelő. De van elbeszélő költemény (?) – vígepika, írja a jó emlékü Turcsány Péter. És vannak meghökkentő sorok: zongorán ujjgyakorlatok, lírában invenciópillanatok, amit közülük említek: *Ősz, Rekviem, Szilveszter, Gulliver, Ars poetica*. Fontos és érdekes: *1967 és 1968-ban* születtek. Érzékeny dátum: a költő ifonti eszmélése és a kor izgalmas fordulatai miatt. (Én ekkor hagyom ott a szegedi Bölcsészkart, hogy rendezem soraimat, magamat a valósággal, ahogy Lukáts János teszi más okból, csak hogy tehetsége révén ő mindezt versbe viszi. Azért a gyötrődés, az gyötrődés. Érelel, kilábalás. Folytatás.) A felsoroltak közül nekem nem az egyedüli ars poetica adja az „arcot”, sem a poétikait, sem az emberit, ezekkel mind együtt tűnik föl, áll össze, mert Gulliverrel vagyunk, Gulliverek vagyunk. Meg (vad)libák...

Az említett korszakhoz teszek hozzá valamit, a versek okán, Turcsány Péter értékelése nyomán is hangsúlyosan, meg a saját, „korabeli” életélmények érlelt párlatán át. Turcsány írja: „... aki nem lázadt, annak lelkiismeret-furdalása volt, aki pedig ellenérzésekkel túlélni tanult, ahhoz idegrendszer kellett. Lukáts az utóbbiak közé tartozott. De a proméuszi tüzet ő is átmentette közénk” (83.). A „túlélés” sokféléket jelent, többféleképpen értelmezik, néhol még a gyávaság is ott sejlik sandán, mint stigma. Vagy nem is sandán. Ezt bármikor elő lehet venni. A „proméuszi tüsszel” egyetértek, lukátsi (alkotói, emberi) ismereteim birtokában. Számomra bizonyosság a borító árnyalata: zöld ’vad’ a kezdet, halványodik a ’volt’, és tisztán megjelenik az ’én’. Ez nem kimosakodás, satírozás, ez önvallomás. Anynyira voltunk vadak, hogy nem haraptunk bele senkibe, csapkodtunk, szárnyaltunk is, zugokat kerestünk és fényeket, mígnem pályánkra találtunk, néha siklottunk a vízen. Én „egyszerűen” Juhász Ferencre hangolodom, az ő hangja szól: „Te ekével, te kalapáccsal, tollal”, a rózsza illatával, valaki mosolyával, más a dalával, csak „építse, építse, építse ezt a hazát!” Ezt tette Lukáts János.

A versek dátumozása jó ötlet. (Valamikor szokásban volt, később eltűnt, csak ciklusok jelzésére használták.) Fontos, mert a szerző nagyon érzékenyen reagál a világra, s gyorsan. Éppen ezért az új stimulusok nyomán rögzíteni kell gondolatait, érzéseit, így az újonnan születő versek „nyomkövetéssel” fejezik ki a belső állapotot, rezonálva a korra. És erre ösztökélik az olvasót. Jelesül engem. Kis kitérülés következik, a fentebb említettek todalékos adalékaként. (Mindezek a Tanári noteszkönyveimben, visszatérő jegyzetekben, bővebben megtalálhatók.)

1. „Távozás” az egyetemről. Menekülés? Volt konkrét alapja, „megsértődhettem”, az „egyetem fura ura” is adott volt. „Csak” tantárgyi bukás, szerencsére, kapóra jött, az „úvé” elhalasztva. Egy év „remeteség” a Balaton partján, idő, alkalom, viszonyítás: mit is akarok? A bölcsészkar az enyém? Jó helyen vagyok? Satöbbi... találkozás a valósággal – „bejött”, az eredmény ismert. A tisztázások következménye: vissza az iskolapadba. Folytatás! De: változtatások, szelidülések, a zene, a zenélés a helyére, a tudomány(os) diákkör meg előtérbe került, a nyelvszakosság mellett a főcsepés a pedagógia, mint a diszciplínák gyűjtőterepe lett. Az akkori távlatok termést hoztak: francia nyelvkönyvek, Zsolnai-pedagógia, francia–magyar kultúrákövetítés stb. (Jót tett a magyar és a világirodalom olvasása a focista Bene Feri szüleinek balatonkeresztúri szőlőjében.) És jöhetett a családi élet megalapozása.

2. Az a bizonyos, híres-hírhet *’68-as felfordulás*. Az egyetemen, Nagy Géza professzor vezetésével alaposan foglalkoztunk Sartre-ral, a drámáival, a filozófiájával. A honi balos (liberalizálódó) értelmiségi szektor csak később tette a mozgalom vezéralakjává, ideológiai csapásokkal – Sartre a francia diáklázadás vezére... szólt a kórus. Csudát! Író volt és filozófus, a mindig ellenzékieskedő mozgalmárok csak kiforgatták gondolatait, szemezgetve kényükre-kedvükre, hogy később elhagyják. Mert nem tudtak mit kezdeni olyan kategóriákkal, mint *a szabadság, a választás, a döntés, az elkötelezettség, a cselekvés*. Így együtt már nem volt vállalható. Sartre-nál még ott az erkölcsiség. Új társadalmat vizionáltak a „csak” társadalomtudósok, a társadalom mérnökei, élükön Heller Ágnessel. Hogy miként írta le a párizsi mozgásokat Robert Merle az *Üvegfal mögött* című regényében, nem érdekelte őket. Lényeg, hogy „kitermelődött” egy új vezér, kinek képükre formált gondolataival elindították bolondító útjaikat. Nem vadliba volt ez a figura, másféle jeleket mutatott. Cohn-Benditnek hívták. (Ma jó pénzért „megváltó” mondatokat nyilatkozik a médiában, újra a franciában.)

Akkoriban a fenti szereplők nem szocializmusban gondolkodtak. Nem úgy, mint sok tisztességes francia, akiket elkapott a hév, és a saját kapitalizmusukat látva, valóban reménykedtek a változásban. Belülről pontosan látták, hogy a pénzvilág hova fejleszti önmagát. (A mai globalizált világrendet látva, mondhatjuk, igazuk volt.) Reménykedtek, de nem hazudtak maguknak, amikor nem hittek tovább. Amikor csalódtak. Ilyen a nagyszerű költő és énekes Jean Ferrat. Egy híres szerzeménye, amelyet saját maga adott elő, tanúskodik erről: *Camarade*. Lukáts Jánosnak is fontos időszak volt, amikor a dal született.

C'est un joli nom Camarade
 C'est un joli nom tu sais
 Qui marie cerise et grenade
 Aux cent fleurs du mois de mai
 Pendant des années Camarade
 Pendant des années tu sais
 Avec ton seul nom comme aubade
 Les lèvres s'épanouissaient
 Camarade Camarade

C'est un nom terrible Camarade
 C'est un nom terrible à dire
 Quand, le temps d'une mascarade
 Il ne fait plus que frémir
 Que venez-vous faire Camarade
 Que venez-vous faire ici
 Ce fut à cinq heures dans Prague
 Que le mois d'août s'obscurcit
 Camarade Camarade

C'est un joli nom Camarade
 C'est un joli nom tu sais
 Dans mon coeur battant la chamade
 Pour qu'il revive à jamais
 Se marient cerise et grenade
 Aux cent fleurs du mois de mai

(Az eredeti itt meghallgatható: <http://www.jukebox.fr/jean-ferrat/clip,comarade,vkf8v.html>)

BAJTÁRS

Szép szó ez, Bajtárs
 Szép szó, te is tudod
 A cseresznye és a gránát fonódik össze benne
 Május havának száz virága közt
 Az évek alatt, Bajtárs
 Az évek alatt, te is tudod

A te neveddel, mint egyetlen hajnali szerenáddal
 Nyíltak ajkaim
 Bajtárs, Bajtárs

Szörnyű szó ez, Bajtárs
 Szörnyű kimondani
 Hisz álarcosbál idején
 Csak reszketést kelt bennünk
 Miért jött ide, Bajtárs
 Mit akar tenni itt
 Öt óra volt Prágában
 Mikor augusztus hava elsötétült
 Bajtárs, Bajtárs
 Szép szó ez, Bajtárs
 Szép szó, te is tudod
 Hogy vadul verő szívemben
 Valaha újra élhessen
 Cseresznye és gránát összefonódva
 Május havának száz virága közt

(Sz. Tóth Gyula fordítása Kovács Aliz 12. oszt. tanuló – Eger, Dobó István Gimnázium – közreműködésével, 2106. február)

Jean Ferrat egy versben fejez ki gondolat-, érzés- és magatartásváltozást, hitelesen, sűrítve, zenével lendítve. Ugyanezen időszak Lukáts Jánosnál: érzés és látás és kifejezés elsőhajtott versekkel – a fotográfusnál pillanatfelvétel, a festőművésznél egy pötty, egy ecsetvonás a vásznon, ami egyediségében a művészetet jeleníti meg, s egyben az alkotó védjegye. Mennyi minden fér bele egy-egy lírai sóhajba! Lukáts említett versei, mint légies futamok a zongorán. Ez mind elfér együtt, mert Rodin szerint: „A festészet, szobrászat, irodalom, zene sokkal közelebb áll egymáshoz, mint az emberek általában hiszik. Mindegyikük az emberi léleknek a természettel szemben érzett érzelmeit fejezi ki”.

Ennyi mindent váltott ki az olvasóban, konkrétan bennem a karcsú kis kötet, nincs 100 oldal, szív fölött hordható. Versnapló, dátumok, történet, a magántörténelem líraelemei, díszítés, így lesz teljes az életmű. Korunkat körünkbe vonja. És így hat. Ha vadlibát lesünk a tavon.

(Megújuló Fekete-Piros sorozat, 14+2, Kráter, Pomáz, 2015)

Erdei Sándor

'56, te suhanc – forradalmunk a magyar film tükrében (Szerkesztette: Szűk Balázs)

Három a magyar igazság, három a nemzeti ünnep. Arányosan, „igazságosan” osztódnak el az évben – tavasz, nyár, ősz –, egymástól „kívánatos” távolságban. S három a magyar igazság a keresztény-családi ünnepeink tekintetében is: ugyancsak ünneptriumvirátusról beszélhetünk: karácsony, húsvét, pünkösd. Utóbbiak közül pünkösdöt értjük a legkevesebb értelemmel, s éljük meg a legkisebb hévvel. Ha úgy tetszik, '56 a nemzeti ünnepeink pünkösdje, sokan véljük úgy még ma is, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékezetéből lett nemzeti ünnep még nem nyerte el méltó helyét a tudatunkban.

Patinás nemzeti ünnep augusztus 20. és március 15. a maga romantikájával, a megszépítő messzeség azokat az eseményeket rég dicsfénybe vonta. '56 még mindig túl közel van, még élnek olyan vérbírók, akik kiemelt nyugdíjat élveznek – ha ugyan élvezni tud az ember valamit kilencvenéves korában. Az államalapítást és a nemzeti-polgári forradalmat legendásítani nagy segítségre voltak képzőművészeink, krónikaíróink és szépíróink is Anonymustól Móricz Zsigmondig, Jókai Mórtól Kós Károlyig.

Amikor pillantást vettem a szép termetű kötetre (*'56, te suhanc*), azt hittem, hogy ez Szűk Balázs szerzői könyve. Pedig a borítón nem szerepel a neve. Méretes, szép vállalkozás, különös megbecsülés jár érte a filmszakértőnek – gondoltam. Ez a gondolat megmaradt bennem azután is, hogy kiderült, ez voltaképpen egy „tanulmányantológia”, vagy még inkább esszégyűjtemény. Legalább színes a szellemiségpaletta – örvendtem akkor már ennek. Meg Déry Tibor sorainak, amelyekben írta, hogy évek óta „kétségbeesve figyeltem a magyar ifjúságot: ájultan hallgatott. Október 23-án aztán felállt, és helyreütötte a nemzet becsületét. Megrendülten és tisztelettel megemelem a kalapomat előtte! Úgy, ahogy kívántam és kértem és reméltem. 48 ifjúsága után most támadt a hazának egy 56-os ifjúsága is” – tette közzé 1956 november 2-án az Irodalmi Újság.

A rendszerváltozás után azt reméltük, hogy majd előkerülnek számol(hat)atlan gazdagságban az állampárti rezsim bűneit feltáró szép, nagy munkák, írói „hegyomlások”, de nem. Nem kerültek elő fontos művek, s érdekes módon ez a helyzet a nálunknál sokkal nagyobb elnyomatásban élő romániai magyarok esetében sem. Nem merték megírni ezeket, féltek veszélyes iratokat őrizni a padláson, a ládafia mélyén, a pincében? Restek voltak? Vagy nem hittek a rendszer végében, hogy majd valamikor napvilágra kerülhetnek az írásaik, s nem akartak hiába munkál-

kodni? Vagy mégsem volt annyira elviselhetetlen az „átkos”? Nem lenne könnyű az okokat kideríteni.

A Szűk Balázs-szerkesztette könyvben ('56, te suhanc – az 1956-os forradalom és szabadságharc magyar játék-, tévé-, animációs és kísérleti filmek tükrében) bolyongva a mozgóképvilágban találjuk magunkat, s itt bizony zömmel olyan alkotásokkal van találkozásunk, amelyeket ismerünk, ismertünk, láthatók voltak, vetítették őket. Voltak persze betiltások, akadályoztatások, késleltetések, átíratások, mindenféle kellemetlenkedések, hogy bizonyos filmszalagok meg se szülessenek, nem azért, mert nem mondanak igazat a regnáló rendszerről, hanem éppen azért, mert az igazat mondják. (És persze a valódit.) Divatozott a három t, leginkább Aczél György, a magyar kultúráirányítás vezére működtette az „oszd meg és uralkodj” elvét. Példának okáért igyekezett egymásnak ugrasztani a népieket és az urbánusokat – ami nem volt nehéz, lévén történelmi árok a két irányzat, szellemiség között. Némelyeket tiltott, egyeseket túrt, másokat támogatót. A támogatottak között tudtuk például világhírű rendezőnket, Jancsó Miklóst, aki (biztosan nem emiatt) leginkább csak közvetetten, igen átesztétizált fogalmazásban bírálta-elemezte a rendszert. Az is igaz, hogy a múlt rendszert és 1956-ot bíráló-vizsgáló-feltáró filmalkotások döntő része a rendszerváltozás után született.

Húsz szerző írása sorakozik a könyvben, dicséretes, hogy a mi (debreceni) Szűk Balázsunk több írásával is jelen van: az öt közül egyet szerzőtárssal, az ugyancsak debreceni Buka László tanár-képzőművésszel közösen írt. (S akkor már említsük meg, hogy a debreceni Kossuth-egyetemen szerezte diplomáját a könyv szaklektora is: Szíjjártó Imre, aki évekig a Hajdú-bihari Napló filmkritikusa volt.)

Előszófelét Sára Sándor írt, aki arra biztat, hogy „a felelősséget vállalni kell”. Szűk Balázs így fogalmazta meg a kötet célját: szeretne adalékokkal szolgálni az 1956 és 2016 között keletkezett filmek keletkezéstörténetéről, műfaji, stilisztikai és tematikai sajátosságairól”, részletesen ismerteti a kiemelt filmek történetét s érdemeit. Arra is törekedett, hogy viszonylagos teljességű katalógusát adja a tematikailag ide sorolható fikciós műfajú alkotásoknak. A szerkesztő kiemeli, hogy Debrecen városa „törlesztett” most a kötet megvalósításához való hozzájárulásával, ugyanis az első lövések az ávéhás fegyverekből a forradalom kitörésének napján a cívisvárosban a megyei rendőrkapitányság épülete előtt dördültek el – három civil életét kioltva.

A filmográfiai adatok, az elemző szövegek jótékonyan gyarapíthatják ismereteinket, a könyv hasznos lehet mind a laikusok, mind a beavatott (történelemben és filmművészetben jártas) olvasók számára, mindenekelőtt azonban a fiatalok látószögét szeretnék tágítani ezzel a kiadós adathalmazzal. Sorjáznak a filmcímek az *Eltűszentett birodalomtól* (1956) az *Eldorádóig* (1988), a rendezők Herskó Jánostól Vidnyánszky Attiláig, a színészekről nem is beszélve: Sinkovits Imrétől

Halász Juditig, Bálint Andrástól Eperjes Károlyig. Ezek a filmek sokszor persze csak érintőlegesen kapcsolódnak a nemzeti sorstragédia nagy témájához, sokszor az elfojtott forradalmat követő szárnyatlan életet ábrázolják-fejezik ki, sokszor csak feszült képsorokkal próbálják ostromolni „a hallgatás falát”. Vannak közöttük, amelyek mára klasszicizálódtak, beletartoznak a magyar mozgóképkultúra aranyalapjába, más alkotásoknak (etűdöknek, kísérleti filmeknek, animációknak) pedig többnyire nem is volt ambíciójuk az elévülhetetlenséget megcélozni, megelégszenek rövidebb idejű érvényességgel. *Álmodozások kora; Húsz óra; Szegénylegények; Tízezer nap; A tanú; Szerelem; Közös bűn; A ménesgazda; Megáll az idő; Szerencsés Dániel; Szamárköhögés; Napló apámnak és anyámnak; Csinibaba* - e filmek esetében szinte nem is kell megemlíteni a rendezők nevét (Szabó Istvántól Tímár Péterig, Kósa Ferencről Mészáros Mártáig), ezeket tudni-ismerni az általános műveltségbe tartozik. Sok olyan alkotás is van viszont, amelyek érdekesek, de nemigen ismertek, nagyobb figyelem járna nekik, közkeletűvé kellene válniuk, be kellene építeni őket akár még a köznapi tudatba is, amely leginkább az amerikai tömegfilm dömpingre van letapadva. Az új (mindössze egy éves) kulturális tévécsatorna, az M5 sokat tehetne ebben az ügyben.

A kötet egyik legérdekesebb tanulmányát Benke Attila írta, s talán ez is tarthat legnagyobb érdeklődésre számot a fiatalok körében, már csak a témájánál fogva is: A forradalom himnuszától a rockforradalomig – ez a címe, s a forradalomról szóló játékfilmek zenei világát elemzi. Goda Krisztina filmje (Szabadság, szerelem) a „pesti srác”-hőstípust részesítette előnyben, csak úgy, mint Vágvölgyi B. András *Kolorádó Kid* című film noirja. Ezek és más hasonló produkciók, s Bokor Attila musicalje, az „56 csepp vér” kiváltképpen a heroizmust hangsúlyozó slágerzenével dolgoznak, emlékeztetve a hollywoodi látványfilmek szellemiségére, képi és hangvilágára. Igyekeznek feledtetni, hogy egy vesztes forradalomról van szó, a hősiesség helytállásra fókuszálnak, s feszültséggel teli akciófilmzenével növelik a képi atmoszférát.

(Főnix Könyvműhely/ Debreceni Művelődési Központ, Debrecen, 2016)

Véghelyi Balázs

Kollázs, évszakokra

Minden elmúlik,
változnak az évszakok,
de a vers örök.

Zeng a csatorna,
fénybe kiálts: lángok a
barackfaágon!

Nekem most elég,
hogy süt a nap s a réten
árnyak sora ül.

Itt van az ősz, itt.
A természet feje is
tarlott bokrok közt.

Téli éjszakán
valami nagy-nagy tüzet
másoknak remélj.

(Kamera előtti rögtönzés Áprily Lajos, Utassy József, Csoóri Sándor, Weöres Sándor, Petőfi Sándor, Arany János, Berzsenyi Dániel és József Attila verseiből.)

Társadalmi kabát

Megint hízott rajtam a társadalmi kabát: eggyel több az ellenség, kettővel a barát.

Lesajnálak, tisztelnek, szeretnek, utálnak – kabátomon virágzik öröm és a bánat.

Tudnak rólam mindent, még azt is, amit én nem. Ami vagyok s lehetek, rajtuk kell lemérem.

Eggyel több az ellenség, kettővel a barát: megint hízott rajtam a társadalmi kabát.

Villó!

Vártam, hogy jöjjél végre világra, gondolat voltál, sejtjeim álma.

Kibújtál végül, amikor kellett – Mikulás hozott, puttonya rejtett.

Dadogva telnek sorban az esték, pedig a szavak embere lennék...

Köszöntelek hát, miként az illő: De jó, hogy itt vagy, Véghelyi Villó!

Gál Tibor

„A nagy világ könyvekkel van tele!”

Mizera Tamás – Nagy Andor – Verók Attila: A könyvkiadó egri Líceum

1687. december 17-e. A török csapatok átadják az egri várat. Kilencvenegy éves uralom alól felszabadul Eger, a közel hétszáz éves, egykor virágzó város. A középkor és a reneszánsz egyik meghatározó püspöki központja újraéled, és elkezdi építkezni a romokon.

Ugorjunk előre a múltban, az 1787-es esztendőre. Száz év alatt mi változott Egerben?

Gondolatban járjuk végig a várost a mai Érsekkerttől a Líceum és a püspöki palota érintésével a papnevelde épületéig. Amit ma látunk az épített örökség részeként, azt 1787-ben is láthattuk volna. Hogyan válhatott száz év alatt egy elpusztult, idegen hatalom és kultúra hatása alá került település olyan várossá, ahol már az 1750-es évektől egyetemalapítási álmokat szőttek, illetve – mert így helyesebb – észszerű és megalapozott „megvalósíthatósági tervek” készítették?

A 18. század végi barokk Egert azonban nem kizárólag az épületei jellemzik. Nemcsak a barokk építészet emlékeit hagyták ránk a századok, hanem az épületek falai között élő múlt szellemi örökségét is.

A 18. századi Eger iskolaváros volt, ahol 1704-től papképzés, 1740-től jogi oktatás működött, 1769-től – sajnos csak néhány évig – orvosi iskola, az első ilyen jellegű intézmény az országban. Barkóczy Ferenc 1754-ben bécsi mintára megreformálja az oktatást, néhány évvel később Eszterházy Károly – Barkóczy elképzeléseire alapozva és a már létező iskolákra mint lehetséges fakultásokra építve – egyetemet szervez és felépül a Líceum, a „domus universitatis”, az „egyetemi ház”.

A Líceum szellemi örökségéről szólva gyakran emlegetjük a jogi vagy a teológiai képzést, a tanítóképzőt, gazdag múltat idéz fel a díszterem vagy a kápolna, a csilgavizsgáló, a pompás könyvtár.

Működött azonban a Líceumban egy olyan intézmény is, amely nélkül nem lehetett volna magas színvonalú az oktatás, és szegényesebb lenne a Főegyházmegyei Könyvtár gyűjteménye. Ezt az intézményt, a Líceumban 175 évig működő püspöki, majd érseki nyomdát mutatja be egy 2017 végén megjelent kötet, címe *A könyvkiadó egri Líceum: Történet és kiadványjegyzék*.

A kötet szerzői (Mizera Tamás, Nagy Andor és Verók Attila) az Eszterházy Károly Egyetem oktatói és kutatói, az Esterhazy-num Kutatócsoport tagjai, a szerkesztésben az egyetem doktorandusz hallgatói vettek részt (Dinnyés Patrik, Fülep

Ádám, Hamzók Judit). A kötet az Eszterházy Károly Egyetem és a Kossuth Kiadó együttműködésében jelent meg a Kulturális örökség sorozatban, amelyet az egyetem Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszéke szerkeszt.

A Kulturális örökség sorozat kötetei a magyar művelődéstörténet eddig nem kellően vizsgált vagy összefoglaló jelleggel még be nem mutatott területeit kutatják. A művelődéstörténeten belül a könyv-, könyvtár- és nyomdászattörténet különös hangsúllyal szerepel, bizonyítja ezt többek között Monok István *A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században* vagy Lipták Dorottya *A vállalkozó és a kultúra: Heckenast Gusztáv, a legendás könyvkiadó (1811–1878)* című kötete, de Petercsák Tivadar *A fertálymesterség: egy hagyományörző tisztség Egerben* című munkája is ebben a sorozatban jelent meg.

A szerzők kutatási eredményeiket két kötetben jelentették meg, de tartalmilag is két részből áll a mű. A líceumi nyomda történetével három tanulmány foglalkozik, majd ezt követi a kötet legterjedelmesebb része, a 3922 tételes kiadványjegyzék, a nyomdatermékek bibliográfiája, valamint az ehhez kapcsolódó mutatók. Mindhárom tanulmányt bőséges jegyzetek és könyvészeti hivatkozások egészítik ki.

Ritkán jelenik meg olyan szakkönyv, amely egy nyomda hosszú története alatt megjelent összes kiadványt összegyűjti, így ez a kötet a nyomdászattörténeti szakirodalomban igazi különlegességnek számít.

Mikor, miért és hogyan jött létre az egri líceumi nyomda? Milyen fejlődési folyamaton ment át közel két évszázados története során? Milyen kiadványai voltak, s ezek statisztikai elemzése nyomán kirajzolódnak-e bizonyos tendenciák a tipográfiai műhely működésében és – ennek nyomán – Eger szellemi életében?

A történeti áttekintést Monok Istvánnak, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgatójának előszava vezeti be. A török uralom alól felszabadult város és egyházmegye legfontosabb feladatának az újjáépítés elindítását látja, egy olyan intézményrendszer megteremtését, iskolák alapítását, könyvtárak gyűjtését, amelyek hozzájárulhatnak a püspökség kulturális felemelkedéséhez.

Az egyetemen működő Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszék vezetője, Verók Attila *A Typographia Lycei Episcopalistól az Érseki Líceumi Nyomdáig: Az egri egyházi nyomdászat kétszáz éve (1755–1949)* című tanulmányában egy meghatározó jellemzőre hívja fel az olvasók figyelmét. A tipográfia mindig szorosan kapcsolódott az egri főpapok személyéhez és a Líceumhoz. Ebben az értelemben azonban a Líceum nemcsak egyszerűen helyszínt biztosított a nyomdának, hanem különböző egyházi és kulturális feladatai, a benne működő intézmények mindig meg is határozták a nyomda tevékenységét.

A tipográfiát Barkóczy Ferenc püspök alapította 1755-ben. Barkóczy idejében a hazai katolikus könyvkiadás központja Nagyszombat volt, az egri egyházmegyé-

ben a legjelentősebb műhely Kassán működött a jezsuita rend közvetlen irányítása alatt. Barkóczy püspök igyekezett a jezsuitákat visszaszorítani a szellemi élet több területén, ezt az elképzelését tükrözte iskolareformja, de ezt szolgálta az egri nyomda alapítása is.

Barkóczy a nyomda létrehozásával egyértelműen az egri oktatást, az általa már elképzelt egyetemet kívánta támogatni. Mária Teréziától 1760-ban privilégiumot kért, ebben a császárnő engedélyezi, hogy „egyházmegyéjének és az általa felállított Püspöki Iskola növendékeinek hasznára nyomdát létesítsen”. Ebből a Püspöki Iskolából nőtt volna ki Eszterházy Károly négy fakultásos egyeteme.

A nyomda működésének első néhány évében még nem egyházi tulajdonban üzemelt, kezdetben Royer Ferenc Antal és Bauer Károly József voltak a tulajdonosai. A két kiváló nyomdász után 1766-ban Eszterházy Károly vette egyházi birtokba a tipográfiát, amely 1774-ben költözött be a Líceumba, ahol 1949-ig, a műhely államosításáig működött.

Az egri líceumi nyomdával kapcsolatban korábban kevés mű jelent meg, a nyomda története – különösen annak 19-20. századi szakasza – nagyrészt feltáratlan terület. Az érdeklődők a témában Iványi Sándor, Bitskey István, Verók Attila, Löffler Erzsébet, Surányi Imre, Kiss Péter, Szecskó Károly, Csiffáry Gergely és V. Ecsedy Judit írásaihoz fordulhatnak (a részletes könyvészeti adatok megtalálhatók a tanulmányok jegyzetei között). Emlékezzünk meg Antalóczi Lajos munkásságáról is, a Főegyházmegyei Könyvtár fiatalon elhunyt volt igazgatója egy másik jelentős egri tipográfia, az Egri Nyomda Rt. működését foglalta össze.

A nyomdatörténeti tanulmányok szerzőinek sok esetben hiányos vagy pontatlan adatokkal kellett dolgozniuk, mivel nemcsak a nyomda története volt felderítetlen terület, hanem a kiadványokról sem jelent meg korábban jól használható bibliográfia. A jelen kötet egyik érdeme éppen az, hogy teljességre törekvő kiadványjegyzéke megbízható adataival a jövőben történeti áttekintések, statisztikai elemzések és összehasonlító vizsgálatok alapja lehet.

A mű szerzői természetesen tisztában voltak azzal, hogy a teljességre csak törekedni lehet, annak elérése egy nyomdai (vagy akár könyvtári) bibliográfia esetében nem mindig lehetséges. A munka ebben az értelemben nem tekinthető lezártnak, számíthatunk arra, hogy további olyan egri nyomtatású kötetek kerülnek elő, amelyek ma még a könyvtárak mélyén lapulnak. Ezek pótfüzetek formájában jelenhetnek majd meg.

A Rövidítések jegyzékéből kitűnik, hogy a kötet összeállítói számtalan könyvtár katalógusát böngészték át az augsburgi egyetemi könyvtártól a zürichi Zentralbibliothekig. Ezek a könyvtárak az egyes kiadványok leírásánál mint leelőhelyek szerepelnek, a hazai és nemzetközi gyűjtemények között természetesen az egri könyvtárak, levéltárak és múzeumok is jelen vannak.

A nyomda működésének első ötven évét kiemelkedő korszaknak tekinthetjük. Az ekkor megjelent mintegy 1200 mű zöme latin nyelven, a korabeli tudományosság nyelvén íródott. A megjelenő teológiai, történelmi és egyéb társadalomtudományi szakkönyvek és tankönyvek, valamint az oktatáshoz közvetlenül kapcsolható közel 150 téziszfüzet mutatja, hogy Barkóczy Ferenc, majd Eszterházy Károly tudomány- és egyetemszervező munkája során kiaknázta a nyomda lehetőségeit. A számos alkalmi nyomtatvány viszont arra utal, hogy a püspökök az egyházmegyei adminisztráció feladataiban is támaszkodhattak a nyomdára.

Új korszakot jelentett az egri érsekség megalakulása. 1804 után különvált a nyomdai tevékenység és a könyvkereskedés. Az egyre több technikai fejlesztés eredménye egy korszerű, a kézműipari kereteken átlépő nyomda lett, ahol már egyre több magyar nyelvű kiadvány jelent meg.

A legfontosabb technikai fejlesztés, egy gyorsajtó üzembe állítása 1853-ban történt, ezért is lett a bibliográfiában az 1853-as esztendő a korszakhatár. A 19. századi fejlesztések közül emeljük ki az 1898-as kötelezpéldány-rendeletet. Ennek értelmében minden líceumi nyomdatermékből egy ingyenes példányt kapott a Főegyházmegyei Könyvtár.

Az első hazai nyomdászati szaklap, a *Gutenberg* is a líceumi nyomdában jelent meg 1865-től.

A nyomdát a 20. században is igyekeztek korszerűsíteni, 1912-ben itt kezdett működni a vármegye első betűszedő gépe. A nyomtatásnak végül az 1949-es államosítás vetett véget, bár ne feledkezzünk meg arról, hogy a főiskolai évtizedek alatt is működött egy nyomda az épületben, illetve napjainkban a Líceum Kiadó meghatározó szerepet játszik az egyetem életében.

Egy nyomdai bibliográfia is lehet érdekes olvasmány, amely meglepetéseket tarthat. A szerző több különleges vagy a város története szempontjából fontos műre hívja fel a figyelmünket, Gárdonyi Géza, Bartalos Gyula, Mikes Kelemen vagy Kracker János László neve további böngészésre csábíthatja az olvasót.

Nagy Andor *A könyvkiadó egri Líceum tevékenysége a statisztikai adatok tükrében (1755–1949)* című tanulmánya grafikonok segítségével azt mutatja be, hogy a nyomda hosszú működése alatt milyen feladatokat látott el az egyházmegye mindennapjaiban.

Barkóczy Ferenc és Eszterházy Károly püspöksége idejéből olyan szerzők nevét említi a tanulmány, akik szorosan kötődnek a két főpap működéséhez. Gusztinyi János, Berényi Sándor, Ambrosovszky Mihály vagy a csillagász Balajthy Máté neve talán nem annyira közzismert, pedig fontos oktatói és tudományos munkát végeztek, ezt éppen a nyomdai bibliográfia bizonyítja. Ambrosovszkytól 1758-ban például négy mű is megjelent, Berényi Sándortól 1760-ban három, 1761-ben pedig öt kötet. Ők mindketten a papnevelde tanárai voltak.

A szervita Szaitz Leó vagy a későbbi erdélyi püspök, Batthyány Ignác már ismeretesebb szerzői a nyomdának. Szaitz Leó több művét álneven (Máriafi István vagy Kalapátsits György), hamis megjelenési adatokkal jelentette meg, de a Személynévmutatóban az utalók segítségével az Egerben kiadott műveit át lehet tekinteni.

Az Eszterházy halálát követő öt év, az érsekség megalapításig tartó időszak egyértelműen a visszaesés időszaka a nyomda életében.

Fuchs Ferenc rövid érseksége az egyházszerzés jegyében telt, a nyomda működése érseki rendeletek, enciklikák kiadásával indult újra. Utóda, Fischer István alatt is inkább az alkalmi kiadványok és a rövidebb terjedelmű dokumentumok száma nő, az összefoglaló jellegű művek vagy a magasabb szintű oktatáshoz köthető könyvek ritkábbak. Egyre kevesebb a külföldi szerző, de emelkedett a magyar nyelvű nyomtatványok száma.

A Líceum tudós tanárai közül kevesen jelennek meg a bibliográfiában, a tanulmányban is említett Tittel Pál külföldön adja ki legfontosabb csillagászati és matematikai munkáit, a líceumi nyomdában csak egy oktatási segédkönyvét nyomtatják ki.

Pyrker János László egri főpapsága idején, sajnos, folytatódott ez a tendencia, a kevés megjelenő mű között alig van tudományos igényű vagy külföldi szerző által írt munka. Az Eger történetével foglalkozó kutatók számára viszont öröndetes változás, hogy egyre több lett a város életével, fontosabb szereplőivel, a helyi eseményekkel foglalkozó magyar nyelvű kiadvány, ezek forrásértéke pedig tagadhatatlan.

Fejes Mihály *Az egri fürdők orvosi s helyleírasi tekintetben* című 1839-es vékony könyvecskéje ma is érdekes olvasmány, Maskovics Mihály 1834-es műve (*A' falusi iskola-mesteri hivatalra készítendő' számára az egri anya-megyében alapított intézetnek rövid előadása*) a tanítóképzőről szól.

Bartakovics Béla érseksége idején újra fellendül a nyomda, 1850 után átlagosan évi 28 kiadvány jelenik meg, tankönyvek, szakkönyvek, szépirodalmi munkák kiadásával bővül a műfaji kínálat. Olyan „egri utcanévek” munkáival találkozhatunk, mint Zalár József, Tárkányi Béla, Mindszenty Gedeon, de a 19. századi líceumi tanárok közül is többen feltűnnek a szerzők között, például a rajztanár Joó János vagy a csillagász és könyvtáros Albert Ferenc.

1910-ben már 54 különböző nyomtatvány jelent meg, ez volt a nyomda egész történetének leggazdagabb éve. Az első világháború idején visszaesik a nyomda termelése, csökken a színvonal, néha kevesebb mint 10 kiadvány jelenik meg évente.

A tanulmány részletes statisztikai kimutatásai közül egy meglepő adatot emelünk ki. A mű két kötetében felsorolt 3922 kiadvány közül 2086 darab nem található meg a Magyar Nemzeti Bibliográfia a szerzők által is átvizsgált kötetekben,

amelyek – elvileg – az adott időszak könyvkiadásának teljességét tükrözik. Ezeket a hiányzó tételeket a szerzők a Függelékben fel is tüntetik.

Ez a magas szám is jelzi, hogy milyen alapvető forrásmunkát tartunk a kezünkben. A kiadványjegyzék nemcsak az egri líceumi nyomda működéséhez, ennek alapján Eger és az egyházmegye művelődéstörténetéhez szolgáltat adatokat, hanem a Magyar Nemzeti Bibliográfia teljessé tételének országos jelentőségű feladatahoz is hatékonyan hozzájárul.

Mizera Tamás „Athéné szerény gyermekei”: *Tanítók emlékezete az egri Érseki Líceumi Nyomda kiadványainak tükrében, a kézisajtó (1755–1852) időszakában* című tanulmánya a tanítók és a tankönyvek szerepét vizsgálja.

Az egri Líceum mindig a tanítás, a nevelés szolgálatában állt. Az egyetemi tervek meghiúsulása után többféle iskola volt az épületben Joó János rajziskolájától a katolikus fiú felsőkereskedelmi iskolán át a Pyrker érsek által 1828-ban alapított tanítóképzőig. Az egyetem két fakultásának emlékét őrző teológiai és jogi oktatás is folyamatosan működött az épületben, az államosítás csak az Érseki Joglíceumot szüntette meg véglegesen, papképzés ma is folyik a Hittudományi Főiskolán.

A tanulmány neveléstörténeti szempontok alapján vizsgálja a tankönyveket és a különböző, iskolatörténeti szempontból is figyelemre méltó alkalmi kiadványokat.

A szerző részletesen elemzi az egri tipográfia termékei közül a hitoktatáshoz kapcsolódó munkákat. A napi vallásgyakorlat vagy az elemi iskolai oktatás mellett a felsőoktatásból is kapunk példákat a tankönyvekre, megemlíti az egri Huszty István *Gyakorlati jogismeret* című latin nyelvű munkáját, amelyet évtizedeken át használtak a hazai jogi oktatásban. Huszty műve már a nyomda működésének korai szakaszában, 1758-ban megjelent három igényes kivitelű kötetben. A tankönyvek között megtaláljuk a klasszikus auctorok latin és magyar nyelvű munkáit vagy az egri szerzők, például a ciszter Szvorényi József több művét.

A 19. század első feléből a természettudományokat egyre több tankönyv képviseli a kiadványjegyzékben, elsősorban matematikai témájú művek. Az orvosi oktatás megszüntetése miatt orvosi vagy egészségügyi felvilágosítással foglalkozó könyvek nem jelentek meg a nyomdában, pedig az utóbbiak magyar nyelven már a 18. század második felében elterjedtek voltak.

A tankönyvek után a szerző a tanítókhöz köthető alkalmi kiadványokat mutatja be. Ezek elsősorban a diákság, a hallgatók által vagy nevében írt költemények voltak, amelyek az oktatók munkásságát, érdemeit dicsérik. A nem feltétlenül irodalmi értéket képviselő művek fontos hely- és iskolatörténeti források. A kötött forma és a viszonylag korlátozott alkotói szabadság azonban nem jelenti azt, hogy az oktatók névünnepére vagy temetésére, kitüntetésére alkalmából írt művek ne lettek volna őszinték, a bennük felsorolt erények ne jellemezték volna az érintet-

teket. Éppen a 19. században lett önálló tudomány a pedagógia, elismert hivatás a tanítás.

Mizera Tamás szerint a nyomtatványok számbavétele után a közeljövő kutatóinak feladata az egyes fizikailag is elérhető kötetek tulajdonosi bejegyzéseinek, lapszéli jegyzeteinek vagy ajándékozási beírásainak feldolgozása lesz, hogy így a könyvek személyes használatának elemzésével közelebb kerülhessünk az egyes tanárok olvasási szokásaihoz, olvasmányműveltségéhez.

A tanulmányok elolvasása után már kíváncsian kezd hozzá az olvasó magához a bibliográfiához, a nyomdatermékek jegyzékéhez.

Az *Útmutató a bibliográfia használatához* című fejezet a bibliográfia elkészítésének szempontjait, a felhasznált könyvészeti forrásokat mutatja. Az Egerben elérhető nyomdatermékek adatainak rögzítése az autopszia elve alapján történt, vagyis a kiadványjegyzék összeállító a nyomtatott vagy online katalógusok és bibliográfiák használata mellett a fellelhető dokumentumokat – a hiteles adatközlés érdekében – kézbe is vették.

A kiadványjegyzék tételei kronológiai rendet követnek, így a nyomda folyamatos működése, az egyes évek vagy hosszabb időszakok nyomon követhetők, a fejlődés vagy az átmeneti megtorpanás kirajzolódik. Logikus az elrendezés további rendje is, egy adott éven belül szerző, ennek hiányában pedig a főcímeik alapján sorakoznak a tételek.

A bibliográfia tételei olvashatóan elkülönülnek, a könyv oldalai áttekinthetőek, a szerzők neve, valamint a lelőhelyre vonatkozó adatok és a nemzeti bibliográfia adott kötetének – az azonosításhoz szükséges – oldalszámait a tételeken belül szembeűnőek. A bibliográfiai leírások a legszükségesebb, de az azonosításhoz elengedhetetlen adatokat tüntetik fel. Utalnak egy adott mű különböző kiadásaira is.

A megjelenési adatokat betűhíven közlik (pl. Érs. Lyc. Könyvny. vagy typis Scholae Episcopalis), ez is a behasonlíthatóságot szolgálja, de elkülöníthetők az olyan esetek is, amikor egy könyvkiadó részére végezte a tipográfia a nyomtatást, például Kandra Kabos több művét Szolcsányi Gyula jelentette meg.

Az egyes kiadványok lelőhelyének megadása nagy segítség lesz a kutatóknak.

A második kötet végén található mutató a leírások tételszámaira utal. Sajnos néhol a megadott oldalszámon nem találjuk a tanulmányban a keresett személy nevét (pl. Ambrosovszky Mihály 42. oldal), néha a tanulmányban szereplő személyt hiába keressük a mutatóban (pl. Tittel Pál említése az 59. oldalon).

Löffler Erzsébet, az Egri Főegyházmegyei Könyvtár volt igazgatója a második kötethez írt előszavában kiemeli, hogy az egri nyomdát – hasonlóan a reformáció és a katolikus megújulás műhelyeihez – az egyházmegye és annak főpapjai saját céljaik elérése érdekében szervezték és tartották fenn. A nyomda célja az volt,

hogy a főpapok maguk biztosíthassák a városban folyó oktatáshoz és az egyházmegye működéséhez szükséges kiadványokat. Tankönyvek és főpapi körlevelek, téziszfüzetek és a személyes vallásgyakorláshoz szükséges lelkeségi olvasmányok, kalendáriumok, énekeskönyvek vagy a városban évtizedeken át megjelenő újságok tartoztak a nyomda kiadványai közé.

Az egeri líceumi nyomda nem a magyar és a világirodalom klasszikusainak vagy éppen aktuális újdonságainak, nem a természettudományos ismeretterjesztésnek vagy az igényes szórakoztatásnak szolgált háttéréül. Egy szűkebb közösség, a város és a püspökség, majd az érsekség igényeit elégítette ki. Ebben az értelemben a 191 esztendő alatt megjelent közel négyezer nyomtatvány hű tükrö Eger 18–20. századi művelődéstörténetének.

A nyomda működésének több szempontú bemutatásával és a kiadványjegyzék elkészítésével ez a történet került közelebb a kutatókhoz és az érdeklődőkhöz. A két kötet megfelelő és régóta hiányolt alapot teremt a jövőben több olyan kutatás számára, amelyek Eger kulturális örökségét kívánják majd közvetíteni az olvasók felé.

(Kossuth Kiadó/Eszterházy Károly Egyetem, Budapest–Eger, 2017)

Jakab-Zalánffy Eszter

Költészet harci zajban

Madarász Imre: A Nagy Háború nagy költője - Giuseppe Ungaretti és az első világháború

Inter arma silent musae, vagyis háborúban nincs költészet, tartja a latin közmondás. És mégis volt egy költő, pontosabban egy hazafi, aki éppen a háború rémtettei, sötét eseményei által érett költővé. Madarász Imre nemrég megjelent monográfiájában Giuseppe Ungaretti, a XX. század egyik legkiemelkedőbb olasz poétája elevenedik meg előttünk. A szerző saját bevallása szerint is régi vágya teljesül e tanulmánykötettel, és éppen az I. világháború centenáriuma.

Az a kapcsolat, melyet a költők ápolnak saját korukkal, kétségkívül létfontosságú az utókor számára a történelem megértéséhez. A költészet képes a valóságot mélyebb, misztifikált módon bemutatni, így emberközelivé tenni az eseményeket, még a legtragikusabbakat is. Ungaretti éppen ilyen alakja az olasz irodalomnak: „ember az embertelenségben.”

Az Egyiptomban született Ungaretti tekintélyes svájci iskolába járt Alexandriában, később Párizsba költözött, ahol életre szóló barátságot kötött az irodalommal, a művészetekkel és a költészettel. Megismerkedett a francia szimbolizmus jeles alakjával, Guillaume Apollinaire-rel, és találkozott többek között Pablo Picassóval is. 1914-ig együttműködött a Lacerba futurista magazinnal, amikor úgy döntött, hogy visszatér Olaszországba, ahol támogatja az intervencionista mozgalmat. Különböző találkozók és rendezvényeken vett részt, amelyeken többször is kapcsolatba került Benito Mussolinivel. Mint Madarász Imre rávilágít, ez a találkozás végzetesen beárnyékolta a költő későbbi karrierjét. A következő évben a Salandra kormány bejelentette az osztrák–magyar háborút. Ekkor Ungaretti úgy döntött, hogy katonának áll. Önkéntesként indult a Nagy Háborúba. Bekapcsolódott tehát a hősi akciókba, így – hála költészetének – megindítóan eleven oldalakat hagyott ránk a háború fájdalmasan valóságos napjairól, melynek nyomán az olasz hermetizmus legszebb versei születtek meg: *Virrasztás, Testvérek, San Martino del Carso, Reggel, Katonák*. A lövészárkok zord magányában elkezdett írni egy naplót, tömör fragmentumokat, melyeket azonban pontos dátummal és hely megnevezéssel látott el. Bajtársa és felettese, Ettore Serra bátorította Ungarettit, adassa ki a verseket. Így először 1916-ban, 80 példányban jelent meg *Az Eltemetett kikötő*, mely a háború mementója. A háborúra azonban ő nem D'Annunzio harcias szellemével tekintett – emeli ki Madarász – ő a moderált hazafias eszmék szószólója maradt. Ungaretti szükségét érezte annak, hogy eltűnjön

az univerzum végtelenségében, hogy úgy érezhesse, beleépült, mint bármely más fizikai elem, és mint ilyen, engedelmeskedik a törvényeknek. Világi és isteni törvényeknek egyaránt. Semmi sem áll azonban távolabb Ungaretti személyiségétől, mint az a szellemiség, melyet D'Annunzio képviselt, aki minduntalan megpróbálta felborítani a természet rendjét.

Madarász Imre Dino Campanával, a kortárs költővel is párhuzamba állítja Ungarettit, és e helyütt hangsúlyozza, hogy az utóbbi meg tudta tartani emberi méltóságát, a „vak téboly” őt elkerülte. Higgadt és tudatos maradt mindvégig, melyet semmi nem bizonyít jobban, mint az *Egy ember élete*, mely költői hitvallásának kinyilatkoztatása, s melyet a jeles italianista Dante *Új Életének*, és Petrarca *Daloskönyvének* méltó örököséként tart számon.

Az értelmiségiek szerepe az első világháborúba való belépésben döntő fontosságú volt Olaszországban: szinte mindenki az intervencionizmus mellett állt, bár különböző motivációkkal. A háború drámai kimenetele, a halál és a pusztulás okának következtében a legtöbben radikálisan megváltoztatták nézőpontjukat, és már csak az események tragikus aspektusait látták. Ungaretti magával a költészettel reagál a súlyos sérelmekre: újra felfedezi saját belső méltóságát és felerősödik benne az emberiség közös sorsában való részvétel érzése. Paradox módon a háború drámájában az ember legmélyebb értékeit nyeri vissza. A szenvedéseken áttörő élni akarás elementáris erővel hat. Jól fejezik ki ezt a vágyódást a *Virrasztás* zárósorai: „...sosem ragaszkodtam ennyire az élethez.” (Madarász Imre fordítása)

Versei a háború atrocitásainak és abszurditásának tagadásai, valamint az élet valódi értékeinek, például a testvériségnek, a barátságoknak, a szeretetnek és a szolidaritásnak a visszaszerzésére irányuló jajkiáltások. Töredékei, mint háborús naplók, amelyek szemléletesen teremtik újjá a szavakat, jeleneteket, drámai pillanatokot, a halál előtti intenzív szolidaritásélmény ábrázolásai. A fájdalom és a halál témája talán még soha nem elevenedett meg az olasz költészetben keményebb és ridegebb kifejezésekkel, szomorúbb és elborzasztóbb szavakkal.

Az 1916. július 15-i keltezésű költemény, a *Testvérek* (Fratelli) címet viseli. A háború, amely arra kényszerít minden katonát, hogy nap mint nap a haláltól fenyegetetten éljen, ráébresztette a költőt, hogy az élet rendkívül törekeny és bizonytalan. Ez a félelem, a rettegés, egy félénk szerelmes levél, amely megjelenik a versben az egyik mérsárlás és a másik között. Így lázad Ungaretti a háború abszurditásában. Ösztönösen támad fel benne a természetes érdeklődés a többi emberi lélek iránt, akiket ugyanaz a sors köt össze. A Testvérek szó az olasz irodalomban is fontos, ekhója a nemzetállam születéséig visszhangzik, mintha csak a halandó veszélyek idején minden ember egyenlőségének jelszava lenne. S mint az olasz patriotizmus legszebb példaversének, címszava lesz ez Olaszország himnuszának, a Mameli-versnek is (Fratelli d'Italia).

A *San Martino del Carso* című költemény 1916 augusztusában készült. Az azonos nevű település az első világháborúban a megsemmisítéssel leginkább fenyegetett vidékek közé tartozott. Ezt is, mint valamennyi kiemelkedő epigrammát, több magyar fordításban is közli a kötet szerzője. A romok az elpusztított élet metaforái, ám a „falomladékok” még megmaradtak valamelyest. Továbbélnék ők Ungaretti szívében, és csak a remény marad, hogy a költészet által emléküik mindekié lesz. Ember és a természet úgy tűnik, összeolvadtak egy elválaszthatatlan egységben, mely maga az „emlékező kegyelet”.

Az 1917 januárjában összeállított, csupán kétszavas *Reggel* a költői szintézis remekműve. Madarász Imre szerint „lapidáris” vers, mely „kőbe vésendő”. Az árokból szemlélve a háború borzalmait az élet mindenekelőtt csupán sár, szenny, az enyészet, és félelem a haláltól, amely minden pillanatban megérkezhet. A hajnal ragyogása azonban új fényt hoz a föld poklára és annak lakóira. A költő ezt a motívumot olyan szöveggé sűríti, amely jól illusztrálja az új hermetikus költészet jellemzőit. Esszenciális forma és tartalom: kevés és szegényes textus, hatalmas szuggesztív erővel. A költő lelkének örömét akarta kifejezni, amikor a világegyetem luminózus szépségébe merülhet, és részévé válhat. Mint egy hirtelen áramütés, egy pillanat csupán a gyors és elhanyagolható felmagasztosulás. Az emberi teremtmény („una creatura”), még annak minden tökéletlenségével és törekenységével is képes szokatlan nagyságrendekkel megragadni az alkotás minden olyan hatalmát, amelyhez az embernek köze van. A vers tele van jelentéstartalommal, amelynek értelmezését az olvasó érzékenységére és intuíciójára bízta.

A *Katonák* búskomor szimbolizmusával talán az egyik legszebb versei közé tartozik. 1918 júliusában komponálta Ungaretti, míg a francia fronton harcolt. Az élet bizonytalanságának érzését fejezi ki egy ismét csak rövid, de nagyon kifejező költői képpel. A költő a háborús katonák életét az őszi levelek törekenységéhez hasonlítja. A levelek és az emberi lét hasonlata, vagyis az ember eleste és a levél haldoklása közötti párhuzam egészen az antikvitásig vezethető vissza. Valójában már jelen van a Bibliában és Homérosznál is, ahogyan azt Madarász Imre az Íliász-idézzel példázza. Már Dante is élt vele, és azóta is folyamatosan használják a költők. Ezekkel az impozáns sorokkal nagy igazságot hivatott közölni Ungaretti: létezésünk törekeny és bizonytalan.

A háború után egy ideig az Olasz Külügyminisztérium alkalmazásában állt, majd 1936-ban Brazíliába költözött, miután állást kapott a São Paulo-i egyetemen. Többször is felterjesztették irodalmi Nobel-díjra, ám azt – mint a tanulmánykötetből megtudjuk – éppen kétes fasiszta kötődései miatt sosem kapta meg. Sokat szenvedett ellenségei hajthatatlan vádaskodásától, ám mindig felmentették, és elismerték ártatlanságát. A megaláztatások sora azonban nyomott hagyott egészségén: szívelgtelenséggel küszködött, amelyből szerencsésen felépült. Az

évek múlásával az olasz kritika is elismerte: nyugdíjazásáig oktatott olasz irodalmat egyetemeken, és irodalmi díjakban részesítették. A nyolcvanadik születésnapja alkalmából nyilvános ünnepélyt tartottak a Palazzo Chigi-ben, melyen íróársai, barátai, Salvatore Quasimodo és Eugenio Montale is részt vettek. Ma, az Ungaretti költészetét megihlető háborús helyszínek nyitva állnak a nagyközönség előtt, mint például a San Michele-hegyen található szabadtéri múzeum, San Martino del Carso település, és a település közelében található Ungaretti Park is őrzi emlékét.

Madarász Imre a magyar fogadtatástörténettel zárja a monográfiát, mely mindmáig méltatlanul kevés számú tudományos munkát foglal magában. Roberto Ruspanti Kassák-tanulmánya szinte unikálisnak mondható a költőről megjelent komparatistikai írások között. Fordítás-antológiaként az 1993-as kiadású kötetet említi a szerző, melynél terjedelmesebb Ungaretti-kritika magyar nyelven eddig nem készült. Ezt az űrt kívánja betölteni jelen kötetel.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017)

Madarász Imre

Magyar monográfia Garcíá Lorcáról

Katona Eszter: „Rejtőző medrű bánat...” Federico Garcíá Lorca világa

Katona Eszter *„Rejtőző medrű bánat...” Federico Garcíá Lorca világa* című könyvének fő érdeme, hogy ez az első „hőséhez” és a nemzetközi szakirodalom élvonalához méltó magyar monográfia a huszadik század talán legnagyobb spanyol és bizonyosan egyik legkiválóbb európai költőjéről, aki, mint az értekezésből megtudjuk, „a legkutatottabb spanyol szerző”, a vele „kapcsolatos kutatások száma nemzetközi viszonylatban még Cervantest is túlszárnyalja” (ami szinte hihetetlen, Cervantes lévén a spanyol világnyelvű irodalom első számú klasszikusa). A kiadvány adósságot törleszt, mivel Garcíá Lorca az őt „a magyar irodalomba beemelő”, „alakját a magyar költészet pantheonjában elhelyező” Radnóti Miklós versei és a spanyol-andalúz poétát *Siratóének*-fordításával „szinte »nemzeti költővé«” tevő Nagy László óta Magyarországon is a legismertebb nevű múlt századi költőgéniszok közé tartozik, de életművéről monografikus feldolgozás ez idáig mindössze egy jelent meg: Tolnai Gábor a Katona Eszterénél terjedelmét, mélységét, alaposágát tudományos értékét tekintve sokkal csekélyebb „modern filológiai füzet”, 1968-ban, csaknem ötven esztendővel korábban. Az új, az életmű egészét átfogó és mélyrehatóan elemző nagymonográfia éppen abban az évtizedben látott napvilágot, melyre a Lorca-művek magyarhoni kiadásában és színházi jelenlétében a „megtörpanás” jellemző. Csak kívánhatjuk, hogy a Szegedi Egyetemi Kiadó és a Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó által megjelentett könyv – amely a recensens tapasztalata szerint osztozik az egyetemi kiadványok általános balsorsában, vagyis rosszul terjesztett és nehezen beszerezhető – ellensúlyozni tudja ezt a „megtörpanást” (amelyet Dornbach Mária, a kutató-szerző egykori tanára és elindítója egyenesen feledésnek nevez).

A tudományos munka egyszerre ad életrajzot és életműképet, melyeket a halál köt össze, úgy is mint vezérmotívuma mind a Lorca-oeuvre-nek, mind a róla szóló (szak)irodalomnak. Az életszeretet és a halálfélelem uralta lorcai életet és életművet, immár kétségtelenül bebizonyítottan, a szélsőjobboldali-fasiszta, francoistafalangista terror törte derékba a világhír elindulásakor: az iszonyú spanyol polgárháborúnak Lorca volt az időben „első” és rangban legillusztrisabb áldozata, meggyilkolása, kivégzése révén lett „mártír és vátesz költő”. Élet-halál-művek hármasságát szintén összekötötte a homoerotikus motívum (a „sötét szerelem”), melyről például Tolnai említést sem tett, noha gyilkosai a költő homoszexualitását

tartották egyik fő bűnének baloldalisága, „hazafiatlansága”, köztársaság-pártisága mellett.

Katona Eszter izgalmasan „olvassa” Lorca leghíresebb versét, a *Siratóéneket* mint megelőlegezett önsiratást. És fölöttébb tanulságos következtetések levonásához segíti hozzá az olvasót a mindinkább Garcíá Lorca fő művének tekinthető *Bernarda Alba háza* kapcsán. A dráma (vagy tragédia) cím- és főszereplője úgy lett a zsarnokság szimbóluma („hipokrika, bigott katolikus és a mások jogait lábbal tipró karaktere jól kifejezte annak a Spanyolországnak a mentalitását, amely folyamatosan üldözte Lorcát, és éppen a köztársaság megdöntésére szervezte egységbe az erőit 1936 nyarán”), hogy közben nőként maga is elnyomott a „machista”, férfiuralmú Spanyolországban. Matriarcha ő a patriarkális társadalomban. Bezártság, parancsuralom, halálkultusz és a szólás szabadságának elfojtása (zárószavai: „Csend! Csend, ha mondom! Csend!”), ezek Bernarda Alba leányait, háza népét elnyomó uralmának pillérei, s ugyanezek lettek Franco tábornok diktatúrájának tartóoszlopai is. „Asszonyok drámájából” így lesz egy ország tragédiája, kamaradarabból kordráma, zsarnokságpéldázatból szabadságdráma. „Fekete feketén” – írta Lorca olasz életrajzírója (a gazdag bibliográfiából hiányzó) Clemente Fusero. De Fények után kiáltó feketeség.

A cigány és afroamerikai tematika, és főleg a kötetzáró szimbólumelemzések, a négy őselem, a kozmikus és növényi-állati szimbólumok elemzése Lorca színműveiben és költeményeiben, a monográfia talán legeredetibb részei, de inkább Lorca-kutatóknak – már ha vannak ilyenek ma Magyarországon Katona Eszteren kívül.

(Szegedi Egyetemi Kiadó és a Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2016)

(Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó)

Kelemen Erzsébet

A keresztény és nemzeti értékek megőrzése

Gáspár Ferenc: Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete

Az írás „az a képesség, amit az ember nem kiharcol [...], nem kiküzd saját magának, hanem megadatik. [...] Az Istentől kapott talentumokat nem herdálhatjuk el” – vallja Pósa Zoltán egy interjú alkalmával. A költő a kapott isteni adományt valóban megsokszorozta: immár huszonöt önálló kötettel (regényekkel, elbeszélésekkel, versekkel, monográfiával, interjúregénnyel) és több mint négyezer tanulmánnyal, kritikával rendelkezik. Ezt a gazdag életművet tárja elénk monográfiájában a regényeiről szintén népszerű Gáspár Ferenc.

Gáspár a szövegét nem a műfaj domináns, tradicionális szabályaival vagy akár szubverzív diskurzusaival építi fel, hanem a monográfiák megszokott retorikai és topológiai forgatókönyvétől eltérve egy szemléletes életműtárlatot alkot meg olyan értelmezői pozíció kialakításával, amelyben a művekből megfogalmazott, kihallott teorémák közvetítésében szétválaszthatatlanná válik (az életművet értelmező) szerző és alkotó.

Az *Előszóban*, valamint a kötetcímben a főmondattól vizuálisan is elválasztott alcímszerű tagmondattal jelzi a formabontó eljárást: *Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete*, aki műveiben a narratív távolságot legtöbbször felszámolja, s „azonos a főhősével” (102).

Gáspár a Pósa-korpusz végigolvasására nemcsak intellektuális motivációt ad, de a kultikus olvasót a monologikus olvasás mellett dialogikus interakcióra is ösztönzi (ő maga is párbeszédet folytat a szöveggel saját élményhátterét felidézve, korszaktapasztalatait hozzáfűzve). A regénybeli szálak és a saját szövegbetétek, élmények, valamint az aktuálpolitikai kérdések harmonikus szétválaszthatatlansággal kapcsolódnak egybe. Erre az egyik legszemléletesebb példa az *Aranykori tekercseket* tárgyaló rész (102–132). Az objektív szövegjelentés és a monográfiáról szövegértelmezése a befogadó újabb olvasatában így egy „interszubsjektív egységet” (Ian Maclean) hoz létre.

Irodalmi szövegek olvasásakor a jelentések összeállítása, a betöltetlen helyek olvasó által történő kiegészítő eljárása a Pósa-művekben még annyival több, hogy tudatosan megkomponált, megformált valós üres helyek feladványával is találkozunk, ami arra készteti az olvasót, hogy kitöltse azt: „Pósa szereti a balladaszerű kihagyásos szerkesztést, [...] az olvasó fantáziájára bízva a rések kitöltését” (20).

Az író az avantgárd vendégszöveg-technikájával is él: Gáspár Ferenc gondosan interpretálva kiemeli ezeket a részeket. Az intertextualitás mellett (Karinthy, Bul-

gakov, Nietzsche, Hernádi Gyula, Dante, Dosztojevszkij, Sarkadi, Babits, Goethe) allúzióval (*Hamlet, Bűn és bűnhődés, Karamazov testvérek* vagy a többször említett *Mester és Margarita, Faust, Toldi, Utazás a koponyám körül, Egy mondat a zsarnokságról*, Babits Jónás könyve vagy *A magyar Ugaron című* Ady-vers) és reminiscenciával is találkozunk (Moldova György, *Malom a pokolban*), s a szerző többször von párhuzamot az értelmezés során más művel (57, 104, 106–108, 123, 131, 132). A prózai alkotások értelmezésében Gáspár Ferenc otthonosan mozog, regényírói, alkotói attitűdjé a közvetlen hangnemmél él, a szüzsé ismertetésében pedig időnként a szlenges szóhasználatot is megengedi.

Gáspártól megtudjuk, hogy Pósa Zoltán „szereti a városok részletes leírását” (97), s gyakori nála a retrospektív alkotói mód, valamint a filozofikus körmondatok és az irodalmi, filmtörténeti utalások (37). A Pósa-művekből pedig csalhatatlan érzékkel emeli ki a legszebb részeket: „megtanulod szeretni az egész országot a hegyeken túl is, és nagyszüleid fájdalmát átérzve siratni kezded ama kilencven éve ránk mért csonkaságot, amelybe belenyugodni soha nem szabad igazán. És ez a közös kín, azáltal, hogy látszólag röghöz köt, szabaddá tesz, mert általa tudod, hogy ez a föld a tiéd, és mindig is a tiéd, a tiétek lesz, akik ugyanazt a nyelvet beszélték, amelyre majd a gyermeked megtanítod” [(64) – Pósa, *Az ifjúság maradéka*].

Egy recenzióban hiba lenne egy gazdag, a kortárs irodalomban meghatározó erejű életmű feltárásának monográfiáiról attitűdjét kritikus olvasói onnipotenciával megközelíteni, de egy észrevétel, pontosítás elkerülhetetlen ahhoz, hogy idézet és idéző személye releváns legyen. Ahogy Gáspár Ferenc jelzi, a saját tanulmányaimban valóban említtem, hogy „Pósa Zoltán pályáját költőként kezdte” (lásd: „Irodalmi pályáját versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezőmód végigkíséri életművét” – *Örök jelen. Pósa Zoltán A fehér bohóc feltámadása című kötetéről*, Agria 2012. ősz, 225.), de a monográfia további nekem tulajdonított megállapításai már nem tőlem származnak. (Lásd a 150. oldal 3. bekezdését¹). Ahogy a 165. oldal utolsó bekezdése, szóhasználata sem!² A *Sültbolond* ciklusról ugyanis a következőt

¹ „Egyik leghűségesebb kritikusa, Kelemen Erzsébet [...] több tanulmányában [...] leírja: Pósa Zoltán pályáját költőként kezdte. Ám mivel keresztény, nemzeti elkötelezettségű, mindehhez ráadásul egzisztencialista, éterien monogám és az abszurd iránt is fogékony verseket írt, első verseskötete csupán 1997-ben jelent meg. 1990 előtt két antológiától (*Kapuk előtt*, Miskolc, 1970, *VER/S/ZIÓK*, Magvető-JAK Füzetek, 1982) és az elszárt, főként katolikus egyházi fórumokon megjelent verspublikációktól eltekintve (Délmagyarország, Hajdú-bihari Napló, Egyetemi Élet, Új Ember, Igen Jel) mindenütt zárt ajtók fogadták. Az ellenzéki költők csoportosan tudtak megjelenni, de ő nem tartozott sem a népi, sem az urbánus »szekták« egyikébe sem. A legrosszabbnak számított: klerikális, vallásos költőnek, kit ráadásul mint reformátust az 1990 előtti mértékadó katolikus fórumok is csupán szökőévente engedtek szóhoz jutni” GÁSPÁR Ferenc, *Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete*, Coldwell, Budapest, 2016, 150.

² „Kelemen Erzsébet úgy értékeli e verstípust, hogy a szó hagyományos értelmében e tucatnyi vers látszólag képtelen módon, de a leghagyományosabban lírai költeményeket tartalmaz. A ciklus

írtam: „A számkivetettség keserűségét, az elkomorult hangot a *Sültbolond* ciklus ellenpontozza, aminek az üdítő hatása mellett a meglepetésszerű bravúrja az, hogy akkor lesz leglíraibb a hang és jelentésében sokrétűbb a költemény, amikor elszakad a vers az intellektuális horizonttól (*Zavaros mondóka*). Nyelvi játék és humor jellemzi ezt a ciklust”³

Gáspár Ferenc a prózai és lírai művek után szól a tanulmányíró Pósáról is, a Hernádi Gyulával való barátságról, valamint a Pósa-recepciót is feltérképezi. A monográfiában sikeresen bemutatja azokat a „koncentrikus köröket”, amelyeket az író bejár a regényeiben a „szocializmus tájain”, jelezve az önmegvalósítás lehetlenségét a diktatúrákban (33), s önmaga megtalálását, kiteljesedését az istenhit, az alkotás és a szerelem hármában (138).

„Gyémántkeménységű regény” (75) – írja Gáspár a *Menekülés négy sávon* című avantgárd műről, reminiscenciát teremtve Pósa Zoltán korábbi meghatározásával („gyémántfekete szintézisregény”). Ha elmélyülünk az életműben, ugyanezt mondhatjuk a többi alkotásról is: jelentős drágakő mindegyik.

Esterházy Péter azt állította (amit többen ars poetica-gondolatként és a kommunista diktatúra összeomlása utáni két évtized tételmondataként aposztrofáltak), hogy „az irodalomnak nincs oka, célja”. Pedig tudjuk, hogy van. Ahogy ezt Babitscsal együtt L. Simon László is vallja: az európai vagy világirodalmi erejű és értékű művek megalkotása mellett a nemzeti karakter megőrzése.⁴ Valamint a hit, a keresztény értékek megtartása.

A liberális, utilitarista és világszerte piacvezérelt kulturális közegben lassan elvesznek ezek az igazi értékek. A Pósa-életműben viszont meghatározó jegyként ott vannak. Műveinek tematikus szervezőeleme ugyanis a hit és a magyarság sorskérdései. De jelen vannak írásaiban a társadalmi-politikai kérdések is, a szenvedés motívumával az elmúlás, a halál, valamint a hitvesi szerelem, az önazonosság és létmeghatározás. Pósa Zoltán azon kevés alkotó közé tartozik, aki nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem – hitvallása szerint – a lét metafizikus lényegének feltárására törekszik. Feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világegyetemben, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelenlévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e világon élet és halál pólusai közé szorítva.”

(Coldwell Kiadó, Budapest, 2016)

címadó versében, ha örült módján is, ha bolondériásan is, de megvallja a haza iránti hűségét és szeretetét.” Uo. 165.

³ Kelemen Erzsébet, *Múlt és jövő metszéspontján. Pósa Zoltán Egy az Isten című kötetéről*, Pannon Tükör, 2015/3., 84.

⁴ Lásd: L. Simon László, *Körbejárni a hazát*, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2017, 122.

Kovács Jolánka

Méhecske a művirágon

Fellinger Károly: Köti a sötétséget

Fellinger Károly tizenegyedik verseskötete, a *Köti a sötétséget* (MEDIA NOVA M - Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2017) című eleve eltér az előzőektől, hisz a szerző, kinek témái jellemzően sokrétűek, ebben a kötetben szinte kizárólag apa-verseket, pontosabban édesapja halála ihlette verseket tár az olvasó elé. Hasonló értelemben tér el a többi kilenctől a *Jancsi és Juliska* című kötete is, természetesen egészen más témájú versekkel.

Maga a tény, hogy apja elvesztésével és annak előzményeivel kapcsolatban egy kötetnyi vers született, a költő személyiségére vall: nemcsak arra, hogy apja halála mélyen megrendítette, hanem arra is, hogy a már évek óta nagybeteg édesapja személye szinte beépült életébe, mindennapjaiba, s nem utolsósorban arra, hogy a szeretett személy elvesztése mély gondolatok, összefüggések elemzésére készíti.

A verseket, melyeknek zöme tizenkét-tizenhat soros, lazán egymásba fonódó gondolatokat tartalmazó versformában, mondhatnánk, Fellinger kedvenc versformájában íródott, hat ciklusra tagolta a szerkesztő. Ezek közül az első ötben (*[In memoriam Alois Alzheimer]*, *[Post 1]*, *[Szúrt seb]*, *[Látogatási idő]*, *[Post 2]*) végig apa-versek olvashatók. A kötet hangulatát az intenzív, negatív életérzés, a gyász határozza meg. A gyász, amely tart, folyamatban van, beborítja a költő gondolatait, ugyanakkor irányt és mélységet ad, amikor az érzelmi hullámzások túltelítettségéből időnként kitörve, egy-egy újabb versbe torkollik: „hiánya úgy köröz/fölöttem, mint az állatkertben/nevelt dögkeselyű, meggyűrűzve” (*Zsákmány*). A verseket olvasva úgy érezzük, ugyanez a hiány köröz végig a kötet fölött is. Még azokban a versekben is, melyekben az apa konkrétan, halottként jelenik meg, az el nem fogadás, az igazságtalanság, a szeretett lény és a zord, hideg túlvilág közti kényszerű összekapcsolás fájdalmas ténye emelkedik fölül a kegyetlen valóságon („Apám olyan volt a koporsóban,/mint méhecske a művirágon/mint méhecske a művirágon/apám sírján, apám sírján.” – *Négysoros*),

A zaklatott lelkiállapotból születtek a látomásos versek, amikor a halott apa „hazalátogat”. Fellinger ezekben a versekben is a lehető legegyszerűbben meséli el az esetet, mintha mindennapi dologról lenne szó, ami bárkivel megtörténhet. A tartalom és a nyelvezet közti nagy ellentmondás tölti meg feszültséggel ezeket a verseket, amelyek tulajdonképpen a kétségbeesés, a tehetetlenség, a rémület költeményei, hisz balladaszerű kísértetiességgel sejlének fel bennük az ismeretlen, nem evilági dolgok (*Hídatvas, Jel, Őrség*). Másfajta látomásos verseket is találunk a

kötetben: olyanokat, amelyekben meg sem lehet állapítani, vajon álmokképek-e a leírt szürrealisztikus, hagymázás, ám igencsak érdekes és életszerűen leírt dolgok, vagy látomások, esetleg nem mindennapi, feszültséggel teli pszichikai állapotok vetületei (*Napraforgó, Vízmosás*).

A *[Szúrt seb]* című ciklusban a szerkesztő Fellinger suhanckori éveit, őseit, gyerekkori élményeit idéző verseket is felsorakoztat, mintegy érzékeltetve, hogy ezek a dolgok is mintha az apa halálával nyernék el igazi értelmüket. A külön jelentőséget hordozó, megmosolyogtató gyerekkori élmények ugyanakkor enyhítik is a kötet komor hangulatát.

Az utolsó ciklus versei, úgy tűnik, a gyászverseket próbálják lezárni, ám itt is személyes versekkel találkozunk, a magára maradás, a kiüresedés, a „vegetálás” verseivel. Maga a költő mondja: „úgyis azzá/leszünk, amiből teremtettünk, ha/a pont a vers végén, akárcsak a/lírai Én, megkerülhetetlen.” (*Altató*). A kötet előző részeiben is szerepel időnként egy-egy higgadt lelkiállapotú, rövid vers: „Igyekszem elsajátítani a felejtést,/a levelét hullajtó fától/tanulni az emlékezést,/a haláltól meg ellesni az elégedettséget.” (*Két négysoros*), ám az utolsó ciklus egysorosa a kötet összes versei közül a leginkább elgondolkodtató – nem véletlenül került a könyv hátlapjára is: „A vers a csönd szűrőpróbája” (*Felszáradt árnyék*).

Ez a gondolat a kötet verseinek, a lényegnek (netalán magának a költészet fogalmának) fellingeri lezárását hordozza magában, ugyanakkor visszatekintésre serkent, hogy vajon miért a vers? Szűrőpróba az egész? Csönd marad-e a csönd, ha a vers „végez” rajta szűrőpróbát, vagy éppen azzal semmisül meg, hiszen megszólal? Vagy csak a halmazállapota lesz más? Ugyanolyan nyitott kérdés marad ez, mint amilyen nyitott kérdés marad az is, hogy vajon meddig tart(hat) a gyász – hisz az utolsó ciklusban a másfajta gondolatiságú verseknek sem sikerül egész falat emelniük a megrendítő és súlyos állagú gyász-versek sokasága mögé.

A kötet nem mindennapi, rejtélyes címének megfejtése az olvasóra marad, hisz nem verscímről van szó, inkább utalásról: „Apám nem köti az éjszakát/a sötétséghez,/sem a nappalt/a világosságához” (*Tapasztalás*). Mert vajon ki az, aki *Köti a sötétséget*, és vajon mihez? Találghatnánk, de talán nem is ez a lényeg. A sötétség, mindenesetre a kötet velejárója.

(*Media Nova M-Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2017*)

Rajnavölgyi Géza

Bánki Éva: Elsodort idő

Két évvel ezelőtt jelent meg a *Fordított idő*, most pedig a trilógiának tervezett regényciklus második darabja *Elsodort idő* címen. Az első kötet végén a Nyugati szél szigetén hagytuk el Rioldát, a szülőföldjén, ahová visszatért, miután gyermek- és serdülőkorát kényszerű vándorlással töltötte a kora középkori Európában. Királynőként fogadták a szigeten, és nekünk, életregénye olvasóinak az volt a kérdésünk, hogy ez a józan eszű és tiszta szívű asszony a tenyerén viselt varázsjelekkel és a maga keserves tapasztalataival el tudja-e majd kormányozni a magányos szigetet a kegyetlenség, az önzés és a rettenetes viharos tengerén.

Most megtudjuk, hogy a kontinensről hozott férjével, akinek két fiút és egy lányt szült, békében uralkodik mind a 94 alattvalóján. Persze ez a sivár, semmilyen csábító zsákmánnyal sem kecsegtető földdarab egyetlen hódítónak sem keltette fel az érdeklődését. Az állati sorban élő őslakókat, ha írni-olvasni nem is, de megtanította beszélni. Azzal pedig, hogy a római kalendáriumból és a kelta meggermán hagyományból összeeszkábált időszámítás alapján a sziget népe előtt minden reggel kihirdeti, hol is tart az idő múlása, sikerült valamiféle társadalmi struktúra benyomását keltenie.

Aztán egyszerre egy angolszász király levele töri meg az egyhangúságot, látogatásra hívja Rioldát udvarába. A parányi sziget királynője, aki kíváncsi rá, mi is történik a nagyvilágban, elfogadja a meghívást, miután lányának ígéretet tesz, hogy pontosan egy év múlva visszatér.

Európa sáros útjain ekkor már nem a déli hódítók száguldoznak. Az erdőkben elkorcsosult zsidó törzsek migrálnak, a megszállott Benjamin pedig, a dúsgazdag Moises elfajzott unokaöccse velük akarja újraéleszteni Salamon király hajdan volt birodalmát.

A furfangos Hákim a tökéletes várost kívánja felépíteni Andalúziában, de rájön, hogy azt ebben a muzulmán országban csakis a nők segítségével teheti meg, és hogy költséges kémhálózat helyett egyszerűbb elrabolatni Észak előkelő hölgyeit – köztük Rioldát –, akik aztán úgyis kifecsegek a keresztények titkait.

A nyelvtelenséggel és távolbalátó képességgel megáldott Hanna, a Moises házában tengődő szegény rokon rabszolgalányok hajcsáraként érkezik Andalúziába, ahol Hákim felfigyel tehetségére, és a falanszter "szerelemgyárába" zárt lányok madámjává teszi. Rioldát ő segíti a menekülésben. (Nem csodálhatnánk, ha a trilógia harmadik részében ez a Hanna majd a rabszolgalányok élén valamiféle női uralomra tenne kísérletet.)

A fekete hajú, ibolyaszín pupillájú északi királynőt – itt már az olvasó is érzi –

varázserő óvja tengeri útján, amely Velencébe vezet, egy rejtélyes idegen házába. Az idegen persze nem más, mint a zsidó prófétaságba belefáradt, viszont a szentek ereklyéivel folytatott üzletelésbe jól beletanult Benjamin. A következő nagy utazás pedig az északi tengerpartokig már valóban Szent Brúnó koponyacsontjának védelme alatt zajlik tizenkét szerzetes társaságában. Azután cornwalli hajósok utolsó selyemsála fejében hazaviszik Rioldát a Nyugati szél szigetére, hogy pontosan egy évvel útnak indulása után érkezzen családjához, a fekete napján, ahogyan megígérte.

Vajon mit is olvasunk? Északi szágát? Keresztény legendát? Tündérmesét? Sehezadé-történetet? Sci-fit? Vagy egyszerűen egy hátborzongató, de mégis elbűvölő és megmosolyogtató kalandregényt?

Bánki Éva fordulatos mesélőkedve, sodró erejű elbeszélő stílusa már az első kötetben magával ragadta az olvasót. Nincs ez másként a másodikban sem. De ehhez hozzájön még az a fölényes ironia, amely elkápráztatja az olvasót, és elfogadhatja a történet egyre meglepőbb kanyarait is.

Elfogadjuk, hogy a normandiai erdőkben bolyongó régen halott hercegfiak egy gyanús előéletű, megszállott apát úr templomának falain nyerjék el halhatatlanságukat Krisztus kísériként.

Elfogadjuk, hogy a pátriárka Moises narbonne-i kereskedő rabszolgatömegeket mozgat Európa északi végeiből a déliek felé, ahol e rabszolgák legügyesebbjei már átvették az uralmat az Andalúziát névlegesen birtokló muszlimoktól.

Elfogadjuk, hogy egy tengerbe nyúló földnyelven, egy romos várkastélyban, egy halott lányt teherbe ejt egy kóborló viking harcos, és a megszülető fiúgyermek legféltettebb kincseként őrzi magában szülei történetét.

De legfőképpen elfogadjuk, hogy Rioldát a pókhálómintás tenyere és tündérszive átsegíti a feje tetején álló Európán, hogy hűségét végig megőrizve, és Velence meg Benjamin vonzerejének ellenállva térjen vissza szigetére.

Olvassuk, hogy az arabokat Martell Károly már megfékezte, de azt is, hogy a frankoknak van egy ifjú királyuk. Talán ő az, aki majd új rendet tud szabni a szétzilált kontinensnek?

Olvassuk, és nem tudjuk letenni, mert a történetnek egyre több az áthallása. Hogy ez a tótágast álló világ nem a jövő képe-e?

És miután letettük a másodikat, várjuk a harmadik kötetet...

(*Jelenkor, Budapest, 2017*)

Purger J. Jenő

valami

valahol valaminek lennie kell
a pirkadat rózsaszínjében
a susogó lombok között
a hajnalban megszólaló
madarak énekében

egy sötét utcán a sarok mögött
a landoló esőcseppekben
a süvítő hideg szélben
a kifordított esernyő
elgörbült vázában

tudat alatt a lelked mélyén
idegsejtek szinapszisaiban
lapul valahol *valami*
ami akár az életed
értelme is lehet

fohász

kint a pusztán
meggyóntam a szélnek

hideg volt és süvített

széttárt karokkal
fohászokodtam az éghez
s a szürke felhőkből
jött a feloldozás

fehér hópelyhek sokasága
hullott ősz fejemre

Ámen

E számunk szerzői

Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Benő Eszter (1973) Kolozsvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bognár Anna (1987) Budapest
Both Balázs (1976) Sopron
Bozók Ferenc (1973) Vác
Bősze Balázs (1946–2016) Sopron
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csiki Melinda (1979) Szováta
Cs. Nagy Ibolya (1946) Debrecen
Csonotos Márta (1951) Sándorfalva
Deák Ernő (1940) Bécs
Demeter József (1947) Ballószög
Erdei Sándor (1957) Debrecen
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Farkas András (1944) Budapest
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fábián Tibor (1974) Nagyvárad
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Gál Sándor (1937) Buzita
Gál Tibor (1964) Eger
Gősi Vali (1954) Győr
Győri László (1942) Budapest
Hadnagy József (1950) Debrecen
H. Barbóczy Ildikó (1952) Eger
Hegedűs Imre János (1941) Budapest
Holló József (1944) Ostoros–Eger
Hollósy-Tóth Klára (1949) Győr
Jakab-Zalánffy Eszter (1982) Kocsord
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Lajtos Nóra (1977) Debrecen
Madarász Imre (1962) Üröm
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Konczek József (1942) Pomáz
Kovács Daniela (1976) Debrecen
Kovács Jolánka (1958) Muzslya
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kunert, Günter (1929) Berlin
Kürti László (1976) Mátészalka
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lisztóczy László (1941) Eger
Lőrincz József (1965) Székelyudvarhely
Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
Nagy L. Éva (1954) Kecskemét
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Óbis Hajnalka (1972) Budakeszi
Pataki István (1953) Bihar
P. Buzogány Árpád (1965) Székelyudvarhely
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Purger J. Jenő (1961) Pécs
Radnai István (1939) Budapest
Rajnavölgyi Géza (1937) Budapest
Rideg István (1942) Karcag
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
S. Csoma János (1942) Bécs–Kecskemét
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger–Miskolc
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Sumonyi Zoltán (1942) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szekeres Mária (1948) Újronafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szentgyörgyi László (1957) Marosvásárhely
Sziki Károly (1954) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tönköl József (1948) Győr
Török Nándor (1965) Budapest
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta

E számunk illusztrációi Károlyi András festőművész munkái.